

VERHANDELINGEN

VOOR HET JAAR

MDCCCXXVII.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

GENOOTSCHAP

TOT VERDEDIGING VAN DEN

CHRISTELIJKEN GODSDIENST,

TEGEN DESZELFS HEDENDAAGSCHE BESTRIJDERS.

VOOR HET JAAR 1827.

---

in 's GRAVENHAGE *bij*
DE ERVE J. THIERRY EN C. MENSING EN ZOON.
MDCCCXXVIII.

Uitgegeven na voorgaande Visitatie en Approbatie der Theologische Faculteit van 's Lands Hooge School te Leyden.

LEYDEN,
den 22 *Maart* 1828.

J. CLARISSE.
Fac. Theol. h. t. Dec.

PROGRAMMA

Voor het Jaar 1827.

Bestuurderen van het Genootschap *Tot verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt te *'s Gravenhage*, hebben, in hunne Vergadering van den 20 September dezes jaars, over de bij hen ingezonden Verhandelingen uitspraak gedaan.

I. Op de Vraag, waarmede verlangd werd: *Eene opheldering der Wonderverhalen, van welke de Evangelist* MARCUS *alleen verslag geeft, Hoofdst. VII:* 32—37. *VIII:* 22—26. *met staving van derzelver geloofwaardigheid en bijgevoegd onderzoek, of ook deze berigten eene aanmerkelijke bijdrage bevatten tot de beoordeeling der waarde van het Evangelie van* MARCUS, zijn ingekomen vier Verhandelingen:

1. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον κ. τ. λ.

2. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: *Ὅρα καὶ ξυνεπίκρινε.* Plato.

3. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Τὸ ῥῆμα κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα.* 1 Petr. I: 25.

4. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον.* Luc. II: 34.

No. 1, 2 en 4 zijn geheel buiten aanmerking gebleven, en schoon No. 3 zich loffelijk onderscheidde door eene met vlijt bewerkte opheldering der verhalen; was echter de hoofdzaak, betreffende de geloofwaardigheid, en vooral de waarde dezer wonderverhalen, afgeleid uit het eigendommelijke van MARCUS Evangelie, in dit stuk te oppervlakkig behandeld, om er den uitgeloofden Eereprijs aan te kunnen toewijzen. — De stof wordt, bij herhaling, voorgesteld ter behandeling, en zullen de Verhandelingen moeten worden ingezonden vóór 1 December 1828.

II. Op de Vraag: *Over het gewigt van het getuigenis of stilzwijgen der Kerkvaders en andere Schrijvers, in de vier eerste Eeuwen, bij het onderzoek der echtheid van betwiste Bijbelboeken*, zijn ingekomen *twee* Verhandelingen:

1.

1. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Scientia in testibus et religio quaesita.*
QUINCTILIANUS.

2. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Studio veri.*

Geene dezer Verhandelingen heeft beantwoord aan de uitgestrektheid en het bepaaldelijk uitgedrukte doel der Prijsstof, als zijnde door beide Schrijvers alleen in aanmerking genomen het getuigenis en stilzwijgen der Kerkvaders uit de vier eerste Eeuwen, en niet dat van andere Schrijvers uit dat zelfde tijdvak, en ook alleen gehandeld over de Apokryfe Boeken en de zoogenaamde ἀντιλεγόμενα, zonder zich in te laten met onderscheidene, in later tijden, betwiste Bijbelboeken. — De Vergadering heeft echter geen lof kunnen weigeren vooral aan No. 1. wiens Schrijver haar gebleken is, door zijne geleerdheid en bekendheid met de schriften der Kerkvaders, genoegzaam in staat te zijn tot de regte behandeling van het door hem aangevatte, onderwerp. — Deze vraag wordt nogmaals voorgesteld, om beantwoord te worden vóór 1 Januarij 1829.

III. Op de Vraag: strekkende tot *Bevestiging der onwrikbare zekerheid der Opstanding van* JESUS CHRISTUS, *op de meest*

voldoende wijze, bepaaldelijk uit het verschil der Geschiedkundige narigten, die daaromtrent uit de Apostolische Eeuw tot ons gekomen zijn, met wegneming, zoo veel mogelijk, van schijnstrijdigheid, is ingekomen:

Eene Nederduitsche Verhandeling, met de Zinspreuk: *De Heer is waarlijk opgestaan.*

Welke geoordeeld is te onvolledig bewerkt te zijn, om bekroond te kunnen worden, en vooral het groot gebrek te hebben, dat de Schrijver niet genoeg op de hoofdzaak in dit voorstel gehecht heeft, terwijl inzonderheid moest zijn aangeduid en ontwikkeld geworden, hoe van het *verschil* der berigten aangaande de Opstanding des Heeren gebruik kan gemaakt worden, tot bevestiging van de zekerheid dezer hoogstbelangrijke gebeurtenis.

De Vraag wordt herhaald, ter beantwoording vóór 1 October 1828.

IV. Op de Vraag: *Wat kan men uit de Redevoeringen en Brieven der Apostelen opmaken aangaande hunne gevoelens omtrent het nabij, of ver af zijn van de laatste wederkomst onzes Heeren? en welke aanleiding tot dezelve is in de Redenen van* JEZUS *zelven te vinden?* is ingekomen:

Eene

Eene Hoogduitsche Verhandeling, met de Zinspreuk: *ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.*

Welke geheel onbruikbaar bevonden is. Het Genootschap heeft goedgevonden deze vraag in te trekken.

V. Op de Vraag: *In welken zin moeten wij de leer van* JEZUS CHRISTUS *en zijne Apostelen als* VAN GOD ZELVEN GEOPENBAARD, *beschouwen? Kan met derzelver uitspraken overeengebragt worden het gevoelen der genen, die aan de* REDE *het onbetwistbaar gezag toeschrijven, om over zaken van Godsdienst te beslissen? En is, dit ontkend zijnde, des niet te min een vrij onderzoek over het geopenbaarde toe te staan?* zijn ingekomen *zes* Verhandelingen:

1. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Nihil tam voluntarium quam Religio est*, etc. *Lactantius.*

2. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *was sichtst du?* u. z. w.

3. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *ἀγαπητοὶ — ἐστιν.* 1 Joan. 4: 1.

4. Eene Hoogduitsche met de Zinspreuk: *gebet den Kaiser was des Kaisers ist:* u. z. w.

5. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *μακάριοι οἱ καθαροὶ κ. τ. λ.*

6. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *Houdt dat gij hebt* enz.

No. 2, 4, 5 en 6 zijn ten eenemale ongeschikt gerekend ter beantwoording der vraag, terwijl de Schrijver van No. 3. gerekend is geenszins onbevoegd te zijn tot de behandeling van het voorgestelde onderwerp, doch hetzelve niet naar behooren te hebben uitgewerkt, waarom dit stuk niet genoegzaam in aanmerking heeft kunnen genomen worden.

Aan No. 1 is de GOUDEN EEREPRIJS toegewezen, en is, bij de opening van het Naambriefje, gebleken Schrijver dezer Verhandeling te zijn de Weleerw. zeer Gel. Heer H. H. DONKER CURTIUS, Theol. Doct. en Predikant te *Arnhem.*

VI. Op de Vraag: *Hoe zal men ongeletterde, doch niettemin waarheidzoekende Bijbelminnaars, op de meest overtuigende wijze, gerust stellen omtrent de betwiste Echtheid van het Evangelie van* JOANNES? zijn ingekomen *twee* Verhandelingen:

1. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

2.

2. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk:
ταῦτα γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε. κ. τ. λ.

Alhoewel de Schrijver van No. 1. zich kenbaar heeft gemaakt als iemand, die wel toegerust is met de vereischte wetenschap, verwand met edel gevoel en gestemd in eenen echt Christelijken geest; is echter zijn werk, deels wegens deszelfs onmatige uitvoerigheid, en de vele herhalingen, die er in voorkomen; deels uit hoofde van onvolledigheid, waarmede het desniettegenstaande bearbeid is, geoordeeld geworden onbekroond te moeten blijven. Even min heeft de Schrijver van No. 2 den Eereprijs kunnen verwerven, als die wel goede opmerkingen geleverd heeft, maar een verkeerd spoor is ingeslagen, door het Evangelie van Joannes te verheffen ten koste der andere Evangelien, voorts het duidelijk uitgedrukt verlangen der Prijsvraag niet genoegzaam in het oog gehouden, en zonder een wel geregeld plan te volgen, zijne Verhandeling bewerkt heeft.

De Vraag wordt weder voorgesteld, met uitnoodiging, nevens anderen, ook inzonderheid van den Schrijver van No. 1, om dezelve te beantwoorden vóór 1 Januarij 1829.

VII. Op de Vraag: vorderende eene *Opgave van de geschiedkundige berigten betreffende*

de

de Geschiedenis van David, vergeleken met zoodanige gewijde Dichtstukken, welke aan hem met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden, zijn ingekomen *drie* Verhandelingen:

1. Eene Hoogduitsche, met de Zinspreuk: *Regnum spe fiduciaeque* etc.

2. Eene Latijnsche, met de Zinspreuk: *ἁπλοῦς ὁ μῦθος κ. τ. λ.*

3. Eene Nederduitsche, met de Zinspreuk: *ἡ τῶν ψαλμῶν βίβλος κ. τ. λ.*

No. 1 is van dien aard bevonden, dat er niet de minste aandacht op kon gevestigd worden. De Schrijver van No. 2. daarentegen heeft zijn opstel in eenen goeden Latijnschen stijl geleverd, doch zich te zeer bepaald tot de opgave van zijne eigene gevoelens over den inhoud der meeste, door hem behandelde Psalmen, en de omstandigheden van Davids leven, waartoe zij zouden moeten gebragt worden, en zich niet genoeg bevlijtigd op eene oordeelkundige vergelijking en wederkeerige opheldering van de Geschiedenis en de Dichtstukken, waarom hem de bekrooning niet heeft kunnen ten deele vallen.

No. 3 is de GOUDEN EEREPRIJS waardig gekeurd

keurd, en werd, bij de opening van het Naambriefje, als Schrijver bekend de Weleerw. zeer Gel. Heer C. W. STRONCK, Theol. Doct. Lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, van de Holland-landsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg, en van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden, Predikant te *Dordrecht*.

Voorts verlangt het Genootschap, met aanbieding van de Gouden Medaille, of *twee honderd vijftig guldens:*

I. Eene Verhandeling; bevattende *Eene naauwkeurige verzameling van gezegden van* JESUS *uit de Evangelien, waarin niet duister wordt gewag gemaakt van het voorname doel van zijn dikwijls voorspeld lijden en sterven, ter verwerving van vergeving der zonden en eeuwigdurende zaligheid, en nasporing der waarschijnlijke redenen, waarom Hij zelf niet meermalen en meer opzettelijk van deze gewigtige zaak heeft gesproken, maar de nadere ontwikkeling, ook van deze uit den hemel oorspronkelijke ontdekking, aan de Apostelen en derzelver medehelpers, aan*

aan wie de prediking en voortplanting zijner Leer was aanbevolen, heeft overgelaten, met aanwijzing van de vaste gronden, waarop derzelver verklaringen, vereenigd met alle door JESUS *zelf vooraf gegeven wenken, tot onze geruststelling en troost rusten.* In te leveren vóór 31 December 1828.

II. Eene Verhandeling behelzende, *Na eene beknopte voorstelling van het Bijbelsch denkbeeld der Bekeering, eene Historische ontwikkeling van de verschillende gevoelens omtrent dit Leerstuk, met de slotsom, daaruit af te leiden.* — In te zenden vóór 30 November 1828.

III. Eene *Onpartijdige voorstelling van het zedelijk karakter der voornaamste Hervormers in de zeventiende Eeuw, en van den invloed, welke derzelver zedelijke grondbeginselen op het geen zij ondernomen en verrigt hebben, heeft uitgeoefend.* — De inzending moet geschieden vóór 1 December 1828.

De Schrijvers, die naar den Prijs dingen, worden verzocht, hunne Namen niet bij de Verhandelingen te stellen, maar dezelve met eene

eene Spreuk te onderschrijven, en er bij te voegen een *verzegeld Briefje*, dezelfde Spreuk tot opschrift hebbende, waarin hunne namen en woonplaatsen gemeld zijn; voorts zich der *kortheid* en *klaarheid* te bevlijtigen, en hunne Verhandelingen, in *leesbaar schrift*, liefst in de Nederduitsche of Latijnsche, of ook in de Hoogduitsche Taal, met Romeinsche Letters, (naardien het met Hoogduitsche karakters en onduidelijk geschrevene niet in aanmerking gebragt wordt), *vrachtvrij*, en, zoo veel mogelijk, met eene bij het Genootschap onbekende hand geschreven, te zenden aan den *Secretaris des Genootschaps* ISAAC SLUITER, *Predikant te 's Gravenhage*, en zich te schikken naar de voorwaarden, in vorige Programmata opgegeven.

Men herinnert de meermalen herhaalde waarschouwing, in vorige Programmata gedaan, dat men zijne bekroonde Verhandelingen, noch afzonderlijk, noch in een ander werk, zal mogen uitgeven, zonder bewilliging dezer Maatschappij.

Het Genootschap behoudt aan zich het regt, om naar goedvinden, ten algemeenen nutte, gebruik te maken van alle de ingekomene Verhandelingen, en dezelve, schoon er de Prijs

niet

niet aan is toegewezen, geheel of ten deele gemeen te maken, het zij alleen met bijvoeging der Zinspreuken, door de Schrijvers gebruikt, het zij ook met uitdruiking van hunne namen, indien zij, daartoe verzocht wordende, dezelve gelieven te openbaren.

P R O E V E

EENER

O P G A V E

Van de Geschiedkundige berigten, betreffende de Geschiedenis van David, vergeleken met zoodanige gewijde Dichtstukken, welke aan Hem met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden.

DOOR

C. W. STRONCK,

Theol. Doct. Lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, van het Zeeuwsch Genootschap te Middelburg, en van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leyden, Predikant te Dordrecht.

AAN WIEN EEN GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

nen worden toegelicht door dat gene, dat de geschiedenis ons mededeelt van zijne daden en ontmoetingen, welke de aanleiding dier gedichten voor hem geweest zijn.

De Schrijver van deze Verhandeling veronderstelt, dat de Bestuurders van het loffelijk Genootschap *tot verdediging van de Christelijke Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche Bestrijders*, opgerigt, en sedert vele jaren nuttig werkzaam, *binnen 's Gravenhage*, van dit beginsel zijn uitgegaan bij derzelver uitschrijving, op den 15den September des voorleden jaars 1825, eener Prijsstoffe, welke in zich behelzen moest: „Eene opgave van de ge-„schiedkundige berigten, betreffende de ge-„schiedenis van David, vergeleken met zoo-„danige gewijde dichtstukken, welke aan hem „met zekerheid of waarschijnlijkheid toege-„kend worden." Zij hebben, meent hij, op deze onderlinge betrekking der geschiedenis en der dichtstukken van David, en op deze wederzijdsche strekking van beide ter toelichting van elkander, het oog; — en, van *eene vergelijking van dezelve* sprekende, begeeren zij, niet maar eene aanwijzing en optelling van die geschiedkundige berigten, betreffende Davids leven en verrigtingen, welke tot ons zijn gekomen, en van de dichtstukken, in den bundel der Psalmen voorhanden, welke met zekerheid

heid of waarschijnlijkheid aan David worden toegekend; maar een naauwkeurig onderzoek, wat de *geschiedenis* van David betreft, in welk bijzonder gedeelte van dezelve, voor zoo ver dit is na te gaan, zijne overgebleven dichtstukken te plaatsen zijn, — en wat *deze*, dat is, zijne *Psalmen*, aanbelangt, bij welke gelegenheid, en in welke omstandigheden, dezelve door David zijn gedicht geworden, en wat, wederzijdsch, ter opheldering, *en* van zijne geschiedenis, *en* van zijne dichtstukken, hieruit kan worden afgeleid.

Ik wil beproeven, aan dit verlangen des Genootschaps te voldoen, en dit onderzoek te werk te stellen. Mij noopt daartoe, aan de eene zijde, het aangename van het onderwerp, en het genoegen, hetwelk ik mij van het bewerkstelligen dezes onderzoeks belove; en, aan den anderen kant, de hope, die ik voede, door den arbeid, dien ik onderneem, aan de eere der Heilige Schrift, en aan het regt verstand van sommige gedeelten van dezelve, met den Goddelijken zegen, te zullen bevorderlijk zijn.

In *het eerste deel* van mijn opstel zal ik, in eenige algemeene aanmerkingen ter voorbereiding tot het voorgenomen onderzoek, voordragen dat gene, hetwelk mij voorkomt vooraf geweten, herinnerd en bepaald te moeten

worden. *Het tweede deel* van hetzelve zal het gevraagd onderzoek, dus *de opgave en vergelijking der geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, en dier dichtstukken, welke met zekerheid of waarschijnlijkheid aan hem toegekend worden*, en alzoo het eigenlijk gezegd ligchaam mijner Verhandeling in zich behelzen. *Het derde deel* zal een beknopt overzigt dier opgave en vergelijking in zich bevatten, alsmede dat gene, hetwelk als gevolg (resultaat) van dit bewerkstelligd onderzoek beschouwd kan worden, en zulke bijzonderheden, als, na hetzelve, vallen op te merken.

EERSTE DEEL.

ALGEMEENE AANMERKINGEN, TER VOORBEREIDING TOT HET VOORGENOMEN ONDERZOEK, OF DE GEVRAAGDE OPGAVE EN VERGELIJKING.

§. 1.

Welke zijn de geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David; en welke zijn zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan hem met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden? En, wat moet door eene opgave en vergelijking van de eerstgenoemde met de laatstgenoemde verstaan worden?

Met deze vragen en derzelver beantwoording begin ik. Om geregeld, naauwkeurig en zeker te werk te gaan, moeten wij weten, welke de voorwerpen zijn, die wij te behandelen, en wat wij daarmede te doen hebben.

Wanneer de uitgeschreven Prijsstof melding maakt van *de geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David*, kan

 daar-

daarbij wel aan niets anders worden gedacht, dan aan die verhalen van de geschiedenis, dat is, van de lotgevallen, bedrijven en ontmoetingen van David, in de verschillende tijdperken zijnes levens, en standen en betrekkingen in de maatschappij, waarin hij is geplaatst geweest, welke in sommige Schriften des Ouden Testaments vervat, en alzoo ter onzer kennis gekomen zijn. Bepaaldelijk zijn het die geschiedkundige narigten, hem en zijne levensgeschiedenis betreffende, welke, met inlassching evenwel ook van eenige, meer of min uitvoerige, bijzonderheden, niet tot hem betrekkelijk, voorkomen in het eerste Boek van Samuël, van Hoofdst. XVI tot XXXI; in het geheele tweede Boek van Samuël; in het eerste Boek der Koningen, Hoofdst. I en II; en in het eerste Boek der Kronijken, van Hoofdst. XI tot XXIX. Van elders weten wij van David niets. En het geen op andere plaatsen der Heilige Schrift van hem gezegd wordt, heeft deszelfs grond en bron in die, welke daar zijn opgenoemd. Maar daarin ook is zijne levensgeschiedenis zoo omstandig en uitvoerig verhaald geworden, als zulks van niemand in den Bijbel geschied is. Wij leeren David daaruit kennen in zijn geslacht en afkomst, in zijne kindsheid en jongelingschap, in zijnen mannelijken leeftijd en ouderdom; in

al

al de wisselingen van stand en betrekkingen, van voor- en tegenspoed, welke hij ondergaan heeft; in tallooze ontmoetingen, bedrijven en ondernemingen, als een bijzonder voorwerp der zorg en leidingen van de Goddelijke Voorzienigheid. Hij staat daarin voor ons, als herder, hoveling en koning van Israël; als zoon, broeder, vriend, echtgenoot en vader; als held en krijgsman; als staatsman en regent. Zij vertoonen hem aan ons oog in zijne eenzaamheid, en op het groot tooneel zijner werkzaamheden; als mensch, burger, vorst en opregt vereerder van Jehova, zijnen God. Derzelver toon en stijl zijn van dien aard, dat zoo wel daardoor, als door derzelver inhoud zelf, de meest mogelijke belangstelling in den hoofdpersoon der geschiedenis bestendig wordt gaande gehouden, en hoe langer hoe meer wordt opgewekt. Terwijl de volkomen geloofwaardigheid en het Goddelijk gezag der geschiedkundige berigten, in de genoemde schriftplaatsen vervat, om redenen, elders te vinden, en hier nu, als bekend en erkend, te veronderstellen, boven allen twijfel verheven zijn.

Insgelijks is het duidelijk, wanneer in de Prijsvraag gesproken wordt van *zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan David met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden*, dat alsdan zulke, in den heiligen bundel

der Psalmverzameling opgenomen, en alzoo bewaarde en tot ons overgekomen dichtstukken en gezangen bedoeld worden, waarvan het gewis is, of op zulke gronden, die waarschijnlijk zijn, (dat is, die dergelijke bewijzen voor zich hebben, als in eene zaak, als deze is, te geven en voldoende zijn,) verondersteld en aangenomen kan worden, dat dezelve door David vervaardigd zijn. Die *hem* dus tot maker hebben en *door hem* zijn gedicht geworden. Maar, welke dit nu, bepaaldelijk, zijn, kan hier niet worden opgegeven, gelijk geschieden kon ten aanzien der geschiedkundige berigten. Naderhand zal dit behooren onderzocht te worden, en blijken moeten. Want beter zal dit geschieden kunnen in den loop dezer Verhandeling, bijzonder in haar Tweede Deel, van elk dier Psalmen, welke hier in aanmerking komen, afzonderlijk, dan nu van allen in het gemeen. Thans, en hier ter plaatse, zij het genoeg te zeggen: het zijn die dichtstukken, die, gelijk de geschiedkundige berigten ons Davids bedrijven en Davids lotgevallen leeren, ons Davids hart doen kennen, waarin hij zijne denkwijs heeft uitgedrukt en zijn gevoel heeft uitgestort; waarin zijne poëtische genie ons zijne gansche ziel heeft afgeschilderd, in derzelver fijnste gewaarwordingen, bij zeer verschillende

de en afwisselende aandoeningen des gemoeds; waarin die dezelve aan ons vertoont, zoo wel in derzelver twijfelmoedige oogenblikken, als in haar onwankelbaar en gedurig zich hervattend vertrouwen op de goddelijke beloften, onder alle rampen en tegenstand; waarin men, eindelijk, in hem ziet, wat het geloovig gemoed aan God heeft, en wat het met God vermag, wanneer het, op den rand der verdelging, tegen alle menschelijke waarschijnlijkheid, nog vast houdt aan hetgeen eenmaal tot hetzelve gesproken en onbedingd beloofd was (1). — Alleenlijk, op de zekerheid of op de waarschijnlijkheid daarvan komt het aan, dat deze dichtstukken van David afkomstig zijn, en aan hem, als vervaardiger, moeten worden toegekend; welke zekerheid of waarschijnlijkheid, bij elk derzelve afzonderlijk, uit die bewijzen afgeleid en naar die kenmerken beoordeeld moet worden, waarvan ik, bij voorraad, in het algemeen, alhier zal opgaaf doen:

1. Opschriften der Psalmen, aan wier echtheid geen twijfel is, en in welke het dichtstuk aan David, als maker, stellig wordt toegeschreven.

2. Geldige getuigenis, van elders ontleend, dat

(1) Woorden van H. VAN ALPHEN, *Predikt het Evangelium allen creaturen*, bladz. 89.

dat de spreker in het dichtstuk David is.

3. Onmiskenbare toespelingen op gebeurtenissen, die met David, blijkens de verhalen zijner geschiedenis, hebben plaats gehad; of op omstandigheden, waarvan wij uit die verhalen weten, dat David zich in dezelve bevonden heeft.

4. De toon en geest, welke in het dichtstuk heerschen, en de taal en stijl, waarin het is ter neder gesteld, duidelijk dezelfde, of overeenkomstig althans, met die, welke in andere dichtstukken worden aangetroffen, waarvan het uit een der voornoemde kenmerken ontegenzeggelijk is, dat dezelve van David oorspronkelijk zijn.

Naar mate, dat eene of meer van deze bijzonderheden bij zeker dichtstuk, hetwelk hier in aanmerking komt, plaats heeft, naar die mate is de zekerheid volkomen, of de waarschijnlijkheid groot, dat zulk een gedicht door David is opgesteld, en aan hem moet worden toegekend. En deze dan zijn het, die hier bedoeld worden.

En wat moet nu door *eene opgave van deze geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, en vergelijking van dezelve met deze dichtstukken van David* verstaan worden? — Zeker, geene bloote opnoeming slechts dier plaatsen uit de straks vermel-

melde Bijbelboeken en Hoofdstukken van dezelve, waarin de verhalen der lotgevallen en bedrijven van David vervat zijn, en even bloote aanwijzing van die Psalmen uit den gewijden bundel van Oud-Israëlitische Gezangen, die in de verzameling van de Schriften des Ouden Testaments voorkomt, van welke het, om eene of meer der gezegde redenen, zeker of waarschijnlijk is, dat dezelve door David vervaardigd zijn, met opgave en vermelding alleen van dat onderscheiden gedeelte dier geschiedkundige berigten, waartoe ieder dier Psalmen, met meerder of minder zekerheid of waarschijnlijkheid, geacht kan worden te behooren; zóó, dat het doel der voorgestelde vraag zou kunnen gehouden worden, met het vervaardigen van dergelijk eene lijst der bedoelde geschiedkundige berigten en gewijde dichtstukken, en zulk eene onderlinge rangschikking van dezelve, bereikt te zijn. De Schrijver dezer Verhandeling hoopt zich niet te vergissen, wanneer hij van meening is, dat hierin alleen het oogmerk van Bestuurderen des Genootschaps niet kan zijn gelegen geweest, en houdt het daarvoor: „ zij verlangen grondig „ en oordeelkundig een onderzoek van die ge„ schiedkundige berigten, Davids leven, be„ drijven en lotgevallen betreffende; en van „ die dichtstukken, aan David met zekerheid, „ of

„ of met waarschijnlijkheid, toe te schrijven, „ welke onderling tot elkander in zekere be- „ trekking staan, zoo, dat het, met zeker- „ heid of met gegrond vermoeden, daarvoor „ te houden is, dat die en die bedrijven, lot- „ gevallen of ontmoetingen van David, tot „ het vervaardigen van dit of dat dichtstuk „ hem aanleiding gaven; en, omgekeerd, zoo, „ dat men, met zekerheid, of op waarschijn- „ lijke gronden, vast kan stellen, dat dit of „ dat dichtstuk bij gelegenheid van die en die „ van zijne ontmoetingen, daden of lotgeval- „ len, door David is vervaardigd geworden; „ met aanwijzing van dat gene, dat, *of* ter aan- „ vulling of opheldering dier geschiedberig- „ ten, *of* ter verklaring en toelichting dier „ dichtstukken daaruit is op te maken." — Dit acht hij, door de opgave en door de ver- vergelijking te moeten verstaan worden, wel- ke in de Prijsstoffe gevraagd is.

§. 2.

Het belang en nut van deze vergelijking.

Dat zulk eene opgave en vergelijking van be- lang is en hare nuttigheid heeft, kan veron- dersteld worden, de reden te zijn, om welke de

de Prijsstof door de Bestuurderen des Genootschaps is uitgeschreven. Even hierom zou dit, als erkend, hier kunnen worden aangenomen. Niet overbodig, echter, zal het wezen, dit vooraf een weinig in het licht te stellen.

De beide stukken, of liever, de beide verzamelingen van stukken en gewijde oorkonden, van welke het begeerd vergelijkend onderzoek moet worden te werk gesteld, betreffen denzelfden, in de Bijbelgeschiedenis hoogstbelangrijken persoon. De geschiedkundige berigten verhalen van hem, en in de dichtstukken spreekt hij. Beide derhalve behooren bij elkander, en staan in naauwe betrekking tot elkander. Wat wij van hem weten willen, moet, van daar, uit beide ontleend worden. Wanneer het de vraag is, wie David was, zoo moet die vraag uit beide, en kan dezelve nimmer volkomen alleen uit één van beide, beantwoord worden. — „Onmogelijk is het," zegt NIEMEYER (2), „om de verdiensten van dien „waardigen Koning geheel en al te gevoe„len, zoo men niet zijne eigen krachtige uit„drukkingen, die taal, welke van hart tot „hart gaat, uit zijne liederen zelve hoort."

Bei-

(2) *De Charakterkunde van den Bijbel*, III. D. bladz. 312.

Beide derhalve, in zekeren zin, vormen één geheel. En de belangrijkheid en noodzakelijkheid van derzelver vergelijking, om de vermelde reden, kan geacht worden voort te vloeijen uit den aard der zaak zelve. Van waar dan ook NIEMEYER zelf niet heeft nagelaten, zoo wel, hier en daar, van Davids dichtstukken, als van het geleidelijk verhaal zijner geschiedenis gebruik te maken, om 's mans karakter te doen kennen.

Evenzeer bewijzen beide, de geschiedkundige berigten aangaande David en de dichtstukken en liederen van David, vergeleken met elkander, wederkeerigen dienst aan elkander ter opheldering van elkander. Er komen geschiedkundige bijzonderheden, of uitdrukkingen en toespelingen op daadzaken en voorvallen, in zijne dichtstukken voor, die niet zelden de verhalen zijner lotgevallen en bedrijven aanmerkelijk verduidelijken, en ons de omstandigheden, waarin David zich bevond, en hetgeen aan hem ontmoet is, te beter doen verstaan, en te juister aan ons voorstellen; maar ook vele zijner gezangen worden dan eerst, wat zin en doel betreft, regt begrepen, wanneer wij dezelve met zijne geschiedenis vergelijken, en tijd, plaats en toestand kennen, waarin dezelve door hem vervaardigd zijn. „ Men zal dan," schreef de Hoogleer-

leeraar MUNTINGHE (3), „ niet alleen de mee-
„ ning van vele spreekwijzen beter verstaan,
„ maar ook zoo veel te levendiger hetzelfde
„ gevoelen, hetgeen David gevoelde, en in
„ zijne zangen uitdrukte." Vele proeven hiervan zullen, bij deze vergelijking zelve, in het tweede deel dezer Verhandeling voorkomen. En, in het algemeen, kan gezegd worden, dat de regte behandeling, en het regt verstand van Davids gewijde liederen begonnen is van dat tijdstip, waarop men in derzelver verklaring van dit beginsel is uitgegaan, en de geschiedkundige berigten, hem betreffende, daarbij in aanmerking genomen en gebruikt heeft.

Bovendien, gelijk in de geschiedkundige berigten, David betreffende, enkele zijner dichtstukken zijn ingelascht, en alzoo zijn bewaard geworden, die in den bundel der Psalmverzameling niet zijn opgenomen, en, bij gemis dier geschiedberigten, voor ons zouden zijn verloren geweest, b. v., zijn *Lijkzang op Saul en Jonathan* 2 Sam. I: 17—27, en zijne *Profetie van later dagen*, 2 Sam. XXIII: 1—7 (4); even

(3) *Inleiding tot zijne Vertaling der Psalmen*, bladz. LXXVIII.

(4) Gelijk het opschrift van dit voortreffelijk stuk vertaald is door den Hoogleeraar VAN DER PALM, *Eenige*

even zoo verstrekken niet zelden zijne gewijde gezangen, onder den naam van Psalmen tot ons gekomen, ter aanvulling der geschiedkundige verhalen, als bijzonderheden uitdrukkelijk vermeldende, welke met stilzwijgen in de berigten zijner geschiedenis zijn voorbij gegaan, of ten klaarste blijkende, door David vervaardigd te zijn in zulke omstandigheden, als aangaande hem in de geschiedkundige berigten, hem betreffende, niet zijn vermeld geworden. Genoeg zij het hier, daar de voortzetting onzer taak de bewijzen ook hiervan zal opleveren, dit te herinneren. „Hoe vele bijzonder-

„ he-

ge Liederen van David vertaald en opgehelderd, bladz. 1 en 2., en door STRONCK, *Bijbelsch Huisboek*, II. D. bladz. 256, die de redenen dezer vertaling opgegeven en ontwikkeld heeft in de *Letterkundige Aanteekeningen*, *ald.* bladz. 373 en 374. [De Schrijver der Verhandeling heeft gewenscht, hier, bij derzelver uitgave, eens voor al, in eene Aanteekening de herinnering geplaatst te hebben, dat hij, zijn opstel naamloos en ongeteekend inzendende, ten einde vóór de beoordeeling onbekend te zijn, en van zijn *Bijbelsch Huisboek* sprekende of daarop henen wijzende, dit niet wel anders doen kon, dan aldus en met uitdrukking van zijnen naam; en het verzoek aan den Lezer, te dezer plaatse, en telkens ook in het vervolg, dit zich te binnen te brengen. — Ook zijn, naar zijn verlangen, de aanhalingen van deze soort, bij de uitgave zeer verminderd geworden.]

„ heden uit Davids leven zijn in de geschiedenis voorbijgegaan, welke uit de Psalmen kunnen aangevuld worden," schreef reeds VAN HAMELSVELD, in zijne *Aanteekening* op den XLVI Psalm. En nu onlangs de Hoogleeraar VAN DER PALM, in de opgave van den *Inhoud* van den LIX Psalm: „ Men moet, bij het „ verklaren der Psalmen, in het oog houden, „ dat de korte Bijbelsche geschiedenis vele „ voorvallen verhaalt, met verzwijging van zoodanige bijzonderheden, als in gelijktijdige „ gedenkstukken konden vermeld worden, en „ waarmeê men derhalve de geschiedenis behoort aan te vullen." Die zelfs in het *Opschrift* van Psalm LVI eene bijzonderheid doet opmerken in de opgave van den *Inhoud* des Psalms, welke in het geschiedverhaal der gebeurtenis, bij welke deze Psalm door David vervaardigd werd, 1 Sam. XXI: 10 en vervolgens, is verzwegen geworden.

Het vergelijkend onderzoek, derhalve, hetwelk verlangd wordt, heeft zijn belang en zijne nuttigheid, om, *en* het karakter van David, *en* de geschiedkundige berigten, hem betreffende, zoo wel, als de Dichtstukken, door hem vervaardigd, zelve, welke met elkander moeten vergeleken worden, regt, en te beter te verstaan. En dat belang en nut mag billijk geöordeeld worden des te grooter te zijn,

omdat dergelijk eene opzettelijke vergelijking, althans in het Nederduitsch, nimmer nog ondernomen en niet voorhanden is.

§. 3.

De moeijelijkheid dezer vergelijking:

Evenzeer, intusschen, als de Schrijver dezer Verhandeling, die het waagt van deze vergelijking eene Proeve aan te bieden, van haar belang en nut overtuigd is, heeft hij besef ook en inzien van hare moeijelijkheid, en van de menigvuldige bezwaren, welke aan dezelve verbonden zijn. — Hij acht het noodig daarvan te gewagen, en deze bezwaren en moeijelijkheden hier voor te stellen, om onderscheiden oorzaken. — *Deels* om zich zelven; ten einde het blijke, dat hij dezen arbeid niet ondernomen heeft zonder te weten, wat er aan vast, en wat er toe vereischt was; waarop hij te letten, waarvoor hij zich te wachten, welke zwarigheden hij te overwinnen had. *Deels* om de Bestuurderen des Genootschaps, aan wier oog en oordeel zijn arbeid zal worden aangeboden; ten einde deze moeijelijkheid des onderwerps, bij hunne beöordeeling zijnes werks, ook door hen worde onder het oog gehouden. *Deels*, eindelijk, wanneer

neer deze verhandeling mogt bekroond worden en in het licht komen, om zijner Lezeren wil; ten einde deze niet meer van den Schrijver vergen en verwachten mogen, dan in eene zaak, als deze, hun kan gegeven worden.

I. Eene *eerste* moeijelijkheid is gelegen in den grooten omvang en het veel bevattende van het onderwerp zelf. Elk zal daarvan overtuigd worden, die een oog slaat, niet alleen op die vele en naar gelang vrij uitvoerige geschiedberigten, David betreffende, welke hier in aanmerking komen, maar te gelijk ook op het aanmerkelijk aantal dier gewijde dichtstukken, aan hem toe te kennen, welke in de termen van het onderzoek, dat gedaan, en van de vergelijking, die gemaakt moet worden, begrepen zijn. Die alle naar behooren na te gaan, te toetsen, en, daar het moet, met elkander in vergelijking te brengen, zonder het een of ander van dezelve voorbij te gaan, zal uiterst moeijelijk zijn; en geen minder bezwaar heeft het in zich, bij dit uitvoerig en veel omvattend onderwerp niet die beknoptheid en *kortheid* te missen, en bij die kortheid niet die duidelijkheid en *klaarheid* te verliezen, die gevorderd worden.

II. Eene *tweede* moeijelijkheid bestaat daarin, dat, terwijl het duidelijk en uitgemaakt moge zijn, welke geschiedkundige berigten hier

in aanmerking genomen en vergeleken moeten worden, het ten hoogste bezwaarlijk is, te weten en vast te stellen, welke gewijde dichtstukken uit den Psalmbundel hier te pas komen, en in dit vergelijkend onderzoek behooren betrokken te worden, als met zekerheid, of met waarschijnlijkheid althans, aan David toe te kennen, en door David vervaardigd en opgesteld. Die zekerheid of waarschijnlijkheid ontbreekt niet zelden geheel of grootendeels, en is bij vele van dezelve uiterst moeijelijk te bepalen. Het is zoo, gelijk de Hoogleeraar MUNTINGHE schreef (5). „ Van
„ geen' Dichter worden meer liederen in deze
„ verzameling gevonden, dan van David. Van
„ een en zeventig Psalmen staat hij in den He-
„ breeuwschen tekst als de maker bekend,
„ terwijl hem ook andere, welke geen naam
„ van den maker aan het hoofd hebben, of in
„ de oude Grieksche Vertaling der zoogenaam-
„ de LXX Overzetters, of in sommige plaatsen
„ des Nieuwen Verbonds worden toegeschre-
„ ven; en niet weinigen insgelijks, of den
„ geest van David zoo duidelijk uitdrukken,
„ of zoo bijzonder op deszelfs omstandighe-
„ den passen, dat men hem, zoo niet zeker,
al-

(5) *Inleiding tot zijne Vertaling der Psalmen*, bladz. XXXV en XXXVI.

„ althans hoogst waarschijnlijk, voor derzel-
„ ver maker houden moete." Doch, wanneer men bij vele dezer Psalmen in het bijzonder deze kenmerken, waaruit derzelver afkomst van David blijken zal en beslist moet worden, in nader onderzoek brengt, dan ontvalt niet zelden veel, waarop men dacht te kunnen bouwen, en bij zulk naauwkeurig onderzoek wordt dikwijls, het geen zeker scheen te zijn, geheel twijfelachtig en onzeker, en het geen waarschijnlijk voorkwam, blijkt somtijds ongegrond, althans ten hoogste bedenkelijk te zijn. Ik moet dit, te dezer plaatse, ten aanzien dier kenmerken, zoo als dezelve in het aangehaald gezegde van MUNTINGHE vervat zijn, en boven in §. 1. door mij zijn opgegeven, in eenige proeven laten blijken.

Een *eerst*, en ongetwijfeld het best en zekerst bewijs, dat een Psalm van David herkomstig is en door David werd vervaardigd, is, buiten tegenspraak, zulk een opschrift van het gedicht, hetwelk echt is, en in hetwelk dat dichtstuk aan David, als maker, stellig wordt toegeschreven. — Maar, behalve de vraag over de echtheid of onechtheid van de opschriften der Psalmen, ook wat de namen van hen betreft, die, als dichters en makers van het stuk, in dezelve vermeld worden; behalve die vraag in het algemeen, waar-

over men EICHHORN kan vergelijken (6), al meent men die, gelijk ik, met de meeste oordeelkundigen, het daarvoor houde, zoo te moeten beantwoorden, dat deze echtheid in het algemeen verondersteld en vast gehouden moet worden; bij ieder afzonderlijke Psalm behoort men toch van de echtheid van het opschrift van denzelven zeker te zijn op die gronden, waarop het algemeen gevoelen, aangaande de oudheid en echtheid der Psalm-opschriften, zijne vastheid heeft; — en is het niet te ontkennen, dat althans sommige, zoo niet valsch en onëcht, ten minste hoogst onzeker en bedenkelijk zijn. Zoo schijnt, b. v. het opschrift van Psalm CXXIV, waarin dezelve aan David wordt toegeschreven, aan velen toe, verworpen te moeten worden, als zijnde van later tijd, en niet overeenkomstig met den inhoud des gedichts (7). — Daarentegen zijn er ook zulke Psalmen, die wel zonder opschrift zijn, en dus aan David niet uitdrukkelijk worden toegekend, en echter allezins blijken, door hem

(6) *Inleiding in het Oude Testament*, III. D. bladz. 515 en verv. — Zie ook den Hoogleeraar VAN VOORST, *Leerredenen*, bladz. 117.

(7) Men zie VENEMA, *ad h. Psalm.* De opgave van den inhoud dezes Psalms door VAN DER PALM. En *Psalmi quindecim Hammaäloth philologice et critice illustrati* van den Hoogleeraar T. A. CLARISSE, pag. 86.

hem gemaakt te zijn: hetgeen b. v. buiten twijfel het geval is met den IIden Psalm. Naar waarheid derhalve is de herinnering van den Hoogleeraar VAN DER PALM (8): „Er zijn ook on-„der de Psalmen de zoodanigen, die geen op-„schrift hebben, welke ongetwijfeld door Da-„vid vervaardigd zijn; gelijk er wederkeerig „ook aan David worden toegeschreven, die „door andere, ons onbekende, dichters zijn „opgesteld." En gelijk EICHHORN (9) met grond kon schrijven, dat de Hebreeuwsche grondtekst der Psalmen met Davids naam in de opschriften al te mild scheen te zijn, kon ook VAN VLOTEN (10) te regt zeggen, te gelooven, dat de meeste (althans vele) naamlooze Psalmen ook door David gedicht zijn. Maar hieruit volgt dan ook de onzekerheid van het kenmerk, hetwelk in de eerste plaats, bij het oordeel over den maker van elken Psalm in aanmerking komt, en de voorzigtigheid, die hier is in acht te nemen; terwijl de moeijelijkheid, in dit geval ontstaande, grootelijks nog vermeerderd wordt door het gering, en altoos bedenkelijk gebruik, hetwelk in dezen van

(8) *Inhoud van het Boek der Psalmen*, bladz. 710.

(9) *Inleiding*, t. a. pl. bladz. 486.

(10) In zijne *Bijbelvertaling*, *Inleiding tot de Psalmen*. VI. D. bladz. 226.

van uitwendige bewijzen, in de beoordeeling der bedoelde echtheid en onëchtheid dezer Psalm-opschriften, gemaakt kan worden. Zeer gering ten minste is de hulp, welke alhier te ontleenen is uit de verzamelingen der verschillende lezingen van de oude Hebreeuwsche handschriften, door KENNICOTT en DE ROSSI uitgegeven, als zijnde, over het algemeen, deze handschriften van te laten tijd, om in deze zaak te kunnen beslissen, en moetende dit vraagstuk al zoo veel door inwendige blijken, als door uitwendige getuigenissen, worden opgelost. Gelijk ook meestal weinig is aan te gaan op de aanwijzing der oude Grieksche Vertaling der zoogenaamde LXX, doorgaans gevolgd en uitgedrukt in de overige oude overzettingen, doordien het blijkt, dat deze Taalsmannen zich in dezen te veel door gissingen leiden lieten, of dat de Afschrijvers hunner Overzetting, in het plaatsen dier opschriften boven sommige Psalmen, eene ongeoorloofde vrijheid zich veroorloofd hebben (11).

Minder bezwaar heeft het *tweede* kenmerk in zich, hetwelk door ons vermeld is, als ten bewijze strekkende, dat zekere bepaalde Psalm aan David, als maker, moet worden toegekend.

Ik

(11) Men vergelijke hier EICHHORN, *Inleiding*, t. a. pl. bladz. 487 en bladz. 497 en verv.

Ik bedoel eene van elders geldige getuigenis, dat de spreker in dien Psalm David is. Zulk eene getuigenis hebben wij, b. v, voor den tweeden Psalm, in de aanhaling van den Apostel Petrus, Hand. IV: 25, en voor den honderd tienden Psalm, in de vraag van den Zaligmaker Matth. XXII: 43 en 44. en Luc. XX: 41—44. Insgelijks voor Psalm XVI, in de woorden des genoemden Apostels Hand. II: 25; voor Psalm LXIX bij Paulus, Rom. XI: 9, en voor Psalm XCV, Hebr. IV: 7. Doch, dat ook dit bewijs en kenmerk de tegenspraak niet ontgaat, is daaraan te zien, dat men gewild heeft, wat den tweeden Psalm aanbelangt, en de aanhaling daarvan door Petrus Hand. IV: 25, als sprekende *David* in dien Psalm, dat die Apostel hem genoemd zal hebben, omdat men in het gemeen de verzameling der Psalmen naar David benoemde, al ware hij dan ook niet voor den maker van dien Psalm te houden, dien men bijbragt; en dat men niet alleen den negen en zestigsten Psalm op Jeremia heeft willen duiden (12), maar ook den tweeden Psalm aan den Profeet Nathan heeft willen toekennen (13).

Maar

(12) Zie STÄUDLIN's *Neue Beyträge zur Erläuterung der Biblischen Propheten.* Vorr. s. 2.

(13) *Psalmus II. Ode pragmatica, Nathani, Vati He-*

Maar aan grooter zwarigheden is het onderhevig, wanneer men, in de *derde* plaats, de zekerheid of waarschijnlijkheid, dat eenig dichtstuk aan David moet worden toegeschreven, zal opmaken uit toespelingen, in hetzelve voorkomende, op gebeurtenissen, welke, blijkens de verhalen zijner geschiedenis, met David hebben plaats gehad, of op omstandigheden, waarin wij uit die verhalen weten, dat David zich bevonden heeft. Somtijds, ja, zijn deze toespelingen zeer in het oog vallend en duidelijk, en behelzen Davids dichtstukken zulke gezegden in zich, welke omtrent de waarschijnlijkheid en zekerheid, veelmalen, van hem tot maker te hebben, geenen twijfel overlaten. In den derden, vierden, vijfden, zesden Psalm, b. v., in Psalm zeven en twintig, honderd acht en dertig, honderd negen en dertig, zijn dezelve onmiskenbaar. Dikwijls, echter, ontbreken zulke sprekende uitdrukkingen, of zijn die toespelingen minder kennelijk. En dáár ook, waar *de één* dezelve klaar en onwedersprekelijk meent te vinden, betuigt *een ander*, dezelve niet te kunnen ontdekken. Veel hangt hier af van ieders individueel gevoel en wijze van zien, en ook van een bijzonderen in-

Helraeo, vindicata. In de *Memorabiliën von* H. E. G. PAULUS, III st. s. 66—90,

inval niet zelden, of eene gelukkige opmerking. En, meent men somtijds in die opschriften, of die gedeelten der opschriften, welke den tijd en de gelegenheid, op en bij welke het dichtstuk is vervaardigd geworden, aanwijzen, of die den inhoud of het oogmerk van hetzelve opgeven, het bewijs aan te treffen, dat het aan David moet worden toegekend, zoo geldt hier ook, nu en dan, hetgeen door ons is opgemerkt ten aanzien der aanduiding van den naam des makers, plaats te hebben.

Wat eindelijk het *vierde* kenmerk aanbelangt, waaraan David, als dichter van zeker gezang, kan onderscheiden en gekend worden, de toon, namelijk, en de geest, welke in het dichtstuk heerschen, en de taal en stijl, waarin het is opgesteld, als duidelijk dezelfde, of althans overeenkomstig met die, welke in andere dichtstukken worden aangetroffen, waarvan het, om voldoende redenen, ontegenzeggelijk is, dat dezelve van David oorspronkelijk zijn, — in zeker opzigt, ongetwijfeld, geldt hetzelve, en in vele gevallen kan het van beslissende dienst zijn. Maar verscheiden bijzonderheden, hierbij in acht te nemen, maken het in het gebruik en in de toepassing ongemakkelijk. Bij de mate der kennis van de oude Hebreeuwsche taal en schrijfwijze, en het gering aantal der geschriften in die taal, welke wij bezitten, is het

het uiterst moeijelijk, het tijdvak te bepalen der Israëlitische geschiedenis, waarin zeker bijzonder, vooral niet uitgebreid opstel, in die taal tot ons gekomen, zal vervaardigd zijn, wanneer dit uit zeker gebruik van woorden en vormen, en eigenheden van den stijl zal moeten worden afgeleid; — en moeijelijker nog, te bepalen, welke stukken, uit dien hoofde, aan onderscheidene maar gelijktijdige opstellers moeten worden toegekend. Niet minder is het oordeel over de toon en geest, welke aan zeker schrijver en dichter vooral eigen zijn, en in zijne kunstgewrochten heerschen zullen, hoogst moeijelijk, en niet zelden eene zaak, alleen van het fijnst en meest geöefend gevoel, en van ieders bijzondere denkwijze omtrent het karakter van den schrijver, omtrent den aard en de strekking zijner voortbrengselen en dergelijke, geheel afhankelijk. Daarbij komt, wat bijzonder David betreft, dat het hoogst vermoedelijk is, dat diens denkwijs en diens manier van dichten, en dat de toon dus ook en geest, welke in zijne gezangen heerschen, van aanmerkelijken invloed zullen zijn geweest op de vorming en stemming zijner tijdgenooten, en op den toon, alzoo, en geest ook, der dichtstukken van die genen onder dezelve, die, als hij, godsdienstige liederen vervaardigd hebben; gelijk, buiten bedenking, latere godsdiensti-

stige dichters Davids voortreffelijke stukken ter navolging zich hebben voorgesteld. Gepast, daarom, en oordeelkundig is de aanmerking van EICHHORN (14): „ Vele Psalmen „ schijnen waarlijk Davids geest te ademen, „ alhoewel het moeijelijk is, om de vraag, of „ dezelve hem als opsteller erkennen, tot eene „ voldoende zekerheid toe te beslissen. Want „ David leeft in de meeste Psalmen, in be„ woordingen, toeren en toon, zelfs wanneer „ zij stukken van andere dichters zijn, dewijl „ hij het groote voorbeeld der lier-dichtkunde „ was, hetwelk allen trachteden te bereiken, „ en naar hetwelk zich alles vormde."

III. Doch, al schijnt het dan met zekerheid of waarschijnlijkheid te kunnen worden vastgesteld, dat zekere, en welke, gewijde dichtstukken aan David zijn toe te kennen, zoo is eene *derde* moeijelijkheid, waardoor het voorgenomen onderzoek en de vergelijking dier dichtstukken met de geschiedkundige berigten, welke wij betreffende de geschiedenis van David over hebben, belemmerd wordt, deze, dat daarbij moet geweten of nagespoord worden, op welken tijd, bij welke aanleiding, in welke omstandigheden, met welk oogmerk en dergelijke, deze dichtstukken door David zijn op-

(14) *Inleiding*, t. a. pl. bladz. 487.

opgesteld. — Het is zoo, aangaande sommige dier gedichten zeggen de geschiedkundige berigten zelve dit uitdrukkelijk: b. v. aangaande het lijkdicht op Saul en Jonathan, 2 Sam. I: 17—27; aangaande Psalm XVIII, 2 Sam. XXII, en aangaande Psalm XCVI en CV, 1 Kron. XVI, althans in zóó verre, dat het lied, daar vermeld, en uit deze beide Psalmen zamengesteld, bij de gelegenheid gebezigd en opgezongen is, welke in dat kapittel beschreven wordt. — Van velen ook is het, of uit den inhoud der dichtstukken zelf, of uit de uitdrukkelijke aanwijzing van tijd en gelegenheid, aan derzelver hoofd geplaatst, zoo dezelve duidelijk, en op goede gronden voor echt te houden is, stellig en zonder bezwaar, terstond en gemakkelijk op te maken. — Maar, bij hoe veel anderen is dit in geenen deele het geval! — Een aanmerkelijk getal der dichtstukken van David is van zulken *algemeenen* inhoud, dat ze telkens, althans in velerlei gevallen en omstandigheden, door David kunnen zijn vervaardigd geworden, en dat ten aanzien van aanleiding en tijd niets uit den inhoud is op te maken. Anderen zijn op gevallen en ontmoetingen toepasselijk, waarin David *meer dan eens* zich heeft bevonden, en op omstandigheden, die meer dan eens hem zijn overgekomen, en telkens echter groote gelijkheid

heid hadden aan malkander; gedurende zijne vlugt, b. v., voor Saul en die voor Absalom, van waar in vele zijner dichtstukken bijzonderheden worden aangetroffen, welke zoo wel op de eerstgenoemde als op de laatstgenoemde te duiden zijn; gelijk ook dikwijls, zoo wel bij deze als bij andere gelegenheden, dezelfde gewaarwordingen, gezindheden en voornemens des harte, bij hem zullen hebben plaats gehad, welke hem tot het vervaardigen van zeker dichtstuk konden opwekken. En, wat de aanwijzing van tijd, van omstandigheden of gelegenheid betreft, welke gedaan wordt in sommige opschriften, aan het hoofd van sommige zijner dichtstukken geplaatst, niet altijd is derzelver echtheid boven bedenking, of derzelver beteekenis genoegzaam zeker; gelijk b. v. het geval is met datgene, hetwelk geplaatst is boven den XXXsten Psalm. En met betrekking tot vele van dezelve heeft in de handschriften en oude vertalingen dikwijls een *verschil* plaats, hetwelk, zoo al, ten hoogste moeijelijk te beslissen is en bij te leggen. Van vele Hebreeuwsche woorden ook, en gezegden, in deze opschriften voorkomende (15), schijnt

(15) Men vergl. G. IRHOVII *Conjectanea in Psalmorum Titulos.* En in het Nederduitsch B. VAN MEDENBACH,

schijnt ons de regte kennis nog te ontbreken (16); en, schoon wij dezelve het best tot dus verre houden, of voor de namen van muzijk-instrumenten, of voor de wijzen van zekere toen welbekende gezangen, waarop de dichtstukken, aan wier hoofd zij staan, moesten gespeeld of gezongen worden (17), zou het echter wel wezen kunnen, dat ze, beter dan nu nog verstaan, het hunne toebragten, om ook beter met de hoedanigheid, het oogmerk en de aanleiding dier dichtstukken ons bekend te maken.

IV. Niet minder, en meer nog, drukt een *vierde* bezwaar; het verschil, namelijk, hetwelk onder de uitleggers plaats vindt in de verklaring der Psalmen, ten aanzien van den eigenlijken inhoud van dezelve; van de hoofdzaak en het onderwerp er van; wie of wat er in bedoeld wordt. — Laat mij dit, als met een staal, eens aantoonen van den CXVIIIden Psalm

BACH, *over de Opschriften der Psalmen*, in *Bundel van Godgeleerde enz. Oefeningen*, VI D. 2 st. bladz. 125—154.

(16) „De plerisque hisce Inscriptionibus fatendum „est, praeter conjecturas nihil certi ad earum expli„cationem dici posse." DATHE, *Not. ad Ps.* LVI: 1.

(17) Vergel. MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel.* VI D. bladz. 50.

Psalm. Voor Messiaansch, dat is, als op den toen nog toekomstigen Messias uitzigt hebbende, hielden hem de oude Joodsche Schriftverklaarders en de meeste Christen-Uitleggers van vorige tijden, en houden hem nog sommigen der laatstgenoemden van later en van onzen tijd; het zij dan, als geheel reeds vervuld, het zij dan, als gedeeltelijk nog moetende vervuld worden bij de aanstaande toekomst onzes Heeren. Anderen verstaan en verklaren hem geheel, in den letterlijken zin, van David. Daar zijn er, die hem houden, uit den tijd van Salomo te wezen, althans jonger, dan de leeftijd van David, en gebruikt te zijn bij de godsdienstoefening in Salomo's Tempel. Van deze weder verschillen die genen, die meenen, dat hij een danklied is van Koning Hiskia na de nederlaag van Sanherib. En nog weder anderen zijn van gevoelen, dat hij gediend heeft tot openbaar en godsdienstig gebruik in den tweeden Tempel, en tot de tijden der Makkabeeuwen behoort (18). Nu heeft dit

(18) Uitvoeriger zie men dit verschil van uitlegging en meening van en over dezen Psalm opgegeven door DATHE, *ad h. Psalm.* en door J. L. OVERDORP, in zijne *Verhandeling* bij het Genootschap tot verdediging van den Christelijken Godsdienst, *voor het jaar* 1804, bladz. 429—432.

dit verschil van gevoelens en verklaringen wel geen plaats bij alle Psalmen, maar bij vele toch. En, zoo wel als het moeijelijk, maar toch noodzakelijk is, dit verschil van opvatting en uitlegging, en de gronden, welke door elk voor de zijne worden bijgebragt, met gezetheid en naauwkeurigheid na te gaan, is het noodzakelijk ook, maar zal het dikwijls ten uiterste moeijelijk zijn, tusschen dezelve eene keuze te doen, en, die ten gevolge, aan elken Psalm de plaats aan te wijzen, waar dezelve in de geschiedkundige berigten zich heeft te rangschikken.

V. Eindelijk vind ik eene *vijfde* moeijelijkheid daarin, dat het mij bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk voorkomt, de uitkomst van het onderzoek, dat ik begin, tot die zekerheid, en de vergelijking, welke ik aanvaarde te maken, tot die volkomenheid te brengen, die misschien in andere gevallen van gelijksoortigen aard te bereiken zijn, maar hier wel vermoedelijk te allen tijde te wenschen zullen overblijven. — Van hoe vele gewijde dichtstukken van David, anders met zekerheid, of met waarschijnlijkheid altoos, aan hem toe te kennen, zijn wij toch, en zullen wij wel, naar vermoeden, altijd blijven verkeeren, in het onzekere juist van dat gene, dat bij dit onderzoek en deze vergelijking voornamelijk te pas komt,

komt, en beslissen moet over de betrekking, waarin zij staan tot, en over de plaats van daar, die zij beslaan moeten in zijne geschiedenis! En, als wij zoo ver gekomen zijn, dat wij meenen: die betrekking dezer dichtstukken van David tot Davids geschiedenis, en deze plaats in dezelve voor deze dichtstukken den Lezer te kunnen aanwijzen, wat zal er van ieders bijzonderen smaak, ieders bijzonder uitlegkundig en aesthetisch gevoel, en bijzondere begrippen ook, en wijze van zien afhangen, om door ons overtuigd te worden en met ons in te stemmen! — Verschil van meening, onzekerheid en onvolkomenheid zullen ook hier, gelijk in zoo vele zaken, wel bestendig overblijven. Dit voorzie en verwacht ik, wat ik ook beproeven en ook vermogen zal ter uitvoering te brengen, van te voren. En ik zou de taak, welke ik opvat, niet ondernomen hebben, indien ik niet volkomen daarvan mij overtuigd hielde, dat de moeijelijkheid derzelve, zoowel hieruit, als uit al de voormelde bezwaren ontstaande, volkomen ook werd ingezien door de Bestuurders des Genootschaps, die de *Opgave der geschiedkundige berigten, betreffende Davids geschiedenis, vergeleken met zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan hem met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden*, gevraagd

hebben, en deze Proeve dier Opgave en Vergelijking beoordeelen zullen.

§. 4.

Wat bij deze Vergelijking behoort in acht genomen en vermeden te worden, en hoe dezelve in deze Proeve zal worden te werk gesteld.

Al wie de opgenoemde moeijelijkheden dezer opgave en vergelijking beseft, zal ook ligtelijk bevroeden, dat dezelve met veel behoedzaamheid geschieden moeten, en dat het een en ander bij dezelve behoort te worden in acht genomen met zoo veel naauwkeurigheid, als aan den anderen kant het een en ander met bedachtzaamheid moet vermeden worden. — Ik acht het noodig te zijn, ook hieromtrent mijne gedachten vooraf mede te deelen, en dan de wijze voor te stellen, waarop die opgave en vergelijking door mij gedaan zullen worden.

Wat dan *vooreerst* datgene betreft, hetwelk hier behoort in acht genomen en vermeden te worden:

In de eerste plaats zullen de geschiedkundige berigten, welke ons betreffende de geschiedenis van David overig zijn, met groote naauwkeurigheid moeten worden nagegaan, ten

einde

einde op te merken, of ons ook, behalve die, welke het geschiedverhaal zelf heeft ingelascht en opgenomen, nog andere gewijde dichtstukken over zijn gebleven en in den Psalm-bundel verzameld, welke hier of daar in het gewijd geschiedverhaal passen, zoo, dat ze de blijken schijnen met zich te brengen, dat ze in die en die gevallen, bij die en die ontmoetingen, of bij of na die en die bedrijven van David door hem vervaardigd zijn, welke in de geschiedkundige berigten, hem aangaande, vermeld worden. Iets, waarbij ongetwijfeld aan den eenen kant de meeste oplettendheid zal noodig zijn, om geene derzelve voorbij te zien; maar ook aan de andere zijde even groote behoedzaamheid vereischt wordt, ten einde geene der zulke met de geschiedenis in vergelijking te brengen, voor wier toepassing op dezelve geen genoegzame grond aanwezig is. Zoo volledig, als dit vergelijkend onderzoek zal behooren te wezen in het eerste opzigt, even zoo juist en gegrond zal het moeten zijn in het andere. Men moet hier toezien, beide, noch, door overhaasting of onopmerkzaamheid te weinig ziende, te weinig te doen; noch, door den schijn bedrogen of door eigen willekeur of vooroordeel te veel ziende, te veel te doen. En naar waarheid, ook met betrekking tot de geschiedenis en Psalmen van David

 in

in het bijzonder, is hetgeen, ten aanzien der Israëlitische geschiedenis en alle Psalmen in het algemeen, gezegd en gewaarschuwd is door EICHHORN (19): „ Men verplaatse zich in „ den tijd van den oorsprong van het lied, „ en worde met de omstandigheden, de ziel, „ den ommekring der denkbeelden van den „ dichter zoo gemeenzaam als mogelijk is. „ Te dien einde zoeke men de onderwerpen „ op, die bezongen worden; maar men wach- „ te zich voor de fout, om elke verre over- „ eenkomst van eenen Psalm met eenig too- „ neel der Hebreeuwsche geschiedenis voor „ een bewijs te houden, dat de Psalm het- „ zelve wezenlijk schildert. Het is ongeloo- „ felijk, hoe veel het overtreden van dezen „ regel aan de regte uitlegging der Psalmen „ gehinderd heeft."

In de tweede plaats zal telkens, en ook als dan, wanneer ons de voornoemde betrekking van zeker dichtstuk op de geschiedenis van David voortkomt, klaar en duidelijk te zijn, op die gronden en naar die bewijzen, welke hier geldig zijn, ook de zekerheid, althans de waarschijnlijkheid, even klaar en duidelijk voor ons wezen moeten, dat zulk dichtstuk aan *David* moet worden toegekend;

en

(19) *Inleiding*, t. a. pl. bladz. 526 en 527.

en dit zal, ten aanzien van elk derzelve, met die naauwkeurigheid, trouw en behoedzaamheid behooren onderzocht te worden, en op die wijze blijken moeten, welke door de regelen der oordeelkunde worden voorgeschreven en vereïscht. Opschriften, uitwendige getuigenissen, eigen inhoud, en toon, geest en stijl der dichtstukken moeten oplettend worden nagegaan, met in acht neming dier bijzonderheden, welke door ons zijn vermeld geworden, toen wij van de moeijelijkheid spraken, welke hieraan verbonden is. Ook hier is noodig toe te zien, door geen opschrift, dat de proef der echtheid niet kan doorstaan; door geene getuigenis, die twijfelachtig is; door geen schijn, in plaats van zaak en waarheid, en door geene ongegronde veronderstellingen, in plaats van bewezen en erkende grondbeginselen, misleid te worden, om, zoo veel mogelijk, eer dezelve met de geschiedkundige berigten vergeleken worden, van elk der gewijde dichtstukken, die Davids naam aan het hoofd dragen, en ook van die, welke zulks niet doen, met zekerheid of waarschijnlijkheid op te maken en vast te stellen, of dezelve aan David zijn toe te kennen.

In de derde plaats wordt evenveel oplettendheid als voorzigtigheid gevorderd, en, omgekeerd, evenveel voorzigtige behoedzaam-

heid als oplettende scherpzinnigheid, in de *overbrenging en vergelijking* van die gewijde dichtstukken, van welke wij nu, op de voorgestelde wijze, zeker, of in het niet ongegrond vermoeden zijn, dat dezelve van David oorspronkelijk en op zijne geschiedenis betrekkelijk zijn, op en met de geschiedkundige berigten, haar betreffende, wat de bijzonderheden betreft, in beide, in de dichtstukken zelve en in de geschied-berigten, voorhanden. Die bijzonderheden moeten in beide opgemerkt, en derzelver overeenkomst met elkander moet vertoond worden. Welke ontmoetingen, welke lotgevallen of bedrijven aan David aanleiding hebben gegeven, om zeker dichtstuk te vervaardigen, en hoe hij zijne gedachten, gevoelens en gezindheden, bij zulke omtmoetingen, bedrijven of lotgevallen, in zeker dichtstuk heeft uitgedrukt en voorgesteld; en hoe zeker dichtstuk, bij zekere bedrijven, lotgevallen of ontmoetingen van David, door hem kan gedicht zijn, en hoogstwaarschijnlijk is gedicht geworden; en hoe daarin vervat en uitgestort zijn juist die gedachten, gewaarwordingen en gevoelens, welke op zekeren tijd, in zekere omstandigheden, en bij zekere bedrijven of ontmoetingen, bij hem konden of moesten plaats hebben, en hoogstwaarschijnlijk hebben plaats gehad; dat moet opgemerkt, aan-

aangewezen en ontwikkeld worden. Maar hoe veel oplettendheid en voorzigtigheid hier bij noodig zijn, valt van zelf onder de aandacht. Men kan hier veel voorbij zien en niet genoeg doen; maar men kan hier ook in de daad te ver gaan en te veel doen. Te regt zegt HERDER, van de vergelijking der Psalmen met de geschiedenis sprekende, en van de noodzakelijkheid, om de voorwerpen en omstandigheden op te spooren, waartoe de Psalmen bijzonderlijk behooren (20): „ Voor twee uitersten „ heeft men zich hier te wachten. Vooreerst, „ dat men niet over iedere kleine omstandig„ heid in Davids leven een' Psalm vordere. „ Ten andere, dat men uit iedere figuurlijke „ uitdrukking in de Psalmen geene bijzondere „ omstandigheid zijns levens smeede. Het „ eerste heeft men ten opzigte van David, „ even als van elken lier-dichter, gedaan; „ men wilde alles met duim en vinger, zoo „ als men zegt, aanwijzen; men wilde voor „ iedere kleine omstandigheid, waarin de dich„ ter zich bevonden had, een gedenkzuil heb„ ben. Wat het ander aanbelangt, om uit „ iedere uitdrukking in de Psalmen eenige bij„ zondere omstandigheid, waarin de dichter

„ zich

(20) *De Geest der Hebreeuwsche Poëzij*, IV St. bladz. 119, 120.

„ zich bevond, te halen, is men zelfs tot
„ schandelijkheden vervallen, die niet behoo-
„ ren genaamd te worden; terwijl ondertus-
„ schen die omstandigheden alleen in des uit-
„ leggers hoofd berusten, zonder dat de Dich-
„ ter zelf daar ooit iets van geweten heeft."
En beter kan ik hier mijne meening, en geheel deze zaak, niet voorstellen, dan met de woorden van den Hoogleeraar MUNTINGHE (21):
„ Men heeft groote voorzigtigheid noodig,
„ om niet elke, zich voordoende, gelijkheid
„ met een of ander gedeelte der heilige ge-
„ schiedenis aanstonds als een bewijs aan te
„ merken, dat een Psalm bij zulk eene gele-
„ genheid zou gedicht zijn: vele uitleggers
„ zijn daarin te verre gegaan, en hebben daar-
„ door niet zelden onderstellingen aangeno-
„ men, die niet alleen geheel ongegrond zijn,
„ maar zelfs wel eens den zin der woorden
„ geheel en al verdraaijen. Men moet dan
„ nooit deze gelijkheid in enkele woorden of
„ spreekwijzen zoeken, welke op dit of dat
„ geval op zich zelven kunnen toegepast wor-
„ den, ofschoon ze ook even gevoeglijk eenen
„ anderen zin zouden kunnen hebben; maar
„ het geheele beloop van een lied in acht ne-
„ men,

(21) *Inleiding tot zijne Vertaling der Psalmen*, bladz. LXXVIII.

„ men, hetwelk zoo moet ingerigt zijn, dat „ het op geene andere gelegenheid kunne toe- „ gepast worden, of althans daartoe zich het „ best en waarschijnlijkst schikke."

Eindelijk zal men het, ten aanzien *der verklaring* van elken Psalm, door David bij zekere gelegenheid opgesteld, en hier in aanmerking komende, met zichzelven behooren eens te zijn, en tot zekere individuële overtuigdheid te zijn gekomen. Hoe veelvuldig en hinderlijk de menigte hier dikwijls ook wezen moge van de verschillende gevoelens en opvattingen der uitleggers, men zal voor zich de zijne moeten hebben, en van die verklaring van elk dichtstuk, met een' vasten tred, bij deszelfs vergelijking met de geschiedenis, moeten uit- en voortgaan, welke, na rijp en bedaard onderzoek, ons is voorgekomen, de zekerste, althans de meest gegronde, en alzoo de aannemelijkste te zijn. Alle weifeling, en verdeeldheid van keus tusschen verschillende uitleggingen van zekeren Psalm, moet hier vermeden worden. En verkieslijker en beter zal het zijn, dan van hetzelve bij dit vergelijkend onderzoek gebruik te maken, zeker dichtstuk, hoewel ook ongetwijfeld of waarschijnlijk van David afkomstig, met stilzwijgen voorbij te gaan, of de onzekerheid, waarin wij omtrent deszelfs inhoud, verstand en ver-

kla-

klaring tot dus verre verkeeren, te belijden; wanneer aard, doel en uitlegging van hetzelve ons niet duidelijk en nog onzeker zijn.

Wat nu de wijze betreft, waarop deze vergelijking in deze Proeve zal bewerkstelligd worden, en welke ik noodig achtte, hier *ten tweede* te vermelden: ik denke wel niet, al de voormelde moeijelijkheden, welke aan deze vergelijking verbonden zijn, te zullen te boven komen, noch aan al de vereischten van dat gene, dat bij dezelve moet in acht genomen en vermeden worden, volkomen te zullen voldoen; maar op het een en ander zal ik, met de meeste vlijt en zorgvuldigheid, mij toeleggen; — en ik hope, aan het einde van mijn onderzoek, te zullen kunnen geoordeeld worden, dat gene gedaan en geleverd te hebben, wat hier met billijkheid kan gevorderd worden.

Daar er eene opgave wordt gevraagd van de geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, vergeleken met zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan hem met zekerheid of waarschijnlijkheid toegekend worden, en niet, omgekeerd en in tegengestelde orde, eene opgave van zoodanige gewijde dichtstukken, welke met zekerheid of waarschijnlijkheid aan David toegekend worden, vergeleken met de geschiedkundige berigten, betreffende zijne geschiedenis; zoo zullen de geschied-

schiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, welke tot ons gekomen zijn, tot een' grondslag gelegd, en zal van deze begonnen worden. Die zal men nagaan; en met deze zullen telkens, en daar ter plaatse, waar zulks zal schijnen te behooren, de gewijde dichtstukken, aan David met zekerheid of waarschijnlijkheid toe te schrijven, in betrekking gebragt en vergeleken worden. Anders ook zou men deze dichtstukken kunnen nagaan, en, naar vervolg, van elk derzelver, zoo veel mogelijk, kunnen aanwijzen, hoe dezelve met de geschiedkundige berigten, David betreffende, in de geschiedboeken des Ouden Verbonds voorkomende, schijnen in betrekking te staan, met welke van dezelve zij te vergelijken zijn, en welke bijzonderheden, alzoo, der geschiedenis bij deze dichtstukken zouden kunnen in aanmerking komen. In het eerstgemelde geval gaat men uit, om zoo te spreken, van de geschiedenis; in het laatstgenoemde van de dichtstukken; en beide zouden te bewerkstelligen zijn. Evenwel, de eerste wijze van behandeling zal te verkiezen wezen. *Deels*, omdat in de daad toch, niet wel de geschiedkundige berigten, maar de geschiedenis ouder is dan de dichtstukken zijn, waartoe dezelve aanleiding gaf en aan dezelve voorgaat; maar *deels* ook, omdat, bij de-

deze wijze van behandeling, beter één, doorgaand en onderhoudend geheel zal kunnen vervaardigd worden, hetwelk met genoegen, en zonder telkens in de tijd-orde der gebeurtenissen verward te worden, zal kunnen gelezen worden; en *vooral*, omdat de Prijsvraag zelve, gelijk gezegd is, deze wijze van behandeling schijnt te vorderen, en mij voorkomt, om de vermelde redenen, alzoo door Bestuurderen des Genootschaps te zijn ingerigt.

Van deze geschiedkundige berigten dan beginnende, zal ik die verzamelen, dezelve in behoorlijke tijdvakken der geschiedenis afdeelen, en derzelver inhoud, hoofdzakelijk, zoo veel ons doel vereischt, voordragen. Waarbij ik mij dankbaar bedienen zal, en, naar ik vertrouw, zal mogen bedienen, van de hulp, welke door den arbeid van voortreffelijke mannen, als P. BONNET (22), J. L. EWALD (23), A. G. NIEMEIJER (24), VAN DER PALM (25) en anderen, mij wordt aangeboden.

Met die geschiedkundige berigten gaan wij dan telkens, daar zulks ons voorkomt te kunnen

nen

(22) *Leerredenen over het Leven van David.*

(23) *De Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van David.*

(24) *De Charakterkunde van den Bijbel*, III. D. bladz. 141—462.

(25) *Bijbel voor de Jeugd*, IX St. en vervolg.

nen of te moeten geschieden, vergelijken zoodanige gewijde dichtstukken, welke, na rijp en behoorlijk onderzoek, mij zijn voorgekomen, met zekerheid of waarschijnlijkheid aan David, als dichter en opsteller van dezelve, te worden toegekend; en aantoonen, waar die, of zeker, of vermoedelijk, in die geschiedkundige berigten behooren en te plaatsen zijn: dat is, door welke bijzonderheden, of van bedrijven, of van ontmoetingen, of van omstandigheden en dergelijke, in die geschiedkundige berigten vermeld en opgegeven, David, zeker, of naar de meeste waarschijnlijkheid, aanleiding genomen of aanleiding ontvangen heeft, om deze dichtstukken te vervaardigen; met aanwijzing tevens, daar zulks kan en moet, van die opheldering of aanvulling, welke beide, wederkeerig, uit deze vergelijking met elkander, erlangen.

Ondertusschen, van dit onderzoek, *en* naar de zekerheid of waarschijnlijkheid, dat deze dichtstukken aan David zijn toe te schrijven, *en* naar derzelver inhoud, doel en strekking, *en* naar de aanleiding van derzelver opstel en vervaardiging, *en* naar die betrekking van dezelve tot de geschiedenis, en de plaats van daar, op welke dezelve in de geschiedkundige berigten behooren ingevuld en gerangschikt te worden; van het onderzoek naar dit alles zal ik meer

de

de uitkomst, dan wel geheel het beloop mede deelen, meenende, dat zulks in eene zaak, als deze, voldoende is, en om in staat te wezen, bij die volledigheid en duidelijkheid, welke ik aan mijn opstel wensche te geven, ook op die beknoptheid mij te kunnen bevlijtigen, welke, zoo veel de aard en wijde omvang des onderwerps gedoogt, gevorderd wordt.

En zal ik, bij dit een en ander, nu en dan, misschien dikwijls, toonen moeten en zeggen, in opvatting, meening, verklaring, wijze van zien en toepassing der onderhavige dichtstukken, van anderen, somtijds van groote en in het vak der Bijbelsche Oordeel- Letter- Oudheid- en Uitlegkunde hoogst-verdienstelijke Mannen te verschillen, gelijk dit hier, uit den aard der zaak, niet te vermijden is, altijd hoop ik dit te doen met den veréischten eerbied voor anderer geleerdheid en voortreffelijkheid, met de gedachte bij mij zelven, dat ook anderen in allen deele *met mij* niet zullen instemmen, en met die bescheidenheid, welke ik hoogelijk bemin, en die allen, te allen tijde, en in alles betaamt.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

OPGAVE VAN DE GESCHIEDKUNDIGE BERIGTEN, BETREFFENDE DE GESCHIEDENIS VAN DAVID, VERGELEKEN MET ZOODANIGE GEWIJDE DICHTSTUKKEN, WELKE AAN HEM MET ZEKERHEID OF WAARSCHIJNLIJKHEID TOEGEKEND WORDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Davids Jeugd en Herders-leven.

De geschiedkundige berigten aangaande David, welke wij in de schriften des Ouden Verbonds over hebben, beginnen, 1 Samuël XVI: 1—13, met het verhaal zijner zalving door Samuël tot aanstaand Koning over Israël. Tot dus verre had hij zich opgehouden te Bethlehem, eene kleine stad, gelegen in de heerlijke velden van Juda, in het huis van Isaï, zijnen vader, den zoon van Obed en kleinzoon van Boas en van de vrome Ruth (1). Hij

(1) Ruth IV: 21, 22.

Hij kan toen den ouderdom van zestien, achttien of twintig jaren bereikt hebben; en, opgevoed in het vaderlijk bedrijf, als herder, had hij tot hiertoe zich bezig gehouden met de zorg en het opzigt over een gedeelte der kudden, die Isaï bezat. Nu werden wel aan hem, boven alle zijne broeders, door 's Profeten zinnebeeldige handeling, op Goddelijk bevel aan hem verrigt, de uitzigten geopend op eene ongewone lots-verwisseling, en op den verhevensten stand, in vervolg van tijd, maar als nog bleef hij, de jongste der zonen van Isaï, bij het ouderlijk gezin en bij zijn herderlijk beroep; en toen ook, nadat hij, volgens dat zelfde hoofdstuk, vs. 14—23, daartoe, om zijne bekend geworden voortreffelijkheid in het bespelen der harp, opontboden, eenigen tijd den toenmaligen Israëlitischen vorst, Saul, den eersten koning dezes volks, ten dienste had gestaan, om in de vlagen van zwaarmoedigheid en drift, welke van tijd tot tijd hem overvielen, het speeltuig voor hem te behandelen, was David naar Bethlehem en tot de schapen zijns vaders terug gekeerd (2); in welker verzorging en verdediging, naar 1 Sam. XVII: 34—36, bewijzen, zoo wel van zijne dapperheid en zijnen moed, als van zij-

(2) 1 Sam. XVII: 15.

zijne trouw en wakkerheid, door hem gegeven werden; en ook destijds bevond hij zich bij de schaapskooi (3), toen de inval der Filistijnen in Juda plaats had, welke vermeld wordt in het laatstgenoemde hoofdstuk, en aanleiding gaf tot die heldendaad des jeugdigen herders, (zijn optogt tegen Goliath, en overwinning diens ontzagbaren krijgsmans,) waarvan de uitvoerige beschrijving den inhoud des gezegden Kapittels uitmaakt, en bij welke hij, niet alleen door uitstekend beleid en onverschrokken moed, maar ook door een onbepaald vertrouwen op Jehova, den God van Israël, en door redenen der beminnelijkste godsvrucht, zich onderscheidde.

Deze geschiedkundige berigten derhalve vertoonen ons David in zijnen jeugdigen leeftijd en in zijn herderlijk bedrijf, en kunnen gerekend worden het eerste tijdvak zijnes levens en zijner geschiedenis in zich te bevatten. Hoe lang hetzelve geduurd, en tot welken ouderdom van David het zich uitgestrekt heeft, wordt niet gezegd; maar genoeg wordt er, in de beide aangewezen Hoofdstukken, 1 Sam. XVI en XVII, ons van medegedeeld, om met Davids afkomst, vorming, stand in de maatschappij, vroege bestemming in het hooge plan der

(3) Aldaar vs. 20.

der Voorzienigheid, aanleg, denkwijs, karakter en godsdienstig gevoel en gedrag, reeds in zijne jeugd en jongelingschap, bekend te worden, en om ons voortestellen, niet alleen, welke zijne gewone levenswijze en bezigheden zijn geweest, maar ook, tot welke gewaarwordingen, overdenkingen en ontboezemingen zijnes godsdienstigen gevoels, deze hem aanleiding kunnen gegeven hebben, en welken indruk de opgenoemde, reeds zoo vroegtijdige, buitengewone en treffende lotgevallen en ontmoetingen op zijnen geest kunnen gemaakt hebben; te meer, daar hiervan bijzonder, ook in deze geschiedberigten, 1 Sam. XVI: 13, een niet onduidelijke wenk gegeven wordt (4).

Of nu gedurende dit tijdvak, en dus in zijne jeugd en jongelingschap, bij dit zijn herderlijk bedrijf, en bij gelegenheid van deze zijne lotgevallen, daden en ontmoetingen, eenige dichtstukken door David vervaardigd zijn, althans zoodanige gewijde dichtstukken, welke wij van Hem over hebben, in den bundel der Psalmverzameling opgenomen en bewaard, schijnt onzeker te zijn. Van geen derzelve, ten minste, blijkt dit uit eenig opschrift, en door eeni-

(4) *En de Geest des Heeren werd vaardig over David van dien dag af* (den dag, waarop hij door Samuël was gezalfd geworden) *en voortaan*.

eenige uitwendige getuigenis. En, zoo het is, zal dit uit den inhoud van dezelve, en uit onmiskenbare, of altoos waarschijnlijke, inwendige bewijzen, welke zij in zich bevatten, moeten worden opgemaakt.

Van voren heeft het ongetwijfeld alle vermoeden voor zich. David bespeelde toen reeds de harp, en blijkt zelfs eene ongemeene vaardigheid en uitstekendheid in het behandelen derzelve vroegtijdig zich verkregen te hebben. Zal hij, gelijk deze doorgaans elkander vergezellen, ook met de toonkunst niet de zangkunst gepaard hebben? Hij vooral, die het levendigst gevoel bezat en den fijnsten smaak! Die het naderhand in de dichtkunst zoo ver gebragt heeft, zal die ook toen reeds haar niet beoefend hebben, en zijn gevoel in hare taal niet hebben uitgedrukt? Wat gaf de levenswijze en het beroep, waarin hij geplaatst was, daartoe hem tijd! Wat zullen de heerlijke oorden van Bethlehem, waarin hij als herder omzwierf, hem daartoe hebben uitgelokt! En, die dat talent, dien aanleg als dichter bezat, welke naderhand in David zoo overvloedig en voortreffelijk zich ontwikkeld hebben, kon die, bij het vuur en de kracht der jongelingschap, de harp in de hand, zwijgen, van natuur-tooneelen niet alleen omringd, als Bethlehems ommestreken hem vertoonden, maar

bij uitzigten ook in de toekomst, als door Samuël, in Jehova's naam, voor hem geopend waren, en na lotgevallen, bedrijven, en ontmoetingen, als die, welke in de geschiedkundige berigten aangaande dit gedeelte zijnes levens geboekt zijn.

Intusschen, of er onder die gewijde dichtstukken, welke wij van David over hebben, en die met zekerheid of waarschijnlijkheid aan hem zijn toe te kennen, de zoodanigen gevonden worden, welke toen door hem zijn opgesteld, en alzoo tot dit tijdvak zijner geschiedenis behooren, en welke dat zijn, is onbeslist, en niet, dan op waarschijnlijke gronden, en met bewijs, dat tegenspraak, althans bedenking, duldt, te bepalen. Reeds hier terstond bevinden wij ons in het rijk der onzekerheid en der gissingen, en belemmerd door het verschillend gevoelen en de verschillende verklaringen der uitleggers.

Dat wel het zoogenaamd *Eigen Geschrift van David*, of de zoogenaamde *honderd een en vijftigste Psalm*, een dichtstuk, hetwelk David zou vervaardigd hebben na de nederlaag van Goliath, niet in den Hebreeuwschen tekst, maar in de Grieksche Vertaling des Ouden Testaments van de, dus geheeten, *Zeventig Overzetters*, voorhanden, onder het opschrift: Οὗτος ὁ ψαλμὸς ἰδιόγραφος εἰς Δαυὶδ, καὶ ἔξωθεν τοῦ

τοῦ ἀριθμοῦ, ὅτε ἐμονομάχησε τῷ Γολιὰδ, hier niet in aanmerking komt, spreekt van zelf; daar aan deszelfs onëchtheid, als een stuk van later opstel, niet kan getwijfeld worden (5); maar vrij eenstemmig is de gedachte der Schriftverklaarders, die de Psalmen behandeld hebben, dat toch onder dezelve, hoe wel niet vele, eenige voorkomen, die door David in dit vroegste tijdperk zijnes levens, gedurende zijnen herderstand, vervaardigd zijn. En, hoe wel het van geen derzelven in het opschrift gezegd wordt, laat het zich echter van sommigen zeer gevoegelijk uit derzelver inhoud afleiden.

In de eerste plaats schijnt mij toe hiertoe te behooren de achtste Psalm, aan wiens afkomst van David, ook uit hoofde van het opschrift, waarin het aan hem wordt toegekend, en welks echtheid buiten bedenking is, niet te twijfelen valt.

„ Jehova, onze Heer!
„ Hoe luistervol is uw naam over de gansche aarde!

„ Hoe

(5) Men zie J. A. FABRICII *Codex Pseudepigr. V. T.* Vol I. pag. 905 *seqq.* en *Biblioth. raec.* Tom. II. pag. 750. et Tom. XIV. pag. 160 *sq.* De Nederduitsche lezer vergelijke P. BONNET, *Leerr. over het Leven van David*, I Deel bladz. 458. en P. NIEUWLAND, *Letter- en Oudheidkundige Verlustigingen*, I Deel bladz. 440 verv.

„ Hoe prijkt uwe heerlijkheid aan den hemel!
„ Uit den mond van kinderen en zuigelingen sticht Gij lof,
„ Om uwer tegenstrevers wil,
„ Om te doen ophouden (te doen zwijgen) vijand en
„ wrevelmoedigen!
„ Aanschouw ik uwen hemel,
„ Het werk uwer vingeren,
„ Maan en starren,
„ Welke Gij bereid hebt:
„ Wat is een mensch, dat Gij zijns gedenkt!
„ En een menschen-kind, dat Gij het gade slaat!
„ En hem slechts weinig doet minder zijn, dan de En-
„ gelen!
„ En met eer en luister hem bekroont!
„ Gij doet hem heerschen over de werken uwer handen;
„ Alles stelt Gij onder zijne voeten;
„ Schapen en runderen, die allen!
„ Ja, ook de dieren van het veld!
„ Het gevogelte des hemels,
„ En de visschen der zee,
„ Wat de paden der wateren doorwandelt!
„ Jehova, onze Heer!
„ Hoe luistervol is uw naam over de gansche aarde!" (6).

„ On-

(6) Eens vooral zij het gezegd, dat ik, gelijk hier, de Psalmen, of een gedeelte van dezelve, aanhalende, en mijne eigen vertaling gevende, die zoo getrouw zal zijn aan den oorspronkelijken Hebreeuwschen tekst, als mij mogelijk zal zijn, en zoo na gelijk aan onze gewone Nederduitsche Overzetting, als dit kan en mag, echter ook dankbaar gebruik zal maken van de vertalingen der Psalmen, gelijk van anderen, zoo vooral van MUNTINGHE, VAN HAMELSVELD, VAN DER PALM, en anderen; zonder dat ik noodig acht, hiervan telkens

met

„ Onder de verschillende levensomstandig-
„ heden van David," zegt de Eerw. DERMOUT (7), „ schijnt er geene te zijn, die
„ gelukkiger kan worden toegepast op de za-
„ menstelling en den inhoud dezes lieds, dan
„ het bedrijf van zijn' jongelingsstand, toen hij
„ als herder, in Bethlehems omstreek, de tal-
„ rijke kudden van zijnen vader hoedde. Het
„ is een gezang der jeugd, hetwelk hij in rij-
„ pere jaren, na zijne verheffing tot den troon,
„ bestemde tot een openbaar Godsdienstig ge-
„ bruik onder Israël, en tot dat einde overgaf
„ aan den Muzijkmeester, om het op een be-
„ kenden volkstoon te doen zingen. Het too-
„ neel moet geplaatst worden in de schoone
„ velden van Bethlehem, in een bekoorlijken
„ avondstond of zomerschen nacht, helder
„ verlicht door den zachten glans van de maan
„ en door het getintel der sterren. Dit be-
„ sluiten wij uit de enkele vermelding van de
„ genoemde hemel-lichten, en omdat van de
„ zon, dat prachtig licht der wereld, in het
„ zangstuk niet gesproken wordt. Verbeelden
„ wij ons den deugdzamen jongeling, in dit
„ aan-

met uitdrukkelijk gewag, en opnoeming der namen, in de bijzonderheden aanwijzing te doen; enkele gevallen, die mij voorkomen dit te vereischen, uitgezonderd.

(7) *Leerredenen*, bladz. 38 verv.

„ aangenaam en verkwikkend tijdsgewricht op „ eenen rijzenden heuvel gezeten; — alles in „ diepe stilte; — geene schelle toonen van „ het vrolijk gevogelte klonken, de herders- „ knapen zwegen, het vee rustte, licht en „ schaduwen verdeelden zich over den groe- „ nen grond van het bekoorlijk landschap. Ver- „ beelden wij ons hem, verrukt door de „ schooheid van het tooneel rondom en bo- „ ven hem! Het godsdienstig gevoel wordt „ in hem opgewekt door de genietende be- „ schouwing der statige natuur; hij zingt den „ God des hemels en der aarde, met dank- „ bare verwondering, deze verhevene taal toe: „ „ *O Heere, onze Heere, hoe heerlijk is uw* „ „ *naam op de gansche aarde!*" en zijne „ ziel, door 's Hemels Geest verlicht, ver- „ heft zich allengskens tot de waardige denk- „ beelden, die gij verder in deze godsdiens- „ tige nachtgedachten aantreft." (8).

„ Waarschijnlijk," schrijft STRONCK (9), „ heeft

(8) Zie mede, die insgelijks dezen geheelen Psalm, of een gedeelte van denzelven in Leerredenen behandeld hebben, E. KIST, *Leerredenen over verschillende onderwerpen*, III Deel bladz. 209 verv., A. VAN BEMMELEN, *Leerredenen*. bladz. 195 verv. en H. VAN HEYNINGEN, *de Gemoedsgesteldheid van David in Leerredenen*, I Deel, bladz. 1 verv.

(9) *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 127.

„ heeft David dezen Psalm vervaardigd toen „ hij, in zijnen herderlijken levensstand, bij „ de schapen van zijnen vader, in eenen hel- „ deren zomer-nacht, de wacht hield. 't Aan- „ zien der maan en der sterren, en der tal- „ rijke kudden, rondom hem heen verspreid in „ de aangename landstreek van Bethlehem, deed „ hem denken aan den Schepper, en Diens „ magt, heerlijkheid en grootheid, zigtbaar „ in alle zijne werken, — en aan Gods ga- „ delooze goedheid jegens den mensch, ken- „ nelijk in de verhevene vermogens, en in de „ meerderheid en uitnemende voorregten bo- „ ven het redelooze vee, waarmede die door „ Hem bedeeld en begunstigd is. In de over- „ peinzing dezer zaken weggezonken, bezingt „ hij dezelve met vuur en kracht; en het „ kort gedicht, waarvan aanhef en besluit lof „ der Goddelijke grootheid zijn, is de verhe- „ venste roem en de eerbiedigste erkentenis der „ Goddelijke weldadigheid."

En, waarlijk, zonder echter dit mijn ge- gevoel aan anderen te willen opdringen, in de taal des Dichters: „ *Uit den mond van kin-* „ *deren en zuigelingen sticht Gij lof*, die be- „ zingen uwe grootheid, *om uwer tegenstre-* „ *vers wille*, *om te doen ophouden vijand en* „ *wrevelmoedigen*, om, al wie dezelve ont- „ kent, tot zwijgen te brengen," hoor ik den

een-

eenvoudigen, nederigen, godsdienstigen jongeling, gelijk in zijn „ *schapen en runderen*, „ *die allen!*" den herdersknaap!

Ook VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD, VAN DER PALM en anderen der meest voortreffelijke uitleggers der Psalmen, stemmen met deze plaatsing dezes dichtstuks in Davids vroegsten leeftijd en herderstand in. Tegen welk gevoelen ook wel, te dezer tijd, niemand meer eenigen grond zal vinden in de woorden על־הגתית, in het opschrift voorkomende (10).

Met geen minder waarschijnlijkheid wordt door vele uitleggers verondersteld, dat ook in dit zelfde tijdvak der geschiedenis van David te plaatsen is de drie en twintigste Psalm, in deszelfs opschrift aan hem toegekend, en ongetwijfeld ook door David vervaardigd. Het is zoo, KÖHLER (11) houdt dezen Psalm niet voor zoodanig een', die naar aanleiding van zeke-

(10) Men zie, bij voorbeeld, hoe dit weleer werd opgevat, bij IRHOVEN, *Conjectan. in Psalmorum titulos*, pag. 84 *seqq.*, en B. VAN MEDENBACH, t. a. p. bladz. 137 verv. Doch vergelijke A. F. PFEIFFER, *ueber die Musik der alten Hebräer*, s. XXXII *u. f.* en J. B. KÖHLER's *Kritische Anmerkungen über die Psalmen*, in *Repertorium für Biblische und Morgenländische Litteratur*, III Th. s. 37 *u. f.*

(11) *Kritische Anmerkungen über die Psalmen*, in het genoemd *Repertorium*, V Th. s. 23.

kere bepaalde gebeurtenis of omstandigheid zijnes levens door hem is opgezongen, en sommigen, onder welke HERDER (12), laten het in het onzekere, bij welke bijzondere gelegenheid David dien hebbe opgesteld; terwijl weder anderen van meening zijn, dat hij denzelven gedicht heeft in het begin zijner regering over alle de stammen van Israël, toen hij, van Saul en diens vervolgingen verlost, en door geheel het volk als Koning gehuldigd, in het gerust bezit van zijn rijk zich bevestigd zag (13); en nog weder anderen oordeelen, dat hij gevoegelijkst kan worden te huis gebragt op het tijd-

(12) *De Geest der Hebr. Poëzie*, IV St. bladz. 131.

(13) Onder anderen, KIST, *Leerredenen over verschillende onderwerpen*, II Deel bladz. 257 verv., die aldaar de onderscheiden gevoelens, ten aanzien der gelegenheid, bij welke deze Psalm zal zijn opgesteld, opgegeven, en naar deze, ook door hem gevolgde opvatting, den Psalm voortreffelijk verklaard heeft; die ook, sedert, opzettelijk is behandeld door K. VAN RINTELEN, in het *Nieuwe Christelijk Magazijn*, I Deel 2 St. bladz. 192 verv., en door J. ROELOFS, aldaar 4 St. bladz. 475 verv.; als mede door A. VAN BEMMELEN, *Leerredenen* II Deel bladz. 1 verv. en in den *Recensent ook der Recensenten*, XIV Deel No. 1. bladz. 1 verv. van het Mengelwerk. Deze was ook de gedachte van DATHE, tot welke insgelijks de Hoogleeraar VAN DER PALM schijnt henen te neigen. Men zie 's Mans *opgave* van den *Inhoud* dezes Psalms, en vergelijke *Eerste Zestal* zijner *Leerredenen*, bladz. 121 verv.

tijdvak der vlugt van David voor Absalom; toen hij, over de Jordaan met de zijnen gelegerd en door gebrek bedreigd, bij het gunstig bestel der Voorzienigheid, door Barzillaï, naar 2 Sam. XVII, opgenomen en onderhouden werd (14). Doch het aannemelijkst is mij voorgekomen, het geen ook door VAN DER PALM als mogelijk wordt gesteld, en door VAN HAMELSVELD voor het waarschijnlijkst gehouden is, dat, namelijk, ook deze Psalm tot den tijd van Davids jeugdig herdersleven behoort, toen hij reeds aan de afgunst en den nijd van zijne broeders ten doel stond, nadat hij, bij den plegtigen offermaaltijd, door Samuël te Bethlehem aangerigt, naar 1 Sam. XVI, door dien Profeet, op Jehova's last, van achter de kudde opöntboden en tot aanstaand Koning van Israël gezalfd was. „ In „ dezen zachtrollenden en streelenden herders„ zang," zegt laatstgenoemde geleerde (15), „ ademt alles de vergenoegdheid, de blijde „ hoop en uitzigten van den dichter. Geen „ blijk is er in van angst of verlegenheid. Niets „ schijnt mij klarer, dan dat David, de her- „ der,

(14) Vergelijk slechts KIST t. a. pl. bladz. 260.

(15) In zijne *Aanteekening* op dezen Psalm. Men vergelijke ook MUNTINGHE, *korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 39 en 40.

„ der, het lied in Bethlehems grazige weiden „ heeft opgesteld; en wel bijzonder, toen hij, „ bij gelegenheid van de offermaaltijd, door „ Samuël te Bethlehem aangericht, door dien „ Profeet, op Jehova's last, van achter de „ kudde geroepen en gezalfd werd. 1 Sam. „ XVI. Nu stelt zich David Jehova voor als „ zijnen weldadigen Opperherder, die groote „ zaken met hem voorhad, en hem steeds wel „ zou doen; alschoon hij wel begreep, dat „ men, niet zonder moeite en gevaren, naar „ groote dingen streeft." „ Wanneer men," naar de Aanmerking van den Hoogleeraar MUNTINGHE (16), „ 1 Sam. XVI: 1—13 na„ leest, wordt het vrij waarschijnlijk, dat Da„ vid hier ziet op de offermaaltijd, die Sa„ muël bij zijne zalving gaf. Deze was als 't „ ware een maaltijd, welke God gaf, die ze „ besteld had, en wel *voor 't oog van Davids* „ *benijders*, dat is, van zijne broeders, welke „ hunnen jongeren broeder die eer benijdden, „ 1 Sam. XVII: 28, en van Saul. Op die „ maaltijd zalfde hem God door Samuël, met „ toespeling op de gewoonte van de gasten „ over de maaltijd te zalven: Hij *schonk* hem „ tevens *volle bekers* in, ten blijke van zijne „ guns-

(16) *Korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 39, 40.

„ gunsten jegens hem. Verg. Gen. XLIII:
„ 34. 1 Sam. I: 5. Ja, Hij rekende hem
„ van nu af als zijnen zoon, dien Hij, vol-
„ gens vs. 6, in zijn huis zoude opnemen en
„ overvloedig verzorgen.”

Wanneer wij dit een en ander, den herdersstand namelijk, waarin David toen ter tijd zich nog bevond, en deze gelegenheid, bij welke het dichtstuk door hem zal vervaardigd zijn, onder het oog houden, dan wordt ons niet alleen de aanleiding duidelijk, welke de dichter had, om van de beelden zich te bedienen, welke hij in hetzelve gebezigd heeft, maar ook het raadsel, door sommigen hier gevonden, wordt opgelost, hoe hij er toe gekomen zij, dezelve, zoo verschillend van aard, in dit beknopt gedicht zamen te voegen: (alhoewel, anderszins, ook de aanmerking van den Hoogleeraar VAN DER PALM voldoende kon geoordeeld worden, dat de Oosterlingen veel meer de afwisseling der zinnebeelden beminnen, dan de kunstige volhouding van het zelfde;) en levendig stellen wij ons voor, hoe de jeugdige herder, van den offermaaltijd, waaraan hij met zijne broeders had aangezeten, tot Koning van Israël gezalfd, wedergekeerd tot zijne herderlijke bezigheden, verrukt van vreugd, vol van de heugelijkste uitzigten in de toekomst, daar in

in de eenzaamheid dankbaar en moedvol zingen kon:

„ Jehova is mijn Herder;
„ Niets zal mij ontbreken.
„ In grazige weiden doet Hij mij neder liggen;
„ Aan stille wateren voert Hij mij.
„ Mijne ziele verkwikt Hij;
„ Hij leidt mij in regte spooren (17)
„ Om zijnes naams wil.
„ Ja, al ging ik ook in een dal der schaduwe des doods,
„ Ik vreesde voor geen kwaad;
„ Want Gij zijt met mij:
„ Uw stok en uw staf, die zouden mij vertroosten.
„ Gij hebt voor mijn aangezigt de tafel toegerigt,
„ Tegen over mijne wederpartijders;
„ Gezalfd hebt Gij met olie mijn hoofd,
„ Mijn beker was overvloeijende!
„ Gewis, het goede en de weldadigheid zullen mij volgen
„ Al de dagen mijnes levens;
„ En blijven zal ik in het huis van Jehova
„ In lengte van dagen!"

Nog zijn er drie Psalmen, welke hier in aan-

(17) Deze vertaling verkies ik, met MUNTINGHE, VAN HAMELSVELD, DATHE, KNAPP en anderen: niettegenstaande de aanmerking van den Hoogleeraar VAN DER PALM, die ook zelf מעגלי ישר, Spreuk. IV: 11, vertaald heeft door *regte spooren*. Men zie de Aanteekening van VAN HAMELSVELD. Ik kan niet zien, dat de Dichter hier, en in het volgende vers, het beeld van de vorige verzen verlaat.

aanmerking komen; — de negentiende, de negen en twintigste en de honderdvierde.

Beide eerstgenoemden worden stellig in het opschrift aan David toegekend, en dat zulks ook ten aanzien van den laatstgenoemden geschieden moet, is ten hoogste waarschijnlijk, zoo uit hoofde der uitdrukkelijke vermelding van Davids naam, die in de oude Overzettingen gevonden wordt, als uit hoofde van den aard en inhoud van het dichtstuk zelf, die den Hoogleeraar VAN DER PALM doen zeggen: „Die „hetzelve voor een voortbrengsel van latere „tijden houdt, verraadt onkunde, vervalschten „smaak en vooroordeel. Zoo wij, onder alle „genoemde en ongenoemde Hebreeuwsche „Zangers er een voor den maker van dit lied „moesten opgeven, het zou geen ander zijn, „dan — David." (18). Welke Geleerde, derhalve, hierin met VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD en de meeste Uitleggers eenstemmig is.

Nu behelzen deze Psalmen wel geene bijzonderheden in zich, die als toespelingen op de geschiedenis van David in zijne jongelingsjaren en herdersstand zijn aan te merken, en niets, dat regtstreeks aanduidt, dat deze of gene bijzondere ontmoeting, in gezegd tijdvak hem overgekomen, tot de vervaardiging van de-

(18) In de opgave van den *inhoud* dezes Psalms.

dezelven hem aanleiding gaf, als zijnde aller inhoud van algemeenen aard, en zoodanig, dat ze door David gedurende zijn gansche leven en bij elke gelegenheid kunnen vervaardigd zijn; maar, beschrijvingen zijnde van tooneelen en verschijnselen der Natuur, en wel zulke beschrijvingen, waarin alleen het godsdienstig gevoel des Dichters spreekt, en niets van zijne latere, zoo ongewone en treffende lotgevallen is ingemengd, zoo is het niet alleen mogelijk, maar bijna waarschijnlijk, dat ze in zijnen vroegeren leeftijd, en bij zijn bedrijf en stand als herder, door David zijn opgesteld. Tot den negentienden kan het statig opgaan en rijzen der zon, tot den negen en twintigsten kan een zwaar en ontzag verwekkend onweder, en tot den honderdvierden, die de grootheid, wijsheid en goedheid van God in de gansche Natuur bezingt (19), kan elke blik, dien hij in Bethle-

(19) Men zie, bijzonder over dezen Psalm, waarin het hoogste toppunt der dichterlijke Natuur-beschrijving bereikt is, en waarvan HIERONYMUS te regt mogt zeggen, hetgeen uit dezen Kerkvader is aangehaald door KIST, *Leerredenen over Gods Deugden*, I Deel bladz. 66, zoo wel, als er boven allen op toepasselijk is, het geen de groote S. WERENFELS aangaande Davids dichtstukken in het algemeen zegt, *Opuscc.* T. I. pag. 60. E. RALAND, *de Honderdvierde Psalm in Leerredenen*, en H. MUNTINGHE, *Leerredenen*, bladz. 1 verv.

lehems heerlijke ommestreken rondom zich sloeg, aanleiding aan hem gegeven hebben. Ten aanzien van alle drie stem ik derhalve volkomen in met den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, door wien ze in dit eerste tijdperk van Davids leven geplaatst worden, in zijne beknopte opgave van derzelver inhoud in zijne Bijbelvertaling, en meene, dat in geen derzelve zulke trekken ontbreken, die bijzondere kenmerken zijn van de verbeeldingskracht en het vuur der jeugd, en tot welke de herderlijke stand de gereedste aanleiding kon opleveren. Daar, intusschen, geen dezer drie voortreffelijke dichtstukken van David iets in zich bevat, dat voorts in eenige betrekking staat tot zijne geschiedenis, of tot opheldering van dezelve kan dienstbaar zijn, welke met zijne heilige gezangen moet vergeleken worden, zoo kan de uitgebreider behandeling dezer Psalmen gerekend worden, tot ons tegenwoordig onderzoek niet te behooren.

Alleen zou hier nog in aanmerking en overweging komen kunnen de honderd vier en veertigste Psalm, als vervaardigd door David na de nederlaag van Goliath, den Filistijnschen kampvechter, volgens het opschrift, in de Grieksche Vertaling der Zeventigen aan het hoofd van dit geschrift geplaatst: *Τῷ Δαυὶδ πρὸς τὸν Γολιάδ.* Dan, daar dit opschrift,

bui-

buiten twijfel, onëcht, en de inhoud des Psalms met deze opvatting niet overeenkomstig is, zoo komt dezelve alhier in geene vergelijking, en zal ons bij den voortgang dezer Verhandeling blijken moeten, welk eene plaats in de geschiedkundige berigten, David betreffende, aan dat gezang moet worden aangewezen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

David aan het Hof van Saul.

De geschiedkundige berigten, welke ons de geschiedenis, dat is, de lotgevallen en bedrijven van David verhalen, gaan voort, 1 Sam. XVIII en XIX, ons te vermelden, dat hij, sedert zijne overwinning van Goliath, door Saul, den toenmaligen Israëlitischen koning, bij zich gehouden werd, die hem nu bestendig ten hove deed verblijven, en eene aanzienlijke plaats aan hem gaf in het leger. Hier won hij weldra de teederste vriendschap van Jonathan, 's konings zoon, dien edelen jongeling; maar, door zijne krijgsbedrijven zich onderscheidende, en daarom naar verdiensten ver-

eerd en toegejuicht, werd hij ook weldra het voorwerp van de wangunst en den wrevel des konings zelven; zoo zeer, dat Saul, in zijne boosaardigheid, zelfs eenen aanslag op Davids leven ondernam, en, die mislukt zijnde, hem voor eenen tijd van zich verwijderde. Intusschen ging David, geleid door de vreeze Gods, voort, in heldenmoed, beleid en getrouwheid aan zijnen pligt, uit te blinken, waardoor hij zich ontzag baarde bij den snooden Vorst, en te meerder liefde verwierf bij de natie. Nu nam Saul tot list zijne toevlugt. Eerst bleek dit in de bedriegelijke toezegging, door Saul hem gedaan, van, onder zekere voorwaarde, bij welker volbrenging Saul zich vleide, dat David zoude omkomen, zijne oudste dochter Merab aan hem ter vrouwe te geven; en daarna, bij gelegenheid, dat hij eene andere dochter, Michal, aan hem ten huwelijk gaf, die David teeder beminde, en door hem verkregen werd onder beding van zulke krijgsbedrijven tegen de Filistijnen, wier gelukkige en roemvolle uitvoering het aanzien van David bij het volk ten hoogste vermeerderde, maar tevens de bron werd der bitterste en onverzoenlijkste vijandschap van Saul tegen hem; zoo zelfs, dat hij het voornemen opnam, en niet verborg, van David te dooden. Evenwel, hiervan werd Saul, door tusschenkomst

van

van Jonathan, terug gebragt, en David verscheen en verkeerde weder ten hove. Doch, na herhaalden veldtogt tegen de Filistijnen, en roemrijke overwinning, door David op hen bevochten, ontbrandde de woede van Saul tegen David op nieuw dermate, dat hij, bij zekere gelegenheid, andermaal zocht met zijne spies hem te treffen, en dat David, naar zijne woning gevlugt, en daar, op bevel van Saul, opgezocht en bewaakt, om gevangen en gedood te worden, door het overleg van Michal ter naauwernood ontkwam, om met de vlugt tot Samuël te Rama zich te redden (1).

Naar het duidelijk opschrift van den negen en vijftigsten Psalm, is dezelve door David bij deze gelegenheid vervaardigd; „ Doe Saul „ gezonden had, die zijn huis bewaren zou„ den, om hem te dooden." Het is zoo, in de Syrische Overzetting der *Biblia Polyglotta* wordt dezelve, in het opschrift, gezegd,

(1) Ik heb den inhoud dezer beide Hoofdstukken slechts weder beknopt en hoofdzakelijk kunnen opgeven, ter noodige vermijding van onnoodige uitvoerigheid. Men kan en moet ze nalezen, en bij anderen, EWALD, NIEMEIJER, HESS, BONNET, VAN DER PALM, enz. uitgebreider, en met vereischte toelichting, behandeld zien. Dus zal ik ook in het vervolg behooren te werk te gaan naar het doel dezer Verhandeling. Het geen, eens voor al, hier zij aangemerkt.

zegd, door David gedicht te zijn, nadat hij den Priestermoord, door Saul te Nob gepleegd, vernomen had: ܟܕ ܫܡܥ ܕܩܛܠ ܫܐܘܠ ܠܟܗܢܐ. En, daar onderscheiden bijzonderheden in dezen Psalm voorkomen, waarvan in de geschiedenis van deze zijne vlugt, en van het gene dezelve vooraf ging, geene melding geschiedt, zoo schijnt dit sommige Uitleggers, b. v. MICHAËLIS, KOEHLER, eenigzins ook DATHE, met anderen, bewogen te hebben, het opschrift van den Psalm in den Hebreeuwschen tekst voor onecht te houden. Wanneer men echter in aanmerking neemt, dat het daarin gevonden wordt in alle Handschriften, die vergeleken zijn, als mede, dat ook de Grieksche en Latijnsche Vertalingen het aanbieden, en dat, naar de opmerkingen van MUNTINGHE (2), van VAN HAMELSVELD (3) en VAN DER PALM (4), de Psalm door David gedicht is, niet toen zijn huis bezet, en hij dus nog werkelijk in gevaar was van gegrepen en gedood te worden, maar nadat hij reeds ontkomen en werkelijk in veiligheid gesteld was; en dat de korte bijbelsche geschiedenis vele voorvallen verhaalt, met verzwijging van zoodanige bijzonderheden, als in ge-

(2) *Psalmvertaling*, I Deel bladz. 134, 135.
(3) *Inhoud* van Psalm LIX.
(4) In de opgave van den *Inhoud* des Psalms.

gelijktijdige gedenkstukken konden vermeld worden; waarmede dan ook de geschiedenis kan worden, en behoort te worden aangevuld; dan is er geene reden, hoegenaamd, aan de echtheid van het voorhanden zijnde opschrift dezes gedichts te twijfelen, en laat het ongehinderd zich verklaren uit de ontmoeting, welke David, naar het geschiedverhaal 1 Sam. XIX: 11—18, gehad had, en uit die gewaarwordingen des harte, welke, na zijne gelukkige bevrijding, bij hem plaats moesten vinden, en, mogelijk, in den morgenstond door hem zijn uitgestort na den bangen nacht, waarin hij ontkomen was. Althans, uit deze omstandigheden en gemoedsaandoeningen van David wordt dit dichtstuk, door de laatstgenoemde uitleggers, gelijk door anderen, zeer waarschijnlijk verklaard en toegelicht. Immers, „ wanneer men zich voorstelt het dreigend le„ vensgevaar, waarin David, bij die gelegen„ heid, zich bevonden heeft; wanneer men „ zich voorstelt, welk gevoel David moest „ ontwaren van de ondankbaarheid, allezin„ sche snoodheid en onregtvaardige handel„ wijs zijner benijders en belagers, en met „ name van Saul; zoo zal men de levendig„ heid en kracht der uitdrukkingen verstaan en „ bevatten kunnen, maar, eenigermate, tevens „ moeten billijken, van welke de Dichter zich

 „ be-

„ bediend heeft, en wij zullen te meer zijn
„ vertrouwen op God, zoo vast en onwankel-
„ baar, moeten bewonderen (5)." En, gelijk door VAN DER PALM (6) wordt opgemerkt,
„ diepe verontwaardiging ademt de gansche
„ toon van dit gedicht; zoodanige, als bij-
„ kans alleen David in deze omstandigheid ge-
„ voelen kon." Terwijl, wederkeerig, uit den Psalm kan worden afgeleid, ter opheldering en aanvulling van het geschiedkundig berigt dezer gebeurtenis, dat dezelve van onderscheiden omstandigheden moet vergezeld zijn geweest, die voor David ten hoogste treffend waren en beleedigend, en dat, bij dit opzoeken en bewaren van David in zijne woning, velen aan dolzinnige woede en uiterst lasterlijke taal zich hebben schuldig gemaakt.

Intusschen, of ook andere en meerdere dichtstukken door David in dit tijdvak, en gedurende zijn verblijf aan het hof van Saul, vervaardigd, tot ons gekomen zijn, is onzeker. Geen zijner Psalmen, uitgezonderd dezen negen en vijftigsten, draagt een opschrift, waardoor dit wordt aangeduid. Alleen de inhoud zulker gedichten, derhalve, zal hier beslissen, althans de vereischte gronden van waarschijn-

(5) Zie *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 195.
(6) *Aanteekening* op Psalm LIX: 13.

schijnlijkheid geven moeten: welke gronden gelegen zullen moeten zijn, of in kennelijke toespelingen op zulke geschiedkundige bijzonderheden, als ons uit de geschiedkundige berigten aangaande dit tijdvak der geschiedenis van David bekend zijn, of in dergelijke gewaarwordingen en gevoelens, in deze dichtstukken uitgedrukt, als bij David plaats hebben gehad, althans plaats konden hebben, in die omstandigheden, waarin hij, naar luid der geschiedenis, in dit opmerkelijk tijdvak zijnes levens, zich bevonden heeft.

Wat de eerste dezer gronden betreft, zulke kennelijke toespelingen op daadzaken en gebeurtenissen, door de geschiedkundige berigten aangaande Davids verblijf aan het hof van Saul ons vermeld; deze, over het algemeen, schijnen, zoo niet geheel te ontbreken, altoos weinig, en minder, dan men wenschen zou, bepaald en stellig te zijn. Meer zal de tweede soort, zullen de aandoeningen des gemoeds, de toon, de gansche geest, in deze gedichten uitgedrukt en heerschende, moeten afdoen. Schoon wij de eerstgenoemde, daar zij zich voor mogten doen, niet voorbij zullen zien, zullen derhalve vooral de laatstgenoemde, bij dit onderzoek, ons ten geleide verstrekken moeten.

Welaan dan, laat ons van voren nagaan,

wat

wat David destijds, en in die omstandigheden, denken en gevoelen moest, voor zoo verre wij, uit zijne geschiedenis en gezangen, reeds met zijn karakter zijn bekend geworden; en laat ons daarna onderzoeken, of er dichtstukken, met zekerheid of met waarschijnlijkheid aan hem toe te kennen, waarin die denkwijs en dat gevoel zijn uitgedrukt, voorhanden zijn, en in de Psalmverzameling gevonden worden!

De eenvoudige, maar brave en godvruchtige herdersknaap was dan, na de schitterende proef van zijnen heldenmoed en van zijne behendigheid, welke hij gegeven had in zijnen kampstrijd met den Filistijn, uit het huisgezin van den vromen Isaï in het stille Bethlehem, op eens verplaatst geworden aan het woelig en diep bedorven hof des Israëlitischen Konings. Hier bevond hij zich in de nabijheid van den Vorst, zijner hovelingen, der eerste dienaars van den Staat, der opperste bevelhebbers der Israëlitische legermagt; en zag de rust en burgerlijke eenvoudigheid der ouderlijke woning en zijner landelijke geboortestad verwisseld met de pracht en drukte van het koninklijk paleis en van de vorstelijke hoofdstad Gibea. Met roem overladen, door ieder toegejuichd, klom hij op, van trap tot trap, in aanzien en eer; zoo, dat hij het voorwerp van de liefde der

na-

natie, en 's konings dochter zijne gemalinne werd. Maar, bij al dat, werd hij weldra het voorwerp ook van den nijd en haat des ergdenkenden en boosaardigen Sauls, en getuige van al de gruwelen, waarmede zij besmet waren, eenen enkelen Jonathan uitgezonderd, die hem omringden; getuige van de listen en bedriegelijke streken, waardoor deze boven genen zich poogde te verheffen; van de vleijerij en grootspraak, waardoor een ander den vorst zocht te misleiden; van de valschheid en leugentaal, waarvan een derde zich bediende, om zijne verborgen oogmerken te bereiken; en, hoe, zelfs, op zijn leven werd toegelegd, nu onder schijn van onschuldige vergissing en onvoorzigtigheid, dan onder het voorwendsel van belangstelling en welwillendheid. Welk eene verandering voor David in staat en in betrekkingen, in omgang, verkeer en ondervinding! Was het wonder, dat de gevoelvolle jongeling ten diepste door het een en ander getroffen werd, en kon het anders, of zijn edel en godvruchtig hart moest, *nu*, bij de bewustheid zijner onschuld, ontbranden in de diepste verontwaardiging, *dan*, bij zijne teedere verkleefdheid aan de vreeze Gods, de hevigste smert ontwaren om zoo veel ondeugds, als iedere dag hem gaf op te merken? En, als hij dan, in de eenzaamheid, de harp

greep,

greep en zong, om voor God zijnen boezem te ontlasten, kon dan de toon, welke in de gedichten heerschte, die aan zijn vol gemoed ontvloeiden, wel een andere zijn, dan die der levendigste verontwaardiging over de ondankbaarheid en snoodheid van Saul, en over de laagheid en ondeugd zijner handlangers; dan die van het innigst gevoel van onschuld, en vermeerderde gehechtheid aan godsvrucht en deugd; dan die van het vertrouwen op God, en der hoop op zijnen bijstand?

Of er nu, onder de gewijde dichtstukken, aan David toe te schrijven, gevonden worden, waarin deze toon heerscht, en die in dergelijke gemoedsgesteldheid des dichters blijken vervaardigd te zijn, — die alzoo gehouden moeten, althans kunnen worden, tot dit gedeelte zijner geschiedenis te behooren, en door hem te zijn opgesteld gedurende zijn verblijf aan het hof van Saul, — zal uit derzelver inhoud moeten worden opgemaakt.

Vrij overtuigend, naar mij voorkomt, is dit ten aanzien van den twaalfden Psalm aangetoond door den Hoogleeraar VAN DER PALM (7), met wien ook VAN HAMELSVELD en VAN VLOTEN heb-

(7) *Eenige Liederen van David, vertaald en opgehelderd*, bladz. 30 en verv., en in zijne *Aanteekeningen* op dezen Psalm.

hebben ingestemd (8); wier aanmerkingen mij ontslaan van alle verdere ontwikkeling.

Eene gelijke proef neem ik hier met den vijf en dertigsten Psalm. Kennelijk is dezelve, blijkens den ganschen inhoud, eene klagt van David, naar het opschrift dichter van het stuk, over laster, haat, wangunst en vervolging, en een gebed om Goddelijken bijstand. Hij begint met de hulp van Jehova tegen zijne belagers in te roepen vs. 1, 2 en 3, reeds krijgsman, en aan den krijg gewend, met beelden van den krijg ontleend (9):

„ Twist, Jehova, met mijne twisters,
„ Strijd met mijne bestrijders!
„ Grijp schild en rondas,
„ En rijs op ter mijner hulpe!
„ Slijp spies en zwaard (10);
„ Tegen mijne vervolgers!

„ Zeg

(8) In hunne *Aanteekeningen* op dezen Psalm. Men zie mede VAN HEYNINGEN, *de Gemoedsgesteldheid van David, in Leerredenen*, I Deel bladz. 64 en verv.

(9) Zie de *Aanteekening* van VAN DER PALM op vs. 2.

(10) Dus vertaal ik חרק, naar deszelfs eigenlijke beteekenis. Men zie A. SCHULTENS *Clav. Dialectt.* pag. 295. En, met anderen, houde ik סְגֹר voor een *substantivum*, hetwelk *een zwaard* beteekent. Vergel. de *Letterk. Aanteekening* in het *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 367.

„ Zeg tot mijne ziele:
„ „ Uw heil ben ik!"

Met diepe verontwaardiging over hunne snoodheid, en met de kracht van het jeugdig vuur, roept hij de wraak der Goddelijke regtvaardigheid over hen in, vs. 4—8:

„ Dat ze beschaamd en te schande worden,
„ De belagers mijnes levens!
„ Dat ze terug deinzen,
„ En blozen,
„ De bedenkers mijnes onheils!
„ Dat ze zijn, als kaf voor den wind!
„ En de Engel van Jehova drijf ze weg!
„ Hun weg zij duister en glad,
„ En de Engel van Jehova vervolge hen!
„ Want onverdiend hebben zij een net voor mij verbor-
„ gen;
„ Onverdiend een kuil voor mij gegraven (11).
„ Overkome hem 't verderf, eer hij 't wete,
„ En zijn net, hetwelk hij verborg, vange hem!
„ In het verderf, — daarin valle hij!

Het is ook door MUNTINGHE (12) en door VAN DER PALM (13) aangemerkt, dat door den persoon, hier in het enkelvoud genoemd, Saul, als de voornaamste, en als het hoofd van

(11) In dit vers volg ik, met MUNTINGHE en VAN DER PALM, de omzetting der woorden, welke door HOUBIGANT is voorgeslagen.

(12) *Korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 59.

(13) *Aanteekening* op vs. 8.

van Davids vijanden, kan verstaan worden. En zeer vermoedelijk is het, dat David alzoo in billijke verontwaardiging en toorn tegen hem ontstoken is, toen 's Konings verborgen toeleg hem was bekend geworden, en een optogt tegen de Filistijnen, en het leveren van het zeker bewijs, dat honderd van dezelve door hem verslagen waren geworden, aan hem door Saul was voorgesteld, als de voorwaarde, waarop hij deszelfs dochter ter vrouwe ontvangen zou. De dichter gaat voort, vs. 9 en 10, met te verklaren, hoe Jehova's hulp en redding hem verblijden zouden:

„ Dan zal mijn ziel in Jehova zich verblijden,
„ Juichen in zijn heil.
„ Al mijne beenderen zullen zeggen:
„ „ Jehova! Wie is, als Gij!
„ „ Een verlosser des ellendigen van hem, die sterker
„ „ is, dan hij,
„ „ En van den ellendigen en armen van hem, die
„ „ hem berooft!"

Nu beschrijft hij, *en* het gedrag der hovelingen van Saul, jegens hem, *en* zijne handelwijs, jegens hen, gehouden: *hunne* valsche betigtingen, ondankbaarheid, toeleg op zijn ondergang, blijdschap in zijn ongeluk, grievende lastering, bespotting, woedende gramschap; *zijne* deelneming in hun welzijn, be-

 lang-

langstelling in hen, argelooze omgang met hen, voorbede voor hen, vs. 11 — 16.

„ Daar rijzen op getuigen des gewelds:
„ Dat gene, dat ik niet weet, vragen zij mij.
„ Zij vergelden mij kwaad voor goed.
„ O, grievend leed voor mijn hart!
„ Ik toch, waren zij krank, kleedde mij met een' zak;
„ Kwelde met vasten mijne ziel;
„ En mijn gebed (*voor hen*) rees telkens op in mijnen
„ boezem.
„ Als was het een vriend, een broeder, van mij, ging
„ ik daar heen;
„ Als betreurde ik eene moeder, in het zwart, gebukt!
„ Maar, wankel ik, dan verblijden zij zich,
„ En scholen bij elkander;
„ Zij scholen tegen mij te zamen,
„ Slaande, daar ik het niet weet (niet verwacht);
„ Zij stooten, en houden niet op:
„ Waggel ik, dan lagchen zij grijnzend,
„ Zij knersen tegen mij met hunne tanden (14).

Hierop herhaalt David zijn gebed om Goddelijke hulp en redding, met herhaling, tevens, van den dank, alsdan aan Jehova te bewijzen, en vermelding op nieuw, tusschen beide, van de verregaande snoodheid zijner belagers; welke herhalingen, naar de zeer gepaste aan-

(14) Om kort te zijn, zeg ik hier alleen, dat voornamelijk, in de vertaling van vs. 15 en 16, door mij gevolgd zijn MUNTINGHE en STRONCK, wier *Letterkundige Aanteekeningen* op dezelve men vergelijke.

aanmerking van VAN DER PALM (15), te houden zijn voor natuurlijke opwellingen van een getergd, en daarbij jeugdig, gemoed, en van een hart, dat niet ligt heeft uitgeklaagd; vs. 17—28.

„ Heer! hoe lang zult gij toezien?
„ Red mijne ziel van hunnen moordlust,
„ Van die leeuwen mijn dierbaar leven!
„ Dan loof ik u in eene groote vergadering;
„ Onder talrijk volk prijs ik U.
„ Laat hen zich niet verblijden, die te onregt mijne
„ vijanden zijn;
„ Die onverdiend mij haten, niet gluren met het oog!
„ Want niet van vrede spreken zij,
„ En, om het land te beroeren, bedenken zij bedrie-
„ gelijke redenen (16).
„ En zij sperren tegen mij hunnen mond op,
„ Zij zeggen: Ha, ha! onze oogen zien het!"
„ Gij ziet het, Jehova!
„ Zwijg niet!
„ Heer! wees niet verre van mij!
„ Ontwaak, verrijs, om mij regt te doen,
„ Mijn God en Heer! tot mijne twistzaak!
„ Doe mij regt, naar uwe regtvaardigheid, Jehova,
„ mijn God!
„ En laat hen over mij zich niet verblijden!
„ Laat hen niet zeggen in hun hart: „ Ha, (dat was)
„ „ onze wensch!"

„ Laat

(15) In de opgave van den *Inhoud* van den Psalm.

(16) Ik volg hier, met MUNTINGHE, VAN DER PALM, en anderen, de vertaling van A. SCHULTENS, *Orig. Hebr.* pag. 144.

„ Laat hen niet zeggen mogen: „ Wij hebben hem
„ „ verslonden!"
„ Laat hen beschaamd worden, en blozen, met elkan-
„ der, die zich verheugen over mijn ongeluk:
„ Laat hen met schaamte en schande bedekt worden,
„ die mij trotseren!
„ Laat juichen (daarentegen), en zich verblijden,
„ Die welgevallen hebben aan mijn regt;
„ En laat gedurig hen zeggen:
„ „ Verheerlijkt zij Jehova,
„ „ Die welgevallen heeft in den vrede van zijnen die-
„ „ naar!"
„ Zoo zal mijne tong vermelden uwe regtvaardigheid,
„ Al den dag uwen lof!"

Er is, althans, niets in dezen Psalm, hetwelk tot eenig ander tijdvak van Davids leven ons henen leidt, en niets, hetwelk op eenigerlei bepaald voorval in zijne latere geschiedenis blijkt te zinspelen en betrekking te hebben. Alles, daarentegen, wat dezelve in zich behelst, kan gevoegelijk uit de omstandigheden verklaard worden, in welke hij, gedurende zijn verblijf aan het hof van Saul, zich bevond. Deze omstandigheden in aanmerking genomen zijnde, kunnen die gedachten, gewaarwordingen, gezindheden en gevoelens, bij David hebben plaats gehad, die in dezen Psalm door hem zijn uitgedrukt. Wanneer men op zijn karakter let, en op de denk- en handelwijs omtrent hem van Saul, alsmede op de hoedanigheden, welke de hovelingen van zulk een' Vorst

hoogst-

hoogstvermoedelijk zullen bezeten hebben, en velen van hen ook inderdaad naderhand getoond hebben, te bezitten, dan is het hoogstwaarschijnlijk, dat die gedachten, gewaarwordingen, gezindheden en gevoelens, ook werkelijk des tijds bij David zullen hebben plaats gehad. En hoogstwaarschijnlijk is het dan, dat dit, en dergelijke dichtstukken van David in dit belangrijk, maar hoogst onaangenaam, tijdperk van zijn leven door hem vervaardigd zullen zijn.

Zoo, dan, zeg ik niet, dat deze vijf en dertigste Psalm toen door David gedicht *is*, maar gedicht *kan zijn*, en niet, dat dezelve hier geplaatst *moet* worden, maar, naar mij voorkomt, geplaatst *kan worden*. Het is hier, en in soortgelijke gevallen, moeijelijk, de zaak te brengen tot hooger trap, dan dien van waarschijnlijkheid. Doch, in gevallen ook, als deze, is deze genoegzaam, en kan men, doorgaans, er mede te vreden zijn. Elk toch ook zal zijne eigen wijze van zien hebben, die dergelijke stukken nagaat; naar het beginsel, van waar hij uitgaat, of het standpunt, waaruit hij ziet. En het betaamt niet, in dingen, die onzeker zijn, en van zoo vele bijzonderheden afhangen, welke ons oordeel bepalen kunnen, eigendunkelijk en stout te beslissen, en dat gene, dat *wij* meenen, en dat *wij* oordeelen, aan *anderen* op te dringen

Even zoo, dan ook, en met die zelfde voorbehouding, rangschik ik alhier, mede, de navolgende Psalmen, als, uit hoofde der onbetwijfelde opschriften, of uit hoofde van stijl en inhoud, met volle zekerheid, of met de meeste waarschijnlijkheid, aan David toe te kennen, en in het tijdvak van zijn verkeer ten hove door hem opgesteld; zonder dat het noodig zal zijn, met dezelfde uitvoerigheid, als de beide voorgaande, dezelve te behandelen. Echter zal ik deez' en geen' der, onder ons meest bekende, uitleggers aanwijzen, van wie men, te dezen aanzien, eenige onderrigting en opheldering ontvangen kan.

De vijfde Psalm. Men zie VENEMA, VAN HAMELSVELD, en VAN DER PALM. Anderen, als KNAPP en DATHE, brengen hem tot den tijd der vlugt van David voor Saul of voor Absalom.

De elfde Psalm. Men vergelijke weder VAN DER PALM, alsmede VAN VLOTEN (17). KOEHLER (18), DATHE, VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE meenen, dat David, bij het vervaar-

(17) Ook zie men VAN HEYNINGEN, *de Gemoedsgesteldheid van David*, in *Leerredenen*, I Deel bladz. 286 verv.

(18) *Kritische Anmerkungen über die Psalmen*, in EICHHORNS *Repertorium*, III Th. s. 66.

vaardigen van dit gedicht, reeds werkelijk voor Saul vlugtende was.

De veertiende, en de gelijkluidende drie en vijftigste Psalm; met dien verstande, dat men in het oog houde, dat het slot derzelve, in vs. 7, voor een toevoegsel te houden zij van later tijd (19). Zie VAN DER PALM. De overige uitleggers loopen, in gevoelens, hier zeer uit elkander. MUNTINGHE laat tijd en gelegenheid in het onzekere. VAN VLOTEN en VAN HAMELSVELD meenen, dat David dus zich heeft uitgelaten na zijne ontmoeting met Nabal, naar 1 Sam. XXV. DATHE denkt, dat David vooral op Joab zal gedoeld hebben. En KNAPP is van meening, dat het stuk behoort tot den tijd der rebellie van Absalom.

De zes en twintigste Psalm. Men zie VAN DER PALM (20). MUNTINGHE meent, dat de tijd, wanneer dit lied gedicht is, niet wel bepaald kan worden. En dit geschiedt ook niet door KNAPP en DATHE. Doch VAN HAMELSVELD brengt het tot den tijd van Davids vlugt naar Nob.

De

(19) Conf. G. B. REDDINGII, *Observatt. Philol. Critic. de Psalmis bis editis.* Fran. 1796.

(20) Ook diens *Liederen van David*, bladz. 35 verv. Insgelijks vergelijke men VAN HEYNINGEN, t. a. pl. bladz. 148 verv.

De zes en dertigste Psalm. Ook alhier raadplege men met VAN DER PALM (21). De meeste der overige uitleggers laten tijd en gelegenheid onbepaald. VAN VLOTEN omhelst het gevoelen van MEDHURST, dat de moord, door Joab aan Abner gepleegd, en het aanvaarden van het bewind over de tien stammen door David, beide, in dit gedicht zullen bedoeld zijn (22).

De een en veertigste Psalm. Men vergelijke DATHE, VAN VLOTEN en VAN DER PALM. Door KNAPP, VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE wordt dit dichtstuk te huis gebragt op den tijd van Davids vlugt voor Absalom, nadat hij zich te Mahanaïm gevestigd had, en daar door sommige opregte vrienden, met de zijnen, ondersteund werd.

De vijf en vijftigste Psalm. Men zie VAN VLOTEN en VAN DER PALM. De meeste andere verklaarders der Psalmen, MICHAËLIS, DATHE, KNAPP, VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE, denken hier aan den tijd van den opstand

(21) Zoo wel, als in de opgave van den *Inhoud* van den Psalm, ook in zijn *Liederen van David*, bladz. 40 verv. Men zie mede VAN HEYNINGEN, t. a. pl. bladz. 92 verv.

(22) Conf. *Symbol. Litterar. Hagan.* Class. II. pag. 21 seqq. et pag. 233 seqq.

stand van Absalom, en dat David bijzonder het oog zal gehad hebben op Achitofel.

De twee en zestigste Psalm. Ik vereenig mij hier met VAN DER PALM. Vele andere uitleggers plaatsen hem in den tijd van den opstand van Absalom.

De vier en zestigste Psalm. De noodige toelichting zal men vinden bij DATHE, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE en VAN DER PALM. KNAPP dacht, dat de Psalm beter te plaatsen is in den tijd van Absaloms oproer.

De negen en zestigste Psalm. Men raadplege de Inhoudsopgave en Aanteekeningen van VAN DER PALM (23). Genoegzaam alle overige uitleggers, die tijd en aanleiding van dit dichtstuk niet in het onzekere laten, zijn van oordeel, dat het door David is opgesteld gedurende zijne vervolging door Absalom. STÄUDLIN meent, dat het op den Profeet Jeremia ziet, en van dien verklaard moet worden (24).

De honderd negende Psalm. Volgens VAN VLOTEN, MUNTINGHE en VAN DER PALM, wier op-

(23) Ook hier, intusschen, moeten de twee laatste verzen weder gehouden worden voor een toevoegsel van later tijd.

(24) *Neue Beyträge zur Erläuterung der biblischen Propheten*, *Vorr.* S. 2.

ophelderende aanmerkingen men vergelijke. In de Syrische vertaling wordt, in het opschrift van den Psalm, dezelve gesteld in den tijd van den opstand van Absalom: hetwelk ook door DATHE wordt gedaan, alsmede door VAN HAMELSVELD; van welke de eerstgenoemde meent, dat David hier voornamelijk op Achitofel zal zien, en de laatstgenoemde, dat hij bijzonder gedoeld zal hebben op Simeï, naar 2 Sam. XVI.

De honderdnegen en dertigste Psalm. Men zie VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE en VAN DER PALM. DATHE meent, dat David, bij het vervaardigen van dezen Psalm, zich reeds op de vlugt voor Saul, en in omzwervende ballingschap, zal bevonden hebben.

De honderdveertigste Psalm. Men vergelijke KNAPP en VAN VLOTEN, alsmede VAN DER PALM, die echter neigt, om te stellen, dat David, op het tijdstip, waarop hij dezen Psalm vervaardigde, de vlugt voor Saul reeds had aangenomen; gelijk ook MUNTINGHE en VAN HEYNINGEN (25), gemeend hebben (26).

Al

(25) *De Gemoedsgesteldheid van David, in Leerredenen*, II Deel bladz. 274 en verv.

(26) [Bij vele der hier genoemde Psalmen had de Schrijver ook opgegeven, wat hij van derzelver aanleiding en strekking gezegd had, te meenen, in het *Bijb. Huisboek.* Dit is naar zijn verlangen nu weggelaten. Als zullende elk, die dat met het hier gezegde vergelijkt,

Al wie zich de moeite neemt, gelijk ik gedaan heb, al deze Psalmen, achter elkander na te lezen, zal ze alle op denzelfden toon, en in denzelfden geest, gestemd vinden, en eene gelijkvormigheid en overeenkomst aan en met elkander, die in het oog valt, in dezelve aantreffen. In velen is de gang en loop der gedachten van den dichter, is de inrigting, de vorm, en de gansche houding van het stuk, even dezelfde. In sommigen komen even dezelfde zinnebeelden, leenspreuken, zelfs bijzondere spreekwijzen en uitdrukkingen, voor. En allen leggen even dezelfde gewaarwordingen, wenschen, uitzigten en gemoedsgesteldheid des dichters aan den dag; innig harteleed en hooggaand gevoel van smart, uit hoofde van grievende verdenkingen, beschuldigingen, mishandelingen; volkomen overtuigdheid van reinheid en onschuld, en beroep op dezelve bij God, den hartekenner; diepe afkeer van het kwaad der zonde, en verontwaardiging over al de boosheid, waarvan hij getuige, en zelve grootelijks het voorwerp was, geveindsheid, namelijk, haat, wangunst, list, bedrog, leugen en laster; hevige verfoeijing en verwensching der genen, die aan deze misdaden zich schul-

lijkt, weldra ontdekken, in hoe verre hij nu nog daarmede instemme, of daarvan afwijke.]

schuldig maakten, en deze ondeugende gezindheden in hun binnenste koesterden; verlangen, en bede tot God, om bewaard en gered te worden; te grooter hoogschatting der hoogstbeminnelijke en heilvolle godsvrucht, en te meerder verkleefdheid aan dezelve, en vaste hoop, onbezweken vertrouwen, op den almagtigen en regtvaardigen God. Zoo *kunnen* ze in dezelfde omstandigheden, bij dezelfde gelegenheden en ontmoetingen, in hetzelfde tijdvak zijnes levens, door David vervaardigd zijn.

Wanneer wij nu verder in aanmerking nemen, dat de geschiedkundige berigten, welke wij over hebben, aangaande het verblijf en verkeer van David aan het hof van Saul, en aangaande datgene, hetwelk hij daar ondervonden heeft, hoe kort dan ook en afgebroken, echter ten overvloede voldoende zijn, om ons te doen inzien, dat hij daar zulke ontmoetingen gehad, en in zulke omstandigheden verkeerd kan hebben, die juist zulke gewaarwordingen, wenschen, uitzigten en gemoedsgesteldheid, bij hem te weeg moesten brengen, als in *deze* Psalmen zijn uitgedrukt; wanneer wij verder opmerken, dat het uit dezelve blijkt, dat David, toen dezelve door hem vervaardigd werden, reeds krijgsman, en aan den krijg gewend was, daar vele leenspreuken, in dezelve door

door hem gebezigd, van den krijg en het wapentuig ontleend zijn, — en dat echter in deze zelfde dichtstukken te gelijk nog de natuur hem zijne zinnebeelden gaf, en vele beelden, daarvan genomen, ons den herdersknaap doen hooren, die met zijne verbeelding nog in het open veld en in de grazige weiden van Bethlehem omzwerft; wanneer, nog eens, aan onze aandacht niet ontgaan die hevigheid van hartstogt, die teedere gevoeligheid voor eer en roem, die smert ook bij de verijdeling van uitzigten en verwachtingen, welke de verbeelding voor eene nabijgelegene toekomst zich had gevormd en voorgesteld, en dat dichterlijk vuur, zoo vol van kracht, die al te zamen in deze dichtstukken kennelijk, en bijzonder aan den jeugdigen leeftijd, waarin David was, toen hij te Gibea, aan het hof van Saul, zich bevond, eigen zijn; wanneer wij, eindelijk, een dichtstuk bezitten, naar het opschrift, hetwelk dit uitdrukkelijk vermeldt, destijds door hem opgesteld, en waarin juist even deze zelfde gewaarwordingen, wenschen, en gemoedsgesteldheid kennelijk worden aangetroffen; de weten, de negen en vijftigste Psalm; daarom ook in de eerste plaats door ons bijgebragt, en aan het hoofd dezer opgave en vergelijking geplaatst; dan wordt het, indien niet tot zekerheid, althans tot *dien trap*

van

van waarschijnlijkheid gebragt, dien men hier met billijkheid begeeren kan, dat David ook, in dezelfde omstandigheden, en bij dezelfde ontmoetingen, alle deze andere Psalmen heeft opgesteld, en dat dezelve, derhalve, in dit gedeelte der geschiedenis, en in dit tijdvak zijnes levens, te plaatsen zijn. Terwijl, tevens, hieruit de vraag schijnt beantwoord te kunnen worden, waardoor het zij toegekomen, dat juist in den tijd van Davids oponthoud en verkeer aan het hof van Saul zoo vele dichtstukken door hem zijn opgesteld; daar toen zijne jeugdige zangdrift in hare volle kracht was, en zijn hart, alstoen vooral, de behoefte moest gevoelen, zich uit te storten (27).

En worden nu met alle deze zijne dichtstukken de berigten aangaande Davids geschiedenis, welke, ten aanzien van dit belangrijk tijdvak zijnes levens, 1 Samuël XVIII en XIX gelezen worden, vergeleken, dan zullen dezelve, deels ter aanvulling, deels ter opheldering, dier geschiedberigten dienen kunnen. Zij doen ons te duidelijker inzien den hoogstonaangenamen, en gevaarvollen, toestand, waarin David destijds zich bevonden heeft; daar hij niet alleen der wangunst en woede van Saul, maar ook

(27) Naar de juiste aanmerking van VAN DER PALM, in de opgave van den *Inhoud* van Psalm LXIV.

ook der belaging en der verregaandste snoodheid van diens hovelingen, ten doel stond; en ook van deze tallooze mishandelingen ondergaan heeft, door het geschiedverhaal stilzwijgend voorbijgaan, maar uit deze Psalmen kenbaar. En is de veronderstelling gegrond, dat David in dien zelfden tijd eene zware ziekte heeft gehad, en bij gelegenheid van dezelve den een en veertigsten Psalm heeft vervaardigd, dan laat het daaruit zich verklaren, dat het voorgeven zijner huisvrouw, dat David zich krank bevond, toen hij door Sauls bedienden in zijn huis werd opgezocht, om gevangen te worden, bij dezen ingang vond, en ook door Saul zelf niet voor een voorwendsel van Michal gehouden werd (28).

DERDE HOOFDSTUK.

Davids vlugt voor Saul.

In de geschiedkundige berigten, aangaande David ons medegedeeld, volgt nu het omstandig,

(28) Men vergelijke den Hoogl. VAN DER PALM, in de opgave van den *Inhoud* van den een en veertigsten Psalm.

dig, en vele bijzonderheden in zich behelzende verhaal van zijne vlugt en omzwerving voor Saul, dien hij eerst ontwijkt, en door wien hij daarna nagejaagd en vijandelijk vervolgd wordt. Dit verhaal komt voor 1 Samuël XX tot XXXI, en bevat in zich alles, wat met hem is voorgevallen van zijn vertrek naar Rama af tot den dood van Saul toe, en zijne verheffing op den troon, als koning over den stam Juda, toen hij, naar 2 Sam. V: 4, den ouderdom van dertig jaren bereikt had. Hoe veel jaren deze vlugt en omzwerving van David geduurd hebben, wordt niet vermeld; doch uit de bijgebragte aanwijzing zijnes ouderdoms aan het einde van dezelve, blijkt ons, in welken leeftijd van David dezelve zijn ingevallen; het geen van invloed kan zijn op het onderzoek, welke zijner gewijde dichtstukken, blijkens inhoud niet alleen van zaken, maar toon ook en stemming des gemoeds, in dezelve kennelijk, gedurende deze zijne vlugt, en vervolging door Saul, door hem vervaardigd zijn. Wij zullen, den inhoud dier geschiedkundige berigten kortelijk vermeldende, dit aanmerkelijk gedeelte van 's mans geschiedenis, om meerdere juistheid en naauwkeurigheid bij ons voorgenomen onderzoek te bevorderen, naar gelang der zaken, in zoo vele tijdvakken, of hoofdgebeurtenissen afdeelen, als er gevoegelijk

lijk in te onderscheiden zijn, en bij elk derzelver beproeven, of het ons gelukken wil, de dichtstukken te ontdekken en aan te wijzen, welke, of zeker, of waarschijnlijk, gedurende elk dier bijzondere tijdvakken, of bij gelegenheid van elke dier hoofdgebeurtenissen, door David zijn opgesteld.

EERSTE AFDEELING.

Davids vlugt, eerst naar de priesterlijke stad Nob, en vervolgens naar Achis, den Filistijnschen Vorst, te Gath, en in de spelonk Adullam.

De in het opschrift dezer Afdeeling genoemde bijzonderheden worden vrij omstandig, en met vele naauwkeurigheid, verhaald 1 Samuël XX, XXI en XXII. David, van Rama nog eens in stilte naar Gibea terug gekomen, houdt daar, in het geheim, buiten de stad, een gesprek met Jonathan, die, naar gemaakte afspraak, de gezindheid van Saul omtrent David onderzoekt, doch, na de ongunstige uitkomst van dat onderzoek, dezen raadt, tot behoud zijnes levens zich te verwijderen. Hierop be-

geeft zich David naar Nob, tot den Priester Achimelech, van wien hij, op zeker voorgeven, de gewijde toonbroden uit den Tabernakel ontvangt. Dan, uit vrees van ontdekt en bij Saul aangebragt te zullen worden door Doëg, een' van diens ambtenaren, die zich destijds te Nob bevond, ontvliedt hij van daar, en neemt hij zijne toevlugt tot Achis, den Koning der Filistijnen te Gath: alwaar hij, insgelijks ook hier zich niet veilig rekenende, zich als krankzinnig aanstelt, ten einde het gevaar, hetwelk hem bedreigt, te ontkomen. Van daar verbergt hij zich in de spelonk Adullam, gelegen in de nabijheid van Bethlehem, alwaar zijne aanverwanten, en een aantal van vierhonderd mannen, zich bij hem voegen, met welke hij zich tot den Koning der Moabiten wendt; aan wiens bescherming hij zijnen vader en zijne moeder aanbeveelt; met zijn overig gezelschap, op bevel van den Profeet Gad, naar Juda terug keerende, en zich ophoudende in het woud Chereth. Van dit een en ander onderrigt, beklaagt zich Saul bij zijne hovelingen over hun verzwijgen der ontwerpen, welke hij meent, tegen hem gesmeed te worden, waarop Doëg hem berigt geeft van het geen te Nob gebeurd was. En nu worden al de Priesters van Nob door Saul opontboden, en, op diens bevel, door Doëg

ge-

gedood; ontkomende alleenlijk Abjathar, een van Achimelechs zonen, die zich bij David vervoegt, en van dezen moord van zijn geslacht, en van de gansche verdelging zijner vaderstad, hem verslag doet.

Wanneer wij met deze geschiedkundige berigten de gewijde dichtstukken vergelijken, die in den bundel der Psalmen zijn opgenomen, dan ontmoeten wij er, onder dezelve, *vier*, die, in derzelver *opschriften*, niet alleen aan David worden toegekend, maar ook uitdrukkelijk gezegd worden, bij voorvallen en omstandigheden, tot dit gedeelte van zijne vlugt en omzwerving behoorende, door hem vervaardigd te zijn. Ik zal beginnen met afzonderlijk van elk derzelve verslag te doen, om daarna na te gaan, of er ook nog anderen te ontdekken zijn, uit wier *inhoud* het is op te maken, dat ze mede in dit gedeelte zijner geschiedenis, en in dit zelfde tijdvak zijner vlugt voor Saul, te plaatsen zijn.

Die vier bedoelde dichtstukken, met welker aanwijzing ik begin, zijn de twee en vijftigste, de zes en vijftigste, de vier en dertigste, en de honderd twee en veertigste Psalm.

Het opschrift van den twee en vijftigsten Psalm luidt aldus: „ *Een onderwijzinge Da-* „ *vids, voor den Opperzangmeester. Als* „ *Doëg, de Edomiter, gekomen was, en aan*

 „ *Saul*

„ *Saul te kennen gegeven, en tot hem gezegd*
„ *had:* „ *David is gekomen ten huize van*
„ „ *Achimelech.*" " En, zoo min, als er reden bestaat, om aan de echtheid van dit opschrift te twijfelen, als zijnde hetzelve in alle vergeleken Hebreeuwsche Handschriften, en in alle oude Vertalingen, voorhanden, even zoo zeer pleiten *en* de zaken, die in het gedicht voorkomen, *en* de toon van drift en hartstogt, waarop het gestemd is, daarvoor, dat het bij de vermelde gelegenheid door David vervaardigd is. Het zij men toch voor den persoon, die in hetzelve wordt aangesproken, Saul houdt (1), het zij men meene, dat Doëg zelf bedoeld wordt (2), de diepe verontwaardiging, die er in doorstraalt, de harde verwijtingen en verwenschingen, die er in voorkomen, het levendig gevoel van afgrijzen, dat in des dichters gemoed ontstoken was, en het vertrouwen op God, dat bij hem plaats had, zijn van dien aard, dat ze bij iemand, zoo als David was, in de gegeven omstandigheden konden plaats hebben, en zeer natuurlijk moesten geboren worden (3). Even

(1) Gelijk VAN DER PALM doet.

(2) Gelijk MUNTINGHE, VAN VLOTEN, STRONCK: alsmede VAN HEYNINGEN, t. a. pl. II Deel bladz. 100. en EWALD, t. a. pl. I Deel. bladz. 81.

(3) Alhier, gelijk meermalen in het vervolg, heb ik mij moeten onthouden van de woorden van den Psalm zel-

Even ontwijfelbaar en stellig is het opschrift van den zes en vijftigsten Psalm, zoo, wat David, als dichter van denzelven, als wat de gelegenheid betreft, bij welke hij dien heeft opgesteld. „ *Een gouden kleinood* (gedenk„ schrift) *van David, als de Filistijnen hem* „ *gegrepen hadden te Gath.*" De bedenking toch, welke KNAPP voorstelt ten aanzien van het laatstgenoemde, schijnt geheel willekeurig te zijn, en wordt met geen bewijs door hem gestaafd. Ook vind ik geene noodzakelijkheid, om met VAN HAMELSVELD, in plaats van *als* of *toen*, in het opschrift, de *Praepositie* ב in באחז אותו, door *nadat* te vertalen, en het daarvoor te houden, dat David dezen Psalm eerst zou hebben opgezongen, nadat hij uit het gevaar, en uit de moeijelijke omstandigheden, waarin hij te Gath zich bevond, ontkomen was, en zich weder veilig zag in de spelonk Adullam, of binnen de grenzen van Juda (4). Men stelle zich voor, dat David, Saul

zelve op te geven, en dien in mijn Opstel in te lasschen, ten einde tot geen te groote uitvoerigheid te vervallen. Vooral, gelijk hier, liet ik dit na bij zulke tijdvakken der geschiedenissen, bij welke het aantal der, in aanmerking komende, dichtstukken te groot was, om allen, of meest, in derzelver inhoud en geheel te worden aangevoerd.

(4) Zoo schijnt ook VAN HEYNINGEN te denken, t. a.

Saul ontwijkende, en meenende door den Filistijnschen Vorst, als een in ongenade vervallen Israëlitisch Veldheer, met open armen te zullen ontvangen worden, naar Achis zich heen begaf, en hoogstvermoedelijk ook door dezen wel zou behandeld zijn geworden, was de nijd en afgunst der Filistijnsche Grooten niet tegen hem opgewekt geworden, en dat hij door dezelve niet alleen bij Achis in kwaad vermoeden was gebragt, maar dat ze zelfs van zijn persoon zich hadden meester gemaakt, en in verzekerde bewaring hem gesteld hadden: met welke bijzonderheid, als in de geschiedkundige berigten niet vermeld, dezelve kunnen aangevuld en vermeerderd worden. In welk geval, en bij welke hoogstönaangename en dreigende omstandigheden, David, ongetwijfeld, zich kon uitdrukken, gelijk in dezen Psalm door hem geschied is: als behelzende dezelve in zich, bij klagten over de mishandelingen, waaraan hij, onder al zijn leed en omzwerven, ten doel stond, en bij het gebed om redding, betuigingen van zijn onwankelbaar vertrouwen op God.

Uit dit gevaar ontkomen, zong hij den vier en dertigsten Psalm, die, bij de uitdrukkelijke ver-

a. pl. II Deel bladz. 10. verg. mede EWALD, t. a. pl. I Deel bladz. 69.

vermelding van Davids naam, als dichter, ten opschrift heeft: „*Als hij zijn gelaat veranderd had voor het aangezigt van Abimelech*" (de algemeene benaming, naar het schijnt, der Filistijnsche Vorsten, waardoor hier ter plaatse Achis wordt gemeend,) „*die hem weg joeg, dat hij doorging*, en „gelukkig ontkwam." — Om echter het dichtstuk wel te verstaan, en de gepastheid van hetzelve naar eisch te kunnen beoordeelen, behoort men het daarvoor te houden, dat hetzelve niet door David is opgesteld in de eerste oogenblikken, nadat zijne te werk gestelde list hem gelukt, en hij van Achis en uit de hoofdstad der Filistijnen ontkomen was; maar toen hij reeds binnen de grenzen van Juda en in de spelonk Adullam zich bevond, in meerdere veiligheid en rust, en in het gezelschap dier vierhonderd personen, die zich aldaar bij hem gevoegd hadden. Hij rigt dan tot deze zijne toespraak; en, als een leerdicht, voor hen geschikt, als uit *zijne* ondervinding heilzame lessen en vermaningen tot *hun* bestuur en onderrigt afleidende, is het opgesteld in den Alphabetischen vorm, ten einde te gemakkelijker in het geheugen te worden ingeprent. Van daar, dat het minder beschrijvingen in zich bevat van de omstandigheden, waarin hij binnen Gath had verkeerd, of regt-

streeksche en uitgedrukte toespelingen op dezelve, dan wel algemeene bemoedigingen, opwekkingen, vermaningen en beloften, van en aan zijne lotgenooten, waartoe zijn ondervonden leed, en ondergaan gevaar, door eene gelukkige redding en uitkomst, bij den zegen des Almagtigen, achtervolgd, hem aanleiding gaven, — en dat ook de toon, die in het geheele dichtstuk heerscht, die kalmte en die bedaardheid ademt, welke thans in zijn gemoed voorgaande vrees en kommer vervangen hadden. Voorts zie men hier VAN HAMELSVELD, VAN VLOTEN, vooral VAN DER PALM (5), en anderen (6).

Eindelijk behoort hiertoe de honderd twee en veertigste Psalm, die, volgens het opschrift, een Psalm en *Gebed* is van David, „*als hij in de spelonke was.*" Immers, dat door

(5) *Inhoud* van dezen Psalm, en *Liederen van David*, bladz. 68 en verv.

(6) Reeds in *La Sainte Bible* van CH. CHAIS, leest men in de Aanteekening op 1 Sam. XXII: 2: „On „croit que ce fut dans cette conjoncture, et pour l'u„sage de sa troupe qu'il composa le Psaume XXXIV, „l'une des plus nobles et de plus élégantes productions „de sa plume." En ook Mejufvrouw L. W. VAN MERKEN legt dezen Psalm aan David in den mond, toen hij in de meergenoemde spelonk Adullam zich bevond, in haren *David*, bladz. 105 en 106.

door deze spelonk, niet die van Engedi verstaan moet worden, waarin hij naderhand gevlugt is naar 1 Sam. XXIV: 1, maar het berghol Adullam, waarvan het geschiedberigt gewaagt 1 Sam. XXII: 1, is door de meeste uitleggers opgemerkt, als ten klaarste kennelijk uit den inhoud van het gedicht, die geenszins toepasselijk is op den toestand, waarin David verkeerde in het eerstgenoemd geval, maar volkomen op dien, waarin hij zich bevond in het laatstgenoemde. Men zie alleenlijk VAN HAMELSVELD, STRONCK, VAN DER PALM en VAN HEYNINGEN (7). Alsmede P. BONNET (8). Evenwel houde men verder in het oog, dat deze Psalm vroeger, dan de vier en dertigste, daar ter plaatse door David vervaardigd werd, en wel in den allereersten tijd van zijn verblijf in de meergezegde bergspelonk. Eenzaam, zonder nog iemand tot zijn gezelschap of troost bij zich te hebben, trad hij, uit het Filistijnsch gebied, en uit het gevaar, hetwelk hem bedreigde, ontkomen, de bergholte binnen, liep hij daar rond, zat hij daar

(7) *De Gemoedsgesteldheid van David, in Leerredenen*, II Deel bladz. 31 en verv.

(8) In de *Aanteekening* op bladz. 305 van het Tweede Deel zijner *Leerredenen over het Leven van David*.

daar neder: van binnen kille koude, akelige duisternis, schrikverwekkende ruimte, woestheid en ledigheid; van buiten, bij elken voetstap, door hem gewaagd, gevaar van ontdekt te worden door verspieders, naar onderscheiden streken des lands door Saul uitgezonden; onbekend met de gesteldheid van zaken aan het hof en in zijn vaderland; zonder uitzigt op menschelijke redding; in de volle zekerheid van onmogelijk in dezen staat lang te kunnen volharden, maar in de onzekerheid te gelijk, wat dan te ondernemen, werwaarts zich dan te wenden, — zie daar den toestand, waarin hij zich gebragt zag, maar die ook de gemoedsgesteldheid ons begrijpelijk maakt, welke op levendige en aandoenlijke wijze door David in dit gezang wordt uitgedrukt, en zoo hem bidden deed, en zijne toevlugt hem deed nemen, tot Jehova, zijnen God, als wij hem in dit gezang hooren doen: mits maar, hetgeen door onze Overzetters vertaald en gesteld is in den *onvolmaakt-voorleden* tijd, worde overgebragt in den *tegenwoordigen;* gelijk ook door VAN HAMELSVELD, STRONCK, VAN DER PALM, en anderen, geschied is.

Na aldus beknopt, maar, naar ik vertrouw, genoegzaam gesproken te hebben van deze vier gedichten, aangaande welke door derzelver *Opschriften* uitdrukkelijk gezegd wordt, dat ze

bij

bij zekere bepaalde gelegenheid, en in bijzondere omstandigheden, tot dit gedeelte van Davids geschiedenis, en in dit tijdvak zijner vlugt voor Saul en omzwerving, behoorende, door hem zijn opgesteld, ga ik nu voort, de Psalmverzameling herlezende, te onderzoeken, of ook nog in dezen bundel gevonden worden dergelijke dichtstukken, met zekerheid, of althans met waarschijnlijkheid, aan David toe te kennen, die wel geen opschriften aan het hoofd dragen, soortgelijke tijdsbepaling van derzelver vervaardiging, of aanwijzing der omstandigheden, in welke die heeft plaats gehad, bevattende, maar uit wier *Inhoud* echter, zoo niet met zekerheid, dan toch met die waarschijnlijkheid, welke hier voldoet, is op te maken, dat ze in den loop van dit zelfde deel van Davids geschiedenis, en in dit zelfde tijdvak zijner vlugt en omdoling, door hem zijn opgezongen.

Ik zal van mijne bevinding verslag doen!

Onder de eerste Psalmen, die mij zijn voorgekomen, als hoogstwaarschijnlijk hier te moeten geplaatst worden, is de zeventiende Psalm. Onder de Uitleggers zijn VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE, DATHE, en anderen, van gevoelen, dat althans in het algemeen gesteld mag worden, dat Saul en diens hovelingen in dit gedicht door David zijn bedoeld geworden, en

dat

dat het door hem vervaardigd is gedurende zijne vervolgingen door dezelve; en meer bepaald schrijft VAN DER PALM (9): „ Ik plaats
„ dezen Psalm vóór alle anderen uit het tijd-
„ perk van Davids vlugt voor Saul, omdat het
„ mij toeschijnt, dat dezelve in het begin,
„ misschien in de eerste dagen der ballingschap
„ van den jongen held uit zijn hart gevloeid
„ is. Sommige uitdrukkingen, van vs. 6 tot
„ 9, duiden een zekeren angst der hulpeloos-
„ heid aan, die men naderhand verliest, wan-
„ neer men, aan de hagchelijkste omstandig-
„ heden gewoon geworden, in het midden der
„ gevaren wandelt, zonder bijna acht op de-
„ zelve te slaan. De uitvoerige verdediging
„ zijner onschuld vs. 1 — 5. is ook voor de-
„ zen tijd en omstandigheden zeer eigenaartig,
„ en ik zou niet vreemd zijn van de gissing,
„ dat David in het 11 vs. gedenkt aan den
„ bangen nacht, toen zijn huis omcingeld werd
„ en hij door Michals list ontkwam." Ook komen in dit gedicht vele bijzondere spreekwijzen en vergelijkingen, of leenspreuken en beelden, voor, welke David in die Psalmen had gebezigd, welke kort te voren, toen hij nog in Gibea, en aan het hof, zich bevond, door hem zijn opgesteld,

(9) *Liederen van David*, bladz. 45, waarmede men ook vergelijke 's Mans opgave van den *Inhoud* dezes Psalms, en *aanteekeningen* op denzelven.

steld, en heerschen in hetzelve dezelfde gemoedsgesteldheid, en toon, welke in die gezangen door ons zijn opgemerkt.

Insgelijks schijnt mij toe de zeven en twintigste Psalm, in dezen allereersten tijd van Davids vlugt deszelfs geschikte plaats te vinden. Ook DATHE en STRONCK achten hem gedicht te zijn gedurende Davids vlugt voor Saul, als mede KNAPP, VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE, die meenen, dat hij door David zal vervaardigd zijn, toen hij bij den Hoogespiester Achimelech zijne toevlugt had genomen, en bij den Tabernakel troost en ondersteuning vond. VAN DER PALM plaatst hem vroeger, en oordeelt, dat ons geene omstandigheid uit Davids geschiedenis bekend is, die met den inhoud van dit dichtstuk meer overeenstemt, dan die 1 Sam. XIX: 1—7. verhaald wordt, en dat David hetzelve zal hebben opgesteld, toen hij door Jonathans trouw wonderbaar uit het dreigendst levensgevaar gered was, en daarna weder geruimen tijd veilig aan het hof van Saul verkeerde, hoezeer zijne vijanden bleven woelen en werken, en slechts de gelegenheid uitvorschten, om den Koning op nieuw tegen hem aan te hitsen (10). Zeker is het gedicht, blijkens het 10 vs., door David ver-

(10) Zie 's Mans opgave van den *Inhoud* des Psalms.

vervaardigd in zijnen jeugdigen leeftijd, toen beide zijn vader en moeder nog in leven waren; maar ook zeker vóór dat tijdstip, waarop deze tot hem kwamen, en vervolgens aan de zorg en bescherming van den Moabitischen koning door hem werden aanbevolen, naar 1 Sam. XXII: 1—4. Voor dien tijd kunnen zij, nadat hun zoon het voorwerp der onbillijke wangunst en gramschap van Saul geworden, en van zijn hof ontvlugt was, door vrees voor den dwingeland zich terug hebben laten houden, zijns zich aan te trekken; mogelijk hadden zij zich wel bezwaard en ongenegen getoond, in de ouderlijke woning hem in te nemen; schoon naderhand, misschien door Sauls vervolging en bedreiging, geraden en genoodzaakt, zelve Bethlehem te verlaten, en naar de spelonk Adullam, veiligheidshalve, zich heen te begeven, toen David zich aldaar bevond. Althans over soortgelijke miskenning, en bevreesdheid van door hem in gevaar en ongelegenheid te geraken, beklaagt zich David, ten aanzien van zijne naburen en bekenden, Psalm XXXI: 12. En ook hier dan weder ontmoeten wij eene dier bijzonderheden der geschiedenis, welke het verhaal derzelve met stilzwijgen is voorbij gegaan, maar die aan te vullen zijn uit de Psalmen. Doch deze zelfde bijzonderheid strekt dan tot juiste bepaling van den tijd, waarop de-

deze Psalm vervaardigd is, en doet ons de waarschijnlijkheid zien, dat hij door David moet zijn opgesteld in het tijdperk, hetwelk sedert zijne ontvlugting uit Gibea tot op zijn verblijf in de bergholte van Adullam is verloopen. Terwijl het geen vs. 4—6. door hem gezegd wordt ons nader brengt, om dezen tijd ook te bepalen, nadat hij te Nob, bij Achimelech, en in den Tabernakel, geweest was: als zijnde daardoor zijn verlangen, en zijne hoop, beide, opgewekt, om eens bestendig weder het voorregt der plegtstatige Godsdienstoefening, hem zoo waard, gelijk voorheen, te genieten. *Zoo* ik een bestemd tijdsgewricht durfde vast te stellen, ik zou David dezen Psalm doen aanheffen op zijnen togt uit Nob naar het Filistijnsche grondgebied, en hem, vol moed in Jehova, zijnen God, vs. 1, dankbaar voor de mislukking van den aanslag zijner vijanden op zijn leven, en voor zijne ontkoming uit Gibea, vs. 2, gesterkt tegen alle gevaar, dat verder hem bedreigen of overkomen mogt, vs 3, vol hoop van bestendig, weldra, het geluk der gedurige bijwoning van de Godsdienst in Jehova's tabernakel weder te smaken, vs. 4—6, zijner opregtheid, en verkleefdheid aan God en godsvrucht, zich bewust, aan Gods geleide, bewaring en hulp, biddend zich aanbevelende, vs. 7—13, en tot on-

onbepaald vertrouwen op Jehova zich opwekkende, vs. 14, dien bangen weg doen afleggen.

Na genoeg oordeel ik even eens over den een en dertigsten Psalm. Ook in dit gedicht dankt David Jehova voor genoten uitkomst en redding, klaagt hij Hem zijnen nood, en bidt hij Hem om verderen bijstand en verlossing. Misschien heeft hij het vervaardigd, in de eerste dagen zijner behouden aankomst in de hoofdstad der Filistijnen. Uitdrukkingen en spreekwijzen, gevoel van dankerkentenis aan God en van verdere behoefte aan zijn geleide, toon en gemoedsgesteldheid, zijn bijna even dezelfde, als die van de beide dichtstukken, welke wij hier naast hebben laten voorafgaan. De Uitleggers zijn het ook, bijkans eenparig, daarin eens, dat deze Psalm althans in den tijd der vlugt van David voor Saul geplaatst moet worden; alhoewel sommigen hunner hem later stellen, meenende, dat hij zijnen oorsprong verschuldigd is aan het geen te Kehila gebeurd is naar het geschiedberigt 1 Sam. XXIII: 1—13. (11), en nog weder anderen hem toepassen op dat gene, dat in de woestijne Ziph, en met de Ziphiten, heeft plaats gehad, naar

(11) VAN DER PALM, in de *inhoudsopgave* van, en *aanteekeningen* op dezen Psalm, en vooral *Liederen van David*, bladz. 78 en verv.

naar het verhaalde 1 Sam. XXIII: 14—28. (12); om te zwijgen van hen, die meenen, dat hij tot den tijd der vlugt van David voor Absalom behooren zal (13). Bij al het onzekere en moeijelijke, hetwelk bij onderzoekingen en bepalingen, als deze zijn, natuurlijk plaats vindt, laat ik ook hier, gelijk overal, volgaarn, en als betaamt, aan elk zijne vrijheid, en de waarde zijner meening; doch eene aandachtige lezing van het dichtstuk heeft mij in hetzelve niets doen opmerken, hetwelk niet, in overeenstemming met andere Psalmen, toen, en vroeger, nog aan het hof van Saul, door David vervaardigd, op den toestand volkomen toepasselijk is, waarin hij, in den eersten tijd na zijne vlugt van daar, zich bevond, of eene gemoedsgesteldheid zou aanduiden, verschillende van die, welke toen bij hem plaats hebben kon en moest, zijne ondervinding, omstandigheden en denkwijs, in aanmerking genomen zijnde; terwijl juist het 22 vers, teregt, naar mij voorkomt, naar den aard van het taalgebruik, (wanneer slechts het woordje *als* wordt weggelaten) door onze Nederlandsche Overzetters aangevuld, mij bepaalt, om niet aan Ke-

(12) BONNET, *Leerredenen over het Leven van David*, II Deel bladz. 460 en 466

(13) VAN HAMELSVELD, VAN VLOTEN.

Kehila, als welke stad David, blijkens de geschiedenis, verlaten moest, maar aan Gath, de hoofdstad van het Filistijnsche rijk, te denken, waarin hij meende, behoud en veiligheid te vinden: waarvoor David, bij de herinnering der lagen en mishandelingen, welke hij, door zijne vlugt, van Saul en diens hovelingen gelukkig ontgaan was, en met verder vertrouwen op, en aanbeveling van zichzelven aan Jehova's hulp en redding, blijmoedig God kon danken.

Tot ditzelfde tijdvak schijnt ook te behooren de acht en vijftigste Psalm. HEZEL en KNAPP meenen, dat hij door David zal zijn opgesteld ten tijde van Absaloms opstand. Doch teregt is door VAN HAMELSVELD hier tegen opgemerkt, dat wij David zeldzaam zoo sterk tegen Absalom zich hooren uitdrukken. Zelf bepaalt hij niets. VAN DER PALM is van oordeel, dat de Psalm niet anders zijn kan, dan uit Davids jeugdigen leeftijd, omdat men alleen onder Sauls regering zulke regters hebben kon, als in denzelven geschetst worden; het zij dan dat David dien gedicht heeft, toen hij nog onder het hofgezin van dien koning zich bevond, of daarna, gedurende zijne vlugt; als wanneer het niet onmogelijk, en misschien zelfs niet onwaarschijnlijk is, dat hij door een vonnis van des Konings raad voor rebel en doods-

schul-

schuldig is verklaard geworden. Eene veronderstelling, welke een toevoegsel zou geven aan de geschiedkundige berigten. DATHE, VAN VLOTEN en anderen, waarbij ook STRONCK (14) zich voegt, zijn van gedachte, dat mogelijk wel aanleiding tot dit gedicht gegeven heeft de onregtvaardige handelwijs van Saul en zijne raadslieden met Achimelech en de overige Priesters te Nob, waarvan de geschiedenis gelezen wordt 1 Sam. XXII; een vermoeden, waarin zij, naar ook MUNTINGHE (15) herinnert, den Syrischen Overzetter ten voorganger hebben; en hetwelk wel niet door dezen of genen sprekenden trek, of door eenige klaarblijkelijke bijzonderheid, in den Psalm voorhanden, kan bewezen worden, maar toch met den ganschen inhoud van het dichtstuk strookt, als waarin allereerst, vs. 2—6, de list, valschheid, bloeddorst en moedwillige verharding van hen, die hij bedoelt, Saul namelijk, Doëg en huns gelijken, op treffende wijze door David bezongen worden; vervolgens, vs. 7—10. God door hem gebeden wordt, in krachtvollen, beeldrijken, Oosterschen stijl, hun gezag, invloed, geweld en onderdrukking te verbreken; en, eindelijk, vs. 11 en 12, de te wachten zegepraal des vromen,

(14) *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 194.
(15) In de *Inhoudsopgave* van dezen Psalm.

men, en de, zeker toekomstige, val des geweldenaars, uit hoofde der Goddelijke regtvaardigheid, vol vertrouwen door hem voorspeld wordt.

Voorts, indien de een en negentigste Psalm, deels op het gezag, hetwelk daarvan ontleend zou kunnen worden, dat dezelve in sommige afschriften der *Grieksche* Vertaling, alsmede in *Vulgata*, aan David wordt toegekend; deels uit hoofde daarvan, dat vele spreekwijzen, er in voorkomende, den Davidischen leeftijd kenmerken (16), aan hem, als maker, zou moeten worden toegeschreven; misschien zou dan ook dat dichtstuk tot even dit zelfde tijdvak van Davids geschiedenis behooren, althans vermogen gebragt te worden. Ik zou mij dan den jeugdigen en godvruchtigen dichter voorstellen, zoo als hij, in de eerste dagen zijner aankomst en zijnes oponthouds in het berghol van Adullam, eenzaam, en overgelaten aan zichzelven, daar zich bevond, bewust van het gevaar, waarin hij verkeerde, en dat gevaar, in zijne vurige verbeelding, met de sterkste trekken, van al, wat ontzettend en bedreigend was, ontleend, zich schilderende in dezen bangen en woesten oord, maar vol van

(16) Naar de aanmerking ook van VAN DER PALM, in de opgave van den *Inhoud*.

van vertrouwen op de hulp en bewaring des Allerhoogste, en zich veilig rekenende onder Diens bescherming.

Eindelijk plaats ik in het einde van dit zelfde tijdperk den drie en zestigsten Psalm, dien ik onder de eerste soort der dichtstukken, hier behandeld, uit hoofde van deszelfs opschrift, had behooren op te noemen, indien dit niet aan eenige onzekerheid, niet der echtheid, maar der uitlegging, onderworpen was. Het zegt: „ David vervaardigde dezen Psalm, *als* „ *hij was in de woestijne van Juda.*" Doch de vraag is: wanneer? Er zijn er, die meenen, „ toen hij voortvlugtig was voor zijnen „ zoon Absalom," en naar 2 Sam. XV: 23. „ over de beek Kedron ging, regt naar den „ weg der woestijn;' welke daar de woestijn van Jericho is, thans die van Quarantania genoemd, grenzende aan de woestijn van Juda, in welke David, insgelijks bij die gelegenheid, zich voor een tijd kan hebben opgehouden: gelijk men dit een en ander bij MICHAËLIS, VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE, in derzelver Aanteekeningen op dezen Psalm, breeder kan ontwikkeld zien. Ook vindt men grond voor deze tijds- en- gelegenheids-bepaling in den naam *Koning*, waaronder de dichter van zich spreekt in het 12 vers, als zijnde die door David nimmer van zich gebezigd bij het leven

 van

van Saul, en vóór den tijd, waarop de troon werkelijk door hem bestegen was. — Ondertusschen, hoe schijnbaar deze redenen ook wezen mogen, *tweeërlei* oorzaak houdt mij van deze opvatting terug. *Vooreerst* de sterke uitdrukkingen en verwenschingen tegen en van zijne vijanden en vervolgers, voorkomende in het 10 en 11 vers; hoedanige David niet gewoon was ten aanzien van Absalom te gebruiken. En, *in de tweede plaats*, de kennelijke overeenkomst van dezen Psalm, in spreekwijzen, gang, gewaarwordingen en gevoelens, met de meeste der genen, welke in deze Afdeeling door ons ontmoet zijn, blijkbaar door hem vervaardigd in dit eerste tijdvak zijner vlugt voor Saul. Ik vereenig mij daarom geheel met den Hoogleeraar VAN DER PALM (17), en houde dezen Psalm door David opgesteld in dat tijdstip zijner vlugt voor Saul, 1 Sam. XXII: 5 vermeld, waarin hij, van Gods wege door den Profeet Gad vermaand zijnde, de Moabitische vesting Mizpa te verlaten, naar het land van Juda, met zijne manschap was terug gekeerd, en in het woud Chereth zich ophield; bij welken Geleerde men ook de zwarigheid, ontleend uit de benoeming van

(17) In zijne opgave van den *Inhoud* van dezen Psalm, en *Aanteekeningen* op denzelven.

van *Koning*, door David in dezen Psalm aan zich gegeven, voldoende zal vinden opgelost. — In dit tijdstip geplaatst, en uit dit licht beschouwd, zal men ook in dit gedicht, even als in anderen, destijds door David vervaardigd, de blijken aantreffen eener teedere godsvrucht, en eener, zijner onschuld zich bewuste, gesteldheid des gemoeds, die tot God de toevlugt neemt, maar aan God ook genoeg heeft; van aandoenlijke herinnering der voormaals gesmaakte, doch nu gemiste, genoegens der bijwoning van de plegtstatige godsdienstoefening; der jeugdige drift, en hartstogt, welke te lijden onregt en mishandeling ontstoken hebben; en van een onwankelbaar vertrouwen op de goddelijke redding; alles, op dien tijd, en in die omstandigheden, van David juist te verwachten.

TWEEDE AFDEELING.

David door Saul in Kehila opgezocht, en sedert van tijd tot tijd vervolgd, tot dat hij zich andermaal begeeft naar het Filistijnsche grondgebied.

In de geschiedkundige berigten, voorkomende 1 Sam. XXIII—XXVI, wordt de eerste optogt verhaald, door Saul tegen David ondernomen, toen deze, met zijne manschap, in Kehila zich bevond, eene stad van den stam Juda, welke, door de Filistijnen belegerd, door hem ontzet en van den ondergang bevrijd werd, maar van welker ondankbare, en voor de wraak van Saul bevreesde inwoners de blijkbare toeleg, om David aan zijnen vijand en vervolger uit te leveren, David besluiten deed, haar te verlaten. Hij trekt van hier naar de woestijn Ziph, alwaar hij door Jonathan bezocht, en het verbond hunner edele vriendschap door hen vernieuwd wordt. Doch ook hier zoekt Saul hem te verontrusten en in zijne magt te krijgen, nadat de Ziphiten hem berigt van Davids oponthoud onder hen gegeven hadden,

den: hoewel dit plan verijdeld wordt door een, bij Saul ingekomen, berigt van eenen vijandelijken inval der Filistijnen op het Israëlitisch grondgebied, hetwelk hem noodzaakt af te trekken. Evenwel, van dezen krijg terug gekeerd, hervat Saul de vervolging van David, die intusschen zich begeven had naar de woestijn van Engedi. Hier geraken beide toevallig in een en hetzelfde berghol, waardoor David het leven van zijnen wraakzuchtigen en onverzoenlijken vijand in zijne hand heeft, maar geeft gene dergelijk bewijs zijner edele denkwijs en grootheid van ziel, dat Saul, ten diepste door Davids handelwijze met hem, en verschooning van zijn leven, getroffen en geroerd, openlijk zijne braafheid en onschuld erkent, de kroon van Israël, door God aan hem beloofd, hem waardig keurt, en zijne vervolging van David staakt. Toen, evenwel, na het voorgevallene tusschen David en tusschen Nabal en diens huisvrouw Abigaïl, David nog in de woestijn Ziph zich bleef onthouden, en door derzelver bewoners de plaats van zijn verblijf andermaal aan Saul verraden was, trok deze, met uitgelezen en talrijke krijgsmagt, op nieuw tegen hem te velde, en werd hij, andermaal in Davids hand, andermaal door hem in het leven gespaard, maar ook op nieuw, door diens grootmoedigheid diep bewogen, tot belijdenis

gebragt zijner eigen verkeerdheid en van Davids onschuld, tot belofte van voortaan hem niet meer te zullen vervolgen, en tot den aftogt naar Gibea.

Dat op ééne dezer twee, hier verhaalde, ontdekkingen der Ziphiten van Davids opönthoud en verblijfplaats, aan Saul door hen gedaan, gezinspeeld wordt in den vier en vijftigsten Psalm, is duidelijk uit het opschrift, waarin dat gedicht gezegd wordt door *David* vervaardigd te zijn, „ *Als de Ziphiters gekomen waren, en tot Saul gezegd hadden:* „ „ *En verbergt zich David niet bij ons?* " " Minder zeker schijnt het te zijn, op welke van die twee. De meeste uitleggers, echter, althans DATHE, VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE en VAN DER PALM, neigen, om het toepasselijk te maken op het tweede geval, 1 Sam. XXVI. aangeteekend. „ Posteriorem proditionem videntur innuere, quae de „ mira ejus conservatione et defensione ab hostibus commemorantur," zegt de eerstgenoemde dezer Schriftverklaarders (1), en de laatstgenoemde (2) schrijft: „ Dat op het laatste „ dezer twee voorvallen hier gedoeld wordt, „ is

(1) *Not. ad h. Ps.* vs. 2.

(2) In de opgave van den *Inhoud* van den Psalm. Men zie ook zijne *Aanteekeningen* op 1 Sam. XXVI: 1.

„ is daarom waarschijnlijk, dat David in dit „ tweede verraad door zijne verspieders berigt „ had ontvangen, terwijl hij bij het eerste in „ den hem gespannen strik bijkans gevallen „ was. In dezen Psalm ziet men duidelijk, „ dat David het gevaar kende, waarin hij ver„ keerde, 'en de uitredding uit hetzelve met „ vertrouwen te gemoet zag." Naar mij voorkomt, zijn deze redenen voldoende, en kan men in dezelve berusten.

Insgelijks komt hier in aanmerking de zeven en vijftigste Psalm, in het opschrift mede aan David toegekend, en daarin gezegd, door hem vervaardigd te zijn, „ *Als hij voor Sauls* „ *aangezigte vlood, in de spelonke.*" Trouwens, dat door deze spelonke geene andere, dan die van Engedi, te verstaan is, waarin David, naar 1 Sam. XXIV: 1, met zijne manschap zich verborg voor de herhaalde nasporingen en vervolging van Saul, is door genoegzaam alle Uitleggers (3) opgemerkt, en uit den aard der zaak zoo wel, als uit den inhoud van het dichtstuk, kennelijk. Men verbeelde zich David, op nieuw en ongedacht, door

(3) Men zie slechts DATHE, MUNTINGHE, VAN HAMELSVELD, STRONCK, VAN HEYNINGEN, t. a. pl. II Deel bladz. 155 verv., en VAN DER PALM, ook *Bijbel voor de Jeugd*, X St. bladz. 50.

door Saul, met groote en uitgelezen heermagt tegen hem opgetogen, van nabij bedreigd. Omdolende in de woestijn van Engedi met zijn klein gevolg, ziet hij Saul, met dat talrijk leger aangerukt, hem op de hielen. Te naauwer nood bereikt hij, met de zijnen, den ingang der spelonk, en verbergt zich in dezelve. Hier ziet hij zich, ontdekt hem zijn vijand, in oogenblikkelijk en onvermijdelijk gevaar des levens. En nu neemt hij, biddende, tot God zijne toevlugt, dat die hem beveilige, dat Saul met zijne krijgsmagt voorbij moge trekken, dat hij uit den klaauw diens wraakgierigen vervolgers verlost moge worden; maar vol, tevens, van vertrouwen:

„ Wees mij genadig, o God! wees mij genadig,
„ Want op U vertrouwt mijne ziele,
„ En onder de schaduw uwer vleugelen berg ik mij,
„ Tot dat de stroom voorbij is!
„ Ik roep tot God, den Allerhoogste,
„ Tot God, die mij zal bijstaan:
„ Zenden zal Hij uit den hemel, en mij verlossen!
„ Beschamende hem, die naar mij hijgt!
„ Zenden zal God zijne gunst en zijne trouw!
„ Ik, in het midden van leeuwen lig ik neder:
„ Zij staan in vlam (zij branden, van woede):
„ Menschen zijn het, wier tanden spies en pijlen zijn,
„ Wier tong een zwaard, dat gewet is:
„ Verhef boven de hemelen, God!
„ Boven de gansche aarde, uwe heerlijkheid!
„ Een net hebben zij gespannen voor mijne gangen,

„ Zij

„ Zij krommen mij, (d. i., zij trachten dat, door het net over mij als reeds toe te halen) (4)
„ Zij hebben een' kuil voor mij gegraven;
„ Zij vallen daar in!
„ Gesterkt is mijn hart, o God!
„ Gesterkt is mijn hart.
„ Zingen zal ik, en spelen.
„ Waak op, mijne ziele!
„ Waak op, luit en cither!
„ Ik wek den dageraad op (d. i. eer de morgen aan-
„ breekt, zal ik mijn danklied kunnen aan-
„ heffen).
„ U zal ik loven onder de volken, o Heer!
„ Van U spelen onder de natiën.
„ Want groot tot de hemelen is uwe goedheid,
„ En tot de wolken uwe getrouwheid.
„ Verhef boven de hemelen, God!
„ En boven de gansche aarde, uwe heerlijkheid!"

Zoo vereenigen zich vrees en angst, en hoop en vertrouwen op God, in dit krachtvol dichtstuk met elkander; en hoe beide, op dat tijdstip, bij David konden en moesten plaats vinden, zal elk gevoelen, die den toestand, waarin hij zich bevond, en zijn bekend karakter, beide, zich voorstelt.

Van

(4) Ik leze hier, op voorgang der oude Overzettingen, met HOUBIGANT en DATHE, in *plurali* כפפו, *formâ perfectâ, neque elisâ secundâ radicali*, secundum SCHROEDERI *Instit. ad Fund. L. H.* Reg. LXXIII. pag. 91. Ik erken, echter, hoe men deze zinsnede neme, zij behoudt eenige moeijelijkheid.

Van andere zijner dichtstukken weten wij met zulk eene zekerheid niet, dat dezelve in dit tijdvak zijner vervolgingen door Saul zijn opgesteld. Daar zijn er, echter, drie, die, *mogelijk*, met geene onwaarschijnlijkheid, en niet ongepast, tot hetzelve gebragt kunnen worden, wier inhoud althans aan deze veronderstelling beantwoordt, zoo, dat ze toen door David *kunnen* zijn opgezongen.

De eerste dezer drie, door mij bedoelde, Psalmen is de honderd een en dertigste, in het opschrift aan David toegekend, omtrent welks echtheid geenerlei reden van twijfel bestaat (5). Hij kan door David vervaardigd zijn, toen men hem beschuldigde, van te staan naar het koninklijk bewind, en voor te hebben, Saul te onttroonen, om voor God en zijn geweten van dergelijken toeleg zich te zuiveren; naderhand onder het aantal der optogtsgezangen opgenomen, en met het slot in vs. 3. vermeerderd. En, dat soortgelijke beschuldigingen te dezer tijd tegen hem door zijne benijders en belagers werden ingebragt, kan men opmaken uit zijn gezegde tot Saul 1 Sam. XXIV: 10 en XXVI: 19. Voorts zie men hier DA-

THE,

(5) Conf. *Psalmi quindecim Hammaäloth philologice et critice illustrati a* T. A. CLARISSE, pag. 27 et 131.

THE, MUNTINGHE en VAN DER PALM (6).

Het tweede dichtstuk, hetwelk ik, als in dit tijdvak door David vervaardigd, op het oog heb, is de honderd een en veertigste Psalm, in het opschrift aan hem toegekend: het zij men het betrekkelijk make op het geval, 1 Sam. XXIV verhaald, met DATHE, MUNTINGHE en STRONCK; het zij men meene, dat het door hem gedicht is na de gebeurtenis, 1 Sam. XXVI vermeld, met VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM. Men zie de ophelderende Aanmerkingen dezer Uitleggers. Althans, op een dezer beide voorvallen toegepast, en in den tijd geplaatst, waarin David zoo edelmoedig zich had gedragen, en, hoewel voor het oogenblik van Sauls vervolgingen bevrijd, echter nog in groot gevaar en bezwaar zich bleef bevinden, zal het in velerlei opzigt uit de geschiedenis kunnen worden toegelicht.

Ook kan David gedurende dit zelfde tijdvak zijner vlugt voor Saul in omstandigheden, en in eene gemoedsgesteldheid verkeerd hebben,

(6) Men vergelijke ook E. TILINGII *Disquisitio de ratione inscriptionis XV Psalmorum, qui dicuntur* שׁירי המעלות, *seu Cantica adscensionum, una cum succincta expositione eorundem*, pag. 143 seq., die ook verscheidene oudere Uitleggers opnoemt, die het Dichtstuk daarop hebben toegepast.

ben, waarin hij den twee en twintigsten Psalm gedicht heeft, en waaruit die, beter, dan uit eenige andere, ons bekend uit de geschiedkundige berigten zijner lotgevallen en ontmoetingen, verklaard kan worden. Mogelijk vergissen wij ons niet, wanneer wij de vervaardiging dezes gezangs in het tijdpunt stellen, toen hij, door Saul en diens aanhang driftig en met woede vervolgd, door zijnen vervolger en diens leger omsingeld en in het grootst en dreigendst gevaar was van door hem gevangen te worden, die bij voorraad in zijn onheil zich verheugden, — en wier mishandelingen, aan hem te plegen, zijne verbeelding in dit gedicht hem reeds voor oogen plaatste, maar om welker afwending, vurig en met vertrouwen, door hem tot God gebeden werd. Men leest de geschiedenis 1 Sam. XXIII: 24 — 26. (7). Ook de Hoogleeraar VAN DER PALM, schoon hij den tijd der opstelling van dit lied vroeger plaatste, meende toch uit den toon van hetzelve, en uit den aard der gevoelens in het-zel-

(7) „ Descriptioni," zegt DATHE, „ rerum suarum, „ quam David h. l. dedit, tempus vix aliud magis aptum „ videtur, quam illud, quo a Saulo in deserto Mahon „ erat circumventus atque ita jam undique cinctus, ut „ elabendi rimam non haberet, nisi tempore opportu„ nissimo Saulus esset revocatus."

zelve, te mogen besluiten, dat het was vervaardigd gedurende Davids vlugt voor Saul (8). Doch ook hier ontbreekt ons die zekerheid, welke wij wenschen zouden, en die bij andere voortbrengsels van het poëtisch genie en godvruchtig hart onzes dichters plaats heeft; en ik mag mijne vermelding en invoeging dezes, in vele opzigten zoo voortreffelijken, en belangrijken, dichtstuks, hier ter plaatse, niet hooger opgeven, dan voor eene veronderstelling en niet geheel onwaarschijnlijke gissing.

DERDE AFDEELING.

David, andermaal naar Achis en het Filistijnsche grondgebied ontweken, onthoudt zich aldaar, en in Ziklag, tot den tijd van Sauls dood, die een einde maakt aan zijne ballingschap.

Het geen in de geschiedkundige berigten, aangaande dit tijdvak van Davids geschiedenis ons medegedeeld, en 1 Sam. XXVII tot 2 Sam. I voor-

(8) *Liederen van David*, bladz. 56.

voorhanden, voorkomt, behelst, hoofdzakelijk, het navolgende: Bevreesd, Saul in handen te vallen, neemt David, met de zijnen, de wijk naar de hoofdstad der Filistijnen, tot Achis, die, op zijn verzoek, de stad Ziklag aan hem en zijne manschap ter verblijfplaats afstaat, alwaar David zich zestien maanden ophoudt, intusschen verscheiden, omgelegen, vreemde volkstammen beoorlogende. Het volkomenst vertrouwen van Achis genietende, ontvangt hij, bij het uitbarsten eenes oorlogs tusschen Saul en de Filistijnen, van dezer koning de uitnoodiging, met zijne manschap mede ten strijde te trekken tegen het Israëlitisch leger: waardoor David in groote verlegenheid geraakt, uit welke hij echter zeer gelukkig gered wordt. Zoo, met zijne bende, naar Ziklag terug gekeerd, vindt hij de stad door de Amalekiten uitgeplunderd en verbrand, en alle, door hen achtergelaten, vrouwen, kinderen en have, geroofd en weggevoerd. De schrik en droefheid zijner togtgenooten wijten dit ongeval aan hem; maar door het vertrouwen op God sterkt hij zich, en, na de Godspraak door Adjathar te hebben geraadpleegd, achtervolgt en achterhaalt hij, met de zijnen, de Amalekitische rooverbende, aan welke hij niet alleen al het weggevoerde, maar, bovendien, grooten buit ontneemt, over welke hij naar

bil-

billijkheid beschikt. Te *Ziklag* terug gekomen, verneemt hij den uitslag van het gevecht, tusschen de Israëlitische en Filistijnsche legerbenden gevoerd, en dat Saul, en drie zijner zonen, waaronder Jonathan, waren omgekomen. Met alle zijne bijhebbende manschap bedrijft hij hierover rouw. En hij bezingt den dood van Saul en Jonathan in eenen aandoenlijken en treffenden treurzang.

Het is mij, bij naauwkeurige vergelijking van deze geschiedkundige berigten met de Psalmen, voorgekomen, dat, één derzelver uitgezonderd, waarvan ik straks zal verslag doen, geen van dezelve met die berigten in verband staat, en dat wij geene dichtstukken, dat eene uitgenomen, van David over hebben, welke gedurende het tijdverloop van zijne ontwijking naar het Filistijnsche grondgebied, hier verhaald, tot op den dood van Saul door hem vervaardigd zijn. Mogelijk is het, dat de omstandigheden, waarin hij gedurende dit tijdverloop, ongetwijfeld één der drukste vakken van zijne vlugt voor Saul, zich gewikkeld zag, en de krijgsbedrijven, welke hem in hetzelve bestendig bezig hielden, minder tijd ter bespeling zijner harp, en ter beoefening der dichtkunst, hem hebben overgelaten; maar mogelijk is het ook, dat de voortbrengsels van zijnen poëtischen geest, en de ontboezemingen van zijn

godvruchtig hart, indien er in die omstandigheden, en onder deze bedrijven en lotgevallen, eenigen door hem zijn in geschrift gesteld, zijn verloren geraakt, en alzoo onder het getal zijner, voor ons bewaarde, gezangen niet zijn opgenomen. Geen, althans, van deze draagt eenig opschrift aan het hoofd, hetwelk het in dit derde tijdvak van zijne ontvlugting plaatst, en ook geen derzelve bevat dergelijke duidelijke toespelingen op daadzaken of gebeurtenissen in zich, waardoor deszelfs betrekking tot dit deel der geschiedenis van David, of oorsprong in hetzelve, wordt aangewezen.

Één, echter, zeide ik, van dezelve uitgezonderd. En dit is de vierde Psalm. Het is zoo, de meeste vroeger Uitleggers, waarbij ook KNAPP en onze groote en voortreffelijke MUNTINGHE zich gevoegd hebben, plaatsen hem in den tijd van Davids vlugt voor Absalom. Doch, naar de aanmerking ook van VAN DER PALM (1), er is niet één kenmerk in denzelven, hetwelk ons den ongelukkigen Koning en Vader, in de uitstorting van zijnen diep bedrukten geest, doet kennen. Met hem (2) en met VAN HAMELSVELD (3), komt het mij voor,

(1) In de opgave van den *Inhoud* dezes Psalms.
(2) Aldaar, en *Liederen van David*, bladz. 90.
(3) In de *Aanteekening* op Psalm IV: 1.

voor, dat wij veeleer David ons hebben voor te stellen in zijne vlugt voor Saul, en wel in den laatsten tijd dier vlugt, toen David het leven zijnes vijands reeds meer dan eens edelmoedig had gespaard, doch Saul met zijne vervolging van David, althans met zijne woede tegen hem, grammoedig voortging, en nog van tijd tot tijd door de vlagen zijner boosaardigheid, waarvan aan David berigt werd, werd aangetast: waarop duidelijke toespeling in vs. 5 en 6 schijnt voor te komen. Ik verbeelde mij, namelijk, David, met zijne manschap, in den eersten tijd van zijn verblijf te Ziklag, toen de tijding van zijne ontwijking naar het Filistijnsch gebied, en van het oponthoud van David in Ziklag, tot Saul gekomen was, en David vernomen had, hoe zeer die de gramschap en woede zijnes vervolgers op nieuw had aangeblazen, en toen, tevens, Davids krijgslieden en togtgenooten, nu met hem in Ziklag opgesloten, bij den langeren duur van hun verblijf aldaar, van akker en wijnberg verstoken, tot ongeduld, en ontevredenheid met hunnen toestand, en daardoor tot klagten somtijds ook bij hunnen aanvoerder, zich vervoeren lieten, in dat getijde bijzonder van het jaar, waarin men den landman bezig zag met zijnen oogst te verzamelen. Het zijn deze beide punten, welke den inhoud van het dichtstuk uitmaken, en

 die

die den dichter zijne toevlugt tot God doen nemen, en hem door het vertrouwen op God zich doen bemoedigen. Na zijn gebed tot God, in vs. 2,

„ Als ik roep, antwoord mij, God mijner geregtig-
„ heid!
„ In benaauwdheid maakt Gij ruimte voor mij;
„ Wees mij genadig, en hoor mijn gebed!"

heeft hij zijn oog vooral op Saul, vs. 3—6:

„ O Gij Aanzienlijken (gij Grooten)! (4)
„ Hoe lang zal mijne eer mijne schande zijn?
„ Zult gij de ijdelheid beminnen?
„ Zult gij den leugen zoeken?
„ Ja, weet, dat Jehova zich een' gunsteling verkoos:
„ Jehova zal hooren, als ik roep tot Hem.
„ Zijt gij ontroerd, zoo zondigt niet!
„ Spreekt (en overlegt) gij in uw hart op uwe leger-
„ stede, zoo bedwingt u!
„ Offert dan offers der geregtigheid
„ En stelt uw vertrouwen op Jehova!"

In vs. 7a. bedoelt hij zijne togt- en lotgenooten:

„ Ve-

(4) Dit schijnt de zin te zijn der uitdrukking בני איש, waarin, tevens, het meervoud voor het enkelvoud schijnt gebruikt, en bepaaldelijk Saul schijnt bedoeld te zijn. Men zie VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM.

„ Velen zeggen: „ Wie zal ons het goede doen
„ „ zien!" "

en in vs. 7b — 9. neemt hij, biddend, weder, tot God zijne toevlugt, en stelt hij, met dankbaarheid en vertrouwen, in Jehova zich gerust:

„ Verhef over ons het licht uwes aangezigts, Jehova! (5)
„ Gij gaaft blijdschap in mijn hart,
„ Meer, dan ter tijd, dat hunlieder koorn, en hunlieder most, vermeerderd worden (6).
„ In vrede leg ik, te gelijk, mij neder, en slaap in,
„ Want Gij, Jehova, alleen, doet in veiligheid mij
„ wonen!

Dat, voorts, in dit zelfde tijdvak van Davids geschiedenis de aandoenlijke en voortreffelijke klaagzang valt, welke door David op den

(5) Ik behoude hier de gewone lezing en opvatting; meenende, dat dezelve zeer wel te verdedigen zijn tegen de bedenkingen, omtrent dezelve geopperd door H. C. A. HAENLEIN, *Observationes Critic. atque Exegetic. ad loca quaedam V. T. Specim* I. pag. 3 seqq.

(6) Van eene geheel andere verklaring van dit laatste gedeelte van het 8 vers, door J. F. SILLIG voorgedragen, wordt verslag gedaan in EICHHORNS *allgemeine Bibliothek der biblischen Literatur*, IX B. s. 83. Ik meene echter, genoegzamen grond te zien, om in de meest gewone, en algemeen aangenomen, vertaling te kunnen berusten.

den dood van Saul en Jonathan vervaardigd is, is uit de geschiedkundige berigten zelve kennelijk, waarin dezelve 2 Sam. I: 17—27. is ingelascht. Om deze reden dan ook acht ik mij ontslagen te zijn van de verpligting, om bij dit uitnemend voortbrengsel der oud-Israëlitische Muse stil te staan. Alleenlijk wil ik eenige weinige schrijvers opnoemen, bij wie men, wat den zin zoo wel, als de dichterlijke schoonheid, van dit gedicht betreft, het begeerde en noodige zal aantreffen. Men zie dan K. W. JUSTI, in den eersten Band zijner *National Gesänge der Hebräer*, HERDER, *Geest der Hebreeuwsche Poëzie*, IV Deel bladz. 104—108, F. S. A. TRENDELENBURG, *Dissert. exegetica, quâ Historia mortis Sauli una cum Threno Davidis, 1 Sam. XXXI—2 Sam. I. fin., illustratur*, en vooral LOWTH, *Praelectt. de sacrâ Poësi Hebr.* Part. II. Edit. Goetting. pag. 470—482. waarmede men vergelijke NIEMEYER, *de Charakterkunde van den Bijbel*, I Deel bladz. 207—209.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

David Koning over den Stam van Juda.

Na den dood van Saul, zoo vermelden ons de geschiedkundige berigten, voorkomende 2 Sam. II, III en IV, begeeft zich David, de Godspraak geraadpleegd hebbende, uit Ziklag naar Juda terug, en vestigt zich aldaar te Hebron, nu den ouderdom bereikt hebbende van dertig jaren. In gezegde stad wordt hij door den stam van Juda tot Koning gezalfd; waarvan, met goedkeuring van hunne zorg, voor het lijk van Saul gedragen, aan de inwoners van Jabes in Gilead door hem wordt kennis gegeven. Intusschen verheft Abner, Isboseth, eenen zoon van Saul, op den troon der overige stammen; wiens leger echter, onder gezegden Krijgsoverste, door dat van David, aangevoerd door Joab, verslagen wordt. Doch, terwijl de krijg tusschen beide Vorsten voortduurt, maar David meer en meer in zijn bewind bevestigd wordt, kiest ook Abner zijne partij; die, na zich bij David gevoegd te hebben, door Joab verraderlijk wordt omgebragt, en door David, van dit be-

drijf geheel onschuldig, ten diepste wordt betreurd. Eindelijk wordt Isboseth door twee zijner, Benjaminitische, Legerhoofden vermoord; en dit wanbedrijf ten strengste door David gestraft.

Het tijdvak, hetwelk door de vermelde gebeurtenissen beslagen wordt, bevat in zich een verloop van zeven jaren en zes maanden (1), en kan, uit hoofde der omstandigheden, in welke David gedurende hetzelve zich geplaatst zag en ingewikkeld, onder de moeijelijkste en onaangenaamste zijnes levens gerekend worden. „ Wij schroomen niet," schrijft VAN DER PALM (2), „ dit tijdperk een der treurigste „ van Davids leven te noemen. Wat kon hij „ ondernemen, of voor den roem, of voor de „ veiligheid zijns volks? Hij moest het aanzien, dat buitenlandsche vijanden inmiddels „ zich sterk maakten, terwijl Israël wroette in „ zijne eigen ingewanden. Ongezind, om zijne „ broederen aan te randen, moest hij echter „ op zijne hoede zijn, om niet door hen overvallen te worden; en had inwendig te kampen met de woeste raadgevingen van een' „ Joab met zijne broederen, die aan dezen

„ staat

(1) Zie 2 Sam. II: 11. en V: 5. Als mede 1 Kron. III: 4.

(2) *Bijbel voor de Jeugd*, X St. bladz. 165 en 166.

„ staat van werkeloosheid wel wenschte een
„ einde te maken. En dit gebeurde hem in
„ dien leeftijd, tusschen zijn dertigste en acht
„ en dertigste jaar, wanneer de zucht tot be-
„ langrijke ondernemingen, en om zich te
„ doen kennen voor 't geen men is, zich het
„ krachtigste verheft in den boezem, en zoo
„ bezwaarlijk zich onderdrukken ziet. Dan
„ wordt de neêrslagtigheid en zwaarmoedigheid
„ niet zelden tot een ligchaamskwaal, die zelfs
„ het leven schijnt te bedreigen." En, „schoon
„ alles van God beschikt was," zegt EWALD (3),
„ dat David zonder eigen eigenwillige hande-
„ deling, en zonder bloedvergieten, dat geen
„ worden moest, waartoe hij bestemd was,
„ evenwel moest hij, jong, vurig, vol moed
„ en inwendig leven, den magtigsten stam op
„ zijne zijde, met vele andere aanhangers, en
„ daaronder zoo vele helden en krijgslieden,
„ van God ten Koning, niet over éénen stam,
„ maar over geheel Israël bestemd, nog zeven
„ en een half jaar wachten, en den zwakken
„ Isboseth gerust laten regeren; en wie weet,
„ wat wachten is, wachten op eene zaak, wel-
„ ke ons ter harte gaat, welke God beloofd
„ heeft, — werkeloos zijn, wanneer men met
„ alle krachten werken kan, alles in één uur

„ tot

(3) Ter meermalen a. pl. I Deel bladz. 146 en 149.

„ tot stand zou kunnen brengen, — zeven jaren
„ wachten, wanneer men geen week, geen
„ dag, meer behoeft te wachten, — die bemerkt
„ ook, wat dit aan David kosten moest. Even-
„ wel moest hij vooraf nog ondervinden, dat
„ ook een Koning niet alles kan, wat hij wil;
„ dat hij ook niet altijd zijne natuurlijkste en
„ regtvaardigste gewaarwording volgen durfde.
„ En moest in hem ontwikkeld worden het
„ voor elk mensch ondragelijk gevoel, men-
„ schen noodig te hebben, welke van een
„ gansch verschillende geaardheid en denkwij-
„ ze zijn."

Wanneer wij van deze beginselen uitgaan, zullen wij duidelijk inzien, dat David gedurende het tegenwoordig tijdvak zijner geschiedenis nog geenszins ontslagen was uit de oefenschool van zijne lijdzaamheid en van zijn vertrouwen op God, en dat, indien er dichtstukken, gedurende hetzelve, vooral gedurende het later gedeelte van hetzelve, door hem vervaardigd, tot ons gekomen zijn, de toon en inhoud van dezelve geenszins van de vrolijkste en van de opgeruimdste wezen zullen. Ook is het, uit dien zelfden hoofde, verre van ontbloot te zijn van de hoogste waarschijnlijkheid, daar er onder zijne Psalmen gevonden worden, die blijkbaar van eene ligchaamskrankheid, vergezeld van eene diepe neêrslagtigheid, gewagen,

dat

dat David gedurende dit tijdperk van eene ziekte, elders in de geschiedkundige berigten, hem betreffende, niet vermeld, is aangetast geweest, en dat derhalve deze Dichtstukken tot den tijd behooren van zijne regering te Hebron: gelijk mede door den eerstgenoemden der straks vermelde Geleerden, den Hoogleeraar VAN DER PALM, is opgemerkt (4). Even zeer, als dit ter opheldering dier dichtstukken verstrekken kan, zal dan ook de geschiedenis van David met deze bijzonderheid kunnen worden aangevuld, en 's Mans toestand en gemoedsgesteldheid, beide, tijdens zijne regering over Juda, te beter gekend worden. En zal, misschien, voor een gedeelte, ook hieruit te verklaren zijn, dat wij, gedurende al de zeven jaren en zes maanden van zijn bewind in Hebron, hem nimmer deze stad zien verlaten, en, tegen zijnen aard, zoo weinig hem bedrijvig zien.

Tot deze soort, dan, en klasse, der dichtstukken, volgens derzelver opschriften aan David toe te kennen, breng ik, in de eerste plaats, den zesden Psalm (5). Men hoort in

(4) *Bijbel voor de Jeugd*, X St. bladz. 166.

(5) Ook met VAN DER PALM, t. a. pl., en in zijne opgave van den *Inhoud* van den Psalm, alsmede vooral *Liederen van David*, bladz. 106 en verv.

in dit gezang den diep bedrukten lijder, wiens neêrslagtigheid en droefgeestigheid even groot waren, als de verzwakking zijner ligchaamskrachten, verzonken in zulke treurigheid, en aangetast door zulk een ligchaamskwaal, dat zelfs zijn leven gevaar liep: doch tevens den jeugdvollen held nog, die bij de vermelding van zijne tegenstanders, die *werkers der ongeregtigheid*, zijn hart nog voelt ontgloeijen, en den vromen man, die op de Goddelijke beloften, hem geschied, zich verlaat, en het vertrouwen op den Almagtige vasthoudt. „ De afgetobde, zieke, Koning," zegt HERDER (6), schoon hij den Psalm in den ouderdom van David plaatst, „ die zijn ongeluk, „ als eene straf van God, voelt, zucht en „ schreit zich af tot aan de donkere graf-deur: „ maar, zoodra het woord *vijanden* den dap„ peren Vorst slechts op de lippen komt, „ zoodra hij gerust was van genade bij God „ te vinden, vat hij weder moed en hoop." Men moet zich bij dezen Psalm dan voorstellen Joab, en diens medestanders, die het aan David ten hoogste bezwaarlijk maakten, met wijsheid en naar pligt, in zijne uiterst moeijelijke en onaangename omstandigheden, zich te ge-

(6) *De Geest der Hebreeuwsche Poëzie*, IV Deel bladz. 154.

gedragen, en mogelijk hem tergden, als had hij geen uitkomst van God te verwachten, indien hij die niet zelf door zijn zwaard zich bezorgde, en vooral, wat Abner, met de verheffing van Isboseth tot Koning der andere stammen, hem berokkend had.

Even eens denk ik over den acht en dertigsten Psalm. Hoe zeer toch de verklaring en bedoeling van het woord להזכיר in het opschrift onzeker en duister mag wezen, de vertaling van hetzelve door de LXX *εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σαββάτου*, gevolgd in de *Vulgata:* „*in rememorationem de Sabbato*," (7) wijkt geheellijk van hetzelve af, en in het dichtstuk komt niets voor, hetwelk eenigen schijn van juistheid aan dezelve kan bijzetten. Diep gevoel van zondeschuld, grievend harteleed, en bittere klagt over eene afzigtelijke en uitmergelende ligchaamskwaal, en over hevige smerten, welke de lijder te dulden had, met gebed tot God om hulp en redding, en een vertrouwen, hetwelk met vrijmoedigheid en hoop op verhooring klagen doet, zijn de gewaarwordingen en gezindheden des harte, die in hetzelve worden uitgedrukt, en spreken,

op

(7) Verg. KÖHLER, *Kritische Anmerkungen über die Psalmen* in EICHHORNS *Repertorium für bibl. u. morgenländ. Litteratur*, IV Band s. 16.

op wijs en toon, welke den hoogst-aandoenlijken toestand des dichters doen beseffen, en deernis en mededoogen met hem opwekken. En, schoon wel met geen zekerheid bepaald kan worden, is het echter niet onmogelijk, dat David toen ter tijd in omstandigheden zich bevonden heeft, waarin dit gedicht door hem kon worden ontboezemd, en op zijne ligchaams- en ziels-gesteldheid gepast was. Voorts vergelijke men ook hier den Hoogleeraar VAN DER PALM (8). Bekend is het, dat de meeste overige Uitleggers dezen Psalm, zoo wel als den voorgaanden zesden, tot den tijd der vlugt van David voor Absalom betrekkelijk maken: van welke dan ook velen, — daar het met den inhoud der geschiedkundige berigten, aangaande dien tijd, en Davids lotgevallen en bedrijven in denzelven, ter onzer kennis gekomen, niet wel is overeen te brengen, dat David gedurende denzelve door eene zoo hevige en langdurige ziekte is overvallen en belemmerd is geweest, — al wat daarvan in beide deze dichtstukken gezegd wordt, als figuurlijk verstaan, en als zinnebeeld, om er allerlei onheil, en zielsverdriet, door uit te drukken.

Ik houde het ook voor mogelijk, dat tot dit zelf-

(8) *Bijbel voor de Jeugd*, X Stuk bladz. 166. en *Aanteekeningen* op dezen Psalm.

zelfde tijdvak behoort de honderd derde Psalm, als na zijne beterschap en redding door David vervaardigd. Althans de uitdrukking in het 5 vers: „*die uwe jeugd vernieuwt*" wederhoudt mij daarvan niet, als ware daarin blijk gelegen, dat de dichter destijds zich reeds bevond in geklommen ouderdom (9). Hij kon, dunkt mij, zoo ook spreken in den leeftijd, dien hij toen bereikt had. Na welvaart en bloei verloren te hebben, maar tot vorige kracht en gezondheid hersteld te zijn, kon David destijds, en op die jaren, met bijzonderen nadruk zelfs, en in eigenlijken zin, zeggen „dat zijne jeugd „vernieuwd werd." Voor het overige is de Psalm kennelijk een dank- en loflied aan God, waaruit ook de herstelling van 's dichters gemoedsrust en geesteskalmte blijkbaar is, en is dezelve, na den zesden en acht en dertigsten Psalm gelezen, aan mij voorgekomen, meer dan éénen weêrslag op deze Dichtstukken in zich te behelzen.

Intusschen, even zoo zeer, als ik de vervaardiging van deze drie dichtstukken gedurende dit bijzonder tijdvak van Davids verblijf en regering te Hebron, uit aanleiding van zulk een ziels- en ligchaams-ongesteldheid, waarin hij tijdens hetzelve zich zal bevonden hebben,

(9) Verg. VAN DER PALM's opgave van den *Inhoud.*

ben, als *mogelijk*, ja *niet onwaarschijnlijk*, stel, even zoo ver ben ik er van verwijderd, hiervan de *zekerheid* te beweren. Gelijk in alle dergelijke gevallen, waarin de kenmerken ontbreken, die tot volkomen overtuiging veréischt worden, zal hier ook veel afhangen van de wijze, waarop, en van het standpunt, waaruit men zulke stukken beziet, en zal, het geen, wat mij betreft, gaarn zoo wezen mag, ieder zijne meening en zijn oordeel behooren vrij te hebben.

Met eenige meerdere gerustheid, echter, en hoop op algemeener toestemming, durf ik twee andere Psalmen opnoemen, als in het tegenwoordig tijdperk van Davids geschiedenis te huis behoorende, en door hem opgesteld gedurende zijn koninklijk bewind over Juda binnen Hebron. Het zijn de zestiende Psalm, en de honderd acht en dertigste, beide, naar mij voorkomt, door onzen dichter vervaardigd in den aanvang zijner regering over den stam van Juda in gezegde stad; hoewel ik het niet op mij neem, te bepalen, welke van beide aan den anderen in tijdörde is vooraf gegaan.

Wat toch van sommige gezegden in het eerstvermelde dezer voortreffelijke gedichten de zin, en het hooger en verder uitzigt des dichters, geweest moge zijn, waarvan het onderzoek, en de bepaling, naar ik meen, geacht

kan

kan worden, niet tot mijne taak te behooren, dit is duidelijk, dat David, naar het opschrift, en ook naar Hand. II: 25 en XIII: 35 en 36, de maker van het gedicht, in hetzelve, voor zoo ver het hem betrof, met verklaring van zijn vertrouwen op God, en aanbeveling van zichzelven aan diens verdere zorg en leiding in vs. 1, in het 2 vers betuigt, den Allerhoogste te houden voor de oorzaak van al zijn heil en blijdschap, en in het 3 vers zich gelukkig roemt, door het godsdienstigst en edelst gedeelte der natie zich omringd te zien, terwijl hij het lot beklaagt in vs. 4. der genen, die niet hem, maar een' ander', huldigden, met verklaring, echter, zijnes voornemens, om, wat hemzelv' betrof, noch zich door vervolging aan hen te wreeken, noch hen te vervloeken. Vervolgens vs. 5—8, dankt hij Jehova voor het heerlijk erfdeel en voortreffelijk lot, hetwelk hem te beurt gevallen was, erkennende, al, wat hij verkregen had, aan Hem verschuldigd te zijn, als die zijn raadsman, en zijn geleider, geweest was. Hij verblijdt zich, verder, in vs 9, in het geruststellend vooruitzigt, dat hij, ten laatste, na al zijn omzwerven, nu zich vleijen mogt, eene veilige rustplaats voor zijn gebeente gevonden te hebben. En in vs. 10 en 11, eindelijk, verheffen zijne hoop en vrolijke verwachting zich hooger, en

belooft hij zich, zelfs in en na den dood, het zeker en heilvol genot der Goddelijke zorg en gunst (10). — Wanneer men nu met deze inhoud, gang, en strekking van het dichtstuk den toestand vergelijkt, waarin David, blijkens de geschiedkundige berigten, welke wij daarvan bezitten, in den eersten tijd van zijn verblijf te Hebron, en van zijn bewind over den stam van Juda, die een groot en schoon gedeelte van Palestina bewoonde, zich bevond, hoewel nog de andere stammen, niet hem, maar Isboseth, als wettig Vorst erkenden, en daarbij de vrome en godsdienstige gemoedsstemming van onzen dichter in aanmerking neemt, dan zal het wel aan niemand onmogelijk voorkomen, dat hij dus gezongen heeft, en men zal het geheel gedicht op dezen toestand van David toepasselijk vinden. — Ik vereënig mij daarom volkomen met het geen de Hoogleeraar VAN

DER

(10) Het zoude te omslagtig zijn, en wordt ook door het oogmerk dezer Verhandeling niet vereischt, alles op te geven, waarop, in de vertaling en verklaring dezes Psalms, deze mijne opgave rust van den Inhoud en van het doel van denzelven. Veel daarvan kan men vinden bij den Hoogleeraar VAN DER PALM, in zijne *Aanteekeningen*, en *Liederen van David*, bladz. 95 en verv.; als mede in het *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 137, en *Letterk. Aanteekeningen*, bladz. 359 en 360.

DER PALM in de opgave van den *Inhoud* van dezen Psalm ter neder schreef: „ Voor zoo
„ ver David in dezen Psalm van zichzelven
„ spreekt, en zijne eigen omstandigheden be-
„ schrijft, kunnen zijne woorden uit geene
„ andere onderstelling gemakkelijker en duide-
„ lijker verklaard worden, dan dat hij dit lied
„ gedicht heeft, toen hij, naar 2 Sam. II: 4,
„ te Hebron tot koning over den Stam van
„ Juda was gezalfd; toen alle de edelsten des
„ lands zijne zijde kozen, en een der schoon-
„ ste en rijkste deelen van Palestina het erf-
„ deel zijner kroon was geworden; zoo dat
„ hij, die kort te voren nog vlugteling en bal-
„ ling was, reden had om te juichen in de
„ verandering zijns lots, en noodwendig ge-
„ stemd moest zijn tot de hoogste gewaarwor-
„ gen," en in zijnen *Bijbel voor de Jeugd:* (11)
„ Zoo de XVI Psalm bij deze gelegenheid door
„ David gedicht is, dan was hij vergenoegd en
„ dankbaar aan God voor de heugelijke ver-
„ wisseling zijns lots, roemde de schoonheid
„ van het erfdeel, hem te beurt gevallen, en
„ wachtte geduldig op de vrijwillige onderwer-
„ ping van allen, die nog eenen ander huldig-
„ den." Met deze plaatsing van den Psalm stemt ook de Hoogleeraar VAN HAMELSVELD over-

(11) X Stuk, bladz. 164 en 165.

overeen, wiens *Aanteekening* op het eerste vers van denzelven men inzie, waarin het licht, hetwelk het geheel gedicht uit deze veronderstelling ontvangt, beknopt en duidelijk wordt voorgesteld. Ik kan echter niet nalaten, hier te vermelden, dat de Hoogleeraar MUNTINGHE (12) den tijd en de gelegenheid der vervaardiging van dezen Psalm door David in dat tijdperk heeft geplaatst zijner geschiedenis, gedurende hetwelk hij voor de tweedemaal bij Achis zich bevond; bij wien men ook eene korte omschrijving van denzelven vindt, naar deze veronderstelling ingerigt (13).

Het tweede stuk, hetwelk ik hier bedoel, en heb genoemd, is de honderd acht en dertigste Psalm. Hoe zeer toch sommige Uitleg-

(12) *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, VI Deel bladz. 84 en verv., met wien men ook KNAPP vergelijke, in de opgave van den *Inhoud* dezes Psalms.

(13) Als mede, dat men in de *Commentationes Theologicae ed. a* VELTHUSEN, KUINÖEL et RUPERTI vinden kan G. A. RUPERTI *Dissertatio ad Psalm. XVI.* Vol. I. pag. 104—137. en EJUSDEM *Interpretatio Psalmi XVI.* Vol. II. pag. 179—203. gelijk G. F. HUFNAGEL *Dissertatio ad Psalm. XVI.* Vol. V. pag. 1—18. En een opzettelijk opstel van eerstgenoemden *ueber den Sechzehnten Psalm*, in EICHHORNS *allgem. Biblioth. der bibl. Litteratur*, VI Band s. 266—315, die hem houdt voor een gezang, waarin men „ *vergebens eine bestimmtere* „ *Zeit- und Geschichtsbeziehung sucht.*"

leggers, waaronder ook VAN VLOTEN en VAN HAMELSVELD, van meening zijn, dat er sporen in te ontdekken zijn, dat David dezen Psalm eerst toen zal hebben opgesteld, toen hij reeds zijn verblijf te Jeruzalem had, en Gods beloften, dat hij koning over gansch Israël zou wezen, aan hem vervuld waren; en anderen hem nog later plaatsen, in het tijdvak, namelijk, waarin de opstand van Absalom, en diens aanhang, gelukkiglijk gedempt, en de toezegging van de bestendigheid zijns rijks aan David gedaan was, gelijk men bij DATHE kan zien, schijnt mij echter de gedachte aannemelijker toe van MUNTINGHE en VAN DER PALM, die van oordeel zijn, dat het dichtstuk oorspronkelijk is uit den aanvang van Davids koninklijke regering, en dus nog in het tijdperk te huis behoort van zijn verblijf te Hebron, misschien door hem vervaardigd en opgezongen bij gelegenheid eener openbare Godsdienstoefening, ter plaatse, daar de Tabernakel was, door hem verrigt. Alleenlijk zou ik van de laatstgenoemden daarin verschillen, dat ik het, bepaaldelijk, door David hielde opgesteld, niet nadat hij reeds door alle stammen van Israël, maar enkel nog door dien van Juda, tot Koning verkozen en gezalfd was: waartoe de beide laatste verzen van den Psalm mij aanleiding en grond schijnen op te leveren. Toen toch

kon nog in nadruk door hem gezegd worden, en moest hij nog zeggen:

„ Wanneer ik wandel in het midden der benaauwdheid,
„ Zult Gij mijn leven behouden:
„ Tegen den toorn mijner vijanden zult Gij uwe hand
„ uitstrekken,
„ En behouden zal mij uwe regterhand,
„ Jehova zal het voor mij volëinden.
„ Jehova! uwe goedertierenheid is tot in eeuwigheid:
„ Het werk uwer handen, laat dat niet varen!"

Doch ook in de geschiedkundige berigten zelve, welke aangaande dit tijdvak der geschiedenis van David zijn te boek gesteld, komt een dichtstuk voor, tot dat tijdvak betrekkelijk, en ons medegedeeld, als door hem vervaardigd bij zekere bijzondere gebeurtenis, in hetzelve voorgevallen. Ik heb het oog op 2 Sam. III: 33ᵇ en 34ᵃ. Wij vinden daar zeker kort, maar treffend, gezegde van David, in Poëtischen stijl vervat, te midden van het eenvoudig geschiedverhaal ingelascht. Het is de rouwklagt, over den dood van Abner, dien Joab verraderlijk had omgebragt, door David aangeheven; waarin hij: „ duidelijk doet zien, „ hoezeer Abners jammerlijk uiteinde met diepen weemoed, en Joabs verraderlijke handel „ met diepe verontwaardiging, zijn aandoen- „ lijk

„ lijk en eerlijk hart vervulde (14)," maar dan ook, tevens, hoe verre hij verwijderd was van eenig deel aan dezen moord gehad te hebben. „ Hoe," zong hij,

„ Hoe! is dan Abner gestorven,
„ Gelijk een bloodaard sterft? (15)
„ Uwe handen waren immers niet gebonden,
„ En uwe voeten niet gekluisterd;
„ Gelijk men valt voor verraders,
„ Zoo zijt gij gevallen."

En, even zeer, als uit dit treurlied, bij Abners graf door David opgezongen, en uit de geschiedkundige berigten, welke wij aangaande deze gebeurtenis bezitten, de volkomen onschuld van David aan den moord dezes mans, door Joab gepleegd, blijkbaar is, blijkt die ook uit den zevenden Psalm, dien ik eindelijk meene, in de laatste plaats tot dit gedeelte der geschiedenis te behooren, en alhier in dezelve te moeten worden ingevoegd. — Volgens het opschrift heeft David, aan wien hij uit-

(14) *Bijbelsch Huisboek*, II Deel bladz. 191.

(15) Men vergelijke over deze vertaling van het Hebreeuwsche woord נבל *de Letterkundige Aantekeningen* van STRONCK op deze plaats, en zie voorts over het geheele stuk VAN DER PALM, *Liederen van David*, bladz. 123 en 124, en LOWTH, *Praelectt. de sacra Poësi Hebr.* pag. m, 445, seq.

uitdrukkelijk wordt toegeschreven, denzelven *tot Jehova gezongen over de woorden van Cusch, den zoon van Jemini*, dat is, den Benjaminiet. En juist dit, dat deze Cusch, voor het overige in de geschiedenis geheellijk onbekend, uit den stam van Benjamin afkomstig was, zoo als ook Saul en Abner waren, maakt het ten hoogste waarschijnlijk, dat wij te denken hebben aan het gebeurde naar 2 Sam. III, dat, namelijk, deze Cusch een aanhanger, eerst van Saul, naderhand van Isboseth, en bloedverwant, misschien wel de bloedwreker, van Abner, zal geweest zijn, en dat *die woorden* van Cusch, in het opschrift van den Psalm bedoeld, eene beschuldiging van David zullen hebben ingehouden, als of hij schuldig stond aan, en heimelijk had medegewerkt tot, den moord van Abner, die in vriendschap naar Hebron tot David gekomen, en ook minzaam door David ontvangen, maar door Joab, Davids legerhoofd en aanverwant, verraderlijk gedood was. Vermoedelijk werd David door Cusch betigt, dit verraad en dezen moord geweten en gewild, met Joab overlegd, of wel dezelve hem aangeraden en bevolen te hebben. En hier tegen betuigt en verdedigt dan David bij God zijne onschuld. — Immers, wanneer wij den inhoud en het beloop van den Psalm nagaan, dan is dezelve volkomen hierop

toe-

toepasselijk, en laat hij voortreffelijk hieruit zich verklaren; als zijnde plegtig beroep bij den Alwetende op reinheid en opregtheid (16). De dichter spreekt er in, vs. 4, van zekere bepaalde en groote misdaad, welke bedreven, maar waaraan hij gansch onschuldig was; en zulk eene misdaad was de moord van Abner door Joab, maar gepleegd geheellijk buiten schuld, en weten zelfs, van David. En, hoe bij dat geval ook ergwaan en vermoeden tegen David bij velen ontstaan was, zien wij uit 2 Sam. III: 37, — en uit Davids geheel, toen gehouden, gedrag, hoe noodig hij het hield, en hoe, al wat hij kon, door hem gedaan werd, om dit vermoeden van zich af te weren. Zelfs spreekt hij zeer bepaald en uitdrukkelijk van Abner, en had bijna niets meer noodig gehad, dan zijn' naam te noemen, in het vijfde vers, wanneer men dit, gelijk ik meen te moeten geschieden, aldus vertaalt:

„ Indien ik kwaad vergolden heb aan hem, die mij
„ verraden had;

„ En

(16) Van daar ook misschien het *Scholion* in het opschrift, voorhanden in de *Grieksche* Vertaling, ὑπὲρ ἀγνοίας, en een ander ἀγνόημα.

„ En indien ik verdrukt heb dien, die mij zonder oor-
„ zaak benaauwde!" (17)

als ziende David daarbij duidelijk op Abners voormalig gedrag omtrent hem. — Eerst neemt dan David, in deze grievende ongelegenheid, biddend, tot Jehova zijne toevlugt, vs. 2 en 3, om redding en bijstand in dit verdriet en ongeval. Hij betuigt vs. 4, 5 en 6, zijne onschuld, op de krachtigste wijze, met inroeping der verdiende straf, indien hij naar waarheid betigt werd. Hij smeekt God, vs. 7 — 11, om zijne openbare regtvaardiging, en de handhaving zijner zaak en eere; met plegtig beroep op God, als den kenner der harten, den alweetenden, den regtvaardigen Regter. Hij waarschuwt den booswigt, zijnen beschuldiger en lasteraar, vs. 12 — 17, met bedreiging der goddelijke straf, bij volharding in het kwaad, hem onvermijdelijk. En met verklaring van zijn vertrouwen op God, als die uitkomst en dankstof aan hem verleenen zou, besluit hij vs. 18. — Voorts zie men hier den Hoogleeraar VAN DER PALM (18), dien ik hoofdzakelijk gevolgd ben.

VIJF-

(17) Vergelijk mede *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 126, en *Letterkund. Aanteekeningen*, bladz. 356.

(18) In de opgave van den *Inhoud* van den Psalm, *Bijbel voor de Jeugd*, X St. bladz. 194, en vooral *Liede-*

VIJFDE HOOFDSTUK.

David Koning over geheel Israël.

Dat gedeelte der geschiedenis van David, hetwelk in dit Hoofdstuk zal behandeld, en met zijne gewijde dichtstukken vergeleken worden, is het laatste, maar ook het uitvoerigste van alle. Het gaat van het begin zijner koninklijke regering over geheel Israël tot aan zijn' dood; beslaat derhalve een tijdverloop van drie en dertig jaren, en behelst in zich eene groote menigte van aanmerkelijke, zeer onderscheiden, afwisselende, gebeurtenissen. Van hier vooral begint ook de schrijver van de boeken der Kronijken zijne geschiedkundige berigten, David betreffende, mede te deelen; en zullen die dus behooren ingezien en vergeleken te worden, te gelijk met die, welke de schrij-

deren van David, bladz. 113 en verv. Men vergelijke ook den Eerwaardigen VAN HEYNINGEN, t. a. pl. II Deel bladz. 308 verv. Doch tevens den *Recensent in de Bijdragen tot de beoef. en geschied. der Godgel. Wetenschappen*, XIV Deel I Stuk bladz. 152.

schrijver van het tweede boek van Samuel voortgaat, hem aangaande, ons aan te bieden, en die, welke voorkomen in den aanvang van het eerste boek der Koningen. De schriftplaatsen, alzoo, waarin de geschiedkundige berigten, betrekkelijk tot de lotgevallen en bedrijven van David, welke hier onze aandacht tot zich trekken en op zich bepalen moeten, voorkomen, zijn de navolgende: 2 Samuel V — XXIV. 1 Koningen I en II. en 1 Kronijken XI — XXIX. Wij zullen, echter derzelver inhoud, om diens grooten omvang en velerhande verscheidenheid, ook hier weder, ten einde gemakkelijkheid en duidelijkheid te bevorderen, in zoo vele afdeelingen, of kleinder tijdvakken, splitsen, als de aard der zaken, of de loop der gebeurtenissen, aan zal raden, of, als voegzaam, of noodig, zal schijnen te vereischen. Waardoor dan ook, niet alleen de vergelijking dezer geschiedkundige berigten met zulke gewijde dichtstukken, met zekerheid of met waarschijnlijkheid aan David toe te kennen, welke tot die berigten in betrekking staan, te minder moeijelijk en te meer bestemd, zal zijn; zoo, dat ieder dichtstuk, waarvan wij die betrekking tot de geschiedenis zullen mogen ontdekken, meer bepaald ook, en minder algemeen, tot zeker, juister omschreven, en meer beperkt en korter,

ter, tijdvak, en gedeelte der geschiedenis, zal gebragt kunnen worden; maar ook *en* de ordelijkheid, *en* het genoegen, onzes onderzoeks, naar ik mij voorstelle, zal bevorderd worden.

EERSTE AFDEELING.

David gezalfd tot Koning ook door de overige stammen van Israël, — overwinnaar der Filistijnen, — in het bezit van Jeruzalem, op de Jebusiten veroverd, — aldaar de Arke des Verbonds plegtstatig invoerende, en de openbare eerdienst verordenende, — door den Profeet Nathan, in naam van God, verblijd met eene heugelijke belofte.

De bijzonderheden, in het opschrift dezer Afdeeling kortelijk vermeld, worden verhaald in de geschiedkundige berigten, welke voorkomen 2 Samuel V, VI en VII, en omstandiger nog in die, welke 1 Kronijken XI — XVII te vinden zijn. Na zeven jaren en zes maan-

maanden te Hebron over Juda geregeerd te hebben, werd ook door de overige stammen van Israël het koninklijk bewind eenstemmig aan David opgedragen, thans hebbende bereikt den ouderdom van zeven en dertig jaren. Hij begon hetzelve met het heldhaftig en schitterend bedrijf der belegering, en der verovering op de Jebusiten, van Jeruzalem, midden in het land gelegen, en nu door hem gemaakt tot zijne hofstad, en met de uitbreiding, naar Oostersche wijze, van zijnen koninklijken stoet. Daar ook ontving hij van Hiram, Koning van het nabijgelegen Tyrus, de vereischte hulp ter stichting van een vorstelijk paleis. En zag hij, na herhaalde overwinning, op de naburige Filistijnen bevochten, in zijn rijk zich gevestigd. Nu bepaalde zich zijne eerste zorg tot de godsdienst. De Arke des verbonds, die tot dus ver te Kiriath-Jearim, ten huize van Abinadab zich bevonden had, werd plegtig van daar afgehaald; doch, om zeker ongeval, aan Uzza, één van Abinadabs zonen, overgekomen, eerst geplaatst in het huis van Obed-Edom; maar, na verloop van drie maanden, naar de hoofd- en hofstad Jeruzalem overgevoerd in plegtstatigen optogt, en met openbaar en gemeenschappelijk vreugdebedrijf, waaraan ook David, hoewel tot ergernis van zijne huisvrouw Michal, vrolijk deel nam.

Hier

Hier werd dezelve, op Sion, in den Tabernakel, voor haar toebereid, nedergezet, onder het feestgezang des blijden Konings en der juichende menigte, en door den godvruchtigen vorst werden de diensten verordend en geregeld, welke de Priesters en Leviten in het heiligdom te vervullen hadden. En nu bedacht, om, in plaatse van eene tent, voor de Verbondsark, en voor Jehova, den God van Israël, eenen pragtvollen tempel te stichten, werd wel, door den Profeet Nathan, in naam van God, dit genoegen aan hem ontzegd; maar tevens hem verklaard, dat één zijner zonen, hem opgevolgd in het rijksbewind, dit werk volvoeren zou, en, tevens, de heugelijke toezegging aan hem gedaan van de bestendigheid der regering in zijne nakomelingschap.

Met deze geschiedkundige berigten, naar het oogmerk dezer Verhandeling weder beknopt, en alleenlijk in derzelver hoofdpunten, door mij opgegeven, de gewijde dichtstukken, welke wij van David over hebben, vergelijkende, zijn onder de laatstgemelde geene aan mij voorgekomen, wier opschriften te kennen gaven, of uit wier inhoud ik met genoegzame zekerheid heb durven vermoeden, dat ze door David vervaardigd zijn in het begin van het tijdvak, hetwelk door deze geschiedberigten voor ons beschreven wordt, of bij gelegen-

heid der allereerste gebeurtenissen, welke, naar luid derzelve, in dat tijdvak met hem zijn voorgevallen. Hoe gewigtig toch de plegtige opdragt van de regering over al de stammen, te Hebron, door derzelver afgevaardigden, aan hem geschied; de verovering van Jeruzalem op de Jebusiten, zoo roemrijk voor David in den aanvang zijner aanvaarde heerschappij, en de herhaalde zegepraal, op de naburige, wangunstige, en moedige, Filistijnen door David bevochten; hoe gewigtig deze gebeurtenissen voor hem geweest mogen zijn, geen der dichtstukken, welke van zijne hand tot ons zijn gekomen, heeft mij toegeschenen, genoegzaam duidelijke blijken en stellige kenmerken te bezitten, van toen, en met toespeling op deze voorvallen, door hem te zijn opgesteld. Ik twijfele wel geenszins, of zijn dankbaar en godvruchtig gemoed zal ook destijds, en na die ontmoetingen, in vrolijk gezang, tot Jehova, zijnen helper en weldoener, zich opgeheven, en deszelfs erkentelijk en vroom gevoel, in Godverheerlijkende liederen ontboezemd hebben; maar, gelijk vele andere, schijnen die in den gewijden bundel zijner dichtstukken niet te zijn opgenomen, en alzoo voor de nakomelingschap en voor ons niet bewaard te zijn.

Ge-

Gelukkiger lot heeft die getroffen, welke in het later gedeelte, en bij de later gebeurtenissen, van dit zelfde tijdperk door hem zijn opgezongen. Mogelijk wel daardoor, dat gene in de eenzaamheid door hem aangeheven, en alleen tot eigen gebruik en eigen stichting door hem bewaard werden, en deze ten algemeenen gebruike, en ook tot anderer nut, door hem vervaardigd zijn geworden, en door hem zijn afgegeven. Althans verscheiden Psalmen zijn van dien aard en inhoud, dat ze kennelijk in betrekking staan tot de beide hoofdgebeurtenissen, in het laatst gedeelte van het onderhavig tijdvak van Davids geschiedenis voorgevallen, en bij gelegenheid daarvan door hem moeten gedicht zijn, — de opvoering, namelijk, der Verbondsark naar Sion, hare plaatsing aldaar, en de verordening der plegtstatige Godsdienstöefening bij dezelve, en de verblijdende belofte van de bestendigheid van het rijksbewind in zijn geslacht, door den Profeet Nathan, in naam van God, aan hem gedaan. — Achtervolgens ga ik van dezelve verslag doen.

Allereêerst vermeld en plaats ik hier den acht en zestigsten Psalm, als, naar het opschrift, door David, en, naar den inhoud, bij gelegenheid der opvoering van de Arke des Verbonds naar Sion, vervaardigd. Met vele toch der ou-

der Uitleggers (1), en met CLERICUS, ZACHARIAE, SCHNURRER, VAN VLOTEN, HERDER, NIEMEIJER, VAN HAMELSVELD, STRONCK, VAN DER PALM, en anderen, onder de latere, is het, na aandachtige overweging, ook aan mij voorgekomen, dat de gansche aanleg en toon zoo wel, als vele bijzondere uitdrukkingen en toespelingen van dit voortreffelijk gedicht op de gezegde gebeurtenis henen wijzen, en dat het uit geenerlei veronderstelling beter verklaard kan worden, dan uit die, dat het bij gelegenheid daarvan is opgezongen. Intusschen gevoelt men, dat de ontwikkeling en het betoog van dit gevoelen grooter uitgebreidheid zou veréischen, dan mij vergund is, en ligtelijk tot eene opzettelijke verhandeling zou uitloopen. Ik vergenoeg mij dus, en zal volstaan kunnen, met op dat gene henen te wijzen, hetwelk, des aangaande, door de genoemde Schriftverklaarders gezegd is. En, even zeer, als men door vergelijking der geschiedkundige berigten, betreffende de vermelde gebeurtenis, op de aangewezen plaatsen voorhanden, met dit hoogstvoortreffelijk dichtstuk, tot regt verstand van vele bijzonderheden, in hetzelve voorkomende, wordt in staat gesteld;

even

(1) Opgenoemd door P. HOFSTEDE, *Bijzonderheden over de Heilige Schrift*, I Deel bladz. 170. Aanteek. (*a*).

even zoo dient ook de Psalm, met de verhalen der geschiedenis vergeleken, om deze aan te vullen, en zal men in denzelven verscheiden omstandigheden vermeld vinden, welke verzwegen zijn door het geschiedberigt, en die te beter en volkomener denkbeeld ons doen vormen van de orde, waarin de plegtstatige optogt heeft plaats gehad, bij welken dit gezang is opgezongen (2). Voorts moet ik, kortheidshalve, op zulke Uitleggers mij beroepen, en naar de uitvoeriger verklaringen der zulken den lezer verzenden, door wie deze Psalm uit dit oogpunt is beschouwd, en naar deze veronderstelling is behandeld geworden (3).

Met

(2) Men vergelijke hierover den Heer VAN DER PALM, *Liederen van David*, bladz. 155, en *Bijbel voor de Jeugd*, XI St. bladz. 32, 33.

(3) Vooral naar C. F. SCHNURRER, *Dissertt. Philologico-Critic.* pag. 285—320. en HERDER, *de Geest der Hebreeuwsche Poëzy*, III Deel bladz. 131—140. Behalve bij de gewone *Commentatoren* vindt men tot regt verstand van vele gedeelten dezes Psalms, hoe dan ook door hen opgevat, uitnemende bijdragen bij F. V. REINHARD, *Symbol. ad interpretationem Psalmi LXVIII*, in de reeds genoemde *Commentationes Theol.* van VELTHUSEN, KUINOEL en RUPERTI, Vol. II. pag. 1—48, bij J. D. MICHAËLIS, *Epimetr. ad Lowthi Praelectt. de sacra Poësi Hebraeorum*, Part. II. pag. 556, en bij den zeer geleerden, en aan de uitlegkunde der H. Schrift zeer verdienstelijken, D. C. VAN VOORST, *Verklaring van Psalm LXVIII.* Utrecht 1791.

Met deze zelfde geschiedkundige berigten, voor zoo verre dezelve betrekking hebben tot de plegtstatige opvoering der Arke uit het huis van Obed-Edom naar den berg Sion, vergelijkt men, verder, den vier en twintigsten Psalm; insgelijks door het opschrift aan David toegekend. Althans de meeste uitleggers, waaronder KNAPP, VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD en NIEMEYER (4), zijn van meening, dat dezelve, even als de voorgaande acht en zestigste Psalm, bij gelegenheid dier eerste en plegtige overbrenging der Verbondsark naar de burgt Sion is opgesteld en gezongen geworden. Waarschijnlijker, echter, komt mij voor, de gedachte van MUNTINGHE, STRONCK en VAN DER PALM (5), dat hij niet bij deze allereerste opvoering der Arke naar Sion, van welke in de voorhanden geschiedberigten gewaagd wordt, vervaardigd en gebruikt is, maar in later tijd, bij gelegenheid, dat de Verbondsark, medegenomen in het, ten strijde uitgetogen, leger, na behaalde overwinning, naar Sion, de plaatse harer ruste, werd terug gebragt. Immers, dat het niet alleen ten tijde der Rigteren de gewoonte der Israëliten geweest is, de

(4) *De Charakterkunde van den Bijbel*, III Deel bladz. 244.

(5) In hunne opgave van den *Inhoud* van den Psalm.

de heilige Kist met zich ten strijde te voeren, gelijk blijkt uit 1 Sam. IV, maar dat zulks ook in Davids tijd gebruikelijk is geweest, is hoogstwaarschijnlijk, zoo niet ten volle zeker, uit het antwoord van Uria aan David 2 Sam. XI: 11 (6). Intusschen, na *welken* krijg, en na *welke* behaalde zegepraal, de Psalm, bij zulk eene terugbrenging der Arke, door David is opgesteld, en door de juichende priesterschaar en volksmenigte is aangeheven, schijnt niet te kunnen bepaald worden.

Even min durf ik hier invoegen den zeven en veertigsten Psalm. Hem brengen wel KNAPP, VAN HAMELSVELD, NIEMEYER (7), en anderen, tot denzelfden tijd en tot dezelfde gelegenheid, waartoe de acht en zestigste Psalm, en, naar hun gevoelen, ook de vier en twintigste behoort, den tijd, namelijk, en de plegtigheid, der eerste overvoering der Verbondsark naar Sion; hoewel anderen weder, gelijk b. v. NUNTINGHE en STRONCK, van meening zijn, dat hij vermoedelijk is opgezongen, toen, na behaalde zegepraal op magtige vijanden, de Arke des Verbonds, met groote feestpracht,

(6) Vergelijk MUNTINGHE, *korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 133.

(7) Ter aangeh. pl. bladz. 241.

pracht, in plegtstatigen optogt, naar den berg Sion weder werd terug gebragt; schoon het niet bepaald kan worden, na *welke* zegepraal; en ook de inhoud van den Psalm, zoo wel, als de juichende feest-toon, waarop hij gestemd is, niet onduidelijk schijnen aan te wijzen, dat hij bij dergelijke gelegenheid vervaardigd en gebruikt is. Insgelijks is hij, ongetwijfeld, geheel in den geest van David, en in velerlei opzigt met den vier en twintigsten Psalm overeenkomstig. Maar, dat hij door David vervaardigd, en aan David toe te kennen is, schijnt onzeker, en onwaarschijnlijk te zijn. Althans, in den Hebreeuwschen tekst wordt hij aan David niet toegeschreven, en geschiedt zulks in de Grieksche overzetting naar het Alexandrijnsche Handschrift, hetwelk in het opschrift *τῷ Δαυὶδ* heeft, weinig gezag kan daaraan worden toegekend. VENEMA, met wien VAN VLOTEN instemde, bragt hem zelfs tot den tijd van Koning Josaphat, en op de roemrijke overwinning, door dezen vorst naar 2 Kron. XX op verscheiden volken, in Juda's rijk ingevallen, behaald. En de Hoogleeraar VAN VOORST is van oordeel, dat altoos ook dit dichtstuk, even als andere, welke de woorden: „*voor den Opperzangmeester, onder de kinderen van Korah,*" ten opschrift

heb-

hebben, van David niet afkomstig is (8).

Doch van David zelf hebben de geschiedkundige berigten zelve een uitvoerig dichtstuk ingelascht en voor ons bewaard, hetwelk, nadat de Ark op Sion geplaatst was, door hem aan Asaph, en de overige gewijde zangers, naar 1 Kron. XVI: 7 (9), werd ter hand gesteld, en in dat kapittel van vs. 8 tot 36 gelezen wordt. Hoogstwaarschijnlijk werd, terstond na den afloop der plegtigheid, de dagelijksche muzijkale dienst, door David bij de Ark verordend en ingesteld, met dat gezang aangevangen en ingewijd (10); hetwelk door de vergaderde menigte des volks met eerbiedige aandacht aangehoord, en met een eerbiedig Amen ingestemd en besloten werd. — Een oorspronkelijk dichtstuk, evenwel, was het niet. Gedeeltelijk toch komt het voor Psalm CV: 1 — 15; gedeeltelijk Psalm XCVI, en blijkbaar is het daaruit zamen gesteld. Waaruit dan ook, met de meeste waarschijnlijkheid, is op te maken, dat de genoemde Psalmen, hoewel ze geene opschrift dragen, waar-

(8) *Leerredenen*, bladz. 235.

(9) Vergelijk over dit vers de *Letterk. Aanteekening* in het *Bijbelsch Huisboek*, III Deel bladz. 315.

(10) Zie de *Aanteekeningen* van VAN DER PALM op 1 Kron. XVI: 7.

waarin zulks vermeld wordt, van David afkomstig zijn; ten minste in Davids tijd reeds aanwezig waren. Dat toch zulke lofzangen, van algemeenen inhoud, of de belangrijke volksgeschiedenis verhalende, welke zoo vol was van de blijken van Jehova's magt en goedheid jegens Israël, insgelijks door David, nu en dan, zullen zijn opgesteld, en ook wel, voor de invoering der muzijkale eerdienst bij de Ark op Sion, in de voorhoven van den Tabernakel, bij de plegtstatige offerdienst, zullen zijn opgezongen, is allezins vermoedelijk; en, zoo wel, als het zeer gepast was, was het tevens zeer gereed en gemakkelijk, nu, bij de eerste godsdienstoefening op Sions berg, en bij de heilige Verbonds-kist, van sommige van dezelve, geheel of gedeeltelijk, gebruik te maken. Gelijk het mij dan ook voorkomt, niet onwaarschijnlijk te zijn, dat mede de twee en negentigste Psalm, de drie en negentigste, de vijf en negentigste, de zeven en negentigste, de acht en negentigste, de negen en negentigste en de honderdste Psalm, voor zulke lofgezangen, hoogstvermoedelijk door David vervaardigd, en bij een van beide dezer gelegenheden, of wel sommige bij alle beide, gebruikt en uitgevoerd, te houden zijn. Althans, naar inhoud, geest en strekking, waren ze allen bij uitnemendheid hiertoe geschikt en ingerigt.

En

En al wie met de denkwijs, de manier van dichten, de geliefkoosde uitdrukkingen en spreekwijzen, van David eenigermate zich heeft bekend gemaakt, zal die in deze dichtstukken niet miskennen. Ook komt hier bij, hoe veel of weinig dit gezag dan ook wezen moge, dat vele van dezelve in de Grieksche overzetting aan David, als maker, worden toegeschreven; en dat, in het bijzonder, door den schrijver aan de Hebreën, Hoofdst. IV: 7, van een derzelve gesproken wordt, te weten van den vijf en negentigsten Psalm, als wordende daarin het woord gevoerd door David. — Wij hebben dezelve dan aan te merken, als met waarschijnlijkheid aan David toe te kennen; en, als zulke gezangen, die bij de openbare godsdienstoefening gebezigd zijn, van welke, als door David op Sion bij de Verbonds-ark verordend en ingesteld, hier het allereerst in de geschiedkundige berigten, hem betreffende, gewag wordt gemaakt, behooren ze, in de geschiedenis, hier ter plaatse ingelascht en vermeld te worden. — Met minder zekerheid voor mij zelven durf ik, in dit opzigt, te beslissen ten aanzien van den honderd zesden Psalm, waarvan het eerste en de twee laatste verzen het slot uitmaken van het onderhavig dichtstuk, 1 Kron. XVI: 34 — 36. Door sommige uitleggers, even als de honderd en

vijf-

vijfde Psalm, voor een gedicht van David gehouden, b. v., door VAN HAMELSVELD, wordt hij door anderen, b. v., door MUNTINGHE en DATHE, geacht, eerst in later tijd, in de Babijlonische ballingschap, vervaardigd te zijn; en mij ook komt het voor, dat hiervan niet onduidelijke blijken in denzelven worden aangetroffen. In dit geval zou het slot van het loflied, 1 Kron. XVI voorkomende, voor een toevoegsel tot hetvelve van later hand zijn aan te zien (11). Misschien, echter, is de meening niet onaannemelijk, dat het slot van dat lied uit dezen Psalm is overgenomen zoo, als hij oorspronkelijk door David opgesteld en destijds voorhanden was, doch dat wij hem thans bezitten in den bundel der Psalmen zoo, als hij door een godvruchtig Israëliet, in de Babijlonische gevangenis, eenigermate veranderd is geworden, en op de toenmalige gesteldheid en omstandigheden van het Israëlitische volk en van zichzelv is toegepast: waartoe ook de Hoogleeraar VAN DER PALM schijnt henen te neigen (12).

Doch nu zijn er nog twee Psalmen overig, welke beide, in derzelver opschriften, duidelijk

(11) Verg. de *Aanteekening* van VAN DER PALM, op 1 Kron. XVI: 34.

(12) In zijne opgave van den *Inhoud* van den Psalm.

lijk en stellig aan David, als dichter, worden toegekend, en, zoo niet zeker, toch hoogstwaarschijnlijk, in dit gedeelte zijner levensgeschiedenis, en bij de zeer gewigtige gebeurtenis, tot welke wij in dezelve gekomen zijn, door hem zijn vervaardigd geworden.

De eene van dezelve is de vijftiende Psalm. Vrij eenparig toch, en uit hoofde van den inhoud hoogst aannemelijk, is het gevoelen der uitleggers, dat dit beknopt, maar schoon, gedicht door David is opgesteld, nadat de Verbondskist naar Sion was opgevoerd, en aldaar eene tent over dezelven was uitgespannen; zoo, dat nu de openbare godsdienstoefening, en de muzijkale dienst, bij dezelve geschieden kon, — en dat het *oogmerk* des godvruchtigen dichters met dit gezang geweest is, het zij, alle Israëliten op nieuw te leeren, tot welke groote pligten zij geroepen werden, als een volk, dat vrijëlijk in Gods tent verkeeren kon; het zij, de burgers van Jeruzalem te doen gevoelen, tot welke zedelijke volkomenheid zij behoorden opgewekt te worden door het voorregt van de Arke Gods in hun midden te hebben; het zij eindelijk, de Leviten, tot dienaars der Arke verheven, aan te sporen tot te grooter en voorbeeldiger heiligheid (13).

De

(13) Men vergelijke hier den Heer VAN DER PALM, op-

De andere Psalm is de honderd eerste. — Gelijk hij in genen heeft voorgesteld, *wie* nu op de regte wijs op Sion voor God verschijnen kon, schijnt David in dezen te hebben uitgedrukt, hoe *hij* aldaar regeren zou. Het is eene plegtige en openbare belijdenis van zijne gevoelens en gezindheden, als Regent, en verklaring der opregte voornemens, welke hij had, om de teugels van het hem toebetrouwd bewind naar regt, en met menschlievendheid, te voeren, en daarbij zich te bedienen van deugdzame bewindslieden en dienaars van den Staat. Gepaster tijdstip voor het vervaardigen van dezen Psalm schijnt althans in Davids geschiedenis niet te vinden te zijn, dan dat gene, waarop hij tot Koning van al de stammen verheven was; en uit de benoeming van Jeruzalem, als *de Stad des Heeren*, in het slot van het gezang, blijkt, dat de vervaardiging van hetzelve niet vroeger, dan toen ter tijd, kan hebben plaats gehad. Tot uitgebreider aanzien en vermogen opgeklom-

opgave van den *Inhoud* dezes Psalms; *Jesaias, vertaald en opgehelderd*, II Deel bladz. 289. en *Bijbel voor de Jeugd*, XI St. bladz. 29, 30. Voorts mede VAN HEYNINGEN, *de Gemoedsgesteldheid van David, in Leerredenen*, II Deel bladz. 401 en verv., MUNTINGHE, VAN HAMELSVELD, DATHE, en anderen.

klommen, en van alle belemmeringen ontslagen, waardoor hij gedurende zijne regering over Juda te Hebron nog verhinderd werd, zoo, als hij gevoelde, verpligt te zijn, en ook wenschte, te regeren, geeft hij nu daaromtrent zijn vurig verlangen, en onwankelbaar besluit, te kennen, en hadden zijne landgenooten in dit zijn dichtstuk het bewijs en onderpand van dat gene, wat zij, in tegenstelling van de woeste overheersching van Saul, en van de zwakke regering van Isboseth, te wachten hadden onder zijn bewind.

Intusschen, gaf zoo de gewigtige gebeurtenis, in het toenmalig tijdvak der geschiedenis van David voorgevallen, de opvoering, namelijk, der Verbondsark naar Sion, hare plaatsing aldaar, en de verordening der plegtstatige godsdienstoefening bij dezelve, aanleiding aan den godvruchtigen Vorst, om de vermelde dichtstukken te vervaardigen; ook de daarop gevolgde gebeurtenis, voor hem niet minder belangrijk en aangenaam, verrukte zijnen geest, vervulde zijn hart met de vurigste dankbaarheid aan God, en ontsloot zijnen mond in verheven gezangen. Ik bedoel het ontvangen der verblijdende beloften, in naam van God, door den Profeet Nathan aan hem gedaan, met betrekking tot de duurzaamheid van het koninklijk bewind in zijne nakomelingschap.

Wan-

Wanneer wij, namelijk, nalezen het gene in de geschiedkundige berigten ons verhaald wordt, als toen tot David gezegd, en door David gesproken, 2 Sam. VII en 1 Kron. XVII, en met hetzelve de gewijde dichtstukken vergelijken, welke met zekerheid of waarschijnlijkheid aan David worden toegekend, dan wordt ons niet alleen door de geschiedkundige berigten zelve zeker kort, maar krachtvol, gedicht medegedeeld, hetwelk aan die ontvangen Godsbeloften, hoogstvermoedelijk, deszelfs oorsprong verschuldigd is; maar ontmoeten wij ook in de gewijde Psalmverzameling twee, ongemeen voortreffelijke, en zeer verheven, dichtstukken, die, naar alle waarschijnlijkheid, zoo niet korten tijd na, althans ten gevolge van, het ontvangen dier Goddelijke toezegging door David vervaardigd zijn.

Het eerstvermelde stuk, waarop ik het oog heb, is het kort, maar krachtvol, gedicht, door den Schrijver van het tweede boek van Samuël, Hoofdst. XXIII: 1—7, als eene bijlage tot Davids geschiedenis, voor ons bewaard, en reeds in den aanvang dezer Verhandeling vermeld (14). En de beide, door mij bedoelde, Psalmen zijn de tweede en de honderd tiende Psalm; waarvan de laatstgenoemde uit-

(14) Eerste Deel, §. 2.

uitdrukkelijk door het opschrift een Psalm van David wordt genoemd, en de eerstvermelde stellig aan David wordt toegekend door den Apostel Petrus, Hand. IV: 25. — Vrolijk toch, en dankbaar, verheft, in alle drie deze stukken, zijn geroerd gemoed de weldadigheid en trouw van God, aan hem en aan zijn huis beloofd; en op grond dier toezegging dringt zijn verrukte geest, vol van vertrouwen op Jehova en van de heerlijkste verwachting, tot in de verre toekomst door, met het oog ook op dien nakomeling in zijn geslacht, dien wij ook in Jezus Christus, onzen Heer en Zaligmaker, als Davids zoon, gezeten op Davids troon, eerbiedigen. — De ontwikkeling echter van dit een en ander, zoo wel, als de stuksgewijze opheldering en verklaring dezer gedichten, achte ik, buiten het oogmerk der voorgestelde vraag, en buiten het doel dezer Verhandeling, gelegen te zijn: aan welke ik meen, door deze opgave en vergelijking voldaan te worden, ten overvloede verwijzende naar de schrijvers, in de noot onder deze regels vermeld (15).

TWEE-

(15) Bij de verklaringen, door de Uitleggers op de plaats 2 Sam. XXIII: 1—7, en op de beide Psalmen, gegeven, voege men, ten aanzien van het eerste dezer dichtstukken, VAN DER PALM, *Liederen van David,*

TWEEDE AFDEELING.

Davids verdere bedrijven en lotgevallen, als Koning van Israël, tot op den tijd van Absaloms opstand.

Daar de gewijde schrijvers, die ons de geschiedkundige berigten, welke wij aangaande Da-

vid, bladz. 1—4. MUNTINGHE, *Geschiedenis der Menschheid naar den Bijbel*, VI Deel bladz. 110—115, en STINSTRA, *Oude Voorspellingen*, I Deel bladz. 152 en verv.; ten opzigte van den tweeden Psalm weder VAN DER PALM, t. a. pl. bladz. 5—12, de *Commentationes Theologicae* van RUPERTI, KUINOEL en VELTHUSEN, Vol. IV. pag. 389—420, C. SWAVING, *Verhandeling over den Allegorischen stijl*, in de werken van het Haagsche Genootschap voor 1798, bladz. 115 en verv., FOLMER, *Verhandeling over de regtstreeksche Voorspellingen aangaande J. C.*, in gezegde werken voor 1804, bladz. 93 en verv., en den Hoogleeraar HERINGA, *Tiental Bijbeloefeningen*, bladz. 141—164; eindelijk, met betrekking tot den honderd tienden Psalm, nogmaals VAN DER PALM, t. a. pl. bladz. 13—18, STINSTRA, ook t. a. pl. bladz. 272 en verv., FOLMER, in genoemde Verhandeling, bladz. 107—130, boven al J. T. BERGMAN, *Commentatio in Psalmum CX*, L. B. 1819, en het opstel: „De Messias in zijne troonsverheffing en heerschappij, „naar Psalm CX," in het *Christelijk Maandschrift, uitgegeven door den Ring van Amsterdam*, III Deel bladz. 344—369.

David bezitten, hebben medegedeeld, hoezeer zij in het verhaal der gebeurtenissen de tijdorde schijnen te hebben in acht genomen, echter geenerlei jaartelling, of dagteekening der voorvallen, bij hunne geschiedberigten gevoegd hebben, zoo is het moeijelijk, ja onmogelijk, te bepalen, hoe veel jaren begrepen zijn ook in het tijdvak der geschiedenis van David, hetwelk zijne bedrijven en lotgevallen in zich bevat, ons beschreven 2 Sam. VIII — XIV, en 1 Kron. XVIII — XX, en in deze Afdeeling door ons te vermelden. Het is, evenwel, uit hoofde der geboorte van Salomo, in dit tijdvak voorgevallen, te berekenen (1), dat David na hetzelve meer nog dan twintig jaren geregeerd moet hebben, en dat derhalve de gebeurtenissen, welke het in zich behelst, in de eerste helft van hetzelve moeten hebben plaats gehad, toen David den ouderdom van tusschen de veertig en vijftig jaar, of daaromtrent, beleefde. — Eerst wordt er op beknopte wijs verslag gedaan van de oorlogen, welke, gedurende dit tijdvak, achtervolgens door David gevoerd zijn tegen de Filistijnen, tegen de Moabiten, tegen den Koning van Zoba of Nesibis, tegen de Damasceensche Syriërs, en

te-

(1) Vergel. VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XI Stuk bladz. 57, 58.

tegen de Edomiten; en welke alle, door zijne overwinningen, op dezelve behaald, gediend hebben, deels om het Israëlitisch volk van den moedwil en overlast dezer naburen te bevrijden, deels om den krijgsroem van David te vergrooten, en de grenzen en luister van zijn gebied aanmerkelijk uit te breiden. Vervolgens wordt van onderscheiden belangrijke schikkingen berigt gegeven, door hem in het burgerlijk bestuur en in zijne krijgsmagt gemaakt; alsmede ten aanzien van Mephiboseth, overgebleven zoon van Jonathan. Omstandig wordt hierna verhaald de geschiedenis van den krijg, gevoerd, en van de overwinning, bevochten, met en op de Ammoniten, welke, in vereeniging met de Syriërs, en met andere nabij gelegen volkstammen, den oorlog tegen David ondernomen hadden; alsmede van eene nieuwe zegepraal, door hem behaald op den Syrischen Koning van Zoba, Hadareser, die andermaal ten strijde was opgetogen. Gedurende welken Ammonitischen oorlog, onder het opperbeleid van Joab en Abisaï gevoerd, te Jeruzalem het misdrijf van David met Bathseba, Uria's huisvrouw, heeft plaats gehad, hetwelk uitvoerig beschreven wordt in deszelfs aanleiding, voortgang en gevolgen. Wordende eindelijk nog vermeld eene, voor David hoogst treffende, misdaad, door een zijner

zo-

zonen, Amnon, aan zijnen dochter Thamar gepleegd: met dat gevolg, dat de misdadiger door haren broeder Absalom wordt omgebragt, en deze, na drie jaren vlugtens, niet dan met moeite, door het wijs overleg van Joab, de vrijheid erlangt, naar Jeruzalem terug te komen, en eindelijk ook zijnen vader weder te ontmoeten.

Met deze geschiedberigten voor mij, ga ik nu weder de verzameling inzien en doorloopen der gewijde dichtstukken, welke van Davids hand tot ons gekomen zijn. Ik ga dezelve met deze dichtstukken vergelijken, en onderzoeken, of er onder deze laatste gevonden worden, waarvan wij het voor zeker of waarschijnlijk, houden mogen, dat ze op dien tijd, en bij gelegenheden, in deze berigten vermeld, door David zijn opgesteld.

Met volle zekerheid mag ik daartoe brengen den zestigsten Psalm. In deszelfs opschrift, hetwelk hem uitdrukkelijk aan David toeschrijft, en hem een *Gedenkschrift* of *Verlossingslied* van David noemt, door hem *ter leering*, ten volksgezang, geschikt, lees ik, dat dezelve door hem vervaardigd is: „ *als* „ *hij gevochten hadde met de Syriërs van* „ *Mesopotamien, en met de Syriërs van Zoba;* „ *en Joab wederkwam, en de Edomiten sloeg* „ *in het Zoutdal, twaalf duizend.*" Welke

 be-

bedenkingen toch door HOUBIGANT en VENEMA tegen de echtheid van dit opschrift mogen zijn in het midden gebragt, genoegzame grond schijnt niet aanwezig te zijn, om dezelve te betwijfelen; en de oorzaak dier bedenkingen is misschien daarin gelegen, dat uit het oog verloren werd, dat de Psalmen bijzonderheden bevatten kunnen, gelijk reeds meermalen ons gebleken is, welke door de Geschiedberigten niet zijn vermeld geworden. Ook strookt met deze opgave der gelegenheid, bij welke David dit gedicht zal vervaardigd hebben, in het opschrift voorhanden, uitnemend wel, bij de uitdrukkelijke vermelding van Moab en van Edom, de inhoud van den Psalm, als waarin eerst voorkomt de beschrijving van den gevaarvollen en hoogsthagchelijken toestand, waarin het Israëlitisch land gedurende deze oorlogen verkeerd had, en vervolgens de dankbare vermelding der hulp en uitkomst, welke God geschonken had, waardoor het land gered, en Davids eer en magt grootelijks vermeerderd was. De meeste Uitleggers zijn daarom ook van meening, dat de Psalm ongetwijfeld in dit gedeelte der geschiedenis te huis hoort (2), waar-

(2) Men zie, onder anderen, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE, VAN DER PALM. En vergelijke J. D. MICHAËLIS, *Historia bellorum Davidis cum Rege Nesibeno* il-

waaruit dan ook, ter aanvulling der geschiedenis, is op te maken, dat gemelde oorlogen met de opgenoemde volken den Israëlitischen staat niet alleen met buitengewoon gevaar bedreigd hebben, maar, naar den wisselenden kans des krijgs, met ongelijken, althans niet altijd voor Israël even grooten voorspoed, in den aanvang zijn gevoerd geworden (3). Ook schijnt het opschrift grond te geven, om te stellen, dat zoo wel de Syriërs van Mesopotamië, als die van Damascus, in deze oorlogen zich gemengd hebben, en dat er niet slechts ééne, maar twee overwinningen door de legerbenden van David op de Edomiten zijn behaald geworden.

Daar nu, gedeeltelijk uit dezen zestigsten Psalm, gedeeltelijk uit Psalm zeven en vijftig, is zamengesteld de honderd achtste Psalm, zoo zal ook van dezen laatstvermelden alhier behooren gewag te geschieden. Of echter deze zamenvoeging door David zelv' is geschied, en wanneer, of bij welke gelegenheid, dan of dezelve in later tijd, mogelijk wel, gelijk sommigen vermoeden, eerst na de

Ba- *illustrata*, in zijne *Commentationes Goetting.*, Part. II. pag. 71—115.

(3) Men kan dit breeder ontwikkeld vinden bij den Hoogleeraar VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XI Stuk bladz. 63 en verv. Wiens *Aanteekening* op Psalm LX : 2. men vergelijke omtrent dat gene, dat boven verder door mij gezegd wordt.

Babijlonische gevangenis, heeft plaats gehad, zal moeijelijk te bepalen zijn. Men kan hieromtrent VENEMA, DATHE, MUNTINGHE, en anderen, raadplegen. Voor ons kan dit nu tamelijk onverschillig zijn.

Meer belang schijnt de vraag te hebben, naar het oogmerk onzes onderzoeks, of ook de honderd vier en twintigste Psalm tot dit zelfde deel der geschiedenis van David, en tot deze, door hem gevoerde, oorlogen, en door hem behaalde zegepralen, in betrekking staat. Van deze meening was, b. v., de Hoogleeraar MUNTINGHE; terwijl anderen, hoewel het Dichtstuk, naar het opschrift, aan David toekennende, als na gevaarvollen krijg, en zegenrijke overwinning, door hem vervaardigd, echter tijd en gelegenheid niet durfden te bepalen, zoo als VAN HAMELSVELD en DATHE. TILING (4) zelfs oordeelde, dat het den jeugdigen leeftijd van David verried, en na zijne overwinning van Goliath door hem zou zijn opgesteld. — Bij alle deze veronderstellingen wordt dan tevens verondersteld, dat het *in later tijd* onder het getal der gewijde reisgezangen is opgenomen. — Ook mij is de inhoud van den Psalm voorgekomen, met den toe-

(4) *Disquisitio de ratione Inscriptionis XV Psalmorum, qui dicuntur* שירי המעלות. pag. 95, 96.

toestand, waarin het volk van Israël in den aanvang der oorlogen, welke in het voorhanden tijdvak van Davids geschiedenis hebben plaats gehad, zich bevonden heeft, zeer wel te strooken, en in dit opzigt niet ongelijk te zijn aan het eerste gedeelte van den zestigsten Psalm: doch stijl en dichttrant schijnen mij toe, met die niet overeen te komen, welke wij gewoon zijn, in Davids liederen aan te treffen, en later oorsprong van het gezang te doen vermoeden: om welke reden het ook door den Hoogleeraar VAN DER PALM wordt toegepast op den hagchelijken toestand, waarin de Israëliten, uit Babel terug gekeerd, in de eerste eeuw van hun nieuw verblijf in hun vaderland, door den nijd en de vijandschap der naburige volken, zich bevonden hebben, waarvan de geschriften van Esra en Nehemia de bewijzen behelzen (5). Daarbij komt, dat het opschrift, waardoor de Psalm aan David wordt toegeschreven, niet buiten verdenking is, van later hand te zijn, en als onecht te moeten verworpen worden (6). Door al het welk ik dan ook terug worde gehouden, al-

hier

(5) Zie 's Mans opgave van den *Inhoud* van dezen Psalm.

(6) Verg. den Hoogleeraar T. A. CLARISSE, *Psalmi quindecim Hammaäloth illustr.* pag. 86.

hier aan denzelven zijne plaats aan te wijzen.

Op beter grond, meen ik, zulks te mogen doen aan den negenden en den tienden Psalm; waarvan de eerstgenoemde door het opschrift, op welks echtheid geenerlei bedenking valt, aan David wordt toegekend, en de laatstgenoemde zoo geheel in den geest en toon van David is opgesteld, dat men met de hoogstmogelijke waarschijnlijkheid aan David hem mag toeschrijven. In de Grieksche overzetting worden beide dichtstukken, boven dien, als een geheel, te zamen gevoegd (7); en het ontbreekt niet aan Uitleggers, welke dezelve als zoodanig willen hebben aangemerkt. Iets, waarvoor men gemeend heeft, ook zekeren grond te vinden in de sporen eener *Alphabethische* orde, in deze beide Psalmen in acht genomen, die van *Aleph* tot *Caph* gaat in den negenden, en van *Lamed* tot *Tau* in den tienden (8). Intusschen, alhoewel men beide deze gezangen beschouwen mag, als ieder een afzonderlijk stuk uitmakende, en door David op

(7) Als mede in de Latijnsche en Arabische, welke doorgaans de Grieksche volgen. Insgelijks geschiedt dit in den 142 en 222 *Codex* van KENNICOTT, en in den 2 en 244 van DE ROSSI.

(8) Vergel. MUNTINGHE, *korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 17.

op verschillenden tijd vervaardigd, waartoe vorm en inhoud aanleiding geven, als zijnde de negende Psalm meer een danklied voor genoten bijstand en verlossing, en de tiende meer een klaagzang over nood en gevaar, en een ootmoedig gebed om Goddelijke hulp en redding; beide stukken zijn kennelijk krijgsgezangen, en ongetwijfeld door David opgesteld in zulke tijden, waarin het Israëlitisch volk door magtige naburen bedreigd of onderdrukt werd, en door Jehova's zegenrijke gunst uit nood en ellende was verlost geworden. En neemt men dan daarbij in aanmerking, dat in den negenden Psalm reeds van Sion wordt gesproken, en dat in beide deze liederen de toestand van het Israëlitisch land en volk zoo wordt voorgesteld, als dezelve hoogstvermoedelijk toen geweest is, toen het door verscheiden, aanzienlijke en geduchte Heidensche volken werd bedreigd en aangetast, en bijzonder ook door de roofhorden der Moabitische en Edomitische stammen, bij verscheiden invallen en strooppartijen, verontrust en beroofd was geworden, dan is het geenszins onwaarschijnlijk, dat beide tot het tegenwoordig tijdvak van Davids geschiedenis in naauwe betrekking staan, en door hem zijn opgesteld gedurende en na de gezegde omstandigheden; terwijl ze dan tevens, in onderscheiden bijzonderheden, ter opheldering en ter

aan-

aanvulling verstrekken kunnen van de geschiedenis dier oorlogen, door David gevoerd, en dier zegepralen, door David bevochten, welke slechts zeer beknoptelijk in het achtste hoofdstuk van het tweede boek van Samuël en in het achttiende kapittel van het eerste boek der Kronyken beschreven zijn (9).

Ik voeg hier bij den honderd vier en veertigsten Psalm, stellig weder in het bovenschrift aan David, als dichter van denzelven, toegekend, en ook in stijl en bijzondere spreekwijzen, aan David eigen, opgesteld. In dit gedicht wordt God door hem gedankt voor geschonken zegepraal over magtige vijanden, en gebeden om verderen bijstand tegen dezelve; en het wordt besloten met de vermelding van het geluk eener natie, welke door God gezegend en beschermd wordt. Zoo maakt het één volkomen en schoon geheel, en schijnt er geenerlei reden te wezen, om het, als uit verscheiden brokstukken zamengesteld, of voor on-

(9) Men vergel. voorts, benevens anderen, MICHAËLIS, VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM. Als mede SCHNURRER, *Dissertatt. Philolog. Critic.* pag. 172, alwaar men vervolgens eene doorgaande, taalkundige, verklaring van dezen Psalm aantreft, ook nog belangrijk na den *Commentarius Philologicus in Psalmum X* van J. W. SCHROEDER.

onderscheiden afzonderlijke dichtstukken, te houden. Met DATHE, MUNTINGHE en anderen, acht ik het waarschijnlijk, dat het door David vervaardigd is in het onderhavig tijdvak zijner geschiedenis, na de overwinningen op de Syriërs en Edomiten behaald, gedurende den Ammonitischen oorlog. Voor *die* overwinningen, door Jehova hem geschonken, dankt de dichter; om Jehova's bijstand in *dezen* krijg smeekt hij Hem; en hem verheugt het vooruitzigt op den bloei en de welvaart, welke de natie, na gemelde overwinningen reeds te genieten begonnen had, en in volle maat zou smaken, wanneer ook deze laatste oorlog gelukkig zou zijn ten einde gebragt.

Gedurende ditzelfde tijdperk, en bij gelegenheid van een dezer zelfde oorlogen en behaalde overwinningen, schijnen ook door David vervaardigd te zijn de twintigste en de een en twintigste Psalmen, beide, naar de opschriften, van hem afkomstig. Onzeker, echter, schijnt het, en moeijelijk te beslissen, bij welke van die bepaaldelijk Duidelijk zijn beide deze Psalmen krijgsgezangen, en opgesteld, om door onderscheiden koren gezongen te worden. Ook schijnt de eerste van dezelve vóór den veldtogt, de tweede na denzelve te zijn aangeheven, als wordende in genen de hulp van Jehova en de overwinning der vijanden aan

den

den Koning toegebeden, en in dezen de voorspoed en roem des overwinnaars, met dankbaarheid aan Jehova, bezongen. Op welken optogt, intusschen, en op welke zegepraal, in het tegenwoordig tijdvak van Davids geschiedenis hebbende plaats gehad, hier bijzonderlijk gedoeld wordt, is daarom moeijelijk na te gaan, omdat dezelve met ongemeene kortheid, en zonder vermelding van eenige bijzonderheden, in de geschiedberigten vermeld staan. Maar uit het gewag, hetwelk van Sion, als de plaatse des Heiligdoms, gemaakt wordt Psalm XX: 3, en uit de kennelijke toespeling op de belangrijke en heilvolle Godsbelofte, welke David voor zich en zijne nakomelingen, naar 2 Sam. VII, ontvangen had, in Psalm XXI, kan als zeker worden vastgesteld, dat ze beide behooren tot dit gedeelte zijner geschiedenis, en dus den een of anderen oorlog ter aanleiding gehad hebben, welke in dat tijdvak zijner krijgsbedrijven is voorgevallen, hetwelk wij nu behandelen.

Eindelijk behoort hiertoe, en staat tot deze krijgsbedrijven van David in betrekking, de achttiende Psalm; dien ook de geschiedkundige berigten, David betreffende, welke wij bezitten, bewaard hebben, en welke in dezelve, als eene bijlage tot zijne levensbeschrijving, wordt medegedeeld 2 Sam. XXII. Echter

ter, met die veranderingen, welke noch aan verscheidenheid van lezing, noch aan onnaauwkeurigheid of misslagen, in het afschrijven begaan, kunnen worden toegeschreven, maar blijkbaar bewijs zijn, dat er van dit zelfde gedicht oudtijds twee uitgaven hebben plaats gehad, en twee afschriften in omloop zijn geweest: waarvan het eene door den geschiedschrijver in zijne berigten aangaande Davids bedrijven en lotgevallen is opgenomen, en het andere tot openbaar gebruik bij de plegtstatige godsdienstoefening is afgezonderd geweest (10).

In

(10) Eene opzettelijke en naauwkeurige vergelijking van het verschil, hetwelk in dit dichtstuk plaats heeft, zoo, als het in den XVIII Psalm en 2 Sam. XXII voorkomt, als mede eene grondige verdediging der onderscheiden schrijfwijze, welke in beide afschriften van hetzelve wordt aangetroffen, als oud en echt, vindt men bij J. J. SCHULTENS *Diss. de utilitate Dialectorum orientalium ad tuendam integritatem Codicis Hebraei P.* II. in de *Sylloge dissertationum, sub praesidie* A. *et* J. J. SCHULTENS *et* N. G. SCHROEDER *defensarum*, pag. 397—439, die ook meent, dat David zelf de voorhanden veranderingen gemaakt heeft, en dat de eerste uitgave van het gezang in de Psalmverzameling, en de tweede bij den geschiedschrijver, voorhanden is. Er is ook eene *Dissertatio Philol. de Discrepantia et Consensu Psalmi XVIII. et 2 Sam. XXII*, onder voorzitting van J. C. HEBENSTREIT door J. G. HIRSCH, in het jaar 1736. te Leipzig verdedigd, van welke men berigt vindt in *Merg der Akademische en andere Verhandelingen*, X Deel bladz. 273—287. Men

zie

In het opschrift wordt het niet alleen stellig en duidelijk aan David, als maker, toegekend, maar ook, wat tijd en gelegenheid betreft, uitdrukkelijk gezegd, door hem vervaardigd te zijn, „*ten dage, als hem de Heere gered* „ *had* (*als de Heere hem verlost had*) *uit* „ *de hand aller zijner vijanden, en uit de* „ *hand Sauls.*" Uit hoofde van dit laatste zijn er dan ook uitleggers, b. v., VAN VLOTEN en VAN HAMELSVELD, die meenen, dat David dezen zang oorspronkelijk zal hebben opgesteld, reeds vroegtijdig na zijne komst tot den troon van Juda, toen hij van de vervolgingen van Saul, door diens dood, zich bevrijd zag; maar dat hij dien, bij volgende overwinningen over andere vijanden, telkens zal herhaald hebben, en zal hebben doen herhalen, ook in de godsdienstige vergaderingen des volks, als zeker *Te Deum laudamus.* Waartoe hij ook, zoo om deszelfs zakelijken inhoud, als uit hoofde van deszelfs voortreffelijke schoonheid en dichterlijke verhevenheid, uitnemend geschikt was: om welke laatstgenoemde hoedanigheden deze Psalm, buiten twijfel, onder de meesterstukken van David, en onder de heer-

zie ook J. D. MICHAËLIS, *Not. ad Lowthi Praelectt. de sacra Poësi Hebraeorum*, pag. 175 seqq. et W. KOOLHAAS, *Observatt. Philol. Exegetic.* pag. 189 seqq.

heerlijkste voortbrengselen der Israëlitische dichtkunst, te rekenen is. Anderen echter zijn van oordeel, dat de laatste woorden van het opschrift ומיד שאול even zoo wel vertaald kunnen worden: „ *gelijk uit de hand van* „ *Saul*," d. i. dan, » even zeer, als voor„ maals uit de hand van Saul," als zoo, als dezelve in onze overzetting staan uitgedrukt: „ *en uit de hand Sauls*" (11). Deze zijn van meening, dat David eerst in later tijd dit dichtstuk zal vervaardigd hebben, nadat hij gezegevierd had over al zijne vijanden, en ook al de oorlogen, met gelukkigen uitslag, bij Jehova's hulp, had ten einde gebragt, welke na zijne komst ook tot het bewind over al de stammen van Israël door hem gevoerd zijn, en invallen in het tijdvak zijner geschiedenis, waarin wij thans met hem ons bevinden. En hiertoe vind ook ik mij heen geneigd. Zoo wel toch, als ik in dit dichtstuk, vs. 49 eene niet onduidelijke toespeling op Saul ontdek, komen mij in hetzelve velerlei gezegden en uitdrukkingen voor, welke mij toeschijnen, niet wel van Davids oorlogen, tegen Saul gevoerd, verklaard te kunnen worden; en de vermelding van *vreemden*, en *heide-*

(11) Men vergelijke de vertalingen van VAN HAMELSVELD en VAN DER PALM.

denen, van *volken* zelfs, *die David niet eens kende*, als door hem bestreden, overwonnen, aan hem onderworpen (12), schijnt ontwijfelbaar te bewijzen, dat het lied door David is opgezongen, nadat ook groote en roemvolle overwinningen op buitenlandsche volken, zoo als 2 Sam. VIII vermeld worden, door hem bevochten waren. Ook komen mij de strijd, door David tegen Saul gevoerd, en de toestand zelf, waarin hij, na het einde van dien strijd, zich bevond, voor, niet van dien aard geweest te zijn, dat ze tot zulk een triumflied in het algemeen, als dit is, en tot zulken hoogen toon en roem, als in hetzelve spreken, eene geschikte aanleiding aan hem verschaffen konden. Zulke zegepralen, daarentegen, als hij nu behaald had, en zulke vermeerdering van aanzien, magt en rijksgebied, als hij nu had verkregen, vermogten dit volkomen. Daar komt bij, dat uit het slot van het dichtstuk, in vs. 51, met de hoogste waarschijnlijkheid is op te maken, dat David, ten tijde van deszelfs vervaardiging, de Godsbelofte, door Nathan aan hem gegeven 2 Sam. VII, en de bestendigheid der heerschappij in zijn

(12) Men vergelijke vs. 38 tot 46, en zie op het 44 vers de *Aanteekening* van den Heer VAN DER PALM.

zijn geslacht aan hem toezeggende, reeds moet gekend en ontvangen hebben. Terwijl, aan de andere zijde, uit de sterke betuigingen zijner reinheid en onschuld, welke vs. 21 – 25. voorkomen, niet minder met waarschijnlijkheid, zoo niet met volle zekerheid, is af te leiden, dat het vóór zijn misdrijf met Bathseba door hem moet opgesteld en gezongen zijn (13). Door welk een en ander dan ook de tijd en oorsprong van dit stuk juist in het tijdperk der geschiedenis van David bepaald wordt, van het welk wij nu bezig zijn de geschiedkundige berigten met zijne gewijde gezangen te vergelijken.

En viel in het laatste gedeelte van dit tijdvak de treurige geschiedenis voor, van welke ik daar gewaagd heb, het misdrijf van David met Bathseba, ook de berigten daaromtrent, met 's Mans gewijde dichtstukken vergeleken, kunnen door twee van dezelve gestaafd en opgehelderd worden, welke in den Psalmbundel zijn opgenomen, en insgelijks, wederkeerig, door de geschiedkundige narigten worden toegelicht.

Het eerste dezer dichtstukken is de een en vijf-

(13) Men vergelijke DATHE, in de opgave van den *Inhoud* van Psalm XVIII, en de *Aanteekening* van VAN DER PALM op 2 Sam. XXII: 1.

vijftigste Psalm, met afscheiding, echter, van de twee laatste verzen, welke kennelijk een toevoegsel zijn van later hand, vermoedelijk achter den Psalm geplaatst ten tijde der Babylonische gevangenis (14). Immers, behalve het opschrift, welks echtheid niet te betwijfelen valt, en waarin de Psalm niet alleen aan David, als dichter, wordt toegekend, maar ook uitdrukkelijk gezegd wordt, dat dezelve door hem vervaardigd is, „*doe de Profeet Na-* „*than tot hem was gekomen, nadat hij tot* „*Bathseba was ingegaan,*" behalve dit opschrift is de gansche inhoud en toon van den Psalm zoodanig, dat de gemelde aanleiding tot de zamenstelling, van denzelve als van zelv' daardoor wordt aangewezen. Hij behelst de openlijke en ootmoedige schuldbelijdenis van David na zijn bedreven kwaad, en herhaalde betuigingen van berouw en zelfsverfoeijing, bidden om vergiffenis en vernieuwd genot der Goddelijke gunst, en inroeping dier Goddelijke hulp, welke hij gevoelde bij zijn diep bederf van noode te hebben, om voortaan voorzigtiger te zijn,

(14) Zie hierover, onder anderen, VENEMA, DATHE, MUNTINGHE, VAN DER PALM en NIEMEIJER, t. a. pl., III Deel bladz. 296. DOEDERLEIN echter en KNAPP meenden dezelve, als van David afkomstig, en tot den Psalm behoorende, te kunnen verklaren.

zijn, en den weg der Godsvrucht volstandig te bewandelen. — Men kan dit een en ander nader opgegeven en ontwikkeld zien door STRONCK (15), en door wijlen den weleer zoo voortreffelijken, en nu zaligen, KIST in eene uitmuntende Leerrede, waarin hij David heeft voorgesteld „*zoo als hij in dezen een* „*en vijftigsten Psalm zich vertoont als een* „*uitmuntend voorbeeld van ware boetvaardig*„*heid*," en, door de vergelijking van de geschiedenis en van dit gewijde dichtstuk met elkander, aan beide niet alleen het noodig licht heeft bijgezet, maar ook het geheel, bepaaldelijk, van het laatstgenoemde, de hoofdzaak namelijk, welke in den Psalm heerschende is, op de voortreffelijkste wijze heeft behandeld (16).

Even eens, meen ik, staat tot dezelfde, voor David zoo noodlottige, gebeurtenis in betrekking de twee en dertigste Psalm. Hoe zeer toch door sommige Uitleggers gemeend is, dat de inhoud van het derde en vierde vers strijdig is met de waarschijnlijkheid, dat ook dit gedicht na het misdrijf, aan Bathseba door David gepleegd, door hem zal zijn opgesteld

(15) *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 186 en 187.
(16) Zie 's Mans *Leerredenen over verschillende onderwerpen*, III Deel bladz. 142 en verv.

steld (17), is even zeer door anderen opgemerkt, en geoordeeld, dat de inhoud dier verzen volkomen strookt met die gemoedsgesteldheid, waarin David door de geschiedkundige berigten, zijne bedoelde misdaad betreffende, wordt voorgesteld, verkeerd te hebben, eer hij belijdenis van dezelve voor God en menschen had afgelegd (18). Hoe zeer toch David, na zijn overspel met Bathseba, en den moord, aan Uria gepleegd, blijkens het geschiedverhaal, in eene schijnbare gerustheid verkeerde, en uitwendig geene bewijzen gaf van gevoel zijner misdaden, en van berouw over dezelve, tot dat de Profeet Nathan hem tot openbare belijdenis bragt, is het echter, noch van zijn verstand, noch van zijne godsvrucht, te verwachten, dat hij derzelver snoodheid niet zal hebben ingezien, en zich heimelijk niet zal beschuldigd en veroordeeld hebben, zoo, dat de rust van zijn hart hem zal ontvloden zijn, hoezeer hij voor het oog der menschen zich voor deed, kalm en wel te vrede te wezen, en misschien ook voor God zich poogde te ver-

(17) Vergel. den Hoogleeraar VAN DER PALM, in de opgave van den *Inhoud* van Psalm XXXII.

(18) Zie MICHAËLIS, ook aangehaald door MUNTINGHE.

verontschuldigen (19). Het komt mij voor, dat de beide vermelde verzen van den Psalm uitnemend wel van deze gesteldheid en handelwijs van David kunnen verklaard worden, waarvan hij het misdadige, en heillooze tevens, in dezelve erkent. En ik vindt den geheelen inhoud van het gedicht zoo geheel gepast in Davids mond bij de gezegde gelegenheid, dat ik het, genoegzaam algemeen, althans meest gewoon, gevoelen der Uitleggers te dien aanziene niet durve verlaten (20). Volkomen drukt het de zielsgesteldheid uit, waarin David toen ter tijd *kan*, en waarin een man, als hij was, toenmaals *moet*, verkeerd hebben, en wat er in zijn ontroerd gemoed moet hebben plaats gehad en zijn omgegaan, — diep inzigt van de grootheid zijner zonden, en gevoel van zijne schuld, gepaard met belijdenis van dezelve en verootmoediging voor God, geloof aan Gods vergevende genade, blijde dankbaarheid aan God, die tot dat inzigt en gevoel van zonde en schuld hem gebragt, en van zijne vergevende genade hem

(19) Zeer menschkundig wordt deze toestand van David geschetst door NIEMEIJER, t. a. pl. III Deel bladz. 278, 289 en 290.

(20) Waarmede ik zie, dat ook de Eerw. EGELING instemt, *De Weg der Zaligheid naar het beloop des Bijbels*, I Deel bladz. 184.

hem verzekerd had, te gelijk met zielrust en vreugd, uit dat geloof geboren, opregt verlangen en ernstig voornemen, voortaan voorzigtiger en godvruchtiger te wandelen, en lust, om, waar hij maar kon, ook anderen tegen het kwade te waarschuwen, en tot de betrachting van het goede op te wekken. Alleenlijk neme men de veronderstelling aan, dat eerst de een en vijftigste, naderhand deze Psalm, bij en na dit treurig voorval en deszelfs gevolgen, door David is opgezongen. In genen zucht, klaagt en bidt hij meer; in dezen dankt hij meer, en zijn reeds hoop, vertrouwen en blijdschap, in zijn hart ingestort. Ik vereenig mij daarom ten volle met het gezegde van NIEMEYER: „ De borst, die in het eerste klaag„ lied nog meer geprangd was, nog meer onder „ het gevoel van misdrijf zwoegde, ademt nu „ hier reeds vrijër, vervuld met gevoelens van „ dankbaarheid en schaamte. Hoe meer zij zich „ onder deze bespiegelingen verliest, dies te „ nader komt de taal aan den toon der verrukking, en, zoo mij niet alles bedriegt, zijn „ vele van de liederen, welke met het sterkste „ vuur uit Davids ziel opkwamen, vruchten „ van zulke uren, waarin de grootste, de „ waardigste gedachten en heerlijkste daden „ geboren werden. Want dan wordt het hart „ warm van liefde jegens het hoogste, waardig-

„ ste

„ ste voorwerp, en alles komt bij deze wel-
„ dadige warmte tot eene volmaakte rijp-
„ heid." (21)

DERDE AFDEELING.

Davids lotgevallen en bedrijven bij den opstand van Absalom.

Men vindt 2 Sam. XV tot XIX de geschiedkundige berigten, David betreffende, welke betrekking hebben tot den opstand van Absalom tegen zijnen Vader, en Davids lotgevallen en bedrijven bij die gebeurtenis. Derzelver hoofdzakelijke inhoud komt hierop neder. Nadat Absalom, op eene onwaardige wijs, zich had meester gemaakt van de toegenegenheid des volks, onderneemt hij den opstand tegen zijnen Vader, aan wien hij tracht de heerschappij te ontrukken. David, van Absaloms aanslagen onderrigt, verlaat, met zijn hofgezin en legermagt, Jerusalem, na bevorens de vereisch-

(21) *De Charakterkunde van den Bijbel*, III Deel bladz. 301.

eischte beschikkingen gemaakt, en ook Husaï derwaarts gezonden te hebben, om er, met Zadok en Abjathar, zijne belangen voor te staan. Op Davids vlugt ontmoet hem Ziba, Mephiboseths dienaar, die hem en de zijnen verzorgt en verkwikt, en Simeï, die hem lastert en vloekt: terwijl Absalom met zijne verzamelde manschap Jeruzalem binnenrukt, en daar, op Achitofels raad, openlijk de bijwijven zijnes vaders ontëert; wiens ontwerp, om David terstond na te jagen, daarentegen, door Husaïs overleg, verijdeld wordt; waardoor David, van alles, door Husaïs bestel, verwittigd, tijd erlangt, zich voort te spoeden, en de Jordaan, met zijne legerbenden, in veiligheid over te trekken. Hier bereikt hij Mahanaïm; alwaar hij, met zijn leger, door eenige trouwe onderdanen van al het noodige voorzien, maar nu weldra ook door het leger van Absalom, onder bevel van Amasa, gevolgd wordt. Het komt daar tusschen de manschap van David, door hem zelf gemonsterd, doch aangevoerd door Joab, en tusschen die van Absalom, tot eenen beslissenden veldslag; in welken laatstgenoemde, hoezeer David bevolen had, hem te sparen, door Joab gedood wordt, diep betreurd, op het ontvangen berigt van zijn jammerlijk uiteinde, door David, zijnen vader. Hierover door Joab onderhou-

den,

den, en tot meerdere bedaardheid gekomen, keert David naar Jeruzalem terug, op uitnoodiging van den stam van Juda, die, door Davids eigen bedrijf, bij middel van Zadok, Abjathar en Amasa, de overige stammen, tot derzelver leedwezen, daarin voorkomt. Wordende tevens beknopt verslag gedaan van de belangrijke ontmoetingen, welke, op dezen terugtogt van uit het Overjordaansche naar de hofstad, tusschen David en Simeï, Mephiboseth en Barzillaï, hebben plaats gehad.

Even min, als het bij gemis van jaartelling en tijdsberekening in de geschiedberigten, dien aangaande voorhanden, met juistheid bepaald kan worden, hoe lang deze opstand van Absalom, en het gene daartoe behoort, en hoe lang derhalve het tijdvak der geschiedenis, tot het welke wij thans genaderd zijn, geduurd heeft, even zeer is het, om dezelfde reden, met geene naauwkeurigheid aan te wijzen, in welken ouderdom bepaaldelijk van David deze, voor hem, *en* als Koning, *en* als Vader, hoogst-treffende en hoogst-onaangename, gebeurtenis is voorgevallen. Uit den leeftijd echter, dien Absalom toen reeds moet bereikt hebben gehad, is het af te leiden, dat ook David zelf aanmerkelijk reeds in jaren moet zijn gevorderd geweest, toen dit aandoenlijk

en

en nootlottig voorval heeft plaats gehad (1). Ook heeft het, blijkens den loop der geschiedenis, plaats gehad, nadat hij zich had schuldig gemaakt aan zijne grove vergrijpingen aan Uria en Bathseba; die hij wel met waarachtig berouw betreurd had, en die ook wel van Gods wege genadig hem vergeven waren; maar welke toch zeker uit zijne gedachten en uit zijn hart niet waren uitgewischt, en even zeer de vrijmoedigheid hem ontnemen moesten, om, bij leed en ongeval, door menschen hem berokkend, zoo sterk en zoo dikwijls op zijne onschuld, en op zijne vaste verkleefdheid aan de vreeze Gods, zich te beroepen, als wij voormaals in vele zijner dichtstukken hem hoorden doen, als hij reden had, om, gelijk andere huisselijke rampen en onaangenaamheden, zoo ook het wangedrag van zijnen zoon Absalom, en het verdriet en onheil, daardoor hem aangedaan, als billijke vergelding, en welverdiende straf, van zijn eigen misdrijf en overtredingen aan te zien.

Deze aanmerkingen laat ik hier vooraf gaan, omdat ze, naar mij voorkomt, van invloed

kun-

(1) De Hoogleeraar VAN DER PALM vermoedt, dat David destijds reeds dertig jaren, zoo te Hebron als te Jeruzalem, geregeerd zal hebben. *Bijbel voor de Jeugd*, XI St. bladz. 141.

kunnen zijn, en behooren te zijn, op het bestuur onzer oordeelvelling bij het aan te stellen onderzoek, of er ook gewijde dichtstukken, aan David met zekerheid of waarschijnlijkheid toe te kennen, in den bundel der Psalmen worden aangetroffen, uit het onderhavig tijdperk zijner geschiedenis afkomstig, en bij gelegenheid van Absaloms opstand door hem vervaardigd. Het is toch, als in de aard der zaak gelegen, ten hoogste vermoedelijk, dat zoo wel het een als het ander, hetwelk in deze aanmerkingen begrepen is, ook in deze dichtstukken zal zigtbaar zijn, en dat gezangen, in *dien* leeftijd en bij *die* gesteldheid van gemoed door David opgesteld, daarvan de kenmerken dragen zullen, en noch het vuur der jeugd zullen ademen, noch op den toon van groote vreugd of tevredenheid met zichzelve zullen gestemd zijn. Daarbij komt, dat, zoo eenigen zijner lotgevallen en ontmoetingen, vooral dit bedrijf van Absalom, een' zeer beminden zoon, David ten diepste moet getroffen hebben, en, meer dan iets, eene gevoelige smart hem moet veroorzaakt hebben, die nog vergroot werd door het snood en hoogst misdadig gedrag van een wispelturig en ondankbaar volk. Van waar dan ook in dichtstukken, tot dezen tijd behoorende, geheel en al te wachten is de uitstorting van een diep bedrukten geest, en

eene

eene klaagtaal, die den ongelukkigen Koning en Vader terstond doet onderscheiden (2).

Wanneer wij derhalve, van dit beginsel uitgaande, de geschiedkundige berigten, David, en bijzonderlijk dit gedeelte zijner geschiedenis, betreffende, met de gewijde dichtstukken vergelijken, die zeker of waarschijnlijk van hem oorspronkelijk en in de Psalmverzameling opgenomen zijn, dan is de vraag: „ Zijn er „ onder dezelve zoodanige voorhanden, van „ welke niet alleen in eenig opschrift, op „ welks echtheid geen bedenking valt, stellig „ gezegd wordt, dat ze bij of gedurende den „ opstand van Absalom door David zijn op„ gezongen, maar uit wier toon en geest, „ en geheelen inhoud, ook kenbaar blijkt, dat „ ze bij die gelegenheid en in dat gewigtig en „ hoogst-aandoenlijk tijdvak zijner geschiede„ nis door David zijn vervaardigd geworden, „ of ook zulke, aangaande welke dit wel door „ geenerlei opschrift wordt aangeduid, maar „ op welke al het boven vermelde toepasselijk „ is, en uit wier inhoud zoo wel, als uit den „ toon en de gemoedsgesteldheid des dichters, „ waarin dezelve gestemd zijn, veilig, dat is, „ met

(2) Men verg. hier VAN DER PALM, *Eenige Liederen van David*, bladz. 88. en NIEMEIJER, *de Charakterkunde van den Bijbel*. III Deel bladz. 338.

„ met die waarschijnlijkheid, welke hier met
„ billijkheid kan gevorderd worden, kan wor-
„ den opgemaakt, dat ze bij die omstandig-
„ heid, en op dien tijd, aan den diep-gewon-
„ den en diep ter neder gebogen geest van
„ David ontvloeid zijn?"

Ik ga mij dan met het onderzoek hiervan onledig houden, ten einde deze vraag te beantwoorden.

Slechts éénen Psalm heb ik gevonden, die in den Hebreeuwschen tekst een opschrift voert, waardoor hij uitdrukkelijk gezegd wordt, niet alleen door David vervaardigd, maar bepaaldelijk ook door hem vervaardigd te zijn ten tijde, en bij gelegenheid, van die gebeurtenis, welke wij uit zijnen levensloop thans bezig zijn te behandelen. Het is de derde Psalm, boven welken gelezen wordt מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. *Een Psalm Davids, als hij vlood voor het aangezigt zijnes zoons Absaloms.* Omtrent dien derhalve zal geenerlei twijfel bestaan, wanneer wij bevinden zullen, dat ook de inhoud, toon en stemming van het dichtstuk aan het opschrift beantwoorden. — Doch, behalve dezen Psalm, is mij ook nog een ander voorgekomen, die in de Grieksche Vertaling, en van daar ook, onder anderen, in de Latijnsche Overzetting, een dergelijk bovenschrift bezit, en gezegd wordt, in de-

dezen tijd en in die omstandigheden door David gedicht te zijn. Deze is de honderd drie en veertigste; die ook wel in den oorspronkelijken tekst stellig aan David wordt toegekend, doch daarenboven door de Grieksche Overzetters vermeld wordt, door hem te zijn opgesteld ὅτε αὐτὸν ὁ υἱὸς κατεδιώκει, en door de *Vulgata*: „ *Quando persequebatur eum Ab-* „ *salom filius ejus.*" En dit bijvoegsel dier vertalingen, welk gezag, en welke kracht van bewijs men al of niet aan hetzelve moge toekennen, schaadt ons niet, wanneer voor het overige toon, geest en inhoud ook van dezen Psalm met den uitwendigen toestand en met de inwendige gesteldheid overeen komen, waarin David destijds zich bevonden heeft. Laat ons dit van beide deze dichtstukken nagaan!

In den derden Psalm zijn het diep gevoel van smert, welke David ontwaarde bij het berigt, of bij het gezigt misschien, der groote menigte der genen, welke, tegen Hem opgestaan, hem vervolgden en bedreigden, en bij de lasterlijke en beleedigende redenen, die door dezelve tegen hem gevoerd werden, als mede zijn onbepaald en onwankelbaar vertrouwen op Jehova's magt en goedheid, en op de redding en uitkomst, welke Jehova hem schenken zou, niet te miskennen. Hij beklaagt zich over de vermenigvuldiging zijner vijanden, over het

groot

groot getal der oproerelingen, over hun waan en voorgeven, dat hij van zijnen God verlaten was, maar hij vindt in God zijne veiligheid, zijn' roem, zijn' redder; God is zijne toevlugt; in God is hij gerust; op God staat zijne hoop, met kloekmoedig vertrouwen, gevestigd; diens hulp en verlossenden bijstand, zoo dikwijls hem geschonken, roept hij in; en hij roemt reeds, in dat geloovig toeverzigt op Jehova's heil, in de zegepraal, en het hersteld geluk der Natie. — Hoezeer nu dat alles toepasselijk is op Davids toenmalige omstandigheden, en daaruit zich laat verklaren en toelichten, valt aanstonds in het oog, en kan, onder anderen, bij VAN HAMELSVELD (3) en VAN DER PALM (4), tot wie ik verwijze, worden nagezien; het zij men dan, met eerstgenoemden, dezen Psalm bepaaldelijk houde door David te zijn opgesteld bij het begin der rebellie van Absalom, toen David de tijding ontving, dat Achitofels raad, om hem te overrompelen, door Husaï's beleid verijdeld was, en hij dien eersten nacht gerust en veilig had doorgebragt, waarin hij, was de raad van Achitofel gevolgd, het grootst gevaar, van gevangen of gedood te worden, zou geloopen hebben; het zij men, met laatstgenoem-

(3) In de opgave van den *Inhoud* van den Psalm.
(4) In de *Aanteekeningen* op dezen Psalm.

noemden, den juisten tijd der vervaardiging van dit gedicht tot den morgen van dien dag bepale, waarop de beslissende slag geleverd is, van welken de geschiedkundige berigten melding maken, en die de volkomen zegepraal over zijnen zoon, en over het leger der oproerelingen, aan David geschonken heeft.

Niet minder zijn deze zelfde indrukken, gewaarwordingen, en gezindheden des gemoeds kennelijk in den honderd drie en veertigsten Psalm. Ook hierin hoort gij van David de bitterste klagt over grievend leed en ongelijk, hem aangedaan, ootmoedig, maar vertrouwelijk, gebed om bijstand en redding, tot God door hem opgezonden, de uitdrukking van een diep getroffen en overstelpt gemoed, dat tot Jehova zijne toevlugt neemt, en de taal van zulk een, die, bij het gevoel van het groot en dreigend gevaar, waarin hij zich bevindt, tevens gevoel heeft van behoefte aan Goddelijk onderwijs, Goddelijken raad, Goddelijke leiding en redding, en daarom tot den Almagtige zich henen wendt. Voegt gij daarbij de bewustheid van schuld en strafwaardigheid, welke David kennelijk, in het tweede vers, aan den dag legt, en de noodzakelijkheid, welke hij aanduidt, eener haastige en spoedige verlossing, in het zevende en achtste vers, dan zult gij ook dezen Psalm voor Davids innerlijken en uiterlij-

lijken toestand, beide, bij gelegenheid van Absaloms opstand, allezins gepast vinden; waartoe hij ook door DATHE, KNAPP, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE, STRONCK en VAN DER PALM gebragt wordt; en het, met laatstgenoemden (5), niet onwaarschijnlijk achten, dat hij geplaatst moet worden in het eerste tijdperk van Davids vlugt, in den bangen nacht, dien hij doorbragt aan deze zijde der Jordaan, eer hij kundschap had van 't geen in Jeruzalem was omgegaan, en eer Husaï Hem geraden had, werwaarts best was zich te begeven; die ook van meening is (6), dat, onder alle Psalmen, welke tot het tijdvak van Davids vlugt voor zijnen zoon behooren, deze moet gehouden worden, in rang en tijd-orde de eerste te zijn.

Behalve deze twee, intusschen, schijnen er, hoewel niet vele, toch nog ook eenige andere gedichten van David tot ons gekomen, en in den Psalmbundel opgenomen te zijn, welke bij deze zelfde gelegenheid door hem zijn vervaardigd geworden. Dit echter zal nu, ten aanzien van die, uit den inhoud van dezelve, en uit den toon en geest, de gemoedsgesteldheid en de stemming van den dichter, in die gedichten kennelijk, behooren te worden afgeleid.

Nu

(5) In de opgave van den *Inhoud* van den Psalm.
(6) *Bijbel voor de Jeugd*. XI Stuk bladz. 177.

Nu laat zich uit den aard en inhoud der geschiedkundige berigten, welke ons den opstand van Absalom en de vlugt van David verhalen, en uit het tijdstip zijnes levens, op hetwelk, en de hoedanigheid der gebeurtenissen, na welke, dezelve hebben plaats gehad, *van voren* vermoeden, en uit de beide Psalmen, welke ons, als toen door hem opgesteld, zijn voorgekomen, laat zich, bij proefbevinding, opmaken, en blijkt *van achteren*, dat wij tot de gemoedsgesteldheid, waarin David toen zich heeft bevonden, en waaruit de gezangen, toen door hem vervaardigd, zijn voortgevloeid, vooral *vier* bijzonderheden te brengen hebben: diep gevoel van het leed, dat hem trof, en van den gevaarvollen toestand, waarin hij verkeerde, vergroot nog en verzwaard door schuldgevoel voor God, – eene stille en ootmoedige onderwerping aan zijn lot, en aan het bestel over hem van Jehova, zijnen God, — eene dankbare herinnering en erkentenis van al het goede, tot dus ver door God aan hem verleend, en van zoo menigvuldige bewaringen en uitreddingen, als hij voormaals van hem genoten had, — en dat vertrouwen op den Heer, hetwelk te allen tijde tot de grondtrekken van Davids karakter behoorde, en ook nu tot God hem de toevlugt deed nemen, en hulp en heil van hem bidden en verwachten deed.

Of

Of er dan nog zulke dichtstukken van David overig zijn, waarin deze bijzonderheden, in zijne gemoedsgesteldheid kennelijk, heerschend zijn en bijzonderlijk uitkomen, zal, derhalve, verder de vraag wezen, en de toetssteen, aan welke beproefd moet worden, of ze tot dien opstand van Absalom en deze vlugt van David in betrekking staan, en in het tijdvak dier gebeurtenissen te huis behooren.

Dat diep gevoel van leed en druk, dat geheel de ziel doordringt en ter neder buigt, dien diep-weemoedigen, maar zachten, treurtoon, waarop dat lijden in stillen ootmoed aan God geklaagd wordt, en dat biddend, maar te gelijk geloovig en moed-scheppend vertrouwen op God, hetwelk de hoop op redding en uitkomst levende houdt, vind ik in den dertienden Psalm:

„ Hoe lang, o Jehova, zult Gij mij ganschelijk vergeten!
„ Hoe lang verbergen uw aangezigt voor mij!
„ Hoe lang zal ik kwellen met angst (7) mijne ziele,
„ Met kommer mijn hart, dag aan dag!
„ Hoe lang zal zich mijn vijand verheffen tegen mij!

„ Aan-

(7) Over deze opvatting en vertaling van עצות zie men de *Dissertatio Philol. Critica* van A. DRIESSEN *exhibens Observatt. ad quaedam V. T. loca*, in de *Sylloge Dissertationum Leidensis*, pag. 1091 seq.

„ Aanschouw het, verhoor mij, Jehova, mijn God!
„ Verhelder mijn oogen, dat ik ten doode (8) niet
„ inslaap!
„ Dat niet mijn vijand zegge: „ Ik heb hem vernietigd!"
„ Of mijne vervolgers blijde zijn, als ik wankel!
„ Ik toch — op uwe goedertierenheid vertrouw ik;
„ Verblijden zal zich mijn hart over uwe redding;
„ Zingen zal ik tot Jehova,
„ Die aan mij wel deed!"

Zoo kon, en moest, een man, als David, zingen, onder het leed, hetwelk hij, in de omstandigheden, waarin hij door Absaloms opstand en vervolging zich gebragt zag, als Vader, en Koning droeg. En komen hier de blijken bij van eenen meer gevorderden ouderdom, die, misschien, in het derde en vierde vers, zijn op te merken in de daar gebezigde uitdrukkingen, als meer gepast in den mond des ouden Konings, dan van eenen jeugdigen vlugteling (9); dan zal men veel meer geneigd zich gevoelen, om dezen Psalm alhier te plaatsen met den Hoogleeraar VAN DER PALM, dan om

(8) Voor המות lazen hier de meeste der oude Overzetters, als mede HIERONYMUS, למות. Men zie HOUBIGANTII *Not. Critic. ad h. l.*, en KÖHLER, in het *Repertorium* van EICHHORN, III Th. s. 76.

(9) Men vergelijke de *opgave* van den *Inhoud* van dezen Psalm door den Heer VAN DER PALM, en diens *Aanteekening* op het derde vers.

om hem, met anderen (10), tot de tijden te brengen van Davids vlugt voor Saul. Intusschen is het uit den inhoud van het dichtstuk blijkbaar, dat hetzelve in den laatsten tijd der vervolging van David, door zijnen zoon, hem zal ontvloeid zijn, en zal dan met waarschijnlijkheid uit hetzelve zijn op te maken, dat deze vervolging, en de vlugt van David voor Absalom, langer moet geduurd hebben, dan uit de geschiedkundige berigten, daaromtrent voorhanden, oppervlakkig beschouwd, zou worden afgeleid.

Even eens schijnt mij, alhier te behooren, en onder de dichtstukken, door David gedurende den opstand van Absalom vervaardigd, gerangschikt te moeten worden, de vijf en twintigste Psalm, even, als de voorgaande dertiende, in het opschrift aan Hem toegekend, en in zijnen kennelijken stijl, en gewone manier, gezegden zelfs en bewoordingen, opgesteld. Immers, wij vinden ook in dit gedicht door den dichter uitgedrukt het diepst en grievendst gevoel van het nijpend leed en dreigend gevaar, waarin hij zich bevond, en van het onregt en verdriet, door zijne veelvuldige vijanden, onverdiend, hem aangedaan; maar op dien zach-

(10) Tot welke ook DATHE, VAN HAMELSVELD en VAN VLOTEN behooren.

zachten en weemoedigen toon, waarop Davids hart destijds gestemd was, hetwelk hem aan zijne vervolgers, onder welke, en aan wier hoofd, zijn beminde zoon Absalom zich bevond, geen grooter onheil toe deed wenschen, dan de verijdeling hunner poogingen, en hunne beschaming. Kennelijk is het in het gansche dichtstuk, hoezeer hij door schuldgevoel voor God werd ter neder gedrukt, en de bewustheid had van zwaar tegen den Heer zich bezondigd te hebben. Voorts waren zijne gezindheden en werkzaamheden „ hoop op God, „ vast geloof der Goddelijke regtvaardigheid, „ waarheid, trouw en genegenheid jegens zij„ ne vrienden en vereerders, opregte zucht, „ om door God geleerd, geleid, en op den „ regten weg bestuurd en gesterkt, te worden, „ verootmoediging en schuldbelijdenis, bede „ om vergiffenis, overdenking van het heilvolle „ der Goddelijke onderwijzingen, van het altijd „ wijze en goede der Goddelijke bestellingen, „ van de voordeelen en genoegens der gods„ vrucht, lijdzaan wachten op het heil des „ Heeren, standvastig vertrouwen op zijne hulp „ en redding, en hartelijk gebed, om, wat „ hem dreigen mogt of treffen, der waarheid „ en godzaligheid volstandig aan te kleven." (11)

Voegt

(11) STRONCK, *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 152.

Voegt men daarbij, dat sommige bijzondere uitdrukkingen, in dit gedicht voorkomende, bepaald en duidelijk op de rebellie van Absalom en zijnen aanhang schijnen te zinspelen, b. v. die van *trouwelooslijk te handelen zonder oorzaak* in vs. 3, en het gebed of de hoop des dichters, *dat de Heer zijne voeten uit het net zou uitvoeren* in vs. 15 (12), alsmede, dat in vs. 7 een niet onduidelijk kenmerk te bespeuren is van een gevorderden leeftijd, dan schijnt alles tot het onderhavig tijdvak van Davids geschiedenis ons henen te leiden, en brengt de Psalm de hoogstwaarschijnlijke bewijzen met zich, dat hij door David is opgesteld gedurende zijne vlugt voor Absalom.

In dien zelfden tijd plaats ik Psalm negen en dertig. Dat toch ook dit gedicht tijdens den opstand van Absalom, en gedurende zijne vlugt voor dien ontaarden zoon, door David is opgesteld, daarvoor pleiten, beide, toon en inhoud: *de toon*, die zacht en weemoedig is, gestemd naar de gewaarwordingen van een diepgetroffen hart, dat, door 't grievendst leed beklemd, zucht en klaagt, en hoopt, en bidt tot God, maar bij het gevoel van zondeschuld en strafwaardigheid, en bij het besef en de aan- [illegible] doen-

(12) Men vergelijke de *Aanteekening* van den Heer VAN DER PALM op deze verzen.

doenlijke herinnering aan zichzelven, dat de tijd der beproeving haast voorbij is, en het einde nabij der vreemdelingschap in deze moeitevolle wereld, en *de inhoud*, van welken sommige bijzonderheden zoo sprekend en karakteristiek zijn, dat ze als met den vinger op den vermelden tijd en op de genoemde gebeurtenis henen wijzen, b. v. de uitdrukking in vs. 2: „*terwijl de Godlooze nog tegen mij over* „*is*," en het geheele 8 vers: „*En nu, wat* „*verwacht ik, o Heere! mijne hope, die is* „*op U!*" waarin David, op aandoenlijke en duidelijke wijze, de gansche gesteldheid zijner ziel te kennen geeft, als in het onzekere verkeerende, en zelf niet durvende te beslissen, welken uitslag der zaak hij wenschen moest, maar de beschikking daarvan overlatende aan God, vreezende bijkans, even zeer, te zegepralen over zijnen zoon, als door hem overwonnen te worden. Uit geene veronderstelling, althans, laat dit geheele, hoogstvoortreffelijke dichtstuk, beter, dat is natuurlijker en krachtiger, zich verklaren, dan uit die, dat het bij de bedoelde gelegenheid, en in het onderhavig tijdvak van Davids levensloop en lotgevallen, door hem gezongen is, en ik verwijze daarom, kortheidshalve, tot den Hoogleeraar VAN DER PALM, door wien dit op uitnemende wij-

wijze gedaan is (13), en met wien ook VAN HAMELSVELD en MUNTINGHE hebben ingestemd.

Ik voeg hier bij den volgenden, veertigsten Psalm. Hoezeer ik toch de gissing van den Hoogleeraar VAN DER PALM (14), betreffende de zamenstelling en den inhoud van dit gedicht, zoo, als het in den bundel der Psalmen thans ons voorkomt, hoogst vernuftig achte, — volgens welke hetzelve bestaan zou uit twee geheel onderscheiden stukken, het eene vs. 1—12, door David gedicht, toen hij, op het feest zijner kroning tot Koning over al de stammen van Israël, het rijksverdrag met dezelve plegtig binnen Hebron bezwoer, en op dien grond het bewind aanvaardde naar 2 Sam. V: 1—3, en het andere vs. 14—18, ook in de gewijde Psalmverzameling voorhanden, onder den titel van den zeventigsten Psalm, door David opgesteld, gedurende zijne vlugt voor Absalom, in later tijd door het tusschen ingevoegde dertiende vers tot één te zamen gesmolten, — schijnt mij dezelve echter toe, op te vele en te onzekere veronderstellingen gegrond te zijn, dan dat ik haar omhelzen kan. Ook komt het, met den

(13) In zijne *Aanteekening* op dezen Psalm, en vooral *Liederen van David*, bladz. 173—180.

(14) Uitvoerig door hem voorgedragen en ontwikkeld in zijne *Liederen van David*, bladz. 125 en verv.

den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD, mij voor; dat dezelve, om mij van zijne eigen woorden te bedienen (15), „ strijdig is met den aard „ van het eerste boek der Psalmen (waartoe „ ook deze veertigste behoort), hetwelk, dui- „ delijk, de oudste verzameling van Davids „ Psalmen bevat, en dus niet wel duldt, aan „ zoo late tijden, of zulke zamensmelting van „ twee Psalmen, tot een dergelijk oogmerk, „ als de Heer VAN DER PALM vermoedt, te „ denken." Ik houde daarom, met de overige Uitleggers, ook van onzen tijd, den ganschen Psalm, zoo, als hij voor ons ligt, voor één geheel; terwijl de inhoud van denzelve, en de toon, waarop de dichter spreekt, mij dien doen plaatsen in den tijd der vlugt van David voor zijnen zoon. In het eerste deel van het dichtstuk herdenkt, en vermeldt de dichter met de vurigste dankbaarheid jegens God, menigvuldige weldaden en uitreddingen, voormaals van God door hem genoten, hij betuigt vervolgens zijne wel beradene keus, om aan God en zijne dienst onwankelbaar vast te houden, en, schoon gedrukt door schuldgevoel en besef van vele en groote zonden, bidt hij ten laatste om Goddelijke redding ook uit den nood en het gevaar, waarin hij thans zich be-

(15) In zijne *opgave* van den *Inhoud* van den Psalm.

bevond. Zoo min, als ik in deze orde van zaken in het beloop van het dichtstuk, en in dezen gang der denkbeelden en der gewaarwordingen in den geest des dichters, iets ongewoons of onnatuurlijks vinde (16), even zeer dunkt mij, dat de gemoedsgesteldheid, in het gansche dichtstuk uitgedrukt, juist de gemoedsgesteldheid kan en moet geweest zijn van David gedurende zijne vlugt voor Absalom. Of zouden toen die menigvuldige en groote verlossingen, zoo dikwijls, ook uit de grootste nooden en bezwaren, door zijnen God aan hem beschikt, hem niet voor de aandacht zijn gekomen? Zou niet de genadige vergiffenis zijner misdrijven tegen Uria en Bathseba, door Jehova hem geschonken, en in diens naam door Nathan hem aangekondigd en verzekerd, dien opregten lust en toeleg, om Jehova's welbehagen te doen, en zijne wetten te gehoorzamen, bij hem verwekt en versterkt hebben, dien hij wist, beter te zijn dan offerhanden? En zou dan, hoe bewust van schuld en onwaardigheid, de goedertierenheid van Jehova, zoo menigmaal, en

(16) Conf. C. G. ANTONII *Diss. de ratione prophetias Messianas interpretandi certissima, nostraeque aetati accommodatissima*, in de *Sylloge Opusculorum ad doctrinam sacram pertinentium, ed. ab* H. MUNTINGHE, Tom. II, pag. 280 in *not.*

en op onderscheiden wijs, hem gebleken, ook nu hem niet bemoedigd hebben en opgebeurd, en opgewekt, thans ook te hopen op dezelve, haar biddend in te roepen, en zijn uitzigt en vertrouwen, ootmoedig, maar geloovig te gelijk, op haar te vestigen?

Ondertusschen, tot dit zelfde tijdvak der geschiedenis behoort dan ook de zeventigste Psalm, die alleen het laatste gedeelte van den voorgaanden bevat: het gebed, namelijk, om Goddelijke redding uit den nood en het gevaar, waarin David destijds zich bevond. Het is toch zeer wel mogelijk, dat David, in de bedroevende en benaauwende omstandigheden, waarin de opstand van Absalom hem gebragt had, meermalen van hetzelfde dichtstuk, hetwelk hij bij die gelegenheid vervaardigd had, heeft gebruik gemaakt, maar met weglating van het eerste en grootste deel van hetzelve, en alleen zich bedienende van dat gedeelte, hetwelk de eigenlijke bede tot God om hulp en uitredding in zich behelsde. Hieraan kan dan ook het verschil zijn toe te schrijven, hetwelk, in enkele uitdrukkingen, tusschen de laatste verzen van den veertigsten Psalm en dezen zeventigsten plaats heeft, en als zoodanig kan het mede bekend zijn geworden, en, als een afzonderlijk gedicht van David, in den tweeden bundel der Psalmverzameling zijn opgenomen.

Lie-

Liever, toch, wil ik, met den Hoogleeraar MUNTINGHE (17) het daarvoor houden, dat de veranderingen, welke men alhier in de laatste verzen van den veertigsten Psalm, nu een bijzonder dichtstuk, onder den naam van den zeventigsten Psalm, uitmakende, in eenige woorden en spreekwijzen gemaakt ziet, van den dichter zelv' haren oorsprong hebben, dan dat ik die veranderingen in het laatstvermeld gedicht door eene vreemde en latere hand zou meenen daargesteld te zijn, zoo, als dezelve in de laatste verzen van den veertigsten Psalm voorkomen. Gelijk ik ook uit den aard dier woorden en spreekwijzen geenerlei besluit tot derzelver lateren oorsprong zou durven afleiden, uit hoofde van het gering getal der hulpmiddelen, die voorhanden zijn, om ons oordeel in dezen te besturen.

Het gewijde dichtstuk, hetwelk, in de verzameling der Psalmen, op den zeventigsten in orde volgt, heeft wel in den Hebreeuwschen tekst geen opschrift, waarin David, als dichter van hetzelve, vermeld wordt; doch de geheele toon en geest van den een en zeventigsten Psalm, verscheiden bijzondere spreekwijzen, blijkens andere Psalmen, aan David eigen, meer-

(17) *Korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 166.

meerdere duidelijke toespelingen op lotgevallen en omstandigheden, waarin wij uit de geschiedenis weten, dat David verkeerd heeft, en de geheele gemoedsstemming, zoo kennelijk die van David, welke in denzelven heerscht, maken het, zoo niet ten vollen zeker, dan toch ten hoogste waarschijnlijk, dat dezelve aan hem, als opsteller, moet worden toegekend. Ook wordt hij aan David toegeschreven in de Grieksche en Latijnsche Vertalingen. Kennelijk is dezelve door hem vervaardigd in reeds gevorderden ouderdom: men zie vs. 5, 9, 17 en 18. Groot waren de bezwaren en gevaren, waardoor hij gedrukt en bedreigd werd, naar vs. 2, 4, 10, 11 en 20. Met zachtheid, echter, en aandoenlijken weemoed sprak hij van zijne vervolgers en tegenstanders, in vs. 4, 9 en 10. En, bij de herinnering van tallooze Goddelijke weldaden en uitreddingen, door hem genoten in vorigen leeftijd, spreekt in het geheel gedicht een onbepaald vertrouwen, ook nu op zijnen God gevestigd. Ik aarzel dus geen oogenblik met DATHE, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE, VAN DER PALM, en anderen, dezen Psalm te brengen tot den tijd van den opstand van Absalom, en Davids vlugt voor hem. En het is, *deels* om de duidelijke kenmerken, dat deze Psalm van David afkomstig is, *deels* om de klaarblijkelijkheid, dat dezelve tot den

ge-

gemelden tijd behoort, *deels* uit hoofde daarvan, dat alle opschrift, hoegenaamd, bij dezen Psalm ontbreekt, dat VENEMA, MUNTINGHE en anderen, met den voorgaanden zeventigsten Psalm hem zamenvoegen, en beide deze dichtstukken voor één houden; gelijk ze ook, als één gedicht, verbonden worden in tien Handschriften bij KENNICOTT, in zeventien bij DE ROSSI, en in eene der eerste uitgaven, de *Biblia Soncinensia* (18). — Zonderling, intusschen, is het bijhangsel, hetwelk aan de vermelding van David, als dichter van dezen Psalm, wordt toegevoegd in de Grieksche vertaling der zoogenoemde Zeventigen: *υἱῶν Ἰωναδὰβ καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων*, overgenomen en vertaald ook in de Latijnsche overzetting: „*Filiorum Jonadab, et priorum captivorum;*" waaruit misschien is af te leiden, dat zij, die tot de allereersten hebben behoord der genen, die naar Assyrië of naar Babel zijn weggevoerd, in later tijd dit heilig gedicht op zich

(18) Men vergelijke KÖHLERS *Kritische Anmerkungen über die Psalmen* in het meergemeld *Repertorium* van EICHHORN, XIII Th. s. 137, en de *Verhandeling* van den Hoogleeraar HERINGA, *over het gebruik en misbruik der Kritiek*, in de *werken van het Genootschap ter verdediging van den Christel. Godsd.*, voor het jaar 1790, bladz. 250.

zich hebben toegepast, en tot hunne bemoediging en vertroosting gebezigd hebben. Doch geheel en al met den inhoud van hetzelve strijdt het, wanneer het, gelijk door het opschrift van hetzelve in de Syrische vertaling in de *Biblia Polyglotta* geschiedt, geplaatst wordt in den tijd der vervolgingen van David door Saul (19).

Vrij algemeen wordt mede door de uitleggers de een en zestigste Psalm, in het opschrift aan David toegeschreven, tot zijne vlugt voor Absalom gebragt. Althans, na GROTIUS, geschiedt dit, ook door MICHAËLIS, DATHE, KNAPP, VAN VLOTEN, MUNTINGHE, STRONCK en VAN DER PALM. — VENEMA evenwel was van meening, dat David dit gedicht had opgezongen na de geboorte van Salomo, toen de Profeet Nathan den naam JEDIDJAH, *Jehova's Lieveling*, aan het kind gegeven had, en dat de dichter hier zijne voormalige vlugt voor Saul zich herinnerde. En VAN HAMELSVELD dacht, dat het door David was vervaardigd geworden ten tijde van zijnen oorlog met de Arameërs, even, als de voorgaande, zestigste, Psalm. — Allezins komt mij het eerst-ge-

(19) Zie KNAPP, in de *opgave* van den *Inhoud* van dezen Psalm, en EICHHORN, *Inleiding in het O. T.* III Deel bladz. 520 in de noot.

genoemd gevoelen het aannemelijkst voor. — Ik stel den godvruchtigen man, door eenen ontaarden zoon en door oproerige onderdanen verjaagd en vervolgd, mij voor te Mahanaïm, op de noord-oostelijke grenzen zijnes gebieds in het Overjordaansche land; diep getroffen over het leed en onregt, hem aangedaan; maar biddende om hulp, door God, in zijne wijsheid en naar zijn onbegrensd vermogen, te beschikken; en pleitende op de bescherming, door God aan hem toegezegd, en op de belofte, aan hem gedaan, van eene duurzame, eeuwige, heerschappij. — Op deze wijze laten *en* de klagten, *en* de vrolijke uitzigten, in dit gedicht voorkomende, het gevoegelijkst zich vereenigen, als beide in de gemoedsgesteldheid gegrond, en uit de gemoedsgesteldheid te verklaren, welke destijds bij David moet hebben plaats gehad, welke, blijkens zijne andere dichtstukken, toen door hem vervaardigd, bij hem heeft plaats gehad, en die, gelijk ten overvloede ons is bekend geworden, bestond in diepe droefheid, stille onderwerping aan het Godsbestuur, weemoedige zachtmoedigheid, en hoopvol vertrouwen op God, alle sprekende en doorstralende ook in dit gedicht.

Ten laatste noem ik hier den zes en tachtigsten Psalm. — Uitdrukkelijk wordt hij in het opschrift gezegd, een gebed van David te

zijn. En, schoon het grootste deel der uitleggers van oordeel is, dat hij tot den tijd der vlugt van David voor Saul behoort, meen ik uit toon en inhoud van denzelven te moeten vast stellen, dat niet de vervolgingen van zijnen, daar genoemden, vijand, maar die van zijnen zoon, aan David de aanleiding tot het vervaardigen van dit gedicht, en tot het ontboezemen van dit gebed, gegeven hebben; tot welk gevoelen ook de heer VAN DER PALM (20) schijnt over te hellen. De geheele toon, toch, waarop het stuk gestemd is, is zacht, weemoedig, klagend; niets is er in van dat hevig-hartstogtelijke, en van dat gloeijend vuur, waardoor de dichtstukken van David, gedurende zijne vlugt voor Saul door hem vervaardigd, zoo bijzonder gekenmerkt worden; en meer hoort men den vermoeiden, en onderworpen, ouden man, dan den kloekmoedigen en opbruischenden jongeling. Ook is de smeektaal des dichters doorgaans die, van gevoel wel van onschuld voor menschen, maar van schuldgevoel voor God, en der verootmoediging voor God, welke erkent, vergeving van noode te hebben, en pleit op Gods barmhartigheid en genade. Bovendien spreekt, bij het

(20) In de *opgave* van den *Inhoud* van den Psalm, en de *Aanteekening* op vs. 5.

het vertrouwen op God, ook het verlangen des dichters in zijn gebed tot God, om getrouw te zijn aan de vreeze des Heeren, en daartoe door Hem geleerd en geholpen te worden. Al hetwelk ons voor moet komen, juist naar Davids omstandigheden gepast te zijn geweest, wanneer hij dezen Psalm heeft opgesteld gedurende het tijdvak van Absaloms rebellie en zijner vervolging door hem, maar ook uit andere Psalmen, bij die gelegenheid door hem opgezongen, ons gebleken is, in de daad de zielsgesteldheid geweest te zijn, welke David destijds gehad heeft.

Ik maak derhalve, als tot het onderhavig tijdvak van Davids geschiedenis, en als hier ter plaatse, behoorende, geen gewag van den vier en negentigsten Psalm, die insgelijks door verscheiden schriftuitleggers, waaronder KNAPP, VAN HAMELSVELD, MUNTINGHE en anderen, gehouden wordt, door David gedurende den opstand van Absalom te zijn opgesteld, en uit welken Psalm dan mede zou blijken, dat de regtoefening onder Israël gedurende Absaloms bewind hoogstjammerlijk is gesteld geweest, welke goede verwachting deze, daaromtrent, te voren, ook bij het volk had zoeken te verwekken (21). — Niet alleen, toch, is de aanhef van

(21) Vergelijk VAN HAMELSVELD, in de *opgave* van den *Inhoud* van den Psalm.

van den Psalm, maar ook de gansche toon en geest van het dichtstuk is, al te zeer in strijd met de gemoedsgesteldheid, waarin David, gedurende gemelde gebeurtenis, verkeerde, en die in alle andere Psalmen, bij gelegenheid van dezelve door hem vervaardigd, kennelijk is; naar de aanmerking ook van den Heer VAN DER PALM (22), die daarom hem beter geplaatst meende in de tijden der vervolgingen van David door Saul; — maar het gemis van opschrift, daarenboven, waardoor het dichtstuk aan David, als maker, wordt toegeschreven, althans in den oorspronkelijken tekst, maakt het onzeker, of het wel aan David moet worden toegekend: terwijl de stijl van hetzelve zoo wel bewijzen schijnt in zich te bevatten, waardoor de waarschijnlijkheid hiervan kan bestreden, als gronden, waarop dezelve zou kunnen beweerd worden.

Op dezelfde wijs moet ik handelen met den twee en veertigsten en drie en veertigsten Psalm, welke ik gelijkelijk opnoem, omdat ze ontegenzeggelijk bij elkander behooren, en slechts één dichtstuk uitmaken. Immers, niet alleen worden ze in eene aanzienlijke menigte van *Codices* bij KENNICOTT, zonder eenig teeken van afscheiding, zamengevoegd, en aan el-

(22) In de *opgave* van den *Inhoud*.

elkander verbonden; maar het gebrek ook van opschrift boven den laatstgenoemden Psalm, en de geheele inhoud, stijl en toon van denzelven, inzonderheid de woordelijke overeenstemming van deszelfs tweede en laatste vers met het zesde, tiende en twaalfde vers van den eerstgenoemden, stellen dit buiten allen twijfel. Hoe zeer toch het vrij eenstemmig gevoelen der uitleggers dit dichtstuk aan David, als deszelfs vervaardiger, toeschrijft, en er veel uit hetzelve zoo wel voor dit gevoelen, in het algemeen, als, in het bijzonder ook, voor de meening, dat hij het gedurende zijne vlugt voor Absalom, en zijn verblijf in het Overjordaansche, zal hebben opgezongen, waarin ook het meerendeel der Psalmverklaarders zamenstemt, schijnt aangevoerd te kunnen worden; zijn echter de bedenkingen, tegen het een en het ander in het midden gebragt door den Hoogleeraar VAN VOORST (23), van dat gewigt mij voorgekomen, dat ik het daarvoor houde, dat het onderhavig gedicht, of de beide Psalmen, die het zamenstellen, geenzins met

(23) *Leerredenen*, bladz. 235 en verv. Ook HERDER dacht, dat de *Gezangen der kinderen van Korah*, en dus ook deze beide Psalmen, niet van David waren, *de Geest der Hebreeuwsche Poëzie*, IV Stuk bladz. 185 en verv.

met de vereischte waarschijnlijkheid, althans niet met zekerheid, aan David kan worden toegekend: waardoor dan ook de vergelijking met hetzelve wegvalt van de geschiedkundige berigten, tot het tijdvak der geschiedenis van David, waarin de opstand van Absalom heeft plaats gehad, betrekkelijk.

VIERDE AFDEELING.

De laatste jaren van Davids regering en leven.

In de laatste Hoofdstukken van het tweede Boek van Samuël XX—XXIV, alsmede in het eerste Boek der Koningen, Hoofdst. I en II, en in het eerste Boek der Kronijken, Hoofdst. XXI—XXIX, wordt door de gewijde schrijvers dezer Boeken verslag gedaan van Davids bedrijven en lotgevallen in de laatste jaren zijner regering en zijnes levens; eindigende dit verslag met het berigt van zijnen dood. Het bevat derhalve het laatste tijdvak van Davids geschiedenis. En, schoon ook daarvan, om meer vermelde reden, niet bepaald kan worden, hoe veel jaren het omschrijft, zijn echter

ter de gebeurtenissen vrij uitvoerig ons verhaald, welke in hetzelve zijn voorgevallen, en de werkzaamheden, welke den bejaarden Koning, na de nederlaag en dood van Absalom in Jeruzalem terug gekeerd, en op den troon hersteld, in dat tijdvak hebben bezig gehouden. — De geschiedkundige berigten toch, tot hetzelve betrekkelijk, vermelden ons allereerst eenen nieuwen opstand tegen David en diens bewind, door zekeren Seba, aan het hoofd van de Israëlitische stammen, Juda uitgezonderd, verwekt, maar spoedig gedempt door het krijgsbedrijf van Joab. Vervolgens verhalen zij, hoe, na eenen driejarigen hongersnood, en het raadplegen der Godspraak, door David aan de inwoners der stad Gibeon voldoening is gegeven voor het wanbedrijf, door Saul weleer aan hen gepleegd; waarna dan ook, door eenen milden regen en eenen overvloedigen oogst, de schaarschheid ophield. Hierop geven zij berigt van de geschiedenis der volkstelling, door David, hoewel door Joab gewaarschuwd en vermaand, doorgedreven, maar spoedig betreurd; met derzelver aandoenlijke gevolgen. Uitvoerig zijn verder deze geschiedberigten in de opgave der toebereidselen tot den Tempelbouw, door David gemaakt, en der voorschriften, daaromtrent aan zijnen zoon en opvolger, Salomo, door

 hem

hem gegeven, en in de mededeeling der intigtingen, zoo van godsdienstigen, als burgerlijken en krijgskundigen aard, door David daargesteld, met betrekking tot de Leviten en Priesters, tot de Zangers en Speellieden bij de openbare godsdienstoefening, tot de Legermagt van den Staat en derzelver Bevelhebbers, tot de Hoofden der Stammen, tot de voornaamste Ambtenaren en Bezorgers van onderscheiden, zoo huishoudelijke, als burgerlijke, zaken, en tot de onderlinge verdeeling van dezelve, en de verschillende diensten, door hen waar te nemen. Nog vinden wij in deze geschiedkundige verhalen de redevoering, in eene plegtige vergadering van de hoofden des volks, door den godvruchtigen en ouden Vorst gehouden, om Salomo, zijnen zoon, en opvolger in het koninklijk bewind, benevens de gansche natie, tot den tempelbouw op te wekken, met overlegging van het plan van dat gesticht, en van de heilige diensten, in hetzelve te vervullen; alsmede verslag der gewenschte uitwerking van 's Konings aanspraak, en van het dankgebed van David aan God, van de offermalen, en van de huldiging van Salomo tot Koning over Israël, waarmede deze groote plegtigheid besloten werd. Eindelijk behelzen dezelve in zich het verhaal van zeker hulpmiddel, ten dienste des verzwakten Konings,

nings, in zijnen ouderdom te werk gesteld; als ook van de verijdeling der onderneming van Adonia, om, in plaats van Salomo, den troon te bestijgen; benevens dat der laatste bevelen en onderrigtingen, welke David aan laatstgenoemden gegeven heeft, kort voor zijnen dood; met vermelding van welken de geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, eindigen.

Er is mij, in deze opgave, dus nog overig, deze geschiedkundige berigten, voor zoo verre ze tot dit laatste tijdvak van de geschiedenis en van het leven van David betrekking hebben, te vergelijken met zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan David met zekerheid, of waarschijnlijkheid, worden toegekend, ten einde te onderzoeken, of dezelve ook met zekerheid, of met waarschijnlijkheid, kunnen gehouden worden, tot dit laatste tijdperk van Davids leven te behooren, en daarin door hem vervaardigd te zijn.

Ik geloof: met waarschijnlijkheid kan dit gedacht worden ten aanzien van den acht en twintigsten Psalm. — Stellig wordt die in het opschrift aan David, als dichter, toegekend; en geheel ook is dit gedicht in Davids geest en trant. — De inhoud maakt het tot een ernstig gebed, waarin David van Jehova redding smeekt uit dreigend gevaar en hoogstbekomme-

ren-

rende verlegenheid, met een levendig vertrouwen op den Goddelijken bijstand en gunstige verhooring. Het onderscheidt en kenmerkt zich door de benoeming van *Gezalfde:* welke David van zichzelven bezigt in vs. 8, en uit welke met den meesten grond is af te leiden, dat hij toen reeds Koning was (1); voorts door het verlangen en het gebed des dichters, van niet, als medepligtig, in zeker feit van verraad en valschheid betrokken te worden, hetwelk gepleegd was, in vs. 3; en eindelijk door de meerdere hevigheid en sterkte der uitdrukkingen, van welke David zich bedient met betrekking tot hen, die zijn tegenwoordig leed en ongeval hem berokkenden, en om de wel verdiende straf hunner misdaad hun toe te wenschen, in vs. 4 en 5. — Neem ik nu in aanmerking, dat David, uit hoofde van *het eerstgenoemde*, bij het opstellen van dit dichtstuk, langer of korter, den koninklijken troon reeds moet bezeten hebben; dat de bijzonderheid, *in de tweede plaats* door mij opgenoemd en aangewezen, zeer gepast kan beschouwd worden, te doelen op den verradelijken moord van Amasa door Joab, verhaald 2 Sam. XX: 8 — 10,

(1) Vergelijk de *Inhouds opgave* van dezen Psalm door den Heer VAN DER PALM, en diens *Aanteekening* op vs. 8.

8 — 10; en dat de toon en geest van het gedicht, door mij vermeld *in de derde plaats*, niet overeenstemmen met die, welke wij bevonden hebben, te heerschen in zulke Psalmen, die door David vervaardigd zijn gedurende de rebellie van Absalom, zijnen zoon; dan komt het mij, met VAN VLOTEN en VAN DER PALM, zeer waarschijnlijk voor, dat deze Psalm geplaatst moet worden, en door David zal gedicht zijn, in den tijd van den zeer bedenkelijken en gevaarvollen, maar spoedig en gelukkig gedempten, opstand van Seba, den zoon van Bichri, die, kort na de herstelling van David op den troon, toen de onderneming van Absalom verijdeld was, zich aan het hoofd had geplaatst der misnoegde Israëlitische stammen; waarvan de geschiedenis in het straksgenoemde Hoofdstuk, 2 Sam. XX, gelezen wordt.

In den vijf en zestigsten Psalm, volgens het opschrift, niet alleen, maar uit hoofde ook van den aard der natuur-beschrijving, er in voorhanden, ongetwijfeld aan David toe te kennen, heb ik een dichtstuk aangetroffen, hetwelk allezins de blijken draagt, een lof- en danklied aan God te zijn voor eenen overvloedigen regen, na langdurige droogte gevallen, die de mildste vruchtbaarheid aanbragt, of beloofde. — Nu gevoel, en erken ik wel: op on-

onderscheiden tijden kan zulks hebben plaats gehad; en in het dichtstuk zijn geenerlei geschiedkundige kenmerken, waardoor het een of ander bijzonder tijdvak der geschiedenis bepaaldelijk wordt aangeduid; ook kan het, van daar, weinig ter verklaring van den Psalm toebrengen, het juiste tijdperk op te sporen der geschiedenis van David, waarin hij dien zou hebben kunnen vervaardigen (2); doch, daar de geschiedkundige berigten, welke wij betreffende den tijd en de geschiedenis van David bezitten, van zulk een bijzonder tijdvak, gedurende zijn leven, gewag maken, te weten 2 Sam. XXI, waarin, na eene droogte, namelijk, van drie jaren, en daarop gevolgde schaarschheid en hongersnood, een milde en overvloedige regen gevallen is, waardoor de vruchtbaarheid wederkeerde, en het gebrek werd afgewend; zoo komt het mij, met VENEMA, MICHAËLIS, VAN HAMELSVELD en anderen, geenszins onwaarschijnlijk voor, dat deze Psalm bij die gelegenheid door David is opgesteld, en dat verscheiden uitdrukkingen in denzelven op de gezegde gebeurtenis hare betrekking hebben; waarover men vooral kan te rade

(2) Naar de aanmerking van den Hoogleeraar VAN DER PALM, in de *opgave* van den *Inhoud* van dezen Psalm.

de gaan met den Hoogleeraar VAN HAMELSVELD (3).

Indien de naamlooze zeven en zestigste Psalm aan David, als maker, kon worden toegekend, zou mogelijk het vermoeden niet ongegrond zijn, dat ook dit beknopt, maar zaakrijk en schoon, gedicht bij dezelfde gelegenheid door hem opgesteld, en in den Tabernakel gezongen was. Men vindt ook daarin erkentenis van Gods genade en barmhartigheid, roem zijner hoogheid, regtvaardigheid, en dienenswaardigheid, en dankbare vermelding van vruchtbaarheid des aardrijks, en zegen, aan Israël, zijn volk, geschonken. Bij gemis, echter, van een opschrift, hetwelk David, als dichter van het zangstuk, noemt, en bij het min karakteristieke en duidelijke der kenmerken in den inhoud van hetzelve, welke in dezen ons oordeel leiden, en onze gedachten bepalen, moeten, durf ik deswege niet te beslissen; en kan ik berusten in de meening der meeste Uitleggers, die het voor een Feestlied houden van algemeener inhoud en gebruik, of voor eene korte uitbreiding, misschien, van den Priesterlijken zegen, die, na de gemeenschappelijke en openbare Godsdienstöefening, werd

(3) In zijne *opgave* van den *Inhoud* en het doel van dezen Psalm.

werd uitgesproken, te vinden Num. VI: 24–26, om, door de vergaderde menigte, na dien zegenwensch, te worden aangeheven (4). Waarbij het onderzoek naar den tijd en de aanleiding der vervaardiging van dit gedicht, en de vergelijking van hetzelve met de geschiedenis, dan ook weg valt.

Geheel en al heeft het tegendeel hiervan plaats bij den dertigsten Psalm. In het opschrift מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד, aan welks *echtheid* althans geen twijfel is, wordt het uitdrukkelijk aan David toegekend; mits men לדוד, niet met het naastvoorgaande הבית, maar met het meer verwijderde מזמור, verbinde, gelijk ook, te regt, gedaan is door VENEMA, KNAPP, DATHE en VAN DER PALM (5). Het gansche dichtstuk is in den geest, den toon, den stijl, en de bewoordingen, van David. En de inhoud van zulken aard, dat het klaarblijkelijk bij zekere bepaalde gelegenheid, naar zekere bijzondere aanleiding, door David moet vervaardigd zijn. Immers, hij

(4) Vergelijk, onder anderen, STRONCK, *Bijbelsch Huisboek*, IV Deel bladz. 203.

(5) Hiervoor spreken de ה *demonstrativa* in הבית, waaruit blijkt, dat dit woord in geen *geconstrueerden* naamval staat, en de gewone aanwijzing van den *Genitivus* door de ל ter aanduiding van den dichter.

hij erkent en verheft in hetzelve, in de eerste plaats, vs. 2—6, Jehova, als zijnen redder uit den nood, en uit het gevaar des doods, dat hem bedreigd had: hij belijdt, vervolgens, vs. 7—11, voor God zijne misdaad van onbedachtzaamheid en zelfsverheffing, zijne schuld en strafwaardigheid, en zijne diepe afhankelijkheid, met bede om genade en hulp; en betuigt, ten laatste, vs. 12 en 13, zijnen lust en toeleg, om, dankbaar, in het vervolg, zijn gansche leven aan den lof en de verheerlijking van Jehova toe te wijden. Welke echter deze bepaalde gelegenheid, en bijzondere aanleiding, geweest zij, daaromtrent verschillen de uitleggers, en de beslissing daarvan hangt geheellijk van de wijze af, waarop de woorden חנכת הבית in het opschrift door hen verstaan en vertaald worden, vooral ook daarvan, of men door הבית *het huis*, dat is, het paleis, *van David zelf*, dan wel *het huis van Jehova*, dat is, den tempel, meent bedoeld te zijn: en of men aan חנכת de beteekenis geeft van *inwijding*, of van *zuivering*. Naar mij is voorgekomen, is er, ten gevolge van dit een en ander, voornamelijk drieërlei verklaring en opvatting, welke vermelding verdient, en van welke ik verslag zal doen. — Men meent, *vooreerst*: „Deze Psalm zal door » David vervaardigd zijn bij gelegenheid der

„ inwijding van *zijn* huis, dat is, van dat Pa-
„ leis, hetwelk hij zich, naar luid der ge-
„ schiedkundige berigten 2 Sam. V, in de
„ burgt Zion, op de Jebusiten door hem ver-
„ overd, gesticht heeft; en deze inwijding zal
„ zijn voorafgegaan door omstandigheden,
„ welke de geschiedenis verzwijgt, doch die
„ in dit gezang ons geopenbaard, en daaruit
„ dus kennelijk zijn." In deze meening stonden KNAPP en VAN DER PALM (6), en ook eenigermate MUNTINGHE (7). — Anderen, *in de tweede plaats*, hielden het daarvoor, dat ook wel het paleis van David, *zijn* huis, door den dichter zal bedoeld zijn; doch dat hij dit zangstuk, niet bij de stichting en inwijding van hetzelve, zal hebben opgezongen, maar in later tijd, toen het op nieuw door hem betrokken werd, na gezuiverd te zijn van de gruwelen, in hetzelve door Absalom bedreven gedurende Davids vlugt en afwezigheid uit Jeruzalem, naar het verhaal der geschiedenis 2 Sam. XVI: 21 — 23 en XX: 3. Het gene de gedachte was van onze Randschrijvers (8), en, met velen onder de ouder

(6) In hunne *opgave* van den *Inhoud* van dezen Psalm.

(7) *Korte Aanmerkingen over de Psalmen*, bladz. 50, 51.

(8) In hunne *Kant-aanteekening* op Psalm XXX: 1.

der schriftverklaarders, ook van IRHOVEN (9). — *Eindelijk* zijn nog weder anderen van gevoelen, dat men door הבית, *het huis*, dat gebouw te verstaan heeft, hetwelk weldra na Davids dood stond gesticht te worden, derhalve, den tempel; en dat deze Psalm door David zal zijn vervaardigd na de pest, met welke, na de volkstelling, het Israëlitisch volk is bezocht geweest; toen, de plaag geweken zijnde, door David een altaar opgerigt en plegtig aan Jehova geöfferd werd op den dorschvloer van Aravna (Ornan), den Jebusiter, en deze plaats door hem gekozen, bestemd, en ingewijd en geheiligd werd, om daar den tempel te bouwen, met de stellige verklaring: „ Hier zal het huis Godes des Heeren zijn, „ en hier zal de altaar des brandoffers voor „ Israël zijn!" naar de geschiedkundige berigten, te vinden 2 Sam. XXIV en 1 Kron. XXI en XXII. Dus oordeelden, benevens anderen, DATHE, VAN VLOTEN, VAN HAMELSVELD en STRONCK (10). — Mij heeft het toegeschenen, dat *de beide eerst-vermelde* opvat-

(9) *Conjectanea in Psalmorum titulos*, pag. 104.

(10) In derzelver *opgave* van den *Inhoud* van dezen Psalm. Bij dezen heeft zich ook gevoegd de Hoogleeraar VAN HENGEL, die naar deze opvatting den geheelen Psalm voortreffelijk verklaard en behandeld heeft in het *Eerste* Deel zijner *Leerredenen*, bladz. 169 en verv.

vattingen gedrukt worden door het bezwaar, dat, hoogstvermoedelijk, werd, in het opschrift, *Davids huis* bedoeld, niet הבית, maar, naar vereisch van den aard der taal en der zaak, ביתו zou gelezen worden; en nog, boven dien, *de eerstgenoemde* van dezelve door de volstrekte noodzakelijkheid, om den ganschen inhoud van den Psalm uit eene aangenomene veronderstelling toe te lichten, en *de tweede* door het ongewonere der beteekenis van *zuivering*, in plaats van *inwijding*, aan het woord חנכת gegeven. Ik houde daarom *de derde* opvatting voor de waarschijnlijkste, waarbij niet alleen הבית zeer gevoegelijk verstaan wordt van den op te rigten tempel, *dat* huis en gebouw, dat eerlang stond gesticht te worden, en waartoe op dat tijdstip, in het welk, naar deze opvatting, het dichtstuk geplaatst wordt, het plan en menigvuldige toebereidselen reeds gemaakt waren, zoo, dat het Davids, en ieders, geest en uitzigten bezig hield; maar welke opvatting ook in het dichtstuk zelf juist die gewaarwordingen en gezindheden in het gemoed des dichters vertoont, welke destijds bij David ongetwijfeld hebben plaats gevonden, wanneer hij na de volkstelling, en na de pest, dit lied heeft opgezongen, — dankbaarheid voor Gods beveiliging en redding; ootmoedig gevoel en belijdenis zijner ver-

verkeerdheid, schuld, en geheele afhankelijkheid van God; en de keus en begeerte, om, van nu voortaan, ten einde toe, tot eer en heerlijkheid van God te leven.

Het zoude mij niet bevreemden, dat ook tot dit laatste tijdvak van Davids leven de honderd drie en dertigste Psalm behoorde. — Hoezeer er toch eenige reden schijnt te zijn, om de echtheid van het opschrift van dit kort, maar zaakrijk en bevallig, dichtstuk, waardoor het aan David, als opsteller, wordt toegekend, te betwijfelen (11), komen mij echter de uitwendige gronden, waarop daarover beslist moet worden, voor, niet te zijn van dien aard, dat het daarom aan David, als maker, behoort ontzegd te worden; terwijl de inwendige bewijzen, welke het daarvoor zal in zich bevatten, mij insgelijks toeschijnen niet voldoende te zijn, omdat, gelijk gewoonlijk, ieder daarbij het meest geleid wordt door zijn eigen *subjectief* gevoel; daar, zegt, b. v., de één: „ Dass David Verfasser sey, ist nicht „ glaublich. Bilder und Redensarten verrathen „ ein

(11) Men zie KNAPP en VAN DER PALM in hunne *opgaven* van den *Inhoud* van den Psalm, en vooral T. A. CLARISSE, *Psalmi quindecim Hammaäloth philologice et critice illustrati*, pag. 28 et 149.

„ ein späteres Zeitalter," (12) een ander zegt: „ Ik verschil van die Uitleggers, wel-
„ ke niet alleen aan het opschrift twijfelen,
„ maar zelfs des Psalms opstel lange na Da-
„ vids leeftijd zich voorstellen; mij dunkt, zijn
„ geest, zijne verrukking, zijne geographische
„ spelingen, heerschen er in." (13). — Nu zijn wel, bij de veronderstelling, dat het stuk door David vervaardigd is, vele, zoo niet de meeste Uitleggers, waaronder DATHE, VAN VLOTEN, TILING (14), en anderen, van meening, dat het door hem zal zijn opgesteld, toen hij tot Koning verkozen werd en aangesteld door al de stammen, naar verhaal der geschiedenis 2 Sam. V. en 1 Kron. XI; doch wanneer ik de geschiedkundige berigten inzie, welke ons voorkomen 1 Kron. XXVIII en XXIX, en daarin leze van eene verzameling der Vorsten van al de Israëlitische stammen, door David in den laatsten tijd zijner regering binnen Jeruzalem opgeroepen, tot eenerlei doel, en ter zamenwerking tot hetzelfde plan, de aanstelling en wijding, namelijk, van Salomo tot

(12) KNAPP, in de *Inhoudsopgave* van dezen Psalm.

(13) VAN VLOTEN, in zijne *Aanmerking* op dezen Psalm.

(14) *Disquisitio de ratione inscriptionis XV Psalmorum, qui dicuntur* שירי המעלות, pag. 173, 174.

tot opvolger op den troon, en de bevordering van den opbouw des tempels, om eenmaal het nationale heiligdom, de verzamelplaats ter uitöefening van de Godsdienst, voor het gansche volk te zijn, van de algemeene vreugde, en de algemeene belangstelling en bereidvaardigheid, van de menigvuldige en vrolijke, broederlijke, offermalen, en van de zalving, zoo wel van Zadok tot Hoogepriester, als van Salomo tot Koning, welke toen hebben plaats gehad, en ik stel mij dan voor, hoe de oude godvruchtige Vorst daarbij zal zijn te moede geweest, en wat hooge blijdschap en verrukking zijn hart doorstroomd zal hebben, en wat heerlijke uitzigten in de toekomst, en wat heugelijke verwachtingen van heil en zegen voor Israëls volk, daarbij aan zijnen geest zich zullen hebben voorgedaan, dan, dunkt mij, kon en moest hij zingen, vooral ook na zoo veel beroering en onderlinge verwijdering, als voormaals niet alleen, maar ook in de laatste jaren, bij Absaloms rebellie en Seba's opstand, hadden plaats gehad:

„ Ziet, hoe goed is 't, en hoe liefelijk,
„ Dat broeders ook te zamen wonen!
„ Even, als de kostbare olie op het hoofd,
„ Nederdalend op den baard,
„ Den baard van Aäron:

„ Die nederdaalt tot op den boord van zijn gewaad!
„ Even, als de dauw van Hermon,
„ Die nederdaalt op de bergen van Zion!
„ Want daar gebiedt Jehova den zegen,
„ Leven tot in eeuwigheid!"

Ook tot den allerlaatsten tijd van Davids leven en regering zou de honderd twee en twintigste Psalm gebragt moeten worden, uit hoofde van den inhoud, die het bloeijendst en rustigst tijdvak kenmerkt, en van zaken vermeldt, welke, zoo al in Davids leven, niet dan in de laatste jaren van hetzelve, ten aanzien van de hoofdstad des rijks, Jeruzalem, en binnen Jeruzalem, konden plaats vinden. Doch daar zijn door de Hoogleeraren VAN DER PALM (15) en T. A. CLARISSE (16) tegen de echtheid van het opschrift, waardoor deze Psalm *een Psalm van David* wordt genoemd, zulke gewigtige bedenkingen gemaakt, en dergelijke, in- en uitwendige, bewijzen, uit het gebied der oordeelkunde, aangevoerd, dat het, zoo niet zeker, althans hoogstwaarschijnlijk, daarvoor te houden is, dat dit gewijde dichtstuk in den tegenwoordigen Hebreeuwschen tekst geheel te onregte aan David, als opsteller, wordt toege-

(15) In de *opgave* van den *Inhoud* van den Psalm.

(16) *Psalmi quindecim Hammaäloth* cet. pag. 26 et 73 seq.

geschreven: gelijk ook reeds KNAPP (17) en VAN VLOTEN (18) hunne onzekerheid in dezen te kennen gaven.

Aan dit bezwaar is het opschrift van den zeven en dertigsten Psalm, waardoor die aan David wordt toegekend, niet onderhevig. Dat dit gedicht door David is opgesteld, lijdt dus geen twijfel; en dat het door hem vervaardigd is in zijnen ouderdom, blijkt uit het 25 vers. Het moet derhalve, met zijne geschiedenis in vergelijking gebragt, in het laatste tijdvak van dezelve geplaatst worden. Moeijelijk echter, zoo niet ondoenlijk, is het, te bepalen, bij welke gelegenheid, of naar welke aanleiding, het door David zal vervaardigd zijn; daar het geheel en al van zedekundigen en onderwijzenden aard is, zonder weêrslag of betrekking op voorgevallen gebeurtenissen. Het bestaat uit zinrijke spreuken, menschkundige opmerkingen, en godsdienstige vermaningen, meestal uit de ervarenis afgeleid. En deze staan, of elke afzonderlijk, of twee en drie te zamen, zonder naauwen zamenhang, maar naar de orde der Hebreeuwsche letters, gerangschikt. Het geheel heeft de vorm en aard van het leerdicht, en geeft de slotsom op van 's grijsaards opmer-

(17) In de *Anmerkung* op vs. 1.
(18) In de *opgave* van den *Inhoud* van den Psalm.

merkingen en overdenkingen, die de vrucht zijn van zijne langdurige ondervinding, en merendeels het verschillend lot der boozen en der vromen, en de voordeelen der godsvrucht boven de ondeugd, ten onderwerp hebben. Het is zeer geschikt, om ons Davids karakter, denkwijs en gemoedsgesteldheid, in zijnen ver gevorderden leeftijd, — en bijzonder ook zijne volkomen overtuigdheid van de wijsheid en goedheid van het hoog bestuur der Voorzienigheid over de lotgevallen der menschen, te leeren kennen; doch even min, als het toelichting ontvangt of behoeft uit zijne geschiedenis, kan het ook, uit den aard der zaak, ter opheldering dienen van de geschiedkundige berigten, welke wij te zijnen aanzien bezitten.

Van gelijksoortige vorm, aard en inhoud, is de honderd negentiende Psalm, die wel geen opschrift heeft, waardoor de dichter van denzelven, of David, als zoodanig, genoemd wordt, maar hoogstwaarschijnlijk aan hem moet worden toegekend. Toon en geest, wijze van uitdrukking, gemoedsstemming, woorden zelfs en spreekmanieren, zijn allen die van David; en menigvuldig zijn de toespelingen op zijne bijzondere lotgevallen en ontmoetingen, en gezegden, daarvan ontleend. De meeste uitleggers staan, van daar, in dit

ge-

gevoelen. — Zamengesteld uit onderscheiden, meestal niet te zamen hangende, en naar de orde der Hebreeuwsche letters gerangschikte, spreuken, gebeden, betuigingen, dankzeggingen, lofverheffingen van God en zijne wet, kan hij voor eene bloemlezing of verzameling gehouden worden van uitspraken en verzuchtingen, door David gedaan, en opgezonden tot Jehova, in verschillende gevallen en omstandigheden zijnes levens, en hier bij elkander gebragt op die wijs, waardoor ze te gemakkelijker in het geheugen konden worden ingeprent. Of dit door David zelv' is geschied, dan wel, gelijk zulks misschien mede ten aanzien van sommigen der spreuken van Salomo heeft plaats gehad (19), door een' ander, kan twijfelachtig voorkomen. En dan is wel de inhoud, maar niet de vorm, waarin het dichtstuk voor ons ligt, van David. Doch is ook laatstgenoemde van David, en is de Psalm, zoo, als wij dien bezitten, door David zelv' te zamen gesteld, dan weet ik geen geschikter tijdvak zijnes levens, waarin hij dit gedaan zal hebben, dan zijnen reeds ver-gevorderden ouderdom, waarvoor zulk een arbeid eene juist gepaste bezigheid was, — die, bij zulk eene menigte van ervarenissen, en van on-

(19) Spreuken XXV: 1.

onderscheiden standen, lotgevallen en ontmoetingen, als in de verschillende gezegden van den Psalm vermeld worden, in den dichter moet verondersteld worden, — en waarin een man, als David was, billijk mag gehouden worden, het resultaat zijner veeljarige ondervinding te hebben willen mededeelen, gelijk in dit zijn opstel geschiedt. Om deze reden, en in die veronderstelling, plaats ik dan den tijd der vervaardiging van dezen Psalm ook alhier, in Davids ouderdom; schoon uit het aangevoerde volgt, dat vele bijzondere gezegden, die in denzelven voorkomen, tot andere, en vroegere, tijdvakken van zijn leven behooren kunnen, en uit gebeurtenissen, daarin voorgevallen, en lotgevallen, daarin aan David overgekomen, moeten verklaard worden.

Eindelijk houde ik het daarvoor, dat ook de honderd vijf en veertigste Psalm, uit hoofde van het opschrift, en van den inhoud, beide, ongetwijfeld aan David toe te kennen, een voortbrengsel is van zijnen lateren leeftijd. „ Videtur, " zegt DATHE (20), „ scriptus „ esse sub finem regni Davidici, pace undique „ restituta, et republica salva et felici." En, zoo ten aanzien van den maker, als met opzigt tot den tijd der vervaardiging, van dit heer-

(20) In notatione *Argumenti* Psalmi.

heerlijk loflied, kan ik niet beter, dan mij bedienen van de woorden van den Hoogleeraar VAN VOORST (21), en deze alhier ter neder te schrijven: „ In alle vergelekene handschriften „ wordt David genoemd. Het is niet onwaar- „ schijnlijk, dat deze eerwaardige naam door „ de verzamelaars en uitgevers der gewijde „ liederen te onregte aan het hoofd van som- „ mige Psalmen is geplaatst, ofschoon, in „ weerwil van eenige overeenkomst met de „ godsdienstige denkbeelden van dien uitmun- „ tenden dichter en zijnen dichttrant, vele „ duidelijke kenmerken van lateren oorsprong „ er in voorhanden zijn; doch in dit loflied „ wordt niets strijdigs met den leeftijd van „ David gevonden. Zoo eenig ander, dan is „ ongetwijfeld dit voortreffelijk stuk in zijnen „ geest geheel en al gestemd, en ook de ge- „ heele vorm en gang van het lied zijner waar- „ dig. Van gissingen naar het tijdstip in des- „ zelfs leven, en naar de bijzondere gelegen- „ heid, bij welke hij dezen lofzang zou ver- „ vaardigd hebben, moeten wij ons onthou- „ den, omdat er even weinig elders, als in „ het dichtstuk zelf, eenige sporen te ont- „ dekken zijn, om daaromtrent iets te bepa- „ len. Dit alleen meenen wij uit den gehee-

„ len

(21) *Leerredenen*, bladz. 117 en 118.

„ len inhoud van het lied, en uit de gedurige
„ herhaling en uitbreiding van het hoofddenk-
„ beeld, hetwelk er in heerscht, als hoogst-
„ waarschijnlijk te mogen aannemen, dat het
„ tot zijne laatste levensjaren behoort, toen
„ alles bij hem rustig en vreedzaam was, en
„ het altijd teder gevoelend hart door eigene
„ ervaring van Gods groote goedgunstigheid
„ allersterkst zal getroffen geweest zijn."

DERDE DEEL.

BEKNOPT OVERZIGT VAN DEZE OPGAVE EN VERGELIJKING; ALSMEDE RESULTATEN, OF GEVOLGEN, UIT HET BEWERKSTELLIGD ONDERZOEK AF TE LEIDEN, EN BIJZONDERHEDEN, WELKE, NA HETZELVE, ZIJN OP TE MERKEN.

Ik heb dan nu de gevraagde en voorgenomen opgave van de geschiedkundige berigten, betreffende de geschiedenis van David, vergeleken met zoodanige gewijde dichtstukken, welke aan hem met zekerheid of waarschijnlijkheid worden toegekend, ten einde gebragt. Waarlijk, een niet gemakkelijke arbeid; die meerder nalezens, overdenkens, vergelijkens, onderzoekens, en meerdere oplettendheid, inspanning en zorgvuldigheid, mij gekost heeft, dan, oppervlakkig beschouwd, zou kunnen gemeend worden. Er is mij, naar het plan, hetwelk ik ontwierp, en in den aanvang dezer Proeve heb medegedeeld, nu nog overig, een beknopt over-

overzigt te geven van de gedane opgave en vergelijking; alsmede die Resultaten of gevolgen aan te wijzen, welke het bewerkstelligd onderzoek oplevert, en zulke, meer of min belangrijke bijzonderheden, welker opmerking of herinnering hetzelve aan de hand geeft, of noodzakelijk maakt. Dit derde of laatste gedeelte der Verhandeling zal dezelve in zich bevatten.

§. 1.

Ik zal beginnen met eene beknopte aanwijzing te doen der onderscheiden tijdvakken, in welke de geschiedenis van David, naar aanleiding van de geschiedkundige berigten, haar betreffende, welke tot ons gekomen zijn, door mij is afgedeeld geworden, en van die dichtstukken, zeker of vermoedelijk door hem vervaardigd, welke in elk dier tijdvakken zijner geschiedenis, op meer of minder zekere of waarschijnlijke gronden, door mij geplaatst, of bij hetzelve vermeld, zijn. Welke aanwijzing, alzoo, als een overzigt beschouwd kan worden van den hoofdzakelijken inhoud der Verhandeling, dat is, van de opgave en vergelijking der gemelde geschiedkundige berigten en dichtstukken van David, welke in het voorgaande gedeelte dezes opstels gedaan zijn.

Eer-

Eerste Hoofdstuk. *Davids Jeugd en Herders leven:*

Psalm VIII.
„ „ XXIII.
„ „ XIX.
„ „ XXIX.
„ „ CIV.

Tweede Hoofdstuk. *David aan het hof van Saul.*

Psalm LIX.
„ „ XII.
„ „ XXXV.
„ „ V.
„ „ XI.
„ „ XIV.
„ „ LIII.
„ „ XXVI.
„ „ XXXVI.
„ „ XLI.
„ „ LV.
„ „ LXII.
„ „ LXIV.
„ „ LXIX.
„ „ CIX.
„ „ CXXXIX.
„ „ CXL.

Derde Hoofdstuk. *Davids vlugt voor Saul.*

Eerste Afdeeling. *Davids vlugt, eerst naar de priesterlijke stad Nob, en vervolgens naar Achis, den Filistijnschen Vorst, te Gath, en in de Spelonk Adullam.*

Psalm LII.
„ „ LVI.
„ „ XXXIV.
„ „ CXLII.
„ „ XVII.
„ „ XXVII.
„ „ XXXI.
„ „ LVIII.
„ „ XCI.
„ „ LXIII.

Tweede Afdeeling. *David door Saul in Kehila opgezocht, en sedert van tijd tot tijd vervolgd, tot dat hij zich andermaal begeeft naar het Filistijnsche grondgebied.*

Psalm LIV.
„ „ LVII.
„ „ CXXXI.
„ „ CXLI.
„ „ XXII.

Der-

Derde Afdeeling. *David, andermaal naar Achis en het Filistijnsche grondgebied ontweken, onthoudt zich aldaar, en in Ziklag, tot den tijd van Sauls dood, die een einde maakt aan zijne ballingschap.*

Psalm IV.
2 Sam. I: 17—27.

Vierde Hoofdstuk. *David Koning over den stam van Juda.*

Psalm VI.
„ „ XXXVIII.
„ „ CIII.
„ „ XVI.
„ „ CXXXVIII.
2 Sam. III: 33*b*, 34*a*.
Psalm VII.

Vijfde Hoofdstuk. *David Koning over geheel Israël.*

Eerste Afdeeling. *David gezalfd tot Koning ook door de overige stammen van Israël, — overwinnaar der Filistijnen, — in het bezit van Jeruzalem, op de Jebusiten veröverd, — aldaar de Arke des Verbonds plegtstatig invoerende, en de openbare eerdienst verördenen-*

nende, — door den Profeet Nathan, in naam van God, verblijd met eene heugelijke belofte.

Psalm LXVIII.
„ „ XXIV.
„ „ XLVII.
1 Kron. XVI: 8—36.
Psalm CV: 1—15.
„ „ XCVI.
„ „ XCII.
„ „ XCIII.
„ „ XCV.
„ „ XCVII.
„ „ XCVIII.
„ „ XCIX.
„ „ C.
„ „ CVI.
„ „ XV.
„ „ CI.
2 Sam. XXIII: 1—7.
Psalm II.
„ „ CX.

Tweede Afdeeling. *Davids verdere bedrijven en lotgevallen, als Koning van Israël, tot op den tijd van Absaloms opstand.*

Psalm LX.

Psalm

Psalm CVIII.
„ „ CXXIV.
„ „ IX.
„ „ X.
„ „ CXLIV.
„ „ XX.
„ „ XXI.
„ „ XVIII.
2 Sam. XXII.
Psalm LI.
„ „ XXXII.

Derde Afdeeling. *Davids lotgevallen en bedrijven bij den opstand van Absalom.*

Psalm III.
„ „ CXLIII.
„ „ XIII.
„ „ XXV.
„ „ XXXIX.
„ „ XL.
„ „ LXX.
„ „ LXXI.
„ „ LXI.
„ „ LXXXVI.
„ „ XCIV.
„ „ XLII.
„ „ XLIII.

Vierde Afdeeling. *De laatste jaren van Davids regering en leven.*

Psalm XXVIII.
„ „ LXV.
„ „ LXVII.
„ „ XXX.
„ „ CXXXIII.
„ „ CXXII.
„ „ XXXVII.
„ „ CXIX.
„ „ CXLV.

§. 2.

In hoe ver ik nu geslaagd ben, en de waarheid, of waarschijnlijkheid, voor mij heb, in de gewijde dichtstukken, op deze lijst geplaatst, al of niet aan David, als dichter van dezelve, toe te kennen, en al of niet tot het bijzonder tijdvak van zijne geschiedenis, bij hetwelk ze vermeld staan, betrekkelijk te maken, zal ik, om redenen, in het eerste Deel dezer Verhandeling voorgedragen, behooren over te laten, en wil ik gaarn ook en volvaardig laten verbleven zijn, aan het oordeel van elken deskundigen. In eene zaak, waarbij zoo veel, om niets anders te noemen, van aangenomen veronderstellingen, en van ieders wijze van zien en subjektief gevoel, afhangt, moet nood-

noodzakelijk verschil ook van meening en van oordeel plaats hebben. Ik heb gepoogd, een vrij en onpartijdig onderzoek te werk te stellen, en gaf verslag van mijn bevind.

§. 3.

Om dit onderzoek te vrijer en met te minder vooringenomenheid te kunnen bewerkstelligen, heb ik ook, niet, dan na hetzelve volbragt te hebben, den arbeid vergeleken van twee uitlandsche Geleerden, hoewel niet geheel met hetzelfde, echter met gelijksoortig doel, aan de geschiedenis en dichtstukken van David besteed. Ik acht het nuttig, en reken mij verpligt te zijn, van beider geschriften, hiertoe betrekkelijk, berigt te doen, ten einde de Lezer wete, op welke wijze de zaak door Hen behandeld is, en wat men in hunne werken vinden zal.

§. 4.

De eene is de Engelsche Geleerde SAMUËL CHANDLER, wiens *oordeelkundige geschiedenis van het leven van David, waarin de aanmerkelijkste gebeurtenissen in hare tijdorder gesteld; de voornaamste tegenwerpingen van Mr.* BAYLE *en andere tegen het karakter van*

dezen Vorst en het schriftuurlijk geschiedverhaal aangaande hem en zijne regering onderzogt en wederlegd; en de Psalmen op hem betrekkelijk verklaard worden, uit het Engelsch vertaald, onder dezen Titel in het Nederduitsch verschenen is te Utrecht, ten jare 1772, in twee deelen in Octavo. — Een geschrift, waarin de geschiedenis van David, in haar geheel, en uitvoerig, duidelijk, geleidelijk, aangenaam en onderhoudend, voorgedragen wordt, en dikwijls op uitnemende wijs wordt opgehelderd; en dat allezins de blijken draagt van des schrijvers geleerdheid, en van de vlijt, welke hij aan hetzelve heeft te koste gelegd: zoo, dat het, in dit opzigt, bij geen der latere schriften van gelijksoortigen aard en inhoud behoeft te worden achter gesteld. Vooral echter heeft de schrijver, naar zijn bijzonder en meer bepaald oogmerk, in de Voorrede door hem vermeld, en ook op den Titel uitgedrukt, op de verdediging van Davids karakter, en op de wederlegging der bedenkingen en tegenwerpingen, die op en tegen hetzelve zijn gemaakt geworden, zich toegelegd: en ongetwijfeld mag hij gerekend worden, zeer gelukkig in dezen geslaagd te zijn. Ook zijn die Psalmen, welke hij in de voordragt en behandeling der geschiedenis van David, als tot dezelve betrekkelijk, en door David ver-

vaar-

vaardigd, in dezelve ingelascht en verklaard heeft, niet alleen taalkundig, maar ook geschiedkundig, door hem toegelicht, zoo wel door Aanmerkingen op bijzondere gedeelten van dezelve, als door eene meer algemeene aanwijzing, achter die Aanmerkingen, of achter elken dier Psalmen geplaatst, van derzelver gepastheid op die gevallen en omstandigheden, waarin hij meent, dat dezelve door David zijn opgesteld. Het getal, echter, dier Psalmen, aldus, op voortreffelijke wijs, door hem behandeld, is klein, en gaat de twintig niet te boven. En onder deze zijn er twaalf, wier opschriften bestemd en duidelijk bepalen, tot welken tijd en tot welke omstandigheden der geschiedenis van David zij behooren, en weinig of geenerlei twijfel, derhalve, te dezen aanzien overlaten: te weten: Psalm LIX, LVI, XXXIV, LXIII, LII, LIV, CXLII, LVII, XXX, XVIII, LI en III. De overigen zijn Psalm CI, LXXXVII, LXVIII, CV: 1—15, CXXII, II, LV en LXXII. Van welke Psalm CI en LXXXVII, ook aan David toegekend, door hem geplaatst worden in het tijdvak der verovering van Jeruzalem, en Psalm LXVIII, CV: 1—15, CXXII en II, in dat der overvoering der Arke naar Sion, en der plaatsing van dezelve aldaar; terwijl Psalm LV door hem geacht wordt, tot

den tijd van Davids vlugt voor Absalom te behooren, en Psalm LXXII, welken hij meent door David gedicht te zijn, tot dien der benoeming van Salomo tot zijnen opvolger op den troon (1).

§. 5.

De andere Geleerde, dien ik bedoele, is een Hoogduitsch Schrijver, J. C. C. NACHTIGAL. Deze heeft in het licht gegeven *Gesänge Davids und seiner Zeitgenossen, nach der Zeitfolge geordnet und neu bearbeitet*, Leipzig 1766, en *Psalmen, gesungen vor Davids Thronbesteigung, oder in Beziehung auf seine frühere Lebensperiode, Uebersetzt und neu bearbeitet, mit historischen Einleitungen und Anmerkungen*, Halle 1797. — In het eerstgenoemde dezer schriften had hij ten doel, die, tot ons gekomen, Psalmen, en Oud-Israëlitische dichtstukken, te verzamelen, en tot één dramatisch geheel te brengen, welke hij meent, op onderscheiden tijdstippen, en door onderscheiden koren, te zijn opgezongen, bij en

(1) Men zie, voorts, dit verkiezende, over S. CHANDLER, diens uitgegeven schriften, en verdiensten, de *Geschiedenis der Kristelijke Kerk in de Achttiende Eeuw*, van den Hoogleeraar A. YPEY, VIII Deel bladz. 23 en volg.

en gedurende de gansche plegtigheid en feestviering, welke, naar luid der geschiedkundige berigten, daarvan zijnde, binnen Jeruzalem heeft plaats gehad, toen de Arke des Verbonds derwaarts door David was opgevoerd, en statiglijk naar den berg Sion werd gebragt, om aldaar onder de heilige tent te worden nedergezet. Hij schikt deze dichtstukken en Psalmen aldus (2):

I. Gezangen aan den voet van den berg, op welken Sion lag:
   Psalm XCVIII.
   „ „ XCVI.

II. Gezangen, bij het opstijgen van den berg gezongen:
   Psalm LXVIII.
   Exod. XV: 1—18.
   Psalm LXVI.
   „ „ CVII.
   „ „ XLVII.

III. Op den top des bergs:
   Psalm CXXXIII.

IV. Voor de poorten van Sion:
   Psalm XXIV.

V. Bij den intogt in Sion:
   Psalm C.

VI.

(2) S. 8[illegible]—84.

VI. Bij den intogt in de Voorhoven van de Tente der Zamenkomst:

Psalm CXVII en CXVIII: 1—4, 19—29.

VII. Bij de plaatsing des Heiligdoms: (der Arke)

Psalm CXXXII: 8, 9, 13—18.

VIII. Gezangen na de plaatsing van het Heiligdom:

Psalm XCIX.
„ „ CV en CVI.
„ „ CXIV.
„ „ II.
„ „ LXXV.
„ „ LXXVI.
„ „ XCVII.
„ „ IX en X.
1 Sam. II: 1—10. en Psalm CXIII.
Psalm XLVI.
„ „ XXIX.
„ „ XCIII.
„ „ LXXXVII.
„ „ CXXV.
„ „ CXXXV en CXXXVI.
„ „ LXVII.
„ „ CXXVIII.
1 Kron. XVII: 36.

Ma-

Makende, alzoo, alle deze dichtstukken, op nieuw door hem vertaald, en toegelicht door beknopte aanmerkingen, den inhoud van dit zijn geschrift uit (3); voorafgegaan van eene uitvoerige Inleiding (4), waarin hij zijne gedachte had medegedeeld omtrent het nationaal gezang en de muzijk der Hebreën in het algemeen, en over den dramatischen vorm in het bijzonder, in welke deze gezangen door hem zijn zamengevoegd.

Bij zijn ander, en laatst vermeld, geschrift gaat de schrijver uit van de veronderstelling, dat David, gelijk de voornaamste dichters onder zijne tijdgenooten, geruimen tijd verkeerd heeft, en zijn dichtvermogen vooral geoefend en gevormd heeft, in de Profeten-school, door Samuël gesticht, over welke belangrijke aanmerkingen door hem worden medegedeeld (5); alsmede, dat vele van de Psalmen, ook van die, welke tot bijzondere gevallen en omstandigheden der geschiedenis betrekking schijnen te hebben, niet in en bij die gevallen en omstandigheden zelve, maar alleenlijk naar aanleiding van dezelve, en somtijds lang na dezelve, zijn vervaardigd geworden, als opgegeven prijs-

stof-

(3) S. 85—254.
(4) S. 1—81.
(5) Vergel. *Erste Abtheilung. Einleitung*, s. 5 ff.

stoffen, om, ter oefening der kweekelingen, zekere voorgestelde vragen te beantwoorden, of bepaalde onderwerpen dichtmatig te behandelen (6). De gansche bundel van gezangen, dien hij geeft, ontvangt van daar geheel het voorkomen, en de hoedanigheid, eener verzameling van dichtstukken, uit de genoemde Profeten-school herkomstig, en niet alleen door David, maar ook door Samuël zelf, door Asaph, en andere, bekende en onbekende, leer- en- kweekelingen van gemelde school, vervaardigd; wordende weinig of geen gezag en waarde toegekend aan dat gedeelte der opschriften, waarin de opsteller der gezangen met name genoemd wordt, zoo zelfs, dat, b. v., de negentigste Psalm door NACHTIGAL gehouden wordt, niet door Mozes, maar onder den naam van Mozes, misschien wel door Samuël vervaardigd te zijn (7), en dat hij insgelijks aan laatstgenoemden toeschrijft Psalm CXLV, XIX: 8 — 15, en XXXVII, welke uitdrukkelijk in derzelver opschriften aan David worden toegekend (8); gelijk even eens dergelijke gedichten tot het tijdvak van Davids leven door hem gebragt wor-

(6) Men zie s. 26 ff., 102 f., 106 ff., 131 f. 152, 212.
(7) S. 48.
(8) Zie s. 34, 44 u. 77.

worden, welke buiten twijfel, om stijl en inhoud, geacht moeten worden, tot later eeuwen te behooren (9). — Om der volledigheidswille laat ik hier ook een overzigt volgen der tijdorde, waarin de Psalmen door hem geschikt zijn (10), die hem zijn voorgekomen, tot dat tijdvak van Davids leven en geschiedenis te behooren, hetwelk zijne troonsbesteiging is voorgegaan:

Eerste Afdeeling. *Gezangen uit Davids vroegsten levenstijd:*

Psalm VIII, XIX: 1—7, XIX: 8—15, LVII: 6, 8—12, CVIII: 1—6, XC, XCI, XCV, CIII: 1—18, CIII: 19—22, CIV, CXI, CXXXIX, CXLV, I, CXII.

Tweede Afdeeling. *Gezangen van David, van zijne verbintenis met Saul tot op zijne troonsbesteiging, of naar aanleiding van de herïnnering van deze vroegere levensomstandigheden, vervaardigd.*

I.

(9) In laatstgenoemd geschrift, b.v. Psalm CXVIII: 5—18. s. 196, en in het eerstgenoemd Psalm LXVI en CVII. s. 126 ff.

(10) Zie s. XXIV—XXVI. der *Allgemeine Einleitung.*

I. *Betrekkelijk tot Davids verblijf aan het hof van Saul.*

Psalm CXLI, LXXIII, XII, VII, CXL, XXXV, LIX, XVII, XXXI.

II. *Gezangen van David, betrekkelijk tot zijn verblijf bij Samuël te Rama.*

Psalm XLIX, XIII, XI.

III. *Gezangen van David, waartoe zijn oponthoud bij den Tabernakel te Nob aanleiding heeft gegeven.*

Psalm XXVII, XXVI, XVI, XXXIX, XXXVI, V.

IV. *Op den Priester-moordenaar Doëg.*

Psalm LII.

V. *Gezangen van David, naar aanleiding van zijn langdurig omzwerven op zijne vlugt voor Saul.*

Psalm LVI, XL en LXX, LVII: 1 — 5, 7, CXLII, LIV, CXVIII: 5 — 18, XVIII: 1 — 20.

VI. *Alphabetische Psalmen, die tot de voormelde omstandigheden in betrekking staan.*

Psalm

Psalm XXV, XXXIV, XXXVII, CXIX.

VII. *Treurzang op den dood van Saul en Jonathan.*

2 Sam. I: 19—27.

Aan beide deze geschriften is door den opsteller groote vlijt en naauwkeurigheid besteed geworden. Vooral zijn de Psalmen, welke in het laatstvermelde door hem, op nieuw vertaald, zijn medegedeeld, door verscheiden zeer voortreffelijke en juiste aanmerkingen toegelicht. En daartoe ontbrak het hem noch aan smaak en vernuft, noch aan de vereischte taalkennis en geleerdheid. Ook heeft hij den beknopten inhoud der geschiedenis van David, voor zoo ver dit door zijn plan vereischt werd, en de gemoedsgesteldheid van David onder en bij dezelve, op zeer uitnemende wijs er in voorgesteld. Gaarn ook zouden wij de overige tijdvakken der geschiedenis van David, en diens overige Psalmen, aldus behandeld, van zijne hand ontvangen hebben. Doch, behoudens al zijne verdiensten, en het waarlijk voortreffelijke van zijnen arbeid, in beide deze zijne schriften, is het mij voorgekomen, dat hij eene al te gewaagde, en niet genoegzaam bewezene, vooronderstelling ten grondslag, vooral van zijn laatstgenoemde werk, gelegd,

en aan deze veronderstelling al te grooten invloed verleend heeft op zijne beoordeeling van de vervaardigers, den inhoud, het doel, en de tijdorde der Psalmen, welke door hem zijn aangevoerd en behandeld geworden, — de veronderstelling, namelijk, van de werkzaamheden van Samuëls Profeten-school, en van de betrekking, in welke David tot dezelve zal gestaan hebben (11).

§. 6.

Ik heb deze uitvoeriger, en meer ontwikkelde, opgave van den arbeid, zoo van CHANDLER, als van NACHTIGAL, van de wijze hunner behandeling des onderhavigen onderwerps, en van den uitslag hunner pogingen, om Davids geschiedenis en dichtstukken met elkander te vergelijken en tot elkander in betrekking te brengen, daarom te noodiger geacht, deels, opdat men, als met een opslag van het oog, zou kunnen ontdekken, waarin de mijne van denzelven zich onderscheidt, deels, opdat men, dit geraden vindende, mijnen arbeid uit dien

(11) Van beide bovengenoemde werkjes van NACHTIGAL vindt men uitvoerig verslag, en eene beoordeeling, in EICHHORN's *Allgemeine Bibliothek der biblische Litteratur*, VII Band s. 352 — 363 en VIII Band s. 521 — 534.

dien van beide genoemde schrijvers zou kunnen aanvullen of verbeteren.

§. 7.

Door mij zijn alle Psalmen opgenomen, en ter toets gebragt, die den naam van David aan het hoofd hebben, — en, na zorgvuldige proeving der echtheid dier opschriften, waarin hij, als dichter, genoemd wordt, is tevens, ten gevolge van den aard des inhouds, onderzocht geworden, in welk tijdvak zijner geschiedenis dezelve schijnen te moeten of te kunnen geplaatst worden. Zoo ver ik weet, ben ik geen derzelve voorbij gegaan. Ook zijn er vele op dezelfde wijs door mij behandeld, aan welke dergelijk opschrift ontbreekt, maar wier stijl en inhoud het, of zeker, of waarschijnlijk, schenen te maken, dat ze aan David, als opsteller, waren toe te kennen. En in dit opzigt heb ik liever te veel, dan te weinig, willen doen. Dat gene, dat mij is voorgekomen, mogelijk, of vermoedelijk, te zijn, of hetwelk ik voor mij hield, genoegzame zekerheid te hebben, heb ik voorgesteld: latende, echter, volgaarn over een onderwerp, als dit, aan elk zijne vrijheid, zijne eigen wijze van zien, en geheel onbelemmerde oordeelvelling, — en geenszins mij verbeel-

dende, dat niemand, in dezen, van mij en mijne meening verschillen zal. Onder deze laatstgenoemde soort van Psalmen kunnen er evenwel ook zulke zijn, wier stijl en inhoud het, ja, allezins waarschijnlijk maken, dat ze aan David zijn toe te schrijven; doch wier inhoud, voor het overige, van dergelijken algemeenen aard is, dat de gevallen niet wel te bepalen zijn, waartoe ze oorspronkelijk betrekking hadden, noch de omstandigheden, waarin ze eigenlijk door David zijn vervaardigd geworden. Ik breng hiertoe Psalm I, XXXIII, CXI, CXII, CXIII, CXIV, CXVII, CXXVIII, CXXX en CL. Deze heb ik daarom in mijn, te werk gesteld, onderzoek niet betrokken. Meestal zou het vruchteloos en onöordeelkundig zijn, de bepaalde aanleiding tot zulke gezangen, en den eigenlijken tijd van derzelver vervaardiging, in Davids geschiedenis op te zoeken (12). — Voorts zijn geheel door mij weggelaten al zulke dichtstukken, in den gewijden Psalmbundel voorhanden, welke mij, bij naauwkeurig onderzoek, gebleken zijn, min of meerder bewijzen te bevatten, van later tijdvak, dan dat van David, te zijn, en dus niet door hem, maar kor-

(12) Vergel. VAN DER PALM, *Eenige Liederen van David*, bladz. 19.

korter of langer na hem, te zijn opgesteld; te weten: Psalm XLIV, XLV, XLVI, XLVIII, XLIX, LXVI, LXXXIV, LXXXV, LXXXVII, CII, CVII, CXV, CXVI, CXVIII, CXX, CXXI, CXXIII, CXXV, CXXVI, CXXIX, CXXXII, CXXXIV, CXXXV, CXXXVI, CXXXVII, CXLVI, CXLVII, CXLVIII en CXLIX. Hoewel het noch door het oogmerk van deze Verhandeling vereischt, noch door haar bestek toegelaten wordt, de wijze van dit onderzoek, en de gronden van mijn oordeel over deze genoemde dichtstukken, dat is, die bewijzen van derzelver oorsprong, hier op te geven. — Eindelijk, dat zulke Psalmen, die uitdrukkelijk aan andere vervaardigers, dan David, worden toegeschreven, namelijk aan Azaf, Salomo, Heman, Ethan en Mozes, te weten: Psalm L, LXXII, LXXIII, LXXIV, LXXV, LXXVI, LXXVII, LXXVIII, LXXIX, LXXX, LXXXI, LXXXII, LXXXIII, LXXXVIII, LXXXIX, XC en CXXVII, door mij niet zijn in aanmerking genomen, spreekt van zelf.

§. 8.

Uit deze opgave is het dan ook kennelijk, dat de Psalmen, of Oud-Israëlitische dichtstukken, in den gewijden bundel, dien wij,

door het goed bestuur der Voorzienigheid, daarvan bezitten, zonder eenige tijdorde zijn opgenomen, en zonder opzigt tot derzelver vervaardigers, derzelver inhoud, en derzelver aanleiding, verzameld zijn. Bijzonder heeft dit ook plaats met die, welke van David afkomstig zijn. Tusschen de reeks en volgorde der geschiedkundige berigten, hem betreffende, welke tot ons gekomen zijn, en tusschen de reeks en volgorde zijner gezangen, zoo als die voor de nakomelingschap zijn bewaard geworden, bestaat geen de minste overeenkomst, en is geenerlei parallel te trekken.

§. 9.

Evenwel dienen beide, die berigten en die dichtstukken, met elkander vergeleken, wederkeerig tot opheldering van elkander. — Even zoo, b. v., als wij in staat zijn, uit vergelijking, onderling, van de geschiedkundige berigten, Cicero betreffende, welke tot ons gekomen zijn, met zijne nagelaten Brieven, vele gedeelten zijner geschiedenis uit zijne Brieven op te helderen of aan te vullen, en, omgekeerd, vele zijner Brieven beter te verstaan en uit te leggen uit dat gene, dat wij, naar inhoud dier geschiedkundige berigten, aangaande den tijd, de omstandigheden, en het oogmerk, weten, waarop, waarin en waartoe

Ci-

Cicero die Brieven geschreven heeft, — en even zoo, als in de Brieven van den Apostel Paulus veel voor ons klaar en duidelijk wordt, wanneer wij het lezen in verband gebragt en vergeleken met dat gene, hetwelk Lukas in de Handelingen der Apostelen omtrent de reizen, de bedrijven, en de lotgevallen diens Apostels ons verhaalt, en, omgekeerd, onderscheiden gedeelten zijner geschiedenis, door Lukas te boek gesteld, aangevuld en toegelicht kunnen worden, uit geschiedkundige bijzonderheden, door Paulus zelf in zijne brieven aangevoerd, — en even zoo, als de Oden van Pindarus en Horatius ongelijk verstaanbaarder voor ons geworden zijn, sedert de Uitleggers van dezelve de bijzondere aanleiding tot derzelver vervaardiging, en de tijden, personen en omstandigheden, hebben nagespoord, tot welke zij in betrekking staan, en, wederkeerig, verscheiden punten der geschiedenis van de eeuw dier dichters uit den inhoud hunner Oden en andere dichtstukken licht ontvangen, sedert de juistere bepaling van den tijd, de aanleiding, en het doel van derzelver vervaardiging, — zal ook de vergelijking der geschiedkundige berigten, David betreffende, met de gezangen, door David opgesteld, aan beide die dienst der aanvulling en der opheldering bewijzen kunnen; gelijk in den gewijden bundel des Ouden Ver-

bonds even eens de Profetische schriften, Redevoeringen en Voorzeggingen, door de geschiedenis van hunnen tijd, in andere boeken des Ouden Testaments beschreven, en, omgekeerd, de geschiedenissen der Profeten en die van hunne tijden, uit de schriften, door hen nagelaten, worden toegelicht (13). EICHHORN noemde het daarom „ eine lang gewünschte Idee, dass man doch die poëtischen Nachlässe der Hebräer, so weit es sich thun lässt, zur hellern Darstellung ihres Zinnes, zur neuen Belebung ihres Geistes, und grösseren Wirkung auf dem Leser, nach der Geschichte ordnen möchte." (14)

§. 10.

In hoe verre nu deze mijne Proeve, en vergelijkende opgave der geschiedenis en der Psalmen van David, daartoe zal dienen kunnen, en verder daarvan ten grondslage zal kunnen gelegd worden, zal aan het oordeel van anderen moeten verbleven zijn. Ik heb de gronden aangewezen, waarop, naar mij voorkomt, deze ver-

(13) Vergel. NACHTIGAL's *Davids Gesänge und seiner Zeitgenossen*, *Vorrede*, s. VI und VII. Alsmede L. EGELING, *De Weg der Zaligheid naar het beloop des Bijbels*, II Deel bladz. 598.

(14) *Allgem. Biblioth. der bibl. Litt.*, VII Band s. 353.

vergelijking der geschiedkundige berigten, David betreffende, en der dichtstukken, aan hem zeker of waarschijnlijk, toe te kennen, rusten moet; en, zoo veel mij mogelijk was, heb ik deze vergelijking te werk gesteld, zoo ter aanvulling en opheldering, hier en daar, der eerstvermelden, als ter toelichting, nu en dan, der laatstgenoemden. Proeven van het een en ander heeft men aangetroffen, b. v. ten aanzien van Psalm LIX op bladz. 73, van Psalm XLI op bladz. 95, van Psalm LVI op bladz. 102, van Psalm XXVII op bladz. 110, van Psalm CXLI op bladz. 127, — ten aanzien van het tijdvak van Davids regering te Hebron op bladz. 140 en volg,, van dat der opvoering der Arke naar Sion, op bladz. 165 en volg., van dat, waarin de oorlogen plaats hadden, gedurende zijne regering over geheel Israël, met onderscheiden naburige volken op bladz. 183 en volg, en 187 en volg., en van dat van zijne vlugt voor Absalom op bladz. 215. Al hetwelk ik niet noodig hebbe, hier te herhalen of uit te breiden. — Meer, echter, dan van dit een en ander, dat is, van de betrekking der geschiedenis van David tot zijne dichtstukken, en van de toepassing zijner dichtstukken op zijne geschiedenis, eene beknopte aanwijzing te doen, of ook den noodigen wenk alleen, en aanleiding tot nader onderzoek, te geven, kon ik niet; daar het noch

door het doel van Bestuurderen des Genootschaps kon gevorderd zijn, noch door den aard eener Verhandeling werd toegelaten, eene uitvoerige en in alle hare deelen volledige geschiedenis van David te schrijven, of eenen *Commentarius* over alle zijne Psalmen, althans over de meesten derzelve, op te stellen.

§. 11.

Schijnt het, intusschen, aan iemand toe, dat de geschiedkundige berigten, David betreffende, die tot ons zijn overgekomen, minder uit zijne, voor ons bewaarde, dichtstukken kunnen worden opgehelderd en aangevuld, dan wel deze uit genen toegelicht en verklaard kunnen worden, en dat, inderdaad, ongelijk minder, dan oppervlakkig te denken was, uit Davids Psalmen ter uitbreiding en opheldering zijner geschiedenis valt op te zamelen, de reden daarvan zal wel hierin gelegen zijn, dat David in zijne gewijde dichtstukken meer het gevoel van zijn hart, zijne gezindheden, en zijne wenschen, gebeden en uitzigten, uitgedrukt en bezongen heeft, dan wel zijne lotgevallen en ontmoetingen. Zij zijn meer de beschrijving van zichzelven, van zijne gewaarwordingen, werkzaamheden des gemoeds, vrees,

hoop

hoop en geloof, dan van zijne bedrijven en geschiedenis.

§. 12.

Van daar dan ook, dat, zoo wel, als er bedachtzaamheid noodig is, om vast te stellen, dat deze of gene Psalm door David in deze of gene bepaalde omstandigheid, en bij dit of geen bepaald voorval van zijne geschiedenis, is vervaardigd geworden, insgelijks groote voorzigtigheid wordt vereischt, om uit zekere gezegden en uitdrukkingen in zijne dichtstukken tot voorvallen, of bijzondere omstandigheden, te besluiten, die, schoon met stilzwijgen in de geschiedkundige berigten, welke wij aangaande hem bezitten, voorbijgegaan, echter met David zullen hebben plaats gehad, en met welke derhalve zijne geschiedenis zou behooren aangevuld en verrijkt te worden. — In dit opzigt zijn sommigen dikwijls te ver gegaan. — Zoo is het, b. v., gansch niet onwaarschijnlijk, naar de meening van NACHTIGAL (15), dat de hovelingen van Saul meermalen getracht zullen hebben, David, gedurende zijn verblijf aan het hof, van zijne godsvrucht

(15) *Psalmen, gesungen vor Davids Thronbesteigung*, S. 94 und 176.

vrucht af te trekken, en zoo wel van zich afhankelijk, als met zich aan het kwaad medepligtig te maken, door het uitzigt op en de beloften van aanmerkelijken rijkdom en groote schatten en bezittingen, — en dat David binnen Nob, ten huize van Achimelech, vrij langen tijd zich heeft opgehouden; doch gewaagd schijnt het te zijn, wanneer, b. v., DELANIJ (16), uit Psalm XXXVIII en XLI meent te mogen opmaken, dat David, ten tijde van Absaloms opstand, door de kinderziekte aangetast, en, ten gevolge van dezelve, eenige dagen blind is geweest, — en als CHANDLER (17) uit Psalm XXXIV: 21 oordeelt, als waarschijnlijk, te mogen afleiden, „ dat de Psalmist in een zeer gevaarlijk toe„ val, hetwelk hem in zijne vlugt naar, of „ van, Gath bejegende, voor het breeken zij„ ner beenderen zij bewaard geworden."

§. 13.

Voorts is de vergelijking der geschiedkundige berigten, aangaande David in de gewijde schrif-

(16) Aangehaald door MICHAËLIS, *Not. ad Lowthii Praelectt. de S. Poësi Hebraeorum*, pag. m. 543 sq.

(17) *Oordeelkundige Geschiedenis van het Leven van David*, I Deel bladz. 160.

schriften voorkomende, en der dichtstukken, aan hem toegekend of met waarschijnlijkheid toe te kennen, geschikt, om wederkeerig derzelver echtheid te staven. — Zij bewijzen wederzijds, de laatstgenoemden de waarheid althans der eerstgenoemden, — en deze weder de oorspronkelijkheid en afkomst van genen van David. — Dat David waarlijk in zulke en zulke omstandigheden verkeerd, en waarlijk dergelijke en zoodanige ontmoetingen en lotgevallen gehad heeft, als de geschiedkundige berigten, aangaande hem in de verzameling der H. Schriften opgenomen, vermelden, is kennelijk uit den inhoud der Psalmen, waarin op zulke en zulke omstandigheden duidelijk wordt gezinspeeld, of zoodanige lotgevallen en ontmoetingen beschreven, betreurd, of, met blijdschap en erkentenis aan God, aan zijn weldadig bestuur worden dankgeweten. En de geschiedkundige berigten, hem betreffende, welke tot ons gekomen zijn, teekenen ons David juist zoo, in zijne lotgevallen en ontmoetingen niet alleen, maar in zijne denkwijs ook, aard, en karakter, dat hij juist zoo moest zingen, zoo gevoelvol, zoo treurig en neêrgebogen op den eenen tijd, zoo vrolijk en opgeruimd op den anderen, en altijd zoo godvruchtig, als wij in zijne Psalmen hem dat hooren doen; terwijl telkens menig-

vul-

vuldige gevallen en omstandigheden zijner geschiedenis in dezelve of aangeroerd, of uitdrukkelijk vermeld worden, waarvan de verhalen zijner levensbedrijven en lotgevallen verslag doen, en die door niemand anders, dan door David zelf, alzoo konden vermeld en bezongen worden.

§. 14.

Te meer geldt dit bewijs, omdat ook enkele van Davids dichtstukken, of geheel, of gedeeltelijk, in de geschiedkundige berigten, hem betreffende, zijn opgenomen en ingelascht, gelijk de achttiende Psalm 2 Sam. XXII, en de eerste helft van den honderd en vijfden Psalm, alsmede de zes en negentigste Psalm, 1 Kron. XVI; ten blijke, dat deze dichtstukken, bij het opstellen dier berigten, voorhanden waren, en aan David werden toegekend. En, omdat in de opschriften van onderscheiden Psalmen vele zulke bijzonderheden uit de lotgevallen en levensgeschiedenis van David met name en uitdrukkelijk genoemd worden, als welke de aanleiding tot derzelver vervaardiging aan hem gegeven hebben, die min of meer uitvoerig in de geschiedberigten, hem aangaande, welke wij bezitten, verhaald worden; ten blijke van de waarheid, en geloof-

waardigheid, derhalve, dier geschiedverhalen. Men denke hier aan Psalm III, XXXIV, LI, LIV, LVI, en anderen.

§. 15.

Misschien, al verder, kan de vergelijking dezer geschiedverhalen met de dichtstukken van David ook van nuttigen invloed zijn op de juiste beöordeeling en toepassing van die plaatsen, altoos van sommigen derzelve, welke uit de laatstvermelde in de schriften van het Nieuwe Verbond zijn aangehaald. Ter beslissing, namelijk, daarvan, of zulke plaatsen regtstreeksche en eigenlijk-gezegde voorspellingen in zich behelzen, of wel alleenlijk ter opheldering, of ter vergelijking, en alzoo slechts bij overneming en toepassing, zijn bijgebragt geworden, zal mogelijk ook iets kunnen toedragen het naauwkeurig onderzoek niet alleen van den aard en het oogmerk des Psalms in het algemeen, uit welke deze plaatsen genomen zijn, maar daarvan ook in het bijzonder, of, blijkens zijne geschiedenis, door David in die plaatsen op eigen persoon, eigen toestand, en eigen lotgevallen, in den eigenlijken zin en bepaaldelijk gedoeld zij. — Deze zaak, echter, van te wijden omvang zijnde, en geheellijk buiten het oogmerk dezer

Ver-

Verhandeling liggende, kan hier niet verder worden nagegaan. En genoeg zal het zijn, haar vermeld, en dezen wenk gegeven, te hebben.

§. 16.

Vooral ook, en bij uitstek, zal de vergelijking der geschiedkundige berigten aangaande de geschiedenis van David met zijne gewijde dichtstukken nuttig kunnen zijn, om 's mans edel en godvruchtig karakter met kracht en naar waarheid zich voor te stellen, of aan anderen te vertoonen, — en om gelukkig te slagen in de pragmatische behandeling zijner geschiedenis. — Uit de geschiedenis blijkt ons: „Hij deed en handelde, gelijk hij sprak „ in zijne gezangen," — en uit zijne gezangen: „Hij dacht en was gezind, gelijk hij „ voorkomt in de geschiedenis." Zoo plaatsen ons beide te zamen David, geheel, gelijk hij was, voor de oogen. En de uitkomst leert telkens, dat dezulken in de juiste afteekening en beoordeeling van David het minst gefaald hebben, die uit beide te gelijk, en vergeleken met elkander, 's mans beeldtenis gemaald, en over zijn zedelijk bestaan en gedrag hun oordeel geveld hebben. — Wij vereeren, en bewonderen somtijds, Davids geloof en vertrouwen op God, zijne deugd en gods-

godsvrucht, ook dan reeds, wanneer wij in de geschiedverhalen zijnes levens zijne daden en bedrijven lezen; maar meer nog doen wij zulks, wanneer wij tevens in zijne gezangen, die uitvloeisels van zijn hart, niet zelden voor God alleen, en in de eenzaamheid, uitgestort, de volkomen overeenstemming opmerken van zijn inwendig gemoedsbestaan met zijn uiterlijk gedrag, en hoe, waarlijk, onbepaald geloof aan de Goddelijke Voorzienigheid, onwankelbaar vertrouwen op de wijsheid, magt, en goedheid des Allerhoogste in al zijne beschikkingen, en hartelijke verkleefdheid aan deugd en godsvrucht, de bronnen en beginsels zijner handelwijs en zijner bedrijven geweest zijn. En even zeer wordt het ons, wanneer wij in Davids dichtstukken zien, hoe hij gezind was en dacht, welk geloof aan God en Gods bestuur, welk toevoorzigt op zijne leiding en op de waarheid van Gods beloften, welke verhechtheid aan God en zijne vrees, hem bezielden, duidelijk, dat hij in de gegeven omstandigheden handelen moest, gelijk de geschiedenis ons leert, dat hij gehandeld heeft, en tevens, dat hij dit uit de zuiverste beginselen gedaan heeft, en aangedreven door de edelste drijfveren, en gezindheden des gemoeds. — Wil men, b. v., zich overtuigen, dat hij, schoon op Goddelijken last gezalfd,

om eenmaal Koning van Israël te zijn, echter het tijdstip, door Jehova daartoe te beschikken, met lijdzaamheid en vertrouwen wilde afwachten, zonder dit door eigen ondernemingen en toeleg te verhaasten, en gedurende zijne vlugt voor Saul geheellijk vrij was van het plan en van den wensch, om de kroon en schepter aan Saul te ontrukken, gelijk diens hovelingen hem hiervan schijnen beschuldigd te hebben, men leze den honderd een en dertigsten Psalm; terwijl wederkeerig dit kort, maar gevoelvol en nadrukkelijk, lied diep ons in Davìds hart doet inzien, geheel en al dat voor ons bloot legt, zoo, als hetzelve gedurende het tijdvak, tot hetwelk het behoort, gesteld was, en volkomen ons verklaart, hoe David in hetzelve alzoo zich kon gedragen, en waarom hij werkelijk in hetzelve alzoo zich heeft gedragen, als de geschiedkundige berigten verhalen. Of wil men bewijzen hebben van de waarheid en opregtheid van 's Mans berouw en schuldbelijdenis voor God na zijne gepleegde misdaad, 2 Sam. XI. te boek gesteld, men vergelijke den een en vijftigsten en twee en dertigsten Psalm; daar de inhoud en geest dezer dichtstukken zijne gansche ziel voor ons open leggen, de beste uitlegging in zich behelzen van den zin, waarin, en de meest juiste aanduiding van het gevoel, waarmede, dat: „ Ik „ heb

„ heb gezondigd tegen den Heere!" naar 2 Sam. XII: 13, tot Nathan door hem gesproken werd, en op het regte standpunt ons plaatsen, van waar wij hebben uit te gaan, om Davids misdrijf in dezen, en zijn gehouden gedrag na hetzelve, naar waarheid te beoordeelen.

§. 17.

Van daar dan ook, dat, al verder, gelijk in deze twee, tot voorbeelden door ons aangevoerde gevallen, zoo ook in veelvuldig andere van soortgelijken aard, de vergelijking van de geschiedkundige berigten, David betreffende, met zijne dichtstukken hare dienst bewijst, om de eer en godsvrucht van 's Mans gedrag en karakter te handhaven tegen onderscheiden beschuldigingen, in vroeger en later tijd tegen hem ingebragt. Zoo wel, toch, als men, bij deze soort van aanvallen en beschuldigingen, te dikwijls vergeten heeft, bij de geschiedkundige berigten den aard der tijden en omstandigheden behoorlijk in overweging te nemen, door welke David, in gevallen, waarin men hem bezwaart, niet zelden niet anders, dan hij deed, zich kon gedragen, of in dewelke hij genoegzame verschooning vindt; even zoo heeft men, bij dezelve, al te dikwijls nagelaten, uit zijne dichtstukken zich te herinneren, om welke re-

denen, met welke bedoelingen, uit welke gesteldheid en met welke gezindheden des gemoeds, hij te werk ging, of, hoe zwaar het hem viel, alzoo te moeten handelen, of, welke smart en weedom hij weldra gevoelde, alzoo gehandeld te hebben. Dit doende, zal men Davids godsvrucht, edelmoedigheid, menschlievendheid, zachtmoedigheid, en, in het algemeen, 's Mans zedelijk karakter, wel niet onbevlekt en zonder gebrek bevinden, gelijk hij ook geenszins als volmaakt ons wordt voorgesteld; maar vrij toch van velen dier ondeugden en smetten, welke door velen, bijzonder ook onder de bestrijders der geopenbaarde godsdienstleer, en van de hooge waardij der gewijde oorkonden, hem zijn aangetigt. En ook de schriften, bepaaldelijk, des Nieuwen Verbonds, welke met roem en ophef van David spreken, — en de Christelijke godsdienst, welker geest en onderwijs op Davids geschiedenis, lotgevallen, voorbeeld en gezangen, haren belijder henen wijzen ter zijner onderrigting, vertroosting, en vorming, — zullen hierin een middel bezitten tot hare verdediging tegen de wapenen, welke van deze zijde tegen haar gewend worden.

§. 18.

Eindelijk komt hier nog in aanmerking het aanbelang, hetwelk de vergelijking der geschiede-

denis en der dichtstukken van David bezit ten aanzien van beider praktikaal gebruik. Bij vele gedeelten zijner geschiedenis zullen de Psalmen, daartoe behoorende, ons tot bestuur en onderwijs verstrekken kunnen, hoe, in soortgelijke gevallen en omstandigheden, betamend, wijs en godvruchtig, ons te gedragen, en van velen zijner Psalmen zal het gebruik als dan het meest voor ons nuttig en gepast zijn ter onzer opwekking of vertroosting, wanneer wij de bijzondere gedeelten zijner geschiedenis bepalen kunnen en onder het oog houden, in welke dezelve door hem ontboezemd zijn, en die in zekere mate met onzen toestand en met onze behoeften overeenkomen. Uit deze vergelijking ontdekken wij, welk gemoedsbestaan als toen in David was, welk voorbeeld hij ons geeft, wat in gegeven omstandigheden onze pligt is, en wat tot onze bemoediging dienen kan. Zoo wordt het onderwijs, uit beiden af te leiden tot ons bestuur en onze aanwakkering in de beöefening der godzaligheid, te meer bestemd, maar even daardoor dan ook te krachtiger en te nuttiger; en voor velerlei misbruik van sommige gedeelten zijner geschiedenis, en onvoorzigtige toepassing, of verkeerde overbrenging, van onderscheiden uitdrukkingen en gezegden in zijne dichtstukken, zullen wij beveiligd worden. Waarom ook in dezen de

vereïschte opmerkzaamheid en bedachtzaamheid aan de Uitleggers, aan den Prediker, en aan elken Christelijken Bijbellezer, niet genoegzaam zijn aan te prijzen.

§. 19.

Met die opmerkzaamheid en bedachtzaamheid gelezen, zal toch bestendig de geschiedenis van David onder de belangrijkste en leerzaamste geschiedenissen te rekenen zijn, welke in de gewijde schriften der oude Hebreën, bij het weldadig en genadig bestuur der Goddelijke Voorzienigheid, voor ons zijn bewaard gebleven. En, dus gebruikt, mag, tot op den huidigen dag, het boek der Psalmen, als het algemeen-bruikbaarste, als het nuttigste, leerrijkste en stichtelijkste boek onder de schriften des Ouden Testaments, ook voor ons, worden aangemerkt (18). „ Welk eene uitwerking," zegt daarom REINHARD te regt, „ hebben niet de Psalmen alleen reeds te allen tijde gehad, en welken plooi, welken ijver tot alles goeds, welken troost in alle omstandigheden, hebben zij niet aan den

„ geest

(18) Dit laatste zijn woorden van den Eerw. EGELING, *De Weg der Zaligheid naar het beloop des Bijbels*, I Deel bladz. 176.

„ geest van ontelbaar vele menschen medege-
„ deeld!" (19) en LUTHER (20), „ van
„ hier dan ook, dat het Psalmboek aller hei-
„ ligen handboek is, en dat elk, in welke om-
„ standigheden hij verkeere, daarin Psalmen en
„ woorden vindt, die op hem en het zijne
„ slaan, en voor hem zijn, als of zij er enkel
„ om zijnentwil juist zoo geplaatst waren, dat
„ hij zelf ze niet beter stellen noch uitvinden
„ kan, noch wenschen mag."

§. 20.

En beter kan ik dan ook wel deze mijne proeve niet besluiten, dan met het gezegde van den Kerkvader BASILIUS (21):

Ἡ τῶν Ψαλμῶν βίβλος τὸ ἐκ πάντων ὠφέλιμον περιείληφε· προφητεύει τὰ μέλλοντα, ἱστορίας ὑπομιμνήσκει, νομοθετεῖ τῷ βίῳ, ὑποτίθεται τὰ πρακτέα· καὶ ἁπαξαπλῶς κοινὸν ταμιεῖόν ἐστιν ἀγαθῶν διδαγμάτων, τὸ ἑκάστῳ πρόσφορον κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν ἐξευρίσκουσα.

(19) *Christelijke Zedeleer*, VIII Deel bladz. 30.
(20) In zijne *Voorrede voor de Psalmen*, aangehaald door REINHARD, t. g. pl.
(21) *Homil. in Psalm. I. Opp.* Tom. I. pag. 90.

B L A D W IJ Z E R.

Psalm

Psalm

Psalm

PROEVE VAN ANTWOORD

OP DE

PRIJSVRAGE:

In welken zin moeten wij de leer van JEZUS CHRISTUS *en zijne Apostelen, als* VAN GOD ZELVEN GEOPENBAARD, *beschouwen? Kan met derzelver uitspraken overeen gebragt worden het gevoelen der genen, die aan de* REDE *het onbetwistbaar gezag toeschrijven, om over zaken van Godsdienst te beslissen? En is, dit ontkend zijnde, des niet te min, een vrij onderzoek over het geopenbaarde toe te staan?*

DOOR

H. H. DONKER CURTIUS,

THEOL. DOCT. EN PREDIKANT TE ARNHEM,

AAN WIEN EEN GOUDEN EEREPRIJS IS TOEGEWEZEN.

INHOUD.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Kan met de uitspraken van JEZUS *en de Apostelen overeengebragt worden het gevoelen der genen, die aan de* REDE *het onbetwistbaar gezag toeschrijven, om over zaken van godsdienst te beslissen?*

DERDE HOOFDSTUK.

Kan een vrij onderzoek van het geopenbaarde worden toegestaan, in weerwil dat aan de Rede het gezag niet wordt toegekend, om over zaken van de Godsdienst te beslissen?

PROE-

PROEVE VAN ANTWOORD

OP DE

PRIJSVRAGE:

In welken zin moeten wij de leer van JEZUS CHRISTUS *en zijne Apostelen, als* VAN GOD ZELVEN GEOPENBAARD, *beschouwen? Kan met derzelver uitspraken overeen gebragt worden het gevoelen der genen, die aan de* REDE *het onbetwistbaar gezag toeschrijven, om over zaken van Godsdienst te beslissen? En is, dit ontkend zijnde, des niet te min, een vrij onderzoek over het geopenbaarde toe te staan?*

INLEIDING.

Na dat de leer van JEZUS CHRISTUS, als bevattende eene Goddelijke openbaring, sedert meer dan achttien eeuwen is beleden, zoude de vraag, *in welken zin* men die leer als van God zelven geopenbaard moet beschouwen, bevreemding moeten baren, indien men konde vergeten, dat de wijze, op welke in onze dagen over den aard eener goddelijke openbaring

door velen wordt gesproken, aan een geleerd Genootschap gereede aanleiding geeft tot het doen van zoodanige vraag. Het is wel waar, dat de groote meerderheid der belijders van het Christendom ten deze geen twijfel voedt. Deze houdt het daarvoor, dat de waarheden, welke der Christelijke leer uitsluitend eigen zijn, door de menschelijke Rede, langs den gewonen weg van onderzoek, niet konden worden ontdekt; en dat dezelve onmiddellijk door God zijn medegedeeld aan zijnen Zoon, die van den hemel op de aarde is gekomen, om dezelve aan de menschen bekend te maken, en vervolgens door, onder het onmiddellijk bestuur en de leiding van den Heiligen Geest staande Apostelen, verder over de wereld te verbreiden. Deze alle hooren, in de leer van JEZUS, *God, die voormaals gesproken heeft door de Profeten, nu sprekende door zijnen Zoon.* — Te gelijker tijd is het ook waar, dat dit geloove niet *aller* is, daar er gevonden worden, die de mogelijkheid van zulk eene onmiddellijke Goddelijke openbaring ontkennen; anderen, die dezelve voor overtollig verklaren; nog anderen, die, den *naam* van openbaring behoudende, den aard van deze echter zoo bepalen, dat alles, wat zij bevat, neêrkomt op hetgene der menschelijke Rede kenbaar is; zoodat het geheele begrip van onmiddel-

delbare ontdekking van God zelven daarbij geheel wegvalt. Wat van deze laatste meening zij, verdient te meer onderzocht te worden, doordien het niet ontkend kan worden, dat zij, die dezelve voorstaan, zich veelal door wijsgeerige scherpzinnigheid onderscheiden, aan derzelver betoogredenen groote overtuigingskracht weten bij te zetten, en alzoo het geloof der groote meerderheid onzer Christenbelijders in gevaar van wankelen kunnen brengen.

Is uit dezen hoofde de vraag, hierboven aangeschreven, als eene vrucht der beschouwing van de gesteldheid der denkwijze onzer dagen regt tijdig en gepast te noemen; derzelver inrigting is tevens zoodanig, als best tot eene overtuigende uitkomst leiden kan. Zij toch, die de laatst aangeduide meening voorstaan, geven zich het voorkomen van niets anders te zeggen en te leeren, dan hetgene ook door JEZUS en deszelfs Apostelen zal bedoeld zijn, als welke aan derzelver leer alleen in zoo verre Goddelijken oorsprong zullen hebben toegekend, als dezelve in de wetten onzer Rede is vervat, en door deze, en dus door *God zelven*, die ons deze Rede gaf, als waar en zeker aangenomen wordt. Hoe zal men de gegrondheid of ongegrondheid van dit gevoelen beter in het licht kunnen stellen, dan door

hetzelve te vergelijken met hetgene JEZUS en de Apostelen zelve nopens den oorsprong der leer, welke zij predikten, hebben gezegd: ten einde alzoo te ontdekken, of hier overeenstemming dan wel strijd besta? Indien de uitkomst het laatste overtuigend leert, zoo is het uitgemaakt, dat het bedoelde gevoelen althans niet *dat* is, hetwelk JEZUS en de Apostelen hebben gekoesterd, en in zoo verre dan ook niet kan aangenomen worden. Maar ook *dan* blijft ons de verpligting over, om aan te toonen, dat de regten der menschelijke *Rede*, welke *vrij* wil onderzoeken, geenszins worden gekrenkt, wanneer men een onmiddellijk en stellig onderrigt van God in de leer van JEZUS vindt en eerbiedigt. Niets toch wat de regten der Rede schendt is aannemelijk: en alzoo moet ons ook hier blijken, dat de aanspraak op vrij onderzoek, welke zij maakt, en, naar haren aard, maken moet, aan haar onverlet wordt gelaten. Tot dit laatste betoog geeft het derde lid van het vraagstuk gepaste aanleiding.

Het was deze juiste inrigting der vraag, welke, na het belang des onderwerps, mij heeft uitgelokt om te beproeven, wat ik tot beantwoording derzelve vermogt. Het is de slotsom mijner overdenkingen, welke ik, bij deze, aan het welwikkend oordeel der Heeren

Di-

Directeuren van *het Genootschap tot verdediging van de Christelijke Godsdienst* onderwerp.

EERSTE HOOFDSTUK.

In welk eenen zin moeten wij de leer van JEZUS CHRISTUS *en zijne Apostelen, als* VAN GOD ZELVEN GEOPENBAARD, *beschouwen?*

§. 1. Eene aandachtige beschouwing van het vraagstuk, in dit Hoofdstuk te beantwoorden, doet dadelijk zien, dat tot deze beantwoording *niet* wordt gevorderd een betoog, *dat* de leer, door JEZUS en zijne Apostelen verkondigd, door God *is* geopenbaard. Dit betoog wordt hier gegeven: en alzoo ondersteld, dat die leer, in éénen of anderen zin, door God geopenbaard is. Doch, daar door allen, die dit toestaan, niet hetzelfde denkbeeld wordt gehecht aan de woorden *goddelijk* en *openbaring*, en dus de overeenstemming hier slechts schijnbaar is; zoo wordt het noodzakelijk, te onderzoeken, in *welken zin* die leer kan en moet gezegd worden *geopenbaard*

te zijn *door God zelven.* Men verbindt namelijk met de woorden *goddelijk* en *openbaring* een der vier volgende begrippen: 1°. *Godewaardig*, wegens de voortreffelijkheid van den inhoud; 2°. door de Goddelijke Voorzienigheid *beschikt*; 3°. der menschelijke natuur door God, bij derzelver onstaan, *medegedeeld*; 4°. door God, vervolgens, onmiddellijk *ontdekt.* De bepaling, in welke van deze beteekenissen deze woorden moeten genomen worden, wordt hier alleen gevorderd. Door deze bepaling op te geven, beantwoordt men de vraag.

§. 2. Ofschoon niet alle, die zich bevlijtigd hebben om het begrip van Goddelijke *openbaring* te bepalen, denzelfden weg hebben bewandeld, schijnt het echter niet twijfelachtig te zijn, welken weg men hier te bewandelen heeft. De aard van het onderwerp wijst dezen weg aan. Het begrip van *openbaring* is *historiesch*, en behoort alzoo *geschiedkundig* ontwikkeld te worden (1). Dit wil zeggen: wij moeten uit de geschiedenis verzame-

(1) Verg. C. ROGGE in TEYLER'S *Godgel. Gen.* XV. D. bl. 21. BRETSCHNEIDER, *Systhem. Entwickelung aller in die Dogmatik vorkommenden Begriffe*, 1e Aufl. s. 29. STORR, *Bemerkungen über* KANT'S *philosophische Religionslehre*, §. 7. s. 22—25. MICHAËLIS, *Inl. in het N. V.* I. D. bl. 15.

melen, wat JEZUS en de Apostelen gezegd hebben van den *aard* der Goddelijke openbaring, door welke zij hadden ontvangen de leer, welke zij verkondigden; en deze uitspraken moeten wij, volgens erkende regelen der uitlegkunde, zoo verklaren, dat wij tot zekerheid komen omtrent den *zin*, in welken zij van Goddelijke openbaring spraken. De zin, welke ons alzoo blijkt *door hen bedoeld* te zijn, is dan de eenige, welke wij mogen aannemen; want de teekenen en wonderen, door JEZUS en zijne Apostelen gedaan, ter bevestiging van de Goddelijkheid van derzelver leer, (en welker zekerheid hier bij ons wordt ondersteld), bewijzen die Goddelijkheid in *dien zin*, waarin zij, door JEZUS en de Apostelen, is verkondigd.

§. 3. Wanneer men dit onderzoek doet omtrent de *leer* van JEZUS, zoo bezigt men een *algemeen* woord, om iets meer *bijzonders* aan te duiden; of den naam van het *geheel*, om slechts een *gedeelte* te kennen te geven. Hier wordt toch niet gesproken van de *geheele* leer van JEZUS, in alle hare deelen. Tot deze toch behooren ook waarheden van de *Natuurlijke* Godsdienst, welke JEZUS in zijne leer opnam; doch ten aanzien van welke het bedoelde onderzoek niet te pas komt. Deze maken dus hier van zelf eene uitzondering. De aard der

 zaak

zaak leert alzoo, dat wij, *hier* sprekende van *leer* van JEZUS, alleen op het oog hebben dat gedeelte van JEZUS leer, hetwelk aan haar eigendommelijk is, en door de Natuurlijke Godsdienst ons niet wordt ontdekt, en hetwelk zich, in algemeene bewoordingen, aldus laat zamentrekken en uitdrukken: „ dat God het door de zonde ongelukkige menschelijke geslacht, hetwelk behoefte heeft aan vergeving en verbetering, door JEZUS met zich verzoent; vergeving door JEZUS lijden en dood, en verbetering door den H. Geest deelachtig wil doen worden, en alzoo tot eeuwig geluk brengen (2)."

§. 4. Aldus bepaald hebbende, *wat* wij moeten navorschen; *hoe* wij dat moeten doen; en ten aanzien *van welk stuk* wij dat moeten doen; kunnen wij voortgaan met ons onderzoek nopens hetgene JEZUS betrekkelijk deze zaak *zelf* heeft gezegd. Hierna zullen wij zijne *Apostelen* hooren. — Hetgene JEZUS betrekkelijk dit stuk gezegd heeft, is meer zijdelings, of meer regtstreeks tot hetzelve betrekkelijk. Ik geloof, het alles als één geheel te

(2) Verg. MORUS, *Epit. Th. Christ.* p. 7, 8. en L. MEYER, *over de onderlinge verwantschap der ware Wijsgeerte met de Christel Openbaring.* Werken van TEYLERS *Godgel. Gen.* VI. D. bl. 297.

te zullen doen uitkomen, en tot een *zeker* resultaat te zullen geraken, wanneer ik het min of meer regtstreeks tot dit onderwerp behoorende opneme in de volgende zeven stellingen: 1°. JEZUS verzekert, dat Hij van God was *gezonden*; 2°. als *Leeraar der wereld*; die 3°. het *volmaaktste onderrigt* zoude geven; die 4°. dat *alleen* geven kon; die 5°. *grooter* was dan *alle Profeten;* die 6°. zijne leer had *niet* door *eigene vinding*, maar *van God;* zoodat 7°. wie deze zijne leer verwerpt, de leer van *God zelven* verwerpt.

§. 5. JEZUS *verzekert, dat Hij van God was gezonden.* Dit doet Hij op de allerstelligste wijze. *Ik ben gekomen in den naam mijns Vaders* (3), d. i. *op gezag van* mijnen Vader, in tegenstelling van iemand, die komt *in zijnen eigen naam*, d i. op zijn *eigen* gezag (4). *Ik ben van mij zelven niet gekomen*, d. i. niet op *eigen* gezag als Leeraar opgetreden, *maar Hij is waarachtig*, *die mij gezonden heeft* (5). *Ik ben van God uitgegaan* (gelijk een gezant uitgaat van den genen, die hem zendt) en kome [van hem]. *Want ik ben van mij zelven niet gekomen*, maar Hij heeft

(3) *Joh.* V, 43.

(4) KUINOËL et TITTMANN *ad h. l.*

(5) *Joh.* VII, 28, 29.

heeft mij gezonden (6): d. i. ik kome niet op *eigen gezag*, maar *op last van God.* In het laatste gebed, hetwelk Hij, in de tegenwoordigheid van zijne leerlingen, uitsprak, herhaalde Hij dit denkbeeld nog tot tweemalen toe: *Dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen, en* JEZUS CHRISTUS, *dien Gij gezonden hebt;* en nog eens: *opdat de wereld bekenne, dat Gij mij gezonden hebt* (7). — Omtrent alle deze en soortgelijke uitspraken geldt dezelfde aanmerking, namelijk, dat JEZUS, gewagende van zijne zending door God, steeds bedoelt, geene *middellijke*, maar eene *onmiddellijke* zending. Hij noemt zich *Gods Gezant*, niet in zoo verre Hij zich door bijzondere godvruchtige aandrift opgewekt, of door gewone beschikkingen der Voorzienigheid geleid gevoelde tot zijn werk, en derhalve alleen in dien zin, in welken wij wel eens zeggen, dat

b. v.

(6) *Joh.* VIII, 42.

(7) *Joh.* XVII, 3, 23. verg. voorts *Joh.* III, 17, 34. V, 36, 38. VI, 29, 57. X, 36. XI, 42. XVII, 18. en eene reeks van andere plaatsen, vooral in het Evangelie van JOHANNES voorkomende; alwaar JEZUS, bijna standvastig, God omschrijft met bijvoeging van deze woorden: *die mij gezonden heeft;* zie *Joh.* IV, 34. V, 23, 24, 30, 37. VI, 38, 39, 40, 44. VII, 16, 28, 33. VIII, 16, 18, 26, 29. IX, 4. XII, 44, 45, 49. XIII, 20. XIV, 24. XV, 21. XVI, 5.

b. v. de Voorzienigheid W. TELL *zond*, om de vrijheid van *Zwitserland* te grondvesten; dat God LUTHER *zond*, om de Kerk te hervormen; WILLEM I. om *Nederland* te bevrijden. Hoe lofwaardig ook de grondbeginselen waren, door welke deze mannen werden bewogen, om te doen, wat zij deden; hoezeer wij in hen mogen en moeten eerbiedigen werktuigen, van welke zich de Voorzienigheid bediende ter bereiking van hare weldadige bedoelingen; zij waren echter geene onmiddellijke gezanten van God. Zij kwamen wel degelijk *in hunnen eigenen naam*, uit *zich zelven;* en dus zóó als JEZUS stellig verzekerde dat Hij *niet* kwam. Wanneer Hij *tegen* zulk eene soort van zending de zijne *overstelt*, zoo is het duidelijk, dat Hij zich toekent eene *onmiddellijke* zending van God, even zoo als naderhand zijne Apostelen eene *onmiddellijke* zending van Hem hadden, toen Hij hun regtstreeks den last had gegeven, om uit te gaan in de geheele wereld, en het Evangelie te verkondigen. Waarom Hij dan ook der *Apostelen* zending door *Hem* vergelijkt met *zijne* zending door den *Vader*, zeggende: „ *Gelijkerwijze Gij mij gezonden hebt in de wereld*, ALZOO *heb ik hen gezonden* (8), en: *gelijker-*

(8) *Joh.* XVII, 18.

kerwijze mij de Vader gezonden heeft, zende ik ulieden (9)." Nu weten wij, dat de Apostelen regtstreeks en *onmiddellijk* door JEZUS gezonden waren, en wanneer nu de aard van zijne zending door den Vader gelijk stond met den aard der zending van JEZUS Apostelen door Hem, zoo blijkt middagklaar, dat JEZUS zich zelven eene onmiddellijke zending van God heeft toegekend (10). Het is van geen gering belang, wel onder het oog te houden, dat het van zulk eene zending was, dat JEZUS sprak, gelijk nader zal blijken, zoodra wij bedenken, tot *welk doel* JEZUS verklaarde, alzoo onmiddellijk gezonden te zijn. Namelijk:

§. 6. JEZUS verzekerde, alzoo gezonden te zijn tot *Leeraar der wereld.* Een iegelijk verstaat, wat Hij zeggen wil, wanneer Hij van zich zelven verklaart, dat Hij is *het licht der wereld*, en *een licht in de wereld gekomen, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, in*

(9) *Joh.* XX, 21.

(10) Om de *kortheid*, welke het Genootschap verlangt, te behartigen, trede ik, bij dit stuk, in geen breeder betoog, hetwelk mij, bij de groote klaarheid der zaak, overbodig schijnt. Hem, die er meer over verlangt, verwijze ik naar SUSKIND, *In welchem Sinne hat Jesus die Göttlichkeit seiner Religions- und Sitten-lehre behauptet?* S. 21 ff.

in de duisternis niet blijve (11). Zijn geheel openbaar leven is trouwens, de uitlegging van deze en dergelijke gezegden. Waarin toch was Hij steeds bezig? was het niet in *onderwijzen;* en alzoo in het volbrengen van het werk van *Leeraar?* Dit noemde Hij zijne zending; het *werk* desgenen, *die Hem gezonden had* (12); en verklaarde, *gezonden te zijn in de wereld, om der waarheid getuigenis te geven* (13). Dit *doel* nu van JEZUS zending vergelijkende met den *aard* derzelve, in de vorige paragraaf ontwikkeld, zoo zien wij, dat ook de *leer*, door JEZUS voorgedragen, aan Hem, *onmiddellijk*, door God moet zijn medegedeeld. Wie toch eenen gezant afzendt tot het volbrengen van zeker bepaald werk, moet aan dien gezant den aard van dat werk uitleggen. Wie iemand zendt met het bepaalde doel, om anderen iets te leeren, moet aan dengenen, dien hij afzendt, zeggen, wat hij leeren moet. Met andere woorden, wie door middel van eenen afgezant, anderen wil onderwijzen, moet beginnen

(11) *Joh.* VIII, 12. en XII, 46. verg. KRAUSE de usu vocab. φῶς en σκοτία *in Syll.* MUNTINGHII, Vol. I. p. 192 et 197 seqq. et KUINOËL *ad h. l.*

(12) *Joh.* IV, 34.

(13) *Joh.* XVIII, 37.

nen met zelf onderwijs te geven aan den genen, dien hij afzendt. Indien derhalve JEZUS heeft te kennen gegeven, dat Hij door God ONMIDDELLIJK was gezonden; en indien Hij verder heeft te kennen gegeven, dat Hij was gezonden, *om te onderwijzen;* zoo moet volgen, dat Hij de leer, welke Hij onderwijzen moest, desgelijks *onmiddellijk* van God had geleerd. — Met dit denkbeeld strookt ook, wat wij JEZUS verder nopens zich als Leeraar hooren verklaren, als daar is

§. 7. *Dat zijne leer het volmaaktste onderwijs* bevattede. Of, wat geeft Hij anders te kennen, wanneer Hij verzekert, dat *niemand den Vader kent dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren* (14)? dat, wie *vermoeid* en *belast waren*, (door wettische instellingen) juist *zijne* leer moesten aannemen, *om rust te vinden voor hunne zielen* (15)? dat wien *dorstte*, die juist *tot Hem* moest *komen, om te drinken* (16)? dat Hij de *Christus* was, bestemd, om *alle dingen te leeren* (17)? Stellen wij hier het begrip van *onmiddellijk* onderwijs, door God gegeven, voor een oogenblik

(14) *Matth.* XI, 27.
(15) *Ald.* vs. 26, 29.
(16) *Joh.* VII, 37.
(17) *Joh.* IV, 25, 26.

blik ter zijde. Laat ons aannemen, dat Hij alleen in dien zin gezegd kon worden, van God onderwezen te zijn, waarin elk, die in zaken van Godsdienst, door eigen nadenken en onderzoek, tot meer licht kwam, gezegd kan worden, door goddelijk licht bestraald, of door God onderwezen en verlicht te zijn; en wat zullen wij dan van dergelijke gezegden; wat van den man die dezelve voortbragt, moeten oordeelen? Moeten wij er niet in hooren laffe grootspraak, en poging tot ijdele zelfverheffing? Het was *dan* toch maar *zijn* brein, hetwelk die leer had uitgedacht; *zijn* geest van onderzoek, die deze waarheden had ontdekt, en dan deze zóó hoog en met zulk vertrouwen te verheffen; wat wordt dit anders, dan zich zelven aan te bevelen? Of alles bedriegt mij, of ik zie hierin eenen geest der ijdelheid, geheel vreemd aan het karakter van JEZUS. Maar alles verandert van gedaante, wanneer JEZUS hier verheven heeft, wat het zijne *niet* was. Met andere woorden: de ophef, met welken JEZUS sprak, van de voortreffelijkheid der leer, welke Hij verkondigde, strookt eeniglijk met het denkbeeld, dat Hij dezelve *onmiddellijk van God had geleerd*, en *ontvangen*. Dit valt te meer in het oog, wanneer men in aanmerking neemt, wat ik be-

boven (§. 4.) in de vierde plaats noemde; dat namelijk

§. 8. JEZUS te kennen gaf, dat Hij dit volmaakte onderwijs, *alleen* geven kon. Men ziet dit in de zoo even bijgebragte verzekering, dat men de openbaring der kennis van God, door NIEMAND kon verkrijgen, dan door Hem alleen (18). Desgelijks, wanneer Hij tot NIKODEMUS zegt: NIEMAND *is opgevaren in den Hemel* (t. w. om daar *de Hemelsche dingen* (vs. 12.) te vernemen) *dan die uit den Hemel gekomen is*, (namelijk) *de Zoon des menschen, die in den Hemel is* (19). Laat ons ook hier het begrip van een onmiddellijk van God ontvangen onderwijs ter zijde stellen, en vragen wij ons dan af, hoe JEZUS zóó heeft kunnen spreken? Al is iemand nog zoo schrander en scherpzinnig, hij zal toch niet kunnen bestaan te zeggen, dat hij *God kent*; hij zal nog veel minder bestaan te zeggen, dat hij Hem *alleen* kent, en buiten hem *niemand*: want wat ook ons vernuft uitvond; hoezeer hetzelve dingen voortbrengt, waarvan men vroeger niet had gehoord; wij kunnen er echter nooit voor instaan, dat niet het-

zelf-

(18) *Matth.* XI, 27. *Luk.* X, 22.

(19) *Joh.* III, 13. verg. MORUS, *Ep. Th. Chr.* p. 9. SUSKIND, *a. w.* s. 32 ff. en 204—21.

zelfde ook in anderer gedachten is opgekomen. Maar dit kan men dan met volkomen gewisheid, wanneer men in het geval verkeert, waarin JEZUS zich bevond, volgens zijne eigene verklaring. Hij was *in den Hemel geweest*, en had daar van God zelven gehoord de *Hemelsche dingen*, welke Hij nu kwam verkondigen: en om dat dit geval *alleen* met Hem bestond, en met niemand anders, kon Hij, met vol vertrouwen zeggen, dat Hij *alleen*, en buiten Hem *niemand*, het onderwijs kon geven, hetwelk Hij gaf. Alleen met het begrip van een *onmiddellijk* onderrigt, strookt zulk eene verzekering; maar met het begrip van een *middellijk* onderwijs, volstrekt niet. — Ik wil dit nog eens versterken door ontwikkeling der 5de stelling, boven (§. 4.) voorgesteld, t. w.

§. 9. JEZUS heeft zich zelven voorgesteld, als die als Leeraar *grooter was dan de Profeten, die vóór hem geweest waren.* — Het is bekend, welke denkbeelden men van de Profeten had. Zij waren de lieden, welke in den naam van God spraken, bevelen gaven, toekomstige dingen voorspelden; tot dit alles in staat gesteld door den Geest van God, die op hen rustte, hun verstand verlichtte, en hun de toekomende dingen verkondigde. *Zonder* zulk een bijzonder en onmiddellijk

goddelijk licht, — *geen Profeet!* Wanneer nu JEZUS bij het beschrijven der goddelijkheid van zijne leer, zich niet alleen bedient van dezelfde uitdrukkingen, met welke de goddelijkheid der zending van MOZES en de Profeten beschreven wordt (20), en dus in zoo verre zich met hen plaatst op ééne lijn; maar zelfs zich, als Leeraar, rang toekent *boven* deze Profeten; hoe zal men dan het begrip van *onmiddellijke* goddelijke verlichting, of onmiddellijk goddelijk onderwijs, bij mogelijkheid kunnen verwijderen of uitsluiten (21)? En zoo immers doet Hij, wanneer Hij niet alleen zich zelven *meer* noemt, dan de *Profeet* JONAS (22); maar ook verzekert, dat vele Profeten *hebben begeerd, te hooren en te zien*, wat zijne leerlingen (uit zijnen mond) *hoorden* en (in Hem) zagen (23); ja, wanneer Hij van JOHANNES den *Dooper* verklarende, dat *deze meer was dan een Profeet;*

(20) b. v. *God heeft mij gezonden; ik ben van Hem uitgegaan; ik heb het van God gehoord; ik spreek de woorden Gods*, enz. verg. *Exod.* III, 10, 15, 16. IV, 12. *Jes.* VI, 8, 9. XX, 2. XLI, 1. *Jer.* I, 4. VII, 1. Zie verder SUSKIND a. w. s. 163, 164.

(21) Verg. MICHAËLIS, *Inl. in het N. V.* I. D. bl. 152 en v.

(22) *Matth.* XII, 41.

(23) *Matth.* XIII, 17.

feet, dezen tevens doet kennen, als die weder zoo ver in rang stond onder *Hem*, als de heraut staat onder den Vorst, wiens komst hij aankondigt (24). Stelt men hier, dat JEZUS datgene heeft gemist, zonder hetwelk niemand *Profeet* was, hoe kon Hij dan zich zelven rang toekennen verre *boven* de Profeten? Dit heeft Hij alleen *dan* kunnen doen, wanneer hij zich bewust was, dat het goddelijke licht, hetwelk hun verstand had bestraald, veel meer nog en veel helderder het zijne bestraalde; dat aan Hem, veel meer dan aan iemand van hen, de raad van God *onmiddellijk* door God zelven was geopenbaard (25). Zoo veel ten minste is zeker, dat de Joden, tot welke JEZUS aldus sprak, hem niet anders dan in dezen zin konden verstaan; dat JEZUS dit heeft moeten weten, en dat Hij dus, voorbedachtelijk, onverstaanbaar voor zijne toehoorders heeft moeten willen zijn, indien Hij er iets anders door heeft willen te kennen geven, dan zij er door verstaan konden. En nu leeren wij ook de kracht verstaan van de zesde stelling, namelijk:

§. 10. den krachtvollen zin, in welken JEZUS verzekerde, dat Hij zijne leer *niet* had door ei-

(24) *Matth.* XI, 9, 10.
(25) Verg. SUSKIND a. w. s. 196—198.

eigene vinding, maar *van God.* Wanneer de Joden vragen: *Hoe weet deze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeft?* zoo antwoordt JEZUS zonder aarzelen: *Mijne leer is de mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft. Zoo iemand wil deszelfs wil doen, die zal van deze leer bekennen, of zij uit God is, dan of ik van mij zelven spreke* (26). Hier lost JEZUS het raadsel, hoe Hij, zonder geleerd menschelijk onderwijs ontvangen te hebben, de schriften verstond, daardoor op, dat Hij eenen anderen Leeraar had gehad, namelijk *God*, en dat Hij niet predikte eene leer van eigene vinding, maar alleen de leer, *door God hem geleerd.* Op gelijke wijze zegt Hij elders, dat Hij *de waarheid had gesproken, welke Hij van God had geleerd* (27); en nog op eene andere plaats, dat *de woorden* (d. i. de leer), *welke hij aan zijne Apostelen had gegeven*, dezelfde waren, *welke de Vader aan hem had gegeven* (28). Wat beteekende het nu, dat JEZUS zijne leer aan de Apostelen had *gegeven?* Immers niets anders, dan dat Hij hun

(26) *Joh.* VII, 15—17. verg. het breedvoerig betoog over deze plaats bij SÜSKIND a. w. s. 25 ff.

(27) *Joh.* VIII, 40. verg. 26 en 28. XII, 49, 50. XIV, 10, 24.

(28) *Joh.* XVII, 8. verg. XV, 15.

hun die leer had onderwezen, en wel *onmiddellijk* zonder tusschenkomst van iemand of iets? En wat kan het dan te kennen geven, als er wordt gezegd, dat die zelfde leer door den *Vader* was *gegeven* aan JEZUS, anders dan dat Hij in die zelfde leer *even zoo onmiddellijk was onderwezen door God zelven?* Alles, wat wij van §. 5. af hebben bijgebragt, ten betoge, dat JEZUS zich zelven eene *onmiddellijke* Goddelijke zending als *Leeraar* en daarmede noodwendig verbonden onmiddellijk Goddelijk *onderwijs* heeft toegekend, leert ons verstaan, in hoe veel nadruk Hij zeggen kon, dat zijne leer *niet* de zijne was, maar leer *van God;* leer door God hem gegeven: en verder, dat Hij zijne leer noemende de *woorden van God*, gelijk Hij doet *Joh.* VIII, 47. verg. vs. 43. XIV, 24. XVII, 6, 14. en elders, Hij deze benoeming niet bezigt in eenen *oneigenlijken* en *ruimeren* zin, maar *eigenlijk* en in den *beperktsten* zin, waarin de benoeming kan gebezigd worden.

§. 11. En nu blijkt ook, in welken zin, JEZUS kon zeggen, dat, wie *zijne leer* verwerpt, *God zelven verwerpt.* — Dit zeide Hij stelligst: *wie u hoort, die hoort mij: en die u verwerpt, die verwerpt mij, en die mij verwerpt, verwerpt dengenen, die mij gezon-*

den heeft (29). Bij tegenstelling was dan ook het aannemen van JEZUS leer, aannemen van *God zelven: voorwaar, voorwaar zegge ik u, zoo ik iemand zende* (om het Evangelie te prediken) *wie dien ontvangt, die ontvangt mij, en die mij ontvangt, ontvangt Hem, die mij gezonden heeft* (30). Er is waarlijk geene groote geleerdheid, maar alleen gezond en onbevooroordeeld menschenverstand noodig, om dit te verstaan. JEZUS geeft er duidelijk door te kennen, dat wie verwierp of aannam, wat de Apostelen zouden prediken in zijnen naam, niet verwierp of aannam de leer, door de *Apostelen* uitgevonden, maar de *zijne;* en weder niet de zijne, maar de leer van *God zelven:* of, in korte woorden, hij verwierp of nam aan geene *menschelijke*, maar eene *Goddelijke* leer, en wel in dezen zin Goddelijk, dat zij door *God zelven* was *bekend gemaakt.* Hoe nu JEZUS dit zoude hebben kunnen zeggen, indien hij niet had gedacht aan eene onmiddellijke en dus bovennatuurlijke openbaring dier leer, laat zich, naar mijne overtuiging, volstrekt niet verklaren. Alleen dan, wanneer JEZUS zich *dezer* bewust was, heeft Hij kunnen spreken gelijk Hij sprak.

§. 12.

(29) *Luk.* X, 16.
(30) *Joh.* XIII, 20.

§. 12. En het is dan ook, als zoodanige, onmiddellijk van God geopenbaarde leer, dat *dezelve door God is bevestigd.* Wanneer JEZUS verklaart, *dat de Vader van hem getuigde* (31), en dat *de Vader hem had verzegeld* (32), zoo geeft Hij daardoor wel niet anders te kennen, dan dat God het zegel der waarheid drukte op de getuigenis, welke Hij aflegde van zijne Goddelijke zending, en den Goddelijken oorsprong van zijne leer. Hij doelde hierdoor zeker op de teekenen en wonderen, welke zijne prediking vergezelden, en die zoo vele Goddelijke verklaringen waren aangaande de waarheid van JEZUS gezegden. Indien het nu zeker is, gelijk ik vermeene betoogd te hebben, dat JEZUS aan zijne leer heeft toegekend eenen onmiddellijken Goddelijken oorsprong, zoo is ook deze leer, als van *zoodanigen* oorsprong, door God gestaafd: en moeten wij alzoo vaststellen, dat JEZUS leer is VAN GOD GEOPENBAARD, in dezen zin, dat JEZUS dezelve *onmiddellijk, door bovennatuurlijke mededeeling, van God* heeft ontvangen (33).

§. 13.

(31) *Joh.* V, 37. VIII, 18.

(32) *Joh.* VI, 27.

(33) „Ut sine alicuius praeceptoris disciplina Jesus, quae instituit, acceperit a Deo." TINGA *Orat. de Jesu Christo, doctore Θεοδιδάκτῳ*, p. 11. verg. SUSKIND a. w. s. 82.

§. 13. Met dit begrip strooken ook volkomen de uitspraken, welke wij bij de *Apostelen* van JEZUS vinden. — Het Evangelie, dat zij verkondigen, verklaren zij voor eene Goddelijke *openbaring*, d. i. *ontdekking*, *bekendmaking* van hetgene eenmaal *bedekt*, *verborgen*, *onbekend* was. En welke was die *verborgene* en te voren *onbekende* zaak? *De verborgenheid van Gods wil naar zijn welbehagen, hetwelk Hij voorgenomen had in zich zelven, om in de bedeeling van de volheid der tijden wederom alles tot één te vergaderen in Christus, beide dat in den hemel is, en dat op aarde is* (34). Door zijnen Geest had *God nu geopenbaard de verborgenheid die bedekt was, welke God te voren verordineerd heeft tot onze heerlijkheid eer de wereld was* (35). Nu had God *geopenbaard de verborgenheid, die verborgen is geweest van alle eeuwen en van alle geslachten* (36); en wel zóó verborgen, dat niemand er iets van had vermoed, of had kunnen vermoeden, *geen oog had dezelve gezien, geen oor gehoord, en in geens menschen hart was die verborgene zaak opgekomen* (37). Was alzoo het Godde-

(34) *Efes.* I, 9, 10.
(35) 1 *Kor.* II, 7, 10.
(36) *Koloss.* I, 26. verg. *Rom.* XVI, 25, 26.
(37) 1 *Kor.* II, 9.

delijk ontwerp ter redding van het geheele menschengeslacht (Heidenen zoowel als Joden) een ontwerp, alleen *bij God* bekend, zoo kon het ook alleen *door God* worden geopenbaard: want wie zal Gods gedachten doorgronden? Zeggen dus de Apostelen, dat God dit had ontdekt of kenbaar gemaakt *door* CHRISTUS, zoo doelen zij kennelijk weder op zulk een *onmiddellijk* onderrigt, als JEZUS zelf verklaarde, dat Hij had ontvangen van God. Hierdoor wordt verder klaar, in welken zin zij het Evangelie, hetwelk zij verkondigden, in navolging van JEZUS, hebben genoemd *het woord van God*, het zij eenvoudig, het zij in tegenstelling van *het woord des menschen* (38). Uit de menigte van plaatsen, welke ik hieronder aanhale, en welker aantal nog konde vermeerderd worden, blijkt, hoezeer deze benoeming hun tot gewoonte was geworden. Kan men daarvoor reden geven, indien men niet aanneemt, dat zij deze leer als onmiddellijk van God geopenbaard, en dus als een eigenlijk gezegd *woord van God*, hebben aangemerkt,

(38) *Hand.* IV, 29, 31. VI, 7. VIII, 14, 25. XI, 1. XII, 24. XIII, 5, 7, 44, 46, 48, 49. XV, 35. XVI, 32. XVII, 13. XVIII, 11. XIX, 20. 2 *Kor.* II, 17. IV, 2. 2 *Tim.* II, 9. *Tit.* II, 5. *Hebr.* XIII, 7 enz.

merkt, zoodat het *God zelf* was, die dit woord had *gesproken door den Zoon* (39)? Wat kon hen bewegen, dezen naam zoo standvastig aan het Evangelie te geven, indien hetzelve niet *meer* van God herkomstig was, dan elke kunst of wetenschap, welke onder het bestuur der Goddelijke Voorzienigheid, en door middel van vernuftige en schrandere mannen, welke God daartoe verwekt, wordt uitgevonden, in welken zin zeker degenen, voor welken zij schreven, het woord *Goddelijk* niet gewoon waren te gebruiken, en dus ook zeker niet hebben kunnen opvatten? Maar bovendien, wat bewoog PAULUS, in dat geval, te ontkennen, dat het Evangelie was het woord eens *menschen?* Gij hebt het, zegt hij tot de *Thessalonicensen* (40), *aangenomen niet als der menschen woord, maar, gelijk het waarlijk is, als Gods woord.* Wat bewoog PETRUS, om te verzekeren, dat het Evangelie *verkondigd was door den Heiligen Geest, die van den Hemel gezonden was* (41)? Waarbij het dan toch wel voor elk tastbaar is, dat PETRUS hierdoor wat meer heeft willen zeggen, dan dat de Goddelijke Voorzienigheid, door den ge-

(39) *Hebr.* I, 1.
(40) 1 *Thess.* II, 13. verg. *Gal.* I, 11, 12.
(41) 1 *Petr.* I, 12.

gewonen weg van middelen, heeft gezorgd voor de verkondiging van het Evangelie.

§. 14. Deze begrippen aangaande de leer, welke zij verkondigden, staan in volmaakte overeenstemming met de beloftenissen, welke zij van JEZUS hadden ontvangen, en welke alle strekten om hen te doen gelooven aan eenen eigenlijk gezegden Goddelijken oorsprong van hetgene zij predikten (42). Hoe toch luidden die beloften? *De Heilige Geest, welken de Vader zenden zal in mijnen naam, zal u alles leeren, en u indachtig maken, wat ik u gezegd heb* (43). Hoe toch konden zij anders dan als *goddelijk*, in den *eigenlijken zin des woords*, beschouwen eene leer, welke hun *door den Heiligen Geest* was *geleerd*; welke *Heilige Geest* weder was *gezonden door den Vader?* Niet alleen zoude deze Geest de Apostelen *leeren*, maar ook van JEZUS *getuigen*, hetwelk te kennen geeft, het geleerde aangaande JEZUS *met bewijzen staven* (44). Wat oordeel nu moesten zij weder vellen over eene

(42) Verg. MICHAËLIS *Inl. in het N. V.* I. D. bl. 159 en v.

(43) *Joh.* XIV, 26.

(44) *Joh.* XV, 26. verg. hetgene over de beteekenis van μαρτυρεῖν is aangeteekend door TITTMANN *ad h. l.* ook SCHLEUSNER *in voce* μαρτυρέω, No. 3.

eene leer, welke door den *Heiligen Geest* werd *gestaafd?* Konden zij dezelve anders dan als van eigenlijk gezegden Goddelijken oorsprong beschouwen? Ja, hoe konden zij hetgene zij predikten ter bevestiging der groote Evangelie-*waarheid* anders beschouwen, daar hetgene zij ten dezen, door hunne prediking, deden, volgens JEZUS verzekering, eigenlijk het werk was van den Heiligen Geest, die in hen was (45)? En geen ander is de zin der belofte: *ik zal Hem* (*den Heiligen Geest*) *tot u zenden: en deze gekomen zijnde* (nam. *tot* of *in* u) *zal de wereld overtuigen* (nam. *door middel der prediking van u*, *tot* of *in* wien hij komen zal) *van zonde*, *van geregtigheid*, *en van oordeel* (46). Hoe konden zij anders dan de *waarheid*, welke zij verkondigden, aanmerken als eigenlijk gezegde Goddelijke waarheid, daar het, volgens JEZUS, de Heilige Geest was, die hen *in dezelve leidde* (47)?

§. 15. Met dit denkbeeld van onmiddellijke mededeeling of openbaring strookt verder de *bewustheid* of *ondervinding*, welke wij zien, dat de Apostelen hadden van zekere inge-

(45) *Joh.* XVI, 7 en 8.

(46) Men zie NOESSELT, *Fasc. opusc. ad interp. S. S.* Vol. II. pag. 49 seqq.

(47) *Joh.* XVI, 13.

geving door den Heiligen Geest. — Dadelijk na het voorval op het eerste Christen-pinksterfeest, lezen wij van hen, dat zij spraken in vreemde talen, *zoo als de Geest hun gaf uit te spreken* (48). Ik weet wel, dat hier wordt gesproken van de gave der talen; maar ik weet ook, dat het iets bijzonders, ons thans onbekend, moet geweest zijn, waaraan de Apostelen wisten en ondervonden, dat het gene zij thans ongewoons deden, door het spreken van vreemde talen, juist een werk was van den *Heiligen Geest*, die hun het vermogen gaf, om zoo te spreken: en dat het dus ook iets *gelijksoortigs* moet geweest zijn, waaraan zij vervolgens wisten, dat zij vol waren van den *Heiligen Geest*, of door den *Heiligen Geest* spraken, en stellig konden verzekeren, dat het gene zij predikten hun was geopenbaard van *Gods* wege, en *door den Heiligen Geest, die alle dingen, ook de diepten Gods onderzoekt* (49); dat zij alzoo waren *uitdeelers der verborgenheid Gods* (50), en dat het *God* was, die *geschenen had in hunne harten, om te geven verlichting der kennis* (51). Zeer opmerkelijk is hier, wat

PAU-

(48) *Hand.* II, 4.
(49) 1 *Kor.* II, 10.
(50) 1 *Kor.* IV, 1.
(51) 2 *Kor.* IV, 6.

PAULUS schrijft aan de *Korinthers*, stellende sommige zaken voor als een gebod des *Heeren*, in onderscheiding van andere, welke hij als eene eigene vergunning voorstelt (52). Wat bewijst duidelijker dan dit, dat PAULUS bij zeker onderscheidend kenmerk, moet hebben geweten, wat hem door den Heiligen Geest werd ingegeven, en zulks in duidelijke onderscheiding van datgene, waaromtrent hij geene openbaring had ontvangen en dus naar zijn eigen inzigt raad gaf? *Zoo* ergens, dan voorzeker hier, is het duidelijk, dat PAULUS zich heeft toegekend eene goddelijke openbaring, geheel onderscheiden van het gene hij wist door eigen overleg en redenering.

§. 16. Wanneer wij nu alle deze gezegden van JEZUS en de Apostelen te zamen nemen, blijkt met alle duidelijkheid, dat van de in

§. 11

(52) 1 *Kor.* VII, 10. verg. 12. Al neemt men ook aan, dat vs. 10 gedoeld wordt op het gebod, door JEZUS gegeven *Matth.* V, 3. en XIX, 7—9, en dat hij hier alzoo niet te kennen geeft, dat hij dit gebod door *onmiddellijke openbaring* van den Heer had ontvangen; zoo onderstelt toch altijd het 12de vers, dat PAULUS zijn *eigen* oordeel met zekerheid kon onderscheiden van datgene, wat hem, van 's Heeren wege, werd geopenbaard: want, kon hij hierin volstrekt geen onderscheid maken, zoo kon hij ook niet *verzekeren*, dat *hij* het was, en *niet* de *Heer*, die dit voorschreef.

§. 1. opgegevene vier beteekenissen, waarin de woorden *goddelijk* en *openbaring* kunnen worden gebezigd, de eerste niet voldoet aan de kracht en de meening der gezegden, welke wij hebben beschouwd. Volgens gene toch is *Goddelijk* niets anders den *Godewaardig*. In dezen zin is al wat *waar* is ook *goddelijk*, omdat het *Godewaardig* is. Nu is het wel zeker, dat de leer van het Evangelie *goddelijk* is in dezen zin: maar het is even zeker, dat in de aangehaalde plaatsen, iets anders dan dit aan deze leer wordt toegekend, daar in dezelve steeds wordt gedoeld niet op zekere *eigenschap*, maar op den *oorsprong*, of de *herkomst* van deze leer, en aan deze, *uit hoofde van die herkomst*, het karakter van *goddelijkheid* wordt toegekend (53). Hoe *Godewaardig*, en, in dien zin, *goddelijk*, eenige waarheid ook moge zijn, zij blijft toch *menschelijk*, in zoo verre zij door het mensche-

(53) Te regt zegt PLANCK *Einl. in die Theol. Wissensch.* I. Th. s. 468: „ niemand kan ontkennen, dat de „ Christelijke leer ook in den algemeenen zin Goddelijk is, volgens welken, in het algemeen, al wat „ goed, waar en weldadig is, van God komt; maar „ het is tevens duidelijk, dat zij door de Goddelijke „ zending van JEZUS nog een bijzonder kenmerk erlangt, hetwelk met het eerste moet verbonden worden."

schelijke vernuft werd uitgedacht, en dus haar oorsprong niet hooger ligt dan de mensch. Niets is duidelijker, dan dat, in de aangehaalde plaatsen, zulk een menschelijke oorsprong der Evangelie-leer wordt ontkend; een hoogere en eigenlijk gezegd goddelijke daarentegen aan dezelve wordt toegekend, en dat alzoo het woord *goddelijk* in de eerst opgegevene beteekenis hier niet kan voldoen.

§. 17. Maar ook de tweede beteekenis kan hier in geene aanmerking komen: namelijk die, waarin men de leer van het Evangelie met den naam van *goddelijk* bestempelt, in zoo verre dezelve door de Goddelijke Voorzienigheid, langs den gewonen weg van middelen, is *beschikt*. In dezen zin zou men zelfs de leer van MUHAMMED en elke dwaalleer goddelijk kunnen noemen (54). Maar dat deze zin hier van geene toepassing is, valt dadelijk in het oog, als men in aanmerking neemt, dat JEZUS en de Apostelen duidelijk eene andere wijze van daarstelling en ontdekking der Evangelieleer hebben voorgesteld dan de gewone weg van middelen, welke de Voorzienigheid dagelijks bezigt; ja! dat zij zelfs zulk eene wijze van ontstaan en mededeeling dezer leer stellig tegenspreken, en ontkennen. JEZUS

(54) Verg. SUSKIND a. w. s. 6.

zus wil het van den *Vader zelven in den Hemel* geleerd, en ontvangen hebben. De Apostelen zeggen, het te hebben *door den Heiligen Geest.* Al hetwelk geheel buiten den kring van gewone middelen ligt.

§. 18. Ook de derde der opgegevene beteekenissen voldoet hier niet. Indien toch JEZUS en de Apostelen van oordeel zijn geweest, dat de leer van het Evangelie van God geopenbaard kan heten, omdat dezelve bevat praktische waarheden, welke God het menschelijk geslacht heeft ingeschapen; zoo is het onverklaarbaar, waarbij het toekome, dat zij de menschen niet dáárheen wijzen; maar, integendeel, JEZUS voorstellen, als die verkeerd heeft in een zonderling en eenig geval, dat, namelijk, van mededeeling der waarheid zóódanig, dat Hij daardoor grooter was dan een der Profeten. Indien JEZUS niets anders heeft willen zeggen, dan datgene, wat aan elk mensch kenbaar wordt, doordien God het aan het menschelijk geslacht heeft ingeschapen, zoo verkeerde Hij in geen *zonderling* geval, maar stond ten deze gelijk met alle menschen. Maar daar Hij nu verzekert, dat Hij *alleen* in den Hemel de waarheid had gehoord (55), zoo zegt

(55) *Joh.* III, 13.

zegt Hij duidelijk, dat Hij verkeerde in een *eenig* geval, hetwelk met *niemand* anders bestond; en, bijgevolg, kan ook de derde der opgegevene beteekenissen niet in aanmerking komen.

§. 19. Er blijft dus niets anders over, dan het woord *Goddelijk* te nemen in den vierden, dat is in den *eigenlijksten zin*, voor welken het woord vatbaar is, en alzoo, als slotsom van ons onderzoek, vast te stellen, dat JEZUS en de Apostelen hebben gesteld, dat JEZUS heeft geleerd, wat Hij, in den Hemel, onmiddellijk van God had ontvangen; en de Apostelen, wat zij van den eersten hadden geleerd, niet alleen door zijn mondeling onderwijs, maar, bovendien, door den Heiligen Geest, door welken Hij, na bij den Vader verhoogd te zijn, op hun verstand werkte ter verlichting van hetzelve door de kennis dier Hemelsche waarheden, welke zij der wereld moesten verkondigen. Het is alleen, door het aannemen van dit begrip van openbaring, dat wij alle de gezegden van JEZUS en de Apostelen, welke hiertoe betrekkelijk zijn, derzelver natuurlijken zin laten behouden. Ook is het alleen dit, wat den naam van *Openbaring* dragen kan, welke voorzeker aller ongepast dáár is, waar men aan geene ontdekking van Gods

Gods wege, op eene bovennatuurlijke wijze, denken wil. Dit is zoo in het oog vallende, dat zelfs FICHTE het aannam, wanneer hij het begrip van *Openbaring*, in het afgetrokkene, beschrijft als eene „ *aankondiging* van God „ als zedelijke Wetgever, *door eene bovenna-* „ *tuurlijke causaliteit in de zinnenwereld* (56):" en een ander even beslist bestrijder eener stellige Openbaring, P. F. PÖSCHEL, over dit punt zich aldus, en, hoezeer met een verkeerd doel, echter op zichzelf naar waarheid, laat hooren: „ De Heilige Schrijvers wilden „ geene Godsdienst der Rede; geene leer der „ wereldwijzen, σοφίαν τοῦ κοσμοῦ, prediken; „ zij verklaren ronduit, dat hunne leer, naar „ oorsprong en inhoud, het kenmerk der God- „ delijkheid draagt, dat zij het voortbrengsel „ is van eene hoogere doelmatige causaliteit, „ en in den eigenlijksten zin geopenbaard is. „ Zij gaan overal van een hooger, boven- „ menschelijk beginsel hunner leer uit. Dit „ zegt ons met eene Stentor's stem de his- „ torisch grammatikale uitlegging: alles ademt „ hier iets heiligs, goddelijks, groots, ge-

„ heim-

(56) *Critik aller Offenb.* s. 77 f. 105 f. en elders.

„ heimvols en plegtigs als onmiddellijke wer-
„ king der Godheid (57).

TWEEDE HOOFDSTUK.

Kan met de uitspraken van JEZUS *en de Apostelen overeen gebragt worden het gevoelen der genen, die aan de* REDE *het onbetwistbaar gezag toeschrijven, om over zaken van Godsdienst te beslissen?*

§. 20. Om deze vraag geregeld te beantwoorden, is noodig, dat wij

I. het in dezelve bedoelde gevoelen meer ontwikkeld voorstellen; om daarna

II. hetzelve, met het nu ontwikkelde gevoelen van JEZUS en de Apostelen te vergelijken, en alzoo duidelijk te doen uitkomen de punten van overeenkomst of van verschil, welke wij hier aantreffen.

Na

(57) PÖSCHEL, *sind Bibellehre und Vernunftlehre als Gegensätze zu betrachten?* In deszelfs *Mussestunden*, s. 58. Verg. verder VAN HAMELSVELD, *Bijbel verdedigd*, I. D. bl. 1, 2. en STORR, *Bemerk. über* KANT'S *Phil. Religionslehre*, s. 70—72.

Na deze punten duidelijk te hebben aangewezen, zal ons van zelf blijken, of de voorgestelde vraag bevestigend dan wel ontkennend moet beantwoord worden.

§. 21. Door REDE, aan welke sommigen het bedoelde beslissend gezag toekennen, hebben vroegere en latere Schrijvers over dit onderwerp geenszins volstrektelijk hetzelfde verstaan, schoon zij zich van den zelfden naam bedienden. De Deïstische of Naturalistische Schrijvers (1) van de achttiende eeuw bezigden den naam *Rede*, om in het gemeen het *verstand* aan te duiden: en het was het natuurlijk menschenverstand, hetwelk zij met beslissend gezag in zaken de Godsdienst betreffende poogden te bekleeden, zoo dikwerf zij,

(1) Ter bevordering der duidelijkheid schijnt dienstig, hier te herinneren, dat men door *Naturalist* verstaat iemand, die de Openbaring, als onnoodig, verwerpt, en de Natuurlijke Godsdienst, als alleen waar en genoegzaam, aanneemt; dat de naam van *Supranaturalist* wordt gegeven aan hem, die eene Openbaring in den (Hoofdstuk I.) opgegeven zin erkent, en de Rede verpligt, *dezer hooger gezag te erkennen*; en dat *Rationalist* wordt genoemd, die eene gegevene Openbaring alleen in zoo verre en daarom aanneemt, als en omdat zij, nadat zij aan de kritiek der *Rede* onderworpen werd, bevonden is, met deze overeen te stemmen. Verg. BRETSCHNEIDER a. w. s. 35, 36.

zij, de Openbaring ontkennende of bestrijdende, de Godsdienst der Natuur verhieven. Het is in dezen zin, dat van REDE gesproken wordt door HERBERT DE CHERBURY, HOBBES, BLOUNT, COLLINS, TINDAL, MORGAN, CHUBB, BOLINGBROKE, HUME enz. (2). Welk *gezag* deze aan de Rede of aan het *verstand*, in zaken van de Godsdienst, hebben toegekend, blijkt uit de strekking van het stelsel, hetwelk zij hebben voorgestaan, en hetwelk hierop nederkomt: dat de Natuurlijke Godsdienst de eenige ware Godsdienst is; en dat alles, wat wij ter vereering van God moeten doen, ons door het gezond verstand genoegzaam kenbaar wordt, zoodat eene nadere Openbaring nutteloos is.

§. 22. Tot op de dagen van KANT toe, was het min noodig, nader te onderzoeken, wat men door REDE te verstaan had, daar elk dit woord gebruikte in den zoo even aangegeven ruimeren zin, en elk meende te weten, wat men er door had te verstaan (3). Sedert

(2) Vergelijk over hen LELAND *Beschr. der voornaamste schriften der Deisten*, I—IV. Deel. VAN HAMELSVELD *Bijb. verd.* I. D. bl. 35 en verv.

(3) Verg. LOCKE *sur l'Entendement humain*, Liv. IV. Ch. XVII. Ook wijlen Prof. P. VAN HEMERT bezigt den naam *Rede* steeds in de beteekenis van *gezond verstand*, in zijn Vertoog over de *Rede en haar gezag in den*

dert evenwel KANT in zijne *Critik der reinen Vernunft*, den aard en omvang van het menschelijk kenvermogen, met vele scherpzinnigheid, heeft nagevorscht en ontleed, en bovendien eene *Critik* der *Praktische* Rede schreef, heeft men met grooter naauwkeurigheid te bepalen, wat men hier door REDE verstaan moet; en het wordt noodzakelijk, ons dit vooraf te herinneren, opdat wij ons te duidelijker en juister het gevoelen voorstellen van hen, die wij, in den tegenwoordigen tijd, gewoon zijn, *Rationalisten* te noemen, en die kennelijk in de voorgestelde vraag worden bedoeld.

§. 23. Door *Theoretische Rede* verstaat men het *vermogen, door hetwelk wij, uit de gevormde begrippen, besluiten afleiden* (4). Om duidelijk te maken, hoe dit vermogen als eene afzonderlijke eigenschap van het menschelijke-

den Godsdienst. Desgelijks BONNET, *Eerste Antwoord aan* VAN HEMERT, bl. 13 en elders.

(4) KANT, *Critik der reine Vernunft* s. 257—265. en *Anthropologie* s. 116. KIESEWETTER, *Darstellung der wichtigsten Wahrheiten der Kritischen Philosophie* 4. Aufl. II Th. s. 4. KINKER, *Proeve eener opheldering der Kritiek der zuivere Rede, in het Magazijn voor de Critische Wijsbegeerte van* P. VAN HEMERT II. D. bl. 47. LE ROY, *Het menschelijk kenvermogen in deszelfs aard en omvang omschreven volgens de Wijsgeerte van* KANT bl. 65.

schelijk verstand wordt voorgesteld, en van het verstand kan worden onderscheiden als een deel van het geheel, hebben wij noodig, ons te herinneren, dat wij op drieërlei wijze kennis der dingen verkrijgen: 1°. door zinnelijke indrukken der voorwerpen, waardoor voorstellingen van deze of gene zaken in ons ontstaan: 2°. door vereeniging dezer voorstellingen onder begrippen: 3°. door te zamenvoeging van verschillende begrippen, om daaruit besluiten af te leiden. Naar deze drieërlei manier van kenniskrijging, is ook in ons een drieërlei vermogen, als 1°. vatbaarheid om door zinnelijke voorwerpen indrukken te kunnen ontvangen. Dit heet *zinnelijkheid.* 2°. Een vermogen, om de verschillende indrukken te zamen te voegen, en alzoo algemeene begrippen te vormen. Dit vermogen heet het *verstand.* 3°. Een vermogen, waardoor wij, uit deze begrippen besluiten afleiden. Dit vermogen heet *Rede*.

§. 24. KANT moge zich nergens stellig verklaard hebben over het Goddelijk gezag van JEZUS, en, in zoo verre, moge men met geene *volstrekte* zekerheid kunnen zeggen, of hij van meening zij geweest, dat in zaken van de Godsdienst de *Rede* zich moet onderwerpen aan het hooger gezag van JEZUS, dan wel, dat de *Rede* hier, als bekleed met het *hoogste*

ge-

gezag, uitspraak kan doen; ja! uit het gene KANT van het vermogen der bespiegelende Rede leert, moge het laatste niet alleen niet, maar zelfs veeleër het tegendeel schijnen te volgen; het moge misverstand geweest zijn, wanneer men KANT nagaf, dat hij leerde, *niets te gelooven het geen in den kring onzer menschelijke ervaring niet ligt*; en nog erger toen men hem nagaf, dat in zijne Wijsbegeerte *het denkbeeld van alles, wat niet onder onze zinnen valt, of ons begrip te boven gaat, voor harsenschimmen en iets onmogelijks verklaard wordt*, hetwelk KANT zeker nooit gezegd heeft, of heeft kunnen zeggen, daar de geheele Kritische Wijsbegeerte strekt, om de redelijkheid van het geloof aan bovenzinnelijke dingen, als gegrond in onze redelijke natuur aan te toonen; terwijl het gene hij aangaande het vermogen der *theoretische Rede* leert allezins geschikt is, om in het licht te stellen, de nietigheid van hare pogingen, om met haar kenvermogen in te dringen in het bovenzinnelijke, en dus, in het afgetrokkene beschouwd, alles behalve geschikt schijnt, om van dat vermogen zoo hooge gedachten te geven, dat hetzelve het oppergezag in het stuk van de Godsdienst zoude behooren te bezitten: onaangezien dit alles komt het mij echter voor, dat men KANTS geschrift: *die*

Religion innerhalb der Gränzen der blossen Vernunft, of niet moet gelezen of niet verstaan moet hebben, of dat men zijne ware meening opzettelijk moet willen verdonkeren, zoo men twijfel laat blijken omtrent zijn gevoelen over het oppergezag der Rede. Ik zal straks nader op dit geschrift te rug komen, en nu alleen, ter wegneming van allen twijfel bij mijne lezers, laten volgen de, zoo het mij voorkomt, genoegzaam duidelijke verklaring van KANT, daar hij sprekende van JEZUS, als Stichter der eerste ware *Kerk*, zegt: „ om deze zijne waardigheid, als Goddelijke zending, geloofwaardig te maken, willen wij eenige van „ zijne *leeringen*, als *ontwijfelbare oorkonden van eene Godsdienst in het algemeen*, „ aanvoeren; (het moge met de geschiedenis „ geschapen staan zoo het wil, want in het „ begrip zelf ligt reeds voldoende grond tot „ aanneming) en welke zeker geene andere „ dan zuivere Rede-waarheden zullen kunnen „ zijn; want deze zijn het alleen, die *zich* „ *zelve bewijzen*, en *op welke* derhalve *het* „ *geloof aan het overige voornamelijk moet* „ *berusten* (5)."

§. 25. KANT, van de éene zijde, de Rede ten sterkste verootmoedigende, van de andere zijde, zoo hoog plaatsende, komt hierdoor ech-

(5) Ald. s. 225, 226.

echter in geenen tweestrijd met zich zelven, zoo als men in het eerst zoude meenen; want de *Rede*, leert hij ons, is niet alleen *beschouwend*, maar ook praktisch of *beoefenend:* en deze praktische Rede is de grondslag van alle *geloof.* De Rede is praktisch zoo verre zij ons *begeervermogen bepaalt*, en ons leert, wat wij doen *moeten* volgens het bevel van onzen pligt. Dit zoude zij niet kunnen, indien er niet ten opzigte van het *beoefenende* in ons gemoed aanwezig waren zuivere begrippen van zedelijkheid, goedheid, heiligheid, en noodzakelijke verpligting, die alle ervaring voorafgaan. Deze stelt de praktische Rede ons voor als regels van volstrekte voorwerpelijke noodzakelijkheid, of als wetten, aan welke wij, zonder eenige voorwaarde, gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Maar nu onderstelt weder deze wet het aanwezen van datgene, zonder hetwelk deze gehoorzaamheid onmogelijk wordt, en zij leidt ons alzoo tot het gelooven aan *God*, aan *vrijheid*, en *onsterflijkheid.* — Hierdoor leert men verstaan, in welken zin het woord *gelooven* wordt genomen, wanneer de Kritische Wijsgeeren ons zeggen: „ wat ook de waanwijsheid zich inbeel„ de, de mensch is althans niet minder tot „ *gelooven*, dan tot *weten* en *kennen* geschikt. „ Op de allerinnigste wijze is het geloof in-

„ ge-

„ geweven in 's menschen geest. Ontneem „ hem het *geloof* geheel, en zijne wetenschap „ wordt eene bloote schaduwe, naar wier *we-* „ *zenlijkheid* hij vergeefs rond tast. Het is „ *geloof* alleen, dat zin en beduidenis geeft „ aan de schaduwbeelden der wetenschap (6)." Tevens ziet men hieruit, dat in deze wijsgeerte alleen sprake is van zulk een geloof, van hetwelk de grondslag ligt *niet* buiten ons, *maar* in de *Praktische Rede* alleen. Het is daarom, dat dezelfde Wijsgeer, die in het zoo even aangehaalde, het *geloof* zoo hoog verheft, in het zelfde opstel kon schrijven: „Het „ geloof aan *God*, aan de *vrijheid* van onzen „ *wil*, aan de *eindeloosheid* van ons *ik*, aan „ geheel de *bovenzinnelijke* wereld, is ge- „ grond, niet op iets *buiten* ons, maar op „ het *Goddelijke* dat *in* ons woont; ik meene „ onze eigene zedelijkheid" (7) en op eene andere plaats: „ ons geloof aan het boven- „ zinnelijke staat onwankelbaar vast, omdat „ het gebouwd is, niet — — op vreemd ge- „ zag, maar op de eeuwige steenrots onzer „ *zedelijkheid*. Onze eigene wetgevende Re- „ de is het, die, om met zich zelve overeen

„ te

(6) P. VAN HEMERT, *'s Menschen aanleg tot geloven. Magaz. voor de Critische Wijsgeerte*, VI. D. bl. 221.

(7) Ald. bl. 227.

„ te stemmen, dit geloof noodzakelijk vordert, „ en uit haren aard voortbrengt (8)." Zulk een geloof is toch kennelijk iets anders dan geloof, gegrond op het gezag van JEZUS, als eenen onmiddellijken gezant van God (9).

§. 26. Het is dan ook gemakkelijk te begrijpen, dat KANT in zijn geschrift: *Die Religion innerhalb der Gränzen der blossen Vernunft*, sommige leerstukken der Christelijke Openbaring uitmonstert, als *voor de Praktische Rede van geen belang;* b. v. „ de leer „ der aangeborene verdorvenheid is in de ze-

„ de-

(8) Ald. bl. 280.

(9) Ter opheldering zij hier herinnerd het onderscheid, hetwelk KANT maakt tusschen *Rede-geloof* en *Openbarings-geloof*. Het eerste, zegt hij, is een vrijwillig aangenomen (*fides elicita*), het ander een geboden geloof (*fides imperata*). Zie *Relig. innerh. der Gränzen der blossen Vernunft*, s. 234. En, opdat hier tevens blijke, hoe weinig bij KANT het gezag van JEZUS in aanmerking komt, zoo sta hier deszelfs verklaring op dit onderscheid gegrond: „ Die allgemeine „ Menschen-vernunft muss in einer naturlichen Reli- „ gion in der Christlichen Glaubenslehre für das ober- „ ste gebietende Princip anerkant und geëhrt, die of- „ fenbahrungs lehre aber, worauf eine Kirche gegrün- „ det wird, und die der Gelehrten als Ausleger und „ Aufbewahrer bedarf, als blosses aber höchst Schätz- „ bares Mittel, um der ersteren Fasslichkeit, selbst „ für die Unwissenden, Ausbreiting und Beharrlichkeit „ zu geben, geliebt und cultivirt werden." Ald. s. 236.

„ delijke Dogmatiek van geen het minste ge-
„ bruik, om dat derzelver voorschriften de-
„ zelfde pligten voorstellen, om het even of in
„ ons eene aangeborene overhelling tot over-
„ treding, al dan niet, aanwezig is (10)." —
„ Indien een waarlijk Godgezind mensch op
„ zekeren tijd zelfs van den Hemel op de aar-
„ de ware gekomen, die door leer en wandel
„ het *voorbeeld* van eenen Gode welgevalligen
„ mensch had gegeven; — — zoo zouden
„ wij nogtans geene reden hebben, om in
„ hem iets anders dan eenen natuurlijk voort-
„ gebragten mensch aan te nemen, ofschoon
„ hierdoor nog niet regtstreeks wordt geloo-
„ chend, dat hij ook wel een bovennatuurlijk
„ voortgebragt mensch zoude kunnen zijn.
„ Want in opzigt tot de *praktijk*, kan de
„ onderstelling van het laatste ons geen voor-
„ deel aanbrengen (11)." — „ Het is vol-
„ strekt niet te begrijpen, hoe een redelijk
„ mensch, die zich strafschuldig kent, in
„ ernst zou kunnen gelooven, dat hij niets an-
„ ders noodig heeft, dan de aankondiging eener
„ voor hem opgebragte genoegdoening te ge-
„ looven, en dezelve (zoo als de Regtsge-
„ leerden spreken) *utiliter* aan te nemen, om
„ zij-

(10) *Relig. innerh.* u. s. w. s. 56.
(11) Ald s. 72, 73.

„ zijne schuld als uitgedelgd te beschouwen, „ en wel zoo, dat ook voor het vervolg, een „ goed levensgedrag, waarom hij zich tot „ hiertoe niet in het minste bekommerde, „ het zeker gevolg van dit geloof en van de „ aanneming der aangebodene weldaad wezen „ zal (12)." — „ De Rede kan noch eenig „ belang er in stellen, om een ligchaam, het- „ welk, hoe ook gelouterd, toch (indien *per-* „ *soonlijkheid* op *identiteit* rust) altijd uit de- „ zelfde stof, welke de grondslag onzer orga- „ nisatie uitmaakt, moet bestaan, en hetwelk „ de mensch, zelfs in dit leven, nooit regt „ lief heeft gekregen, in de eeuwigheid met „ zich te slepen; noch kan zij ook begrij- „ pen, wat deze stof, waaruit zij bestaat, in „ den Hemel, d. i. in eenen anderen oord der „ wereld, uitrigten zal, alwaar vermoedelijk „ andere stoffen de voorwaarden van het be- „ staan en de onderhouding van levende we- „ zens zullen uitmaken (13)." — Wie oogen heeft om te zien, merkt genoeg, waar dergelijke gezegden heen willen. Ik voeg bij deze aanhalingen de herinnering, dat de geheele morele uitlegging der H. Schrift, door KANT aanbevolen, tot niets anders strekt, dan om de Hei-

(12) Ald. s. 161.
(13) Ald. s. 183.

Heilige Schrift te doen spreken, zoo als de Praktische Rede wil, dat zij spreken zal; of, zoo als BORGER het uitdrukte: *ut ne quid a Christo ejusque Apostolis dictum videretur, quod non esset Kantianum* (14).

§. 27. Doch waartoe afzonderlijke brokstukken, om het gestelde te bewijzen? De geheele kunstbewerking, welke KANT de leer van het Christendom doet ondergaan, komt neder op het toekennen van volstrekt oppergezag aan de Rede. Ik heb hier het oog op het onderscheid, hetwelk hij maakt tusschen de

(14) *De Mysticismo*, Ed 2. p. 52. Dat Prof. BORGER, dit schrijvende, niet te sterk zich uitdrukte, moge blijken uit KANT's eigene verklaring over de morele schriftuitlegging: „ om met een empirisch geloof „ den grondslag van een moreel geloof te vereenigen, „ wordt *eene uitlegging der ons ter hand gekomene open-* „ *baring gevorderd*; d. i. de verklaring derzelve tot „ eenen zin, die met de algemeene regelen *van eene* „ *zuivere Rede-godsdienst overeenstemt.*" „ Deze uit- „ legging moge ons, in opzigt tot den tekst, dikwerf „ *gedwongen* schijnen, en zulks ook werkelijk *zijn*; des „ niettegenstaande moet zij, wanneer het slechts mo- „ gelijk is deze aan te nemen, aan zulk eene letterlijke „ uitlegging worden voorgetrokken, die of niets voor „ de moraliteit bevat, of zelfs de drijfveêren dezer „ laatste verlamt." *Relig. innerh. d. Gr. d. bl. Vernunft*, s. 148, 189, 265. Beoordeeling en wederlegging hiervan zie men bij STORR, *Bemerk. über die Kantische Religionslehre*, s. 79—83.

de Christelijke Godsdienst, als *natuurlijke* Godsdienst, en de Christelijke Godsdienst, als *geleerde* Godsdienst (15). Bij het eerste trekt hij uit de Christelijke leer alles te zamen, wat zuivere Redeleer is: waartoe hij brengt, dat JEZUS inscherpte, dat men niet door enkel uitwendigheden, maar alleen door zuivere zedelijke hartsgezindheid, Gode welgevallig kan zijn; dat zonde, in onze *gedachten*, bij God met het *bedrijf* derzelve gelijk staat, en in het algemeen heiligheid het doel is, naar hetwelk men te streven heeft; dat deze vroome gemoedsgesteldheid in daden moet overgaan; eindelijk, dat JEZUS alle pligten te zamen vat 1°. in eenen *algemeenen* regel, dezen: „doe uwen pligt uit geene andere beweegredenen, dan uit hoogschatting „van denzelve; dat is, heb God, den wetgever, die alle pligten oplegt, boven alles „lief." en 2°. in eenen bijzonderen regel, dezen: „Heb den naasten lief als u zelven: „dat is, bevorder deszelfs welzijn uit onmiddellijke, van eigenbatige beweegredenen onafhankelijke, goedwilligheid." Voorts, dat JEZUS aan de goede gezindheid belooning verbindt in een volgend leven, doch niet wil, dat

(15) *Relig. innerh.* u. s. w. s. 223—240.

dat men pligt zal doen *om* het loon. Dit een en ander noemt hij „ eene volledige Godsdienst, „ die voor alle menschen, door hunne eige- „ ne Rede, verstaanbaar en overtuigend kan „ worden voorgesteld — — zonder dat, of de „ waarheid dezer leeringen, of de rang en het „ gezag van hem, die dezelve leert, eenige an- „ dere staving (waartoe behooren geleerdheid „ of wonderen, welke niet elks zaken zijn) „ noodig heeft. Wanneer daarbij voorkomt be- „ roep op oudere (Mozaïsche) wetgeving en „ afschaduwing, als of deze derzelve tot staving „ moesten dienen, zoo is zulks niet voor de „ waarheid dezer leeringen zelve, maar alleen „ ter invoering derzelve onder menschen, die „ geheel blindelings aan het oude hingen; „ welke invoering onder menschen, wien het „ hoofd met Statuarische geloofsstellingen is „ opgevuld en voor de Godsdienst der Rede „ schier onvatbaar geworden zijn, altijd veel „ moeijelijker moet zijn, dan wanneer dezel- „ ve aangebragt zullen worden aan de Rede „ van ongeleerde, maar ook onbedorven men- „ schen." (16) — Tot het laatste (de Christelijke Godsdienst als *geleerde* Godsdienst) brengt hij alles wat de Christelijke Godsdienst-leer bevat, dat door de Rede niet kan wor-

(16) Ald. s. 232.

worden ontdekt, met de daadzaken en wonderen, waarop dit alles rust, en tot het verstaan van welke en van de geschrevene oorkonden, waarin deze vermeld zijn, *geleerdheid* wordt vereischt. Bij de leer van de Christelijke Openbaring kan men geen begin maken met een onvoorwaardelijk geloof aan het geopenbaarde. Neen! „ de Rede moet in eene „ natuurlijke Godsdienst in de Christelijke ge„ loofsleer, als het hoogste, gebiedende be„ ginsel erkend en geëerd worden (17)." — „ De eenige ware Godsdienst bevat niets an„ ders dan stellingen, dat is, zulke praktische „ grondbeginselen, van welker onvoorwaarde„ lijke noodzakelijkheid wij ons bewust kun„ nen worden, en die wij derhalve, als door „ zuivere Rede (niet empirisch) *geopen„ baard*, erkennen. Alleen ten dienste van „ eene *kerk*, welke verschillende, alle even „ goede formen hebben kan, kunnen *statu„ ten*, dat is, voor goddelijk gehoudene veror„ deningen bestaan, die voor onze zuiver ze„ delijke beoordeeling willekeurig en toevallig „ zijn. Dit statuarische geloof nu, hetwelk „ steeds tot één volk bepaald is, en geens„ zins de algemeene wereldgodsdienst kan „ be-

(17) s. 236.

„ bevatten, voor iets te houden, hetwelk we-
„ zenlijk tot de dienst van God behoort, en
„ hetzelve tot eerste voorwaarde van Gods
„ welgevallen aan de menschen te maken, is
„ *Godsdienstwaan* (18)." — Behoeft men meer om KANT te verstaan?

§. 28. Alles wordt nog duidelijker, als men het oog slaat op het bekende werk van FICHTE, getiteld: *Critik aller Offenbarung*, waarin deze Wijsgeer de mogelijkheid en wezenlijkheid eener openbaring uit de grondbeginselen der *Praktische Rede* afleidt. Ik geloove, mij niet te kunnen ontslaan van de moeite, om het beloop van 's mans redenering, zoo beknopt doenlijk, voor te stellen, voor zoo verre die betrekkelijk is tot het onderwerp, hetwelk ik bepaaldelijk behandele.

Na aangewezen te hebben, welke praktische waarheden door de Praktische Rede worden gepostuleerd, leert hij ons, dat het wezenlijke eener openbaring is „ aankondiging van God
„ als *zedelijk Wetgever*, door eene bovenna-
„ tuurlijke causaliteit in de zinnenwereld (19)." Het is de *mogelijkheid* eener, aldus bepaalde, openbaring, welke de Heer FICHTE verdedigt onder beding, of in de *veronderstelling eener em-*

(18) S. 240, 241.
(19) Ald. s. 77 f. 105 f. u. s. w.

empirische zedelijke behoefte derzelve, hetwelk met andere woorden zeggen wil: God *kan*, door eene bovennatuurlijke causaliteit in de zinnenwereld, als *zedelijk Wetgever* aangekondigd worden, wanneer het diep zedelijk verval van het menschelijk geslacht zulk eene aankondiging noodzakelijk maakt, om het zedelijk gevoel op te wekken (20). Men vermoedt hier ligtelijk, dat, volgens den Heer FICHTE, de inhoud van deze openbaring niets anders zal kunnen bevatten, dan hetgene door de Praktische Rede wordt gepostuleerd. Zoodanig is ook werkelijk zijne meening; verklarende hij niet alleen, dat men „ reeds *a priori* „ moet vermoeden, dat God, door eene bo- „ vennatuurlijke causaliteit in de zinnenwereld, „ geene andere Praktische waarheden kan be- „ kend maken, dan die blootelijk door de Rede „ kenbaar zijn; " maar, bovendien, het „ *ze-* „ *delijk* onmogelijk noemende, dat eene open- „ baring ons iets meer zoude kunnen geven, „ daar zulks der zuivere zedelijkheid niet alleen „ niet zoude bevorderen, maar veeleer scha- „ den (21)." Bovendien houdt hij de mededeeling van iets *meer*, voor *physiek* onmogelijk, schrijvende: „ mogelijk onderrigt no- „ pens

(20) Ald. s. 119 f.
(21) Ald. s. 80 en 166 f.

„ pens het bovenzinnelijke, is, *of* naar ons ken-
„ vermogen berekend, staat onder de wetten
„ van ons denken, zonder welke ons geene
„ bepaalde voorstelling mogelijk is, — *of* niet.
„ In het *laatste* geval, zoude het geheele on-
„ derwijs voor ons verloren zijn, omdat het
„ ons volstrekt onverstaanbaar en onbegrijpe-
„ lijk zoude zijn; in het *eerste* geval, zouden
„ de bovenzinnelijke voorwerpen tot de zinnen-
„ wereld vernederd worden, en alzoo zouden
„ wij geene kennis van het bovennatuurlijke
„ erlangen (22)." Wil men nog duidelijker
taal? Men hoore hem verder: „ Daar onder-
„ rigtingen van dezen aard aan onze door de
„ zede-wet bepaalde Rede niet kunnen worden
„ getoetst, ten einde blijke, of zij met de-
„ zelve overeenstemmen of niet, doordien zij
„ op dezer principes volstrekt niet gegrond
„ zijn; — zoo zoude het geloof aan derzel-
„ ver waarheid zich alleenlijk gronden op het
„ goddelijk *gezag*, op hetwelk de openbaring
„ zich beroept. Maar nu bestaat er voor dit
„ goddelijk gezag geen andere geloofsgrond
„ dan de *Redematigheid* der waarheden, wel-
„ ke op dat gezag gegrond worden: derhalve
„ kan dit goddelijk gezag niet zelve weder
„ ge-

(22) Ald. s. 163.

„ geloofsgrond zijn van datgene, wat eerst „ deszelfs grond worden moet (23)."

§. 29. Het was te voorzien, dat deze toon, eerst aangegeven door eenen bij velen zoo hooggeroemden en bewonderden Wijsgeer als KANT was, zeer behagelijk moest zijn in de ooren van hen, die zijner wijsgeerte waren toegedaan. Zoo heeft het ook de ondervinding geleerd. KANT werd de vader der Rationalisten, en groot werd het aantal van geschriften, waarin deze denkwijze doorstraalt, dat het Evangelie goddelijk is alleen in *zoo verre*, en om dat deszelfs leeringen overeenstemmen met den eisch der Praktische Rede (24).

Om uit velen een en ander ter proeve bij te brengen, wijze ik op het onder ons welbekende werkje van L. G. BEKENN, *de goddelijkheid van het Christendom, in zoo verre zij begrepen kan worden*; volgens de getuigenis van deszelfs vertaler alzins geschikt om te verlossen uit die angstvallige onzekerheid, in

(23) Ald. s. 169.

(24) „ Conjunctio philosophiae Kantianae eo vale„ bat, ut quidquid una auctoritate divina niteretur, „ id ab huius (Christianae) religionis doctrina semo„ veretur, atque totum eius argumentum ad illius phi„ losophiae auctoritatem componeretur." BORGER, *de Mysticismo*, ed. 2. p. 51.

in welke hij dobbert, „ die aan de eene zijde „ wordt aangetrokken door de zuiverheid der „ zedeleer, in *harmonie* met de verhevenheid „ der poëtische voorstellingen en met de his- „ torische waarheid des Christendoms; ter- „ wijl hij aan de andere zijde wordt terug ge- „ stooten door het wonderbare, het onnatuur- „ lijke en onmogelijke." En, wat heeft dan BEKENN daartoe gedaan? Hij heeft „ de gron- „ den aangewezen voor een onderwerpelijk, „ en dus inwendig vast geloove aan de troost- „ volle waarheden van het Christendom, wier „ goddelijkheid wij wel *gevoelen*, maar niet „ eigenlijk *begrijpen* kunnen." En welke zijn die gronden? geene andere dan de *Praktische Rede*. „ Wie in de stem zijner zedelijk ge- „ biedende Rede de stem der Godheid hoort, „ en, door gestadig toenemen in heiligheid, „ tracht te naderen tot de verwezenlijkte gren- „ zenlooze heiligheid, de Godheid zelve, heeft „ alleen ware Religie; en, indien hij van de „ grondstellingen des Christendoms, op *zede-* „ *lijke gronden*, inwendig overtuigd is, en „ derzelver *beeldelijke daarstelling* tot verle- „ vendiging van zijne godsdienstige aandoenin- „ gen, tot zijne veredeling en vertroosting, „ met al zijn vermogen benuttigt, dan is hij „ een waar Christen (25)." Op deze spil draait

(25) *Voorrede van den Vertaler*, bl. XXII.

draait dan ook hier alles. — Vraagt men aan BEKENN, wat is *geopenbaarde* godsdienstleer? dan is het antwoord kort af: „ Zoodanige, door onderwijs in ons opgewekte en „ aangekweekte gevoelens, welke gegrond zijn „ op de betrekking van onze zedelijke onvolmaaktheid tot de verschuldigde achting voor „ de zedewet (26)." Hetgene wij dus hier vinden, is niets anders, dan hetgene wij ook bij KANT en FICHTE vonden. Alles wordt hier gegrond op de Praktische Rede. Alleen wat deze postuleert, is goddelijk: en datgene, wat in het Evangelie aanstootelijk schijnt, moet door de morele uitlegging geholpen, en van gedaante veranderd worden.

§. 30. Nog duidelijker komt dit stelsel uit, wanneer men hetzelve zóó voorstelt, als het voorgesteld en verdedigd is door PÖSCHEL (27), die, eerst verdedigd hebbende, dat JEZUS en de Apostelen derzelver leer, als eigenlijk gezegde openbaring hebben voorgesteld, vervol-

(26) *Voorr.* bl. XXIX. verg. bl. 6. en de verdediging van dit werkje door den Vertaler; *Rec. ook der Rec.* I. D. bl. 617. en elders.

(27) *Sind Bibellehre und Vernunftlehre als Gegensätze zu betrachten?* En, *kann und soll das Christenthum in Vernunftreligion übergehen?* In zijne *Mussestunden* s. 54 en 82. ff.

volgens staande houdt, dat deze leer met de leer der Rede in strijd is, en dat alle vereëniging van de eene met de andere onmogelijk blijft, zoo lang men het Christendom als de werking eener hoogere, van de bekende natuurwetten afwijkende, causaliteit beschouwt; vermits „ de leer der openbaring in de reeks „ harer faktisch bevestigde stellingen, steeds „ zulke moet opnemen, welke buiten de gren- „ zen der Rede liggen, daar zij, zonder dit, „ zoude ophouden eigenlijke openbaring in „ den strengsten zin van het woord te zijn." Over welke leerstellingen aan de Rede geen oordeel toekomt, noch toekomen kan, doordien zij liggen buiten haar gebied: welke strijd, intusschen, dan wordt geëindigd, wanneer „ de oorsprong van het Christendom uit „ natuurlijke oorzaken wordt verklaard, en „ aangenomen, dat het onder zoo verschil- „ lende gedaanten en modificatien verschijnen- „ de geheel der Bijbelsche Godsdienst-inrig- „ tingen met alle uiterlijke bekleedselen, wel „ een verheven groot werk is van den ze- „ delijken Wereldbestuurder, maar te gelijk „ een natuurlijk gewrocht, doch welks hel- „ dere voorstelling, door oudheid, afstand, „ volksbegrip enz. door staatkundige, aardrijks- „ kundige en zedekundige gissingen, moeije- „ lijk, zoo niet onmogelijk wordt gemaakt,"

als

als wanneer „ het Christendom met het ka-
„ rakter eener natuurlijke, en echter in zeke-
„ ren zin goddelijke leer, in godsdienst der
„ Rede overgaat.” In dit geval moet alzoo
„ de tijdvorm van het stelsel des Christen-
„ doms wijken voor de Rede.” Want „ het
„ vehikel der goddelijke openbaringen wisselt
„ af met de tijdperken der ontwikkeling van
„ het menschelijk kenvermogen, en heeft al-
„ zoo — zijne eeuw.” Alles zoude hier aanko-
men op het bewijzen der daadzaken, op wel-
ke het Christendom steunt: Maar hier is aan
geen *bewijzen* te denken. „ Alles wat men
„ van oudsher, naar den kring van de denk-
„ beelden der toen bestaande menschen, en
„ in de volkstaal, een *wonder* heeft genoemd,
„ is, in wijsgeerigen zin, niets meer dan *won-*
„ *derbaar* voorval:” en alzoo schiet ons niets
anders over, dan geheel ter zijde te stellen,
wat niet bewijsbaar, en dus ook niet houd-
baar is; en — „ het Christendom moet in
„ godsdienst der Rede overgaan.” — Brengt
men hier tegen in, dat, op deze wijze, het
Christendom beroofd wordt van alle deszelfs
karakteristieke eigenschappen, ja! van zijn ge-
heele wezen, zijn stellig gezag, enz. zoo
antwoordt PÖSCHEL, „ het Christendom, in
„ godsdienst der Rede overgegaan, onder-
„ derscheidt zich nog, door deszelfs onuit-
wis-

„ wisbaar karakter, als eene onder *bijzonde-*
„ *re omstandigheden*, tijdsbetrekkingen en zin-
„ nelijke *verschijningen* ingevoerde (geopen-
„ baarde), zigtbaar door de Voorzienigheid
„ begunstigde, ondersteunde, uitgebreide en
„ bevestigde godsdienst." Met deze voorstelling van het Christendom kan de Rede zich volkomen verëenigen: „ Zij gaat uit van God,
„ als het hoofdgrondbeginsel der Christelijke
„ leerstellingen, ziet in dit grond-idé over-
„ al zichzelve, leeft en werkt in hetzelve als
„ in het element en de bron harer geheele
„ zedelijke werkzaamheid, en ziet in de we-
„ reld, in de door God daargestelde orde der
„ dingen, het afdruksel, de *verschijning* van
„ den grooten alverzorgenden Vader." De *goddelijke* zijde van het Christendom is deze redematigheid van hetzelve. Het bovennatuurlijk en buitengewoon schijnende moet nooit als bewijsstuk der goddelijkheid, of proefsteen der waarheid, maar meer als opheldering; de geschiedenis, niet als gebiederesse, maar als opvoedster en leidsvrouw worden aangemerkt.

§. 31. Om het stelsel, hetwelk ik hier moet verklaren, ook uit een of ander nieuwlings uitgekomen geschrift toe te lichten, wijze ik op hetgene onlangs (1823.) door BÖH-

ME

ME geschreven is tegen AMMON (28), die zich voorstander heeft verklaard van een *rationaal supranaturalismus*, hoedanig hij in het Christendom aantreft. BÖHME verklaart daartegen breedsprakig, dat *Rationalismus* en *Supranaturalismus* niet te vereënigen zijn, ten zij men het laatste alleenlijk stelle *in* het *wezen* van het Evangelie, en dat niet zoeke *buiten* hetzelve. „ De in ons wonende Geest van „ God spreekt in ons eeniglijk door het ge- „ weten; deze is de Geest der waarheid, ons „ dienende tot zelf onderwijs in de gods- „ dienst. Deze zelfde maakt uit, het *godde-* „ *lijke in den mensch*, waardoor hij iets meer „ is dan een bloot *Natuurwezen;* doet de „ edelste wonderen *in hem* en *door* hem, en „ kan zeer goed worden vergeleken met dien „ adem van God in de zinnelijke wereld, den „ wind, voor zoo verre men het geluid van „ denzelven hoort, doch niet weet, van waar „ hij komt en waar hij heen gaat. Want al- „ zoo wordt in de gemoedswereld de zede- „ lijk godsdienstige geest kenbaar door geest- „ drift (*Enthusiasmus*) maar deszelfs wer- „ king is geheimnisvol gegrond in de vrij- „ heid, en heeft geen doel buiten zich zel-

„ ve.

(28) *Die Sache des rationalen Supranaturalismus*, Neustadt 1823.

„ ve. *Ja! door den Heiligen Geest, die in het „ Christendom heerscht, is hetzelve te gelij- „ kertijd supranaturaal en rationaal* (29)."
Welke verklaring, na het reeds bijgebragte uit KANT, FICHTE, BEKENN en PÖSCHEL, zeker geen Commentarie ter verklaring zal noodig hebben.

§. 32. Om niet, door het bijbrengen van te vele proeven, die alle op hetzelfde nederkomen, te vervelen, wijze ik nog alleen op het niet lang geleden uitgegeven geschrift van Prof. KRUG (30), in hetwelk hij poogt, den strijd tusschen *Rationalisten* en *Supranaturalisten* te beslechten en beide te veréénigen. Hij voert een betoog, hetwelk op het volgende nederkomt. Beide, *Rationalisten* en *Supranaturalisten*, *gelooven*; beide *verdedigen* het gelooven. Wat uit onmiddellijke in- of uitwendige waarneming voortvloeit nemen beide aan, ofschoon het ook aan evidentie ontbreke: Zij *kennen* het alzoo niet, maar *gelooven* het. Alzoo gelooven beide aan *God* en de *onsterfelijkheid*. Aan God, omdat Rede en geweten hen hiertoe dwingen, doordien, bij den oorsprong van ons geslacht, de

(29) A. w. s. 132.
(30) *Pistologie, oder Glaube, Aberglaube, und Unglaube*, Leipz. 1825.

de goddelijke oorspronkelijke Rede (*Ur-vernunft*) aan hetzelve goddelijke ideeën heeft medegedeeld, en, door middel van het geweten, de stem van God zich laat hooren in de Wetgeving der Rede. Beide gelooven *onsterfelijkheid*, omdat onze verwantschap met het goddelijke dringt, om te gelooven aan eene voortduring, langer dan dit aardsche leven. Wat wil men meer? Hier antwoordt de *Supranaturalist:* „ ik verlang iets positiefs, „ waaraan het godsdienstige geloof zich vast„ houdt," alzoo: eene — *openbaring.* — Maar deze neemt ook de *Rationalist* aan. „ *Zedelijk* godsdienstige waarheden zijn hem „ geene menschelijke uitvinding, maar zijn „ *door God* aan het menschelijke geslacht, bij „ deszelfs ontstaan, medegedeeld; dezelve zijn „ niet op broos papier, maar met onuitwis„ bare letteren in het hart geschreven; zij zijn „ *geopenbaard* aan het menschelijk geslacht: „ met deze waarheid trad het de wereld „ in." — Dit doet weder duidelijk zien, *en*, wat men door *openbaring* verstaat, *en*, welke de *inhoud* dier openbaring moet zijn: namelijk niets anders, dan de *postulaten* der *Praktische* Rede (31).

§. 33.

(31) Daar het hier alleen te doen is, om het *stelsel* te leeren kennen, en geenszins om eene *ge-*

schie-

§. 33. Al hetgene ik in dit Hoofdstuk heb bijgebragt, strekt, zoo het mij voorkomt, ten bewijze, dat PLANCK zeer juist de zaak voorstelde, wanneer hij schreef: „ De nieuwe „ wijsgeerte gaf zich het voorkomen, van zich „ volstrekt niet te willen aanmatigen de be- „ slissing, of God niet aan de menschen ze- „ kere onderrigtingen omtrent de Godsdienst „ op eenen geheel buitengewonen weg had „ kunnen mededeelen. Zij wilde zelfs, onder „ zekere voorwaarden, als zeer denkbaar aan- „ nemen, dat de leer van JEZUS, op zulk „ eenen weg tot ons kwam. Maar daartegen „ vorderde zij, dat men haar als grondbegin- „ sel zoude toegeven, dat God onmogelijk „ aan de menschen iets als godsdienstwaarheid „ kan mededeelen, hetwelk der menschelijke „ Rede niet, ook op inwendige gronden, als „ waarheid, als praktische waarheid kenbaar „ is. Zij wilde derhalve, des noods, de „ Christelijke Godsdienst - theorie ook nog als „ Su-

schiedenis van hetzelve te geven, heb ik vermeend, niet noodig te hebben, door proeven te doen zien, hoe hetzelve is opgenomen in de leerboeken van een aantal *godgeleerden*. Het bijgebragte scheen mij voldoende. Wie echter meer verlangt, kan te regt in het sedert het schrijven dezer verhandeling uitgekomen werk van den Heer VAN SENDEN, *Verdediging van Bijbel en Openbaring*, I, D. bl. 392. en v.

„ Supranaturalistisch stelsel, — doch alleen als „ een stelsel van Rationalistisch-supranaturalismus, — laten gelden: dat is te zeggen: „ Zij wilde alleen dat gene uit hetzelve als „ ware Godsdienst-leer aannemen, wat voor „ de Rede kenbaar is; doch al het andere, „ als niet tot het wezenlijke van de Godsdienst-theorie behoorende, laten rusten (32)." Het zit waarlijk met de zaak, zoo als de zelfde PLANCK het reeds voor meer dan dertig jaren heeft ingezien: „ De nieuwere Wijsgeerte wil ons de mogelijkheid eener openbaring zelfs nog alleen veroorlooven onder „ voorwaarden, bij welke men reden heeft om „ te twijfelen, of wij voor onze Christelijke „ openbaring van het verlof gebruik kunnen „ maken. Want zij staat er op, dat elke „ leer, ten aanzien van welke zij de mogelijkheid van Openbaring zal toestaan, zich door „ zekere inwendige kenmerken zal wettigen; „ en deze kenmerken heeft zij met zoo veel „ overleg bepaald, dat men het nog als grootmoedigheid van haren kant moet erkennen, „ wanneer zij wil toegeven, dat dezelve in „ de

(32) Zie PLANCK's Vervolg tot op onzen tijd van de *Grundr. der Gesch. der Chr. Kirche* von SPITTLER 5te Aufl. s. 521. of §. 64. der *vijfde Periode.*

„ de leerstukken van het Christendom aanwe-
„ zig zijn (33)."

§. 34. De bijgebragte proeven overziende, ontdekt men toch gemakkelijk, *hoedanig* het gezag zij, hetwelk men, in zaken van de Godsdienst, aan de Rede wil hebben toegekend. Zij, die, vroeger, het woord *Rede* namen in den zin van *gezond verstand* in het algemeen, en dit beschouwden als den eenigen grondslag van de Godsdienst, — welke men gewoon is *Deïsten* of *Naturalisten* te noemen, — kwamen (ten aanzien van welke bijzonderheden zij overigens mogten verschillen) hierin overeen, dat zij al wat bovennatuurlijk is met opzigt tot den oorsprong, de leerstukken en geschiedenis van de Godsdienst, ten eenemaal verwierpen, en alles voor onaannemelijk verklaarden, wat niet door het enkele licht des *verstands* kenbaar is. Deze dan bekleedden wat wij nu de *Theoretische* Rede noemen, met het hoogste gezag, om in het stuk van de Godsdienst, naar inzigt en goedvinden, aan te nemen en te verwerpen; zij verhieven haar tot eenige kenbron der tot de Godsdienst behoorende waarheden. — Zij, die over het vermogen der Rede, in zoo verre deze *bespiegelend* is, min gunstig denken, doen,
ten

(33) *Einl. in die Theol. Wissensch.* I. Th. s. 343.

ten aanzien van de *Praktische* Rede, wat gene ten aanzien van de *Theoretische* deden, en komen dus, in zoo verre, met de anderen uit op één punt. Want in deze *Praktische* Rede ligt de eenige grondslag des geloofs. Zij neemt alleen aan, wat, om der zedelijkheid wille, belang voor haar heeft; verwerpt al wat zoodanig belang niet heeft (34). Zij kent geen gezag buiten of boven zich; en wat haar als leer eener openbaring wordt aangekondigd, neemt zij alleen *dan* en in *zoo verre* aan, als zulks op hare eigene eisschen uitloopt, of zij zich gedrongen gevoelt, om der zedelijkheid wil, en om niet met zich zelve in tegenspraak te komen, te postuleren.

§. 35. Volgens de leiding der voorgestelde vraag, heb ik niet noodig, de gegrondheid of on-

(34) „*Rationalismus ist ein wissenschaftliches verfahren nach dem Princip, dass nichts für religiöser Wahrheit gelte, was nicht vor der Vernunft sich rechtfertigen lässt.*" BÖHME, *die Sache des rationalen Supranaturalismus*, u. s. w. s. 92. Hiermede strookt de beschrijving van het Rationalismus door eenen Ongenoemde, welke ik vinde in de *Allgem. Kirchenzeitung*, welke Dr. E. ZIMMERMANN uitgeeft, en dus luidt: „das rationalistische System ist nichts anders, *als ein aus den* „*in ihm selbst liegenden vernunftmässigen Principien ent-* „*wickelter und folgerecht dargestelter Christianismus.*" Verg. *Allg. Kirchenz.* Jan. 1826. s. 134.

ongegrondheid van dit gevoelen, op zich zelven beschouwd, te onderzoeken, (welk onderzoek echter, naar mijne overtuiging, niet dan hoogst ongunstig voor hetzelve zoude kunnen uitvallen; terwijl het vooral duidelijk is, dat men niet noodig heeft hetzelve aan te nemen, ten einde der Rede hare regten te verzekeren, zoo als in het volgende Hoofdstuk blijken zal); maar mijne taak is hier, na te gaan, of hetzelve kan worden *overeen gebragt* met de uitspraken van JEZUS en de Apostelen aangaande den oorsprong der Evangelieleer, als zijnde van God geopenbaard? Welke uitspraken door ons in het eerste Hoofdstuk zijn beschouwd en overwogen. Hiertoe is noodig, dat wij het resultaat, tot hetwelk wij bij die overweging gekomen zijn, vergelijken met het nu voorgedragene gevoelen. En dan valt aanstonds in het oog een en ander kapitaal punt van verschil, uit hoofde waarvan een en ander volstrekt onvereenigbaar moet geacht worden.

§. 36. Het eerste punt van verschil betreft het *principe* of de *kenbron* der Godsdienstleer. Deze is, bij JEZUS en de Apostelen, *buiten ons* of *objectief*; bij het voorgestelde gevoelen, *in ons* of *subjectief*. — Waar toch ligt, volgens JEZUS en de Apostelen, de weldadige bron, uit welke wij godsdienstkennis moeten putten?

In

In ons? Dit hebben zij nergens geleerd. Ofschoon in ons onderstellende het vermogen, om de waarheden van de Godsdienst als redelijk te erkennen, ja! zelfs de Godsdienst *redelijk* noemende, hebben zij ons nooit geleerd, dat wij, om die waarheden te ontdekken, slechts zouden noodig hebben *in ons zelven te keeren.* In tegendeel; als zij ons de bron dier kennis aanwijzen, zoo wijzen zij ons verre *buiten ons.* Zij wijzen ons op JEZUS, als in wien het licht der kennis is geconcentreerd, en die weder dit licht *onmiddellijk* heeft afgeleid van God. Wie is nu in staat, de volgende stellingen te vereenigen?

Kenbron *buiten ons.* | Kenbron *in ons.*

§. 37. Een tweede punt van verschil ontdekken wij, als wij acht geven op de wijze op welke wij, volgens het één en volgens het ander stelsel, *tot de kennis der leeringen van de Godsdienst geraken.*

Volgens het één, *door middel van eenen gezant van God*, die de waarheid onmiddellijk van God zelven ontvangt; vervolgens van den Hemel nederdaalt, om, door onderwijs, dezelve aan de menschen mede te deelen, en zulks door zijn onderwijs volbrengt: welk onderwijs hij laat vergezeld gaan met bewijzen zijner goddelijke zending, welke aan dat zelfde onder-

wijs goddelijk gezag bijzetten. Bij het ander stelsel komt zulk een gezant in het geheel niet in aanmerking. De ontdekking der *Praktische* waarheden doet de *Praktische Rede zelf*, en zij neemt aan, niet van eenen gezant, van boven gezonden, maar eigenlijk van zich zelve, en alleen omdat zij aannemen moet, ten einde niet met zich zelve in tweestrijd te komen. Hier krijgen wij dus, ten aanzien der *wijze* van erkentenis, de twee volgende verschillende stellingen:

Erkentenis door eenen *goddelijken Gezant*, die de leer komt bekend maken.	Erkentenis door de *Praktische Rede*, welke de waarheid *postuleert*.

§. 38. Een derde punt van verschil krijgt men onder het oog, wanneer men acht geeft op den *inhoud* of *omvang* der leeringen, tot welker kennis men, volgens het eene en volgens het andere stelsel, geraakt. — Volgens JEZUS waren het dingen, om welke bekend te maken Hij van den Hemel was nedergedaald (35). Volgens PAULUS: *verborgenheid, die bedekt was; welke niemand der oversten van de wereld gekend had*; ja! *hetgeen de ooge niet had gezien, de oore niet gehoord, noch in des menschen*

(35) *Joh.* III, 13.

schen harte niet is opgeklommen (36). Volgens het andere stelsel bevat eene openbaring niets anders en niets meer, dan hetgene de Praktische Rede moet postuleren, en alzoo waarheden, welke niet alleen *in het menschelijke hart wel degelijk zijn opgekomen*, maar daarin opkomen *moesten*, ten zij de menschelijke Rede in tweestrijd zoude komen met zich zelve. In het eerste geval is de inhoud der openbaring uitgebreider dan in het laatste. Alzoo ontstaan hier weder de volgende stellingen:

MEER *dan de Rede kon ontdekken.*	NIETS ANDERS *dan hetgene de Praktische Rede als noodzakelijk aanneemt.*

§. 39. Een vierde punt van verschil ontdekt men, wanneer men acht geeft op den onderscheidenen zin, in welken men het karakter van *goddelijkheid*, hetwelk in beide stelsels aan openbaring wordt toegekend, zich voorstelt. — In het *eerste* wordt dit genomen in de *vierde* beteekenis, boven (Hoofdst. I. §. 1.) opgegeven; in het *laatste* neemt men het in de *derde* beteekenis. In het eerste stelsel is de openbaring, vervat in de schriften van

(36) 1 *Kor.* II, 7—9.

van het N. T., *goddelijk*, omdat dezelve *onmiddellijk* door God aan JEZUS is *medegedeeld*, en door dezen aan de menschen overgebragt. In het laatste beteekent *goddelijk*: „ aan het „ menschengeslacht, bij deszelfs oorsprong, „ door God medegedeeld of ingeschapen (37)," even als onze geheele natuur goddelijk kan worden genoemd, in zoo verre zij door God is voortgebragt. Dus weder deze twee stellingen:

Goddelijk: om de *onmiddellijke mededeeling* aan JEZUS.	*Goddelijk*: om de mededeeling aan de *menschelijke natuur*.

§. 40. Uit deze vier punten van verschil vloeit, eindelijk, als vijfde van zelf voort, het *uitsluitend* gezag, hetwelk bij het ééne stelsel aan de *openbaring*; bij het andere aan de *Rede* wordt toegekend. — Eene openbaring, in den zin, waarin wij gezien hebben, dat JEZUS en de Apostelen dit woord nemen, kan niet anders dan aanspraak maken op den *eersten* rang, op het *hoogste* gezag. Waar *God* spreekt, moet de *mensch* zwijgen. Het is met haar, zoo als REINHARD zegt: „ zij „ duldt in de aangelegenheden van de Gods„ dienst, noch boven noch nevens zich, ergens „ eenig

(37) KRUG, *Pistéologie*, s. 38.

„ eenig gezag der menschen. Neen! zij zoude „ niet zijn, wat zij is, de bewaarster eener „ onbedriegelijke en goddelijke leer, wanneer „ hare uitspraken in geloofszaken niet *alleen* „ gelden (38)." Even *uitsluitend* is het gezag, hetwelk in het andere stelsel aan de Rede wordt toegeschreven, als welke geen gezag kent *buiten* zich, maar alleen aanneemt, wat zij zelve *postuleert*. Het één sluit dus hier het andere buiten. Beide stelsels kunnen met malkander even weinig bestaan, als de tegenstrijdige stelling: *zijn, en te gelijk niet zijn;* want in den grond krijgen wij deze stelling, als wij te gelijk wilden aannemen:

Het hoogste gezag ter beslissing heeft *alleen* de *Openbaring*.	Het hoogste gezag ter beslissing heeft *alleen* de *Rede*.

§. 41. Ik vermeende, door het voorstellen van deze tegenstrijdige punten, welke bij geregeld nadenken over beide stelsels dadelijk in het oog vallen, het onbestaanbare van het eene met het andere overtuigendst te zullen in het licht stellen: en besluite nu dit tweede gedeelte dezer Verhandeling met een ontkennend antwoord te geven op de vraag, aan het hoofd

(38) *Godsdienstige Overdenkingen over de Kerkhervorming*, bl. 111.

hoofd derzelve geplaatst; stellende als bewezen, *dat met de uitspraken van* JEZUS *en de Apostelen geenszins kan worden overeen gebragt het gevoelen van hen, die aan de Rede het onbetwistbaar gezag toekennen, om over zaken van Godsdienst te beslissen.*

DERDE HOOFDSTUK.

Kan een vrij onderzoek van het geopenbaarde worden toegestaan, in weerwil dat aan de Rede het gezag niet wordt toegekend, om over zaken van de Godsdienst te beslissen?

§. 42. Tot hiertoe hebben wij gezien, wat met de uitspraken van JEZUS en de Apostelen *onbestaanbaar* is. Thans gaan wij beschouwen, wat met dezelve *bestaat.*

Ik vermeene toch, dat wij moeten voortgaan met te onderzoeken

I. of JEZUS en de Apostelen een vrij onderzoek omtrent het geopenbaarde hebben toegestaan? En, zoo ja! dat wij dan

II. hebben uit te leggen, hoe deze verleende vrij-

vrijheid bestaat met derzelver vroeger verklaarde meening omtrent een hooger gezag dan dat der REDE, ter beslissing in zaken van de Godsdienst (1).

§. 43. Wat het eerste betreft; zoo is niets zekerder, dan dat JEZUS en zijne Apostelen nooit eenig woord hebben gesproken, waaruit men opmaken kan, dat de een of de ander een vrij onderzoek der geopenbaarde leer zoude hebben geweigerd. Daarvoor was dan toch ook geene reden: Want naar mate JEZUS en de Apostelen voor hen zelven meer *zeker* waren, dat de leer, welke zij predikten, van God geopenbaard was, hadden zij minder reden, om het onderzoek te schuwen; en moest, integendeel, alle onderzoek, zoo ver dat naar den aard der zaak plaats hebben kon, hun aangenamer zijn, daar de slotsom van hetzelve ze-

(1) Het betoog van het *regtmatige* van vrij onderzoek des geopenbaarde, *in het algemeen*, ligt kennelijk buiten het doel der voorgestelde vraag, welke alleen wil onderzocht hebben, of uit de *ontkennende* beantwoording van het *tweede* lid van het vraagstuk, het weigeren van vrij onderzoek moet volgen? Ik verwijs dus, voor zoo ver het betoog der *regtmatigheid* van vrij onderzoek betreft, naar de verhandelingen van P. VAN HEMERT, J. KUIPER, W. B. JELGERSMA, W. DE VOS, en P. WEILAND, in het XI. Deel van TEYLER's *Godgel. Genootschap.*

zeker moest zijn, hunne regtvaardiging. Hebben zij alzoo een vrij onderzoek eer moeten verlangen dan schuwen, zoo laat het zich denken, dat zij er wel toe aangemoedigd zullen hebben, maar niet van hetzelve zullen hebben afgeschrikt. Te meer, daar het laatste, hadden zij het gedaan, vermoeden van ontrouw en bedrog op hen zoude hebben doen vallen, en alzoo dat zelfde vertrouwen hebben ondermijnd, hetwelk zij noodwendig moesten verlangen, te bezitten; doch ook kennelijk alleen konden verkrijgen door openheid en opregtheid, en dus, door het vrij laten van alle onderzoek.

§. 44. Ik vinde ook, dat JEZUS deze vrijheid eer aanprijst dan tegengaat. Hoe sprak Hij? *Onderzoekt de schriften, want gij meent, in dezelve het eeuwige leven te vinden, en deze zijn het, die van mij getuigen* (2). Ik ben van oordeel, dat ἐρευνᾶτε in de gebiedende wijze staat; 1°. omdat dit met het verband best strookt; 2°. omdat, indien het stond in de aantoonende wijze, men het vóórnaamwoord ὑμεῖς er voor mogt verwachten (3); 3°. omdat ik het voor onbewijsbaar houde, dat die menschen, tot welke JEZUS hier sprak, ijve-

(2) *Joh.* V, 39.
(3) Verg. ZACHARIÄ, *Bibl. Theol.* I. Th. s. 129. ff.

ijverige onderzoekers der schriften waren; terwijl ik veeleër, in het gene JEZUS hun toevoegt, reden vinde, om het tegendeel vast te stellen. Doch al is het ook, dat men ten deze van mij verschille, zoo zal steeds uit deze plaats blijken, dat JEZUS op een vrij onderzoek gesteld was. Want neemt men ἐρευνᾶτε *indicative*, zoo blijft dit, dat JEZUS hen dan 1°. eer prijst dan laakt; 2°. te kennen geeft, dat zij op den weg waren, om in die schriften de getuigenissen, hem betreffende, te vinden; en 3°. dat zoo zij er deze niet vonden, zulks daaraan toe te schrijven was, dat zij slaven waren van hunne vooroordeelen en driften (4), en dus — *niet vrij en onafhankelijk* genoeg konden oordeelen.

§. 45. Welk eenen toets-steen geeft JEZUS zijnen hoorderen zelf in handen, om de valsche leeraars van de ware te onderscheiden, en dus de predikers der *ware* openbaring, in onderscheiding van de verkondigers eener *valsche*, te kennen? geen ander dan een *vrij onderzoek*. Hooren wij hem: „ *Wacht u voor* „ *de valsche Profeten, welke in schaapskleederen* „ *deren tot u komen, maar van binnen zijn* „ *zij grijpende wolven. Aan hunne vruchten* „ (niet zoo zeer hunne daden, als wel hun-

„ ne

(4) Vers 40—47.

„ ne leer, en de strekking derzelve om deugd „ en godsvrucht te onderdrukken," VAN DER „ PALM) *zult gij ze kennen* (5)." Wat is dit anders, dan het regt onderstellen en toegeven, om door onderzoek eener leer, welke wordt gepredikt, zich te overtuigen van hare waarheid of valschheid (6)? Heeft JEZUS deze vrijheid toegestaan, zoo heeft hij ook die leer, welke hij predikte, ofschoon door God zelven aan hem medegedeeld, aan dezen toets onderworpen, en gewild, dat elks vrij oordeel, uit de *vruchten* derzelve, dat is, uit derzelver strekking ter bevordering van deugd en heiligheid zoude besluiten tot hare goddelijkheid. — Zoude het niet op dezen weg van vrije beoordeeling geweest zijn, dat JEZUS het geloof bewerkte bij die Samaritanen, welke, nadat Hij gedurende twee dagen onderwijs aan hen had gegeven, geloofden *om zijns woords wil* (7)? Of zal dit iets anders beteekenen, dan dat hunne vrije beoordeeling van zijne leer (*woord*)

(5) *Matth.* VII, 15, 16.

(6) „ Vult et mandat, cognosci doctrinam divinitus traditam, legi, disci, et attente considerari scripta Prophetica et Apostolica, judicium fieri de dogmatibus, improbari, rejici, vitari falsam doctrinam et impios doctores." P. MELANCHTHON, ad h. l. *Oper.* Vol. III. p. 405.

(7) *Joh.* IV, 41.

(*woord*) hen had gebragt tot het besluit, dat hij was gezonden van God? — Zoude het niet uit dit zelfde beginsel zijn, dat JEZUS het tot verwijt van sommigen deed strekken, dat zij *niet wilden gelooven, ten zij zij teekenen en wonderen zagen* (8)? Hoe! kon Hij hun dit tot verwijt doen strekken, indien Hij het niet daarvoor heeft gehouden, dat de inhoud van zijne leer de goddelijkheid derzelve vertoonde aan het onderzoekend en nadenkend menschenverstand? En zoo Hij dit heeft geoordeeld, wat heeft Hij anders gewild, dan het geopenbaarde onderwerpen aan het vrije onderzoek der menschelijke Rede? — Maar ook waartoe diende zijne geheele openbare prediking van de leer des Koningrijks, om welke Hij het land rondging? Was het niet, om te werken op de *overtuiging* der menschen, en deze alzoo te brengen tot het geloof? Maar hoe kon Hij daarop werken, en zoo tot dat doel komen, zonder het geopenbaarde, hetwelk Hij predikte, aan het oordeel zijner hoorders te onderwerpen, en alzoo hun vrij onderzoek daaromtrent toe te staan? Alle redelijke overtuiging wordt eene onmogelijkheid, zoo men deze vrijheid wegneemt. — En waarmede bedreigt JEZUS, aan het einde van zijne bediening, hen, die

(8) *Joh.* IV, 48.

die aan zijn woord niet hadden geloofd? *Het woord*, zegt Hij, *dat ik gesproken heb, zal hem oordeelen ten laatsten dage* (9). Wat onderstelt dit? — 1°. dat de goddelijkheid van dit woord kenbaar was; 2°. dat zij, aan welken het was gepredikt, alles bezaten, wat geschikt was om die goddelijkheid te erkennen; en 3°. dat zij schuldig waren, en door dat woord zelve zouden veroordeeld worden, deswegens, dat zij het niet als goddelijk hadden erkend, schoon zij zulks hadden kunnen doen. Maar hoe heeft JEZUS dit alles kunnen onderstellen, indien Hij geen vrij onderzoek heeft toegestaan, en dus de mogelijkheid, om zich redelijkerwijze te overtuigen, nooit heeft bestaan? Ik houde het door het bijgebragte voor bewezen, dat JEZUS een vrij onderzoek der geopenbaarde leer, welke Hij predikte, heeft toegestaan.

§. 46. Het was dan ook wel geheel in zijnen geest, wanneer zij geprezen worden, die van deze vrijheid des onderzoeks getrouw gebruik maakten. Men merkt, dat ik het oog heb op de *Bereërs* en de nopens hen afgelegde getuigenis, dat *zij edeler waren dan die van Thessalonika*, (*als*) *die het woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dage-*

lijks

(9) *Joh.* XII, 48.

lijks de schriften, of deze dingen alzoo waren (10). Sterker kan men het zeker niet verlangen. Er staat van hen, dat zij de *schriften* beoordeelden (ἀνακρίνοντες τὰς γράφας *diligenter et adhibito iudicio perpendentes scripturas* (11)), om alzoo — dus door den weg van onderzoek — te ontdekken, of deze dingen alzoo waren. Welke dingen? Geene andere, dan die, welke PAULUS volgens vers 10 in de Synagoge verkondigde. Deze onderwierpen zij aan hun oordeel en onderzoek. En wegens dit bedrijf worden zij als edel geprezen. Wat is het anders, dan het vrij onderzoek der geopenbaarde leer niet alleen erkennen, maar ook prijzen?

§. 47. Niet anders de Apostelen van JEZUS. Bovenaan sta hier PAULUS. Hij noemde de Godsdienst, welke hij verkondigde, eene *Redelijke Godsdienst* (12), gelijk PETRUS dezelve figuurlijk noemde de *redelijke melk* (13). Indien hij aan dezelve dezen naam kon geven, hoe kon hij anders dan onderzoek derzelve, bij vrij

(10) *Hand.* XVII, 11.
(11) SCHLEUSNER *in voce* No. 2. KUINOEL ad h. l.
(12) *Rom.* XII, 1.
(13) 1 *Petr.* II, 2. verg. over de beteekenis en kracht van het adject. λόγικος, KOPPE *ad Rom.* XII, 1. en de daar aangeh. Schrijvers; AUGUSTI, *die Katholische Briefen* ad 1 *Petr.* II, 2. en SCHLEUSNER *in voce.*

vrij redegebruik, verlangen? Zulks deed hij ook. Ofschoon met het hooge Apostolische gezag bekleed, en bewust, dat hij de verlichting van den onfeilbaren Geest van God bezat, onderwierp hij nogtans, hetgene hij predikte, aan het eigen oordeel zijner hoorders, en was het zijne leuze: *als tot verstandigen spreke ik: oordeelt hetgene ik zegge* (14); den *heiligen* en *welbehagelijken wil van God* wilde hij, dat de Christenen zouden *onderzoeken* (15). Aan de *Thessalonicensen* geeft hij de vermaning, om *alle dingen te onderzoeken, en het goede te behouden* (16). Door πάντα heeft men hier te verstaan de *leeringen*, welke werden voorgedragen (17): en wanneer PAULUS ten aanzien van deze de gemeente beveelt, dezelve te *onderzoeken*; wat is het anders, dan een vrij onderzoek, niet alleen *toelaten*, maar ook uitdrukkelijk *voorschrijven?* — Niet anders de Apostel JOHANNES: *Beproeft de geesten* (de *Leeraars*) *of zij uit God zijn* (18). Hoe kon-

(14) 1 *Cor.* X, 15.

(15) *Rom.* XII, 2. *Efes.* V, 10. KOPPE *ad Gal.* VI, 4.

(16) 1 *Thess.* V, 21.

(17) Conf. KOPPE ad h. l. SEILER, *Uebersetz. des N.T.* ad h. l.

(18) 1 *Joh.* IV, 1. verg. BRINK, ad h. l. en bl. 77. SEILER, *Uebersetzung des N. T.* ad h. l. VAN VLOTEN, ad h. l.

konden zij die *beproeven*, anders, dan door aan eigen vrij onderzoek te onderwerpen, *en* de leer, welke zij verkondigden, *en* de bewijzen, welke zij voor hunne zending gaven?

§. 48. De duidelijkheid der bijgebragte uitspraken gedoogt dan ook niet, te twijfelen, of PAULUS heeft, wanneer hij hier en daar laag valt op de *Philosophie*, in tegenstelling van de leer van het Evangelie, geenszins bedoeld alle wijsgeerte, en veelmin het vrije Redegebruik in het stuk van de Godsdienst te veroordeelen; maar alleen de met het Christendom onveréénigbare dwaalbegrippen van Heidensche en Joodsche zich noemende Wijsgeeren, veroordeeld. Zoo is de zaak gelegen met *Koloss.* II, 8. 1 *Kor.* III, 19, 20. verg. I, 19, 20; zoo als kan blijken bij onbevooroordeelde lezing dezer plaatsen en raadpleging van goede Schriftverklaarders over dezelve (19). Niet anders 2 *Kor.* X, 5, welke plaats, als of zij ten voordeele van het tegengestelde gevoelen zoude kunnen gelden, vermaardheid heeft gekregen door de vertaling van LUTHER, die hier νοήμα overzet *der Vernunft*, als of hier PAULUS had gesproken van de *Rede gevangen te lei*-

(19) HEINRICHS *ad Coloss.* II, 8. BOSVELD ald. en op 1 *Cor.* I, 19, 20. SEMLER *ad* 1 *Cor.* I, 19. KRAUSE *ad eund. loc.* L. MEYER in TEYLER's *Godg. Gen.* VI. D. bl. 281—286. enz.

leiden tot de gehoorzaamheid van Christus. Indien ook deze vertaling aannemelijk ware, zoo zoude echter daaruit geenszins het gevolg kunnen worden afgeleid, hetwelk sommigen daaruit hebben willen trekken. Hetgene PAULUS dan zoude hebben geschreven, diende dan toch (ten zij men wilde stellen, dat hij zich zelven heeft tegengesproken) in overeenstemming gebragt te worden met die zijner uitspraken, in welke hij duidelijk een vrij onderzoek voorstaat: en zoo zoude men, wettiglijk, hieruit niets meer kunnen bewijzen, dan dat PAULUS aan de *Rede* had opgelegd de verpligting tot erkentenis van *hooger* gezag: welke verpligting wij erkennen, maar welke ook het vrije onderzoek niet wegneemt, zoo als straks nader zal blijken. Maar de plaats komt nu te minder in aanmerking, omdat het zeker is, dat de vertaling van LÜTHER niet aannemelijk is; waarvan elk zich kan overtuigen door raadpleging der hier onder aangehaalde Schrijvers, naar welke ik kortheidshalve verwijze, houdende ik het daarvoor, dat dit punt van overlang beslist is (20).

§. 49.

(20) Verg. L. MEYER a V. bl. 2°6—288. voorts J. J. ZIMMERMANN. *Opusc. Theol.* Vol. I. p. 253. seqq. DOEDERLEIN *Inst. Th. Chr.* Vol. I. p. 186. SEMLER *ad* 2 *Cor.* X, 5. ELSNERUS *in Observ. S.* Vol. II. p. 137. SCHLEUS-

§. 49. Bewijst het aangevoerde ontegenzeggelijk, dat JEZUS en de Apostelen een vrij onderzoek van het geopenbaarde hebben verlangd; zoo mag ik niet voorbij, der wijsheid hulde te doen, die zij, door het aannemen van dit grondbeginsel, hebben aan den dag gelegd. Waartoe heeft de wijze Schepper den mensch met het heerlijkste, dat Hij geven kon, — met de *Rede* — begiftigd, indien Hij tevens heeft gewild, dat de mensch zich van dat vermogen niet zal bedienen ten opzigte van dat gene, wat weder bij hem boven alle belangen gaat, — de godsdienst? Wat krijgt dáár de overhand, waar het vrije redegebruik is verboden; waar de Rede niet werkt, niet onderscheidt, niet oordeelt? Daar vestigt zich het rijk der domheid met al deszelfs ellende en verschrikkingen (21). En wanneer dit zich vestigt op het grondgebied van de godsdienst, wat wordt er dan geboren? Dat de kerkelijke geschiedenis deze vraag beantwoorde! *Zij* vertoont ons

SCHLEUSNER *in Lexico*, VOC. Νοήμα. KYPKE, *Observ. S. ad h. l.*

(21) „Rationis usum, seu ratiocinandi facultatem, „qua a Deo donati sumus, in revelatione audienda, „expendenda atque exponenda, audiendam non esse, „id non modo per se absurdum est, sed et ipsa reli„gionis fundamenta prorsus evertit." J. A. TURRETIN. *Oper.* T. I. p. 247.

ons een tijdvak, dat door verschillende eeuwen henen loopt, in hetwelk het verstand, zoo als men het pleeg uit te drukken, gevangen lag onder de gehoorzaamheid des blinden geloofs, werkeloos en lijdelijk aannemende, wat eene onfeilbaar geachte kerk als waarheid te gelooven beval. Wat is in dat tijdvak geworden van die goddelijke leer, welker waarheid, toen JEZUS en zijne Apostelen haar predikten, zich openbaarde aan de conscientien der menschen? Daar lag zij, misvormd en onkenbaar, onder het vuile stof des bijgeloofs en der dwaasheid weggeworpen; begraven onder ijdele geboden der menschen, gelijk de geest der oude wet onder den berg van Farizeeuwsche dwaasheden, ten tijde van JEZUS. En wanneer is haar luister begonnen hersteld te worden? Van den oogenblik af, waarin de menschheid begonnen heeft hare heiligste regten te hervatten. Van den oogenblik af, toen zij, ZWINGLIUS en LUTHER aan het hoofd, wat voor goddelijke leer werd uitgegeven, aan haar eigen vrij en onafhankelijk onderzoek onderwierp; *de geesten beproefde of zij uit God waren; alle dingen beproefde*, *alleen het goede behield*, en het door haar kwaad gekeurde wegwierp. Hier vertoont ons de geschiedenis de wijsheid van JEZUS en zijne Apostelen, die door het aannemen, voorstaan en handhaven van vrij onderzoek des geopenbaarde, heb-

hebben willen voorkomen, beide de vernedering der *redelijke* menschheid en het verlies van den luister der beste godsdienstleer.

§. 50. Maar er is meer. Niet alleen de *leer* van de godsdienst wordt verbasterd en ontluisterd, waar vrijheid van onderzoek wordt verboden en een blind geloof gevorderd: ook de geheele *beoefening* van dezelve wordt verlamd en vernietigd. Hoe traag is steeds de mensch tot alles, wat hij alleen op gezag doet, en niet uit redelijke overtuiging (22)! En wat moet er dan worden van de godzaligheid onder hen, die niet door eene innerlijke overtuiging van hare voortreffelijkheid, maar alleen door de stem des gezags tot hare beoefening worden opgewekt? Hier zijn geloof en godzaligheid zonder kracht of leven: en zij kunnen niet anders zijn. Hier is *geloof* niets meer dan koude toestemming van het verstand; *godzaligheid*, waarneming van ziellooze uitwendigheden; *ligchamelijke oefening tot weinig nut; geenszins die godzaligheid*, *welke nuttig is tot alle dingen en de belofte heeft van dit en van het toekomende leven.* Getuige is hier andermaal de geschiedenis der Christelijke Kerk. Wat was in de dagen, toen vrij-

(22) REINHARD, *Moral.* III. T. s. 651. 4e *Aufl.*

vrijheid van onderzoek was verbannen, het *geloof*, op hetwelk men de zaligheid beloofde? Een stom stilzwijgen op, een aannemen zonder tegenspraak van alle ongerijmdheden, welke eene Kerk, die verzekerde den Geest van God te hebben, te gelooven voorschreef! Wat was toen de *godzaligheid?* Bidden, zonder aandacht; vasten, zonder boetvaardigheid; heilige dagen vieren, door onheilige ledigheid of woest vermaak (23); en geld geven ten beste van Kerken en Kloosters, om hier Priesters en Monniken vet te mesten, op hope van dit, als een uitgezet kapitaal, in het volgend leven met hooge renten terug te ontvangen! En wanneer is aan dezen betreurenswaardigen toestand een einde gekomen? Toen de Kerkhervormers opstonden en zelf in beoefening bragten, en anderen ter beoefening aanprezen, wat JEZUS aangeprezen had, maar nu als ketterij werd verfoeid en met den brandstapel gestraft: *Onderzoek der schriften*; *onderzoek van alle dingen*, om het *goede* te onderscheiden, en dat alleen *te behouden!* Hier vertoont ons de geschie-

(23) Zie de afgrijselijke beschrijving hiervan, met groote trouw, en volgens de getuigenis van Middeleeuwsche Schrijvers, gegeven door MEINERS, *Historische Vergleichung der Sitten* enz. *des Mittelalters* II. T. s. 175 — 289.

schiedenis, op nieuw, de aanbiddelijke wijsheid van onzen gezegenden Verlosser en zijne Apostelen, die aan elk het regt van vrij onderzoek, — de eenige weg, om tot eene redelijke overtuiging te geraken — toekennende, de beoefening van de heiligste godsdienst wilden bewaren voor het ontäarden in waarneming van ijdele uitwendigheden, die het ligchaam vermoeijen en den geest werkeloos en arm laten.

§. 51. Ons blijft nog over, te onderzoeken, hoe deze, door JEZUS en de Apostelen verleende vrijheid overeenstemme met derzelver vroeger verklaarde meening omtrent een hooger gezag, dan dat der REDE, ter beslissing in zaken van de godsdienst? Vermits *hier* eigenlijk de knoop ligt van het gansche vraagstuk, welks beantwoording ik ondernam, zal eenige uitvoerigheid hier gereedelijk verschooning mogen vinden. Om alle misverstand en donkerheid te vermijden, komt het mij noodzakelijk voor, dat wij eerst duidelijk bepalen, wat wij door een *vrij onderzoek* hebben te verstaan; om dan na te gaan, of uit het begrip van openbaring, boven opgegeven, en uit het erkennen van hooger gezag, dan dat der Rede, om in zaken van godsdienst te beslissen, moet volgen, dat geen zoodanig onderzoek aangaande het geopenbaarde kan worden toegestaan?

§. 52. Doch eer wij hier kunnen voortgaan, moeten wij hen hooren, die ons verzekeren, dat ten aanzien van waarheden, door zulk eene bovennatuurlijke openbaring ontdekt, *alle* onderzoek voor de menschelijke Rede *onmogelijk* is. Indien toch deze meening doorgaat, en alzoo geheel *geen* onderzoek hoegenaamd hier kan bestaan, zou alle vraag naar het al of niet bestaanbare van *vrij* onderzoek vervallen; en alzoo moet dit punt eerst door ons worden afgedaan. — De meening, welke wij hier ter toetse brengen, is reeds in het voorgaande Hoofdstuk aangeroerd (24). Zulke onderrigtingen omtrent bovenzinnelijke zaken, zegt men, vallen niet onder het bereik van ons denkvermogen; het geheele onderwijs is voor ons onverstaanbaar en onbegrijpelijk (25). De openbaring moet onder hare stellingen dezulke opnemen, welke buiten de grenzen der Rede liggen: over deze kan aan de Rede geen oordeel toekomen, Hier vervalt dus ook alle onderzoek; want „ de menschelijke Rede heeft „ geen regt, om de wijsheid van God voor „ hare kritische Regtbank te dagvaarden (26)." Zoo hoog als de hemel boven de aarde is,

zoo

(24) Zie §. 28.

(25) Verg. FICHTE, *Critik aller Offenb.* s. 168.

(26) PÖSCHEL, *Mussestunden*, s. 84.

zoo verre is het bovenzinnelijke verheven boven het zinnelijke. „ Met het aannemen eener „ werkelijk bovennatuurlijk gegevene Gods- „ dienstleer, doet de Rede afstand van haar „ regt van vrij en onafhankelijk onderzoek (27)." Zoo veel schijn dit, op het eerste hooren, moge hebben, zoo ongegrond blijkt hetzelve te zijn, zoodra men het nader beschouwt. Hetgeen hier wordt aangenomen gaat niet algemeen door. Hetgeen er uit wordt afgeleid, volgt niet wettiglijk. Wat het eerste betreft: Men spreekt hier als of het uitgemaakt ware, dat van *alles*, wat eene goddelijke openbaring ontdekt, niets onder het bereik van het menschelijk denkvermogen valt, en alles onverstaanbaar en onbegrijpelijk zoude moeten zijn, wat de Rede niet zelve *ontdekken* kon, maar door eene bovennatuurlijke openbaring *vernemen* moest. Maar niets is onwaarachtiger dan dit. Verre het grootste gedeelte der leeringen van de Christelijke openbaring zijn van eenen aard, dat zij, ofschoon zij door de Rede niet eerst konden worden ontdekt, echter, nadat zij van Godswege zijn bekend gemaakt, niets minder dan onverstaanbaar zijn voor de menschelijke Rede. Ik beroep mij hier op hetgene tot de hoofdzaak van die openbaring behoort,

(27) Ald. s. 83.

hoort, de leer van de *vergeving der zonden.* Of God gezind ware, om den mensch wegens zijne ongelijkvormigheid aan het pligtgebod te straffen, dan wel, die straf kwijt te schelden, dat is, te *vergeven*, was voor de menschelijke Rede niet uit te vorschen: God zelf moest, door eene bovennatuurlijke openbaring, ontdekken, hoe Hij ten deze *gezind* was. Maar nadat God deze gezindheid heeft verklaard, is deze leer der vergeving geenszins voor de Rede onverstaanbaar, noch is deze buiten de mogelijkheid, om nopens dezelve eenig onderzoek in het werk te stellen. De Rede kan, vooreerst, het begrip van vergeving van zonden, volgens de oorkonden der openbaring, op uitlegkundige gronden, zeer goed ontwikkelen, en begrijpen, dat het insluit opheffing der straf. Zij kan, verder, zeer gemakkelijk inzien, dat het begrip van genadige vergeving volmaakt strookt met dat van eenen onzigtbaren Wereldregeerder, die het geluk van zijne redelijke schepselen bedoelt. Zij kan, eindelijk, zeer goed beredeneren en begrijpen, dat de ontdekking van zoo groote genade, aan ons bewezen, een zeer vermogend middel kan en moet zijn tot verwekking van liefde en dank voor het Wezen, dat zulk eene genade bewijst, en alzoo eene zeer duidelijke *praktische* strekking heeft. Het is dus zeker, dat niet alle leeringen

gen eener bovennatuurlijke goddelijke openbaring van eenen voor de Rede zoodanig onbegrijpelijken aard moeten zijn, dat de Rede over dezelve volstrekt geen onderzoek zoude kunnen in het werk stellen.

§. 53. Is dus het gestelde ongegrond ten aanzien van hetgene daarbij wordt aangenomen, het is niet minder ongegrond ten opzigte van het gevolg, opgemaakt, ten aanzien van die leerstukken der openbaring, welke voor de Rede onverklaarbaar blijven. Gereedelijk erkennen wij, dat schoon, bij verre na niet alles wat ons in de goddelijke oorkonden der Christelijke openbaring, als leer derzelve wordt voorgesteld, voor de Rede ondoorgrondelijk is, er echter in die leer ook voorkomt, wat voor dezelve onverklaarbaar blijft. Maar wij ontkennen het gevolg, hetwelk men maakt, dat, uit hoofde van die onbegrijpelijkheid, de Rede afstand zoude moeten doen van het regt van onderzoek, als hetwelk hier onmogelijk zoude worden. Of is niet God voor ons volstrekt onbegrijpelijk en onverklaarbaar? Kunnen wij niet, ten zijnen opzigte, duizend vragen op één hoopen, zonder dat wij op eene eenige kunnen antwoorden? Zullen wij, uit dien hoofde, ons ontslagen moeten achten van alle verpligting tot nadenken of onderzoek over God?

God? Zullen wij alle nadenken, redenering, onderzoek over God, als onmogelijk moeten beschouwen en staken, omdat wij God volstrekt niet begrijpen kunnen? Indien niemand dit met regt stellen kan, zoo volgt, dat het geenszins doorgaat, dat de Rede, uit hoofde van de onbegrijpelijkheid van zekere leer, afstand zoude moeten doen van haar regt van onderzoek, en dat zij, integendeel, hier zeer wel onderzoek in het werk stellen kan en moet, — niet, om daardoor te komen tot eindelijk *begrip* van hetgene haar onbegrijpelijk is, maar — om te ontdekken, in welk licht dat onbegrijpelijke ons wordt voorgesteld; waartoe het ons werd ontdekt, en in welk verband het staat tot andere ons bekende en door ons begrepene waarheden. En dit onderzoek moet *vrij* zijn. Wat hebben wij hierdoor te verstaan?

§. 54. *Vrij* onderzoek, van hetwelk wij hier spreken, is zoodanig onderzoek, bij hetwelk wij niet worden geleid door gezag buiten ons. Het staat over tegen een *onvrij* onderzoek, bij hetwelk wij niet worden bestuurd door de inzigten van ons eigen verstand, en alzoo van zelf geleid tot eene *eigene* overtuiging, maar waarbij men, zonder zelf te redeneren, volgt de uitspraken van eenen andeteren.

ten (28). Zoo b. v. leest de Roomschgezinde in de H. Schrift niets anders, dan hetgene de Kerk, welke hij als eenig bevoegden en volstrekt onfeilbaren uitlegger houdt, met hoog gezag verzekert, dat daarin te lezen is. Komt er zijn gezond verstand tegen op, zoo mag dit volstrekt niet gelden, maar het moet zich onderwerpen en zwijgen. Het tegengestelde hiervan is *vrij*: en alzoo is een *onderzoek*, waaraan men de eigenschap van *vrijheid* toekennen zal, zulk een, bij hetwelk men zijn verstand gebruikt; onbekommerd laat werken; deszelfs inzigten volgt, en langs dezen weg zich laat leiden tot overtuiging nopens hetgene in de openbaring als waarheid wordt voorgesteld. Zulk een vrij onderzoek was het, dat de *Bereërs* deden ten opzigte van PAULUS prediking, en

(28) „ Vera libertas tenetur, si nullius hominis arbitrio ac potestati ita sis obnoxius, ut aut cogi possis, dicere ac facere contra rectum sensum et honestam voluntatem tuam." ERNESTI, *de libertate ingenii in causa religionis. Opuscul. Theol.* pag. 536. „ Vera libertas in religionis causa normam rationis et scripturarum sacrarum pie agnoscit, *libenterque* sequitur." Ea est verae libertatis natura, ut suopte impetu feratur animus, neque alienae potestati obnoxius contra rectum sensum agere cogatur." DOEDERLEIN, *de Libertate cogitandi. Opusc. Theol.* pag. 218 et 220. verg. REINHARD, *Moral* I. Th. s. 313. 4e *Auflage.*

en hetwelk, zoo als wij boven gezien hebben, in hen wordt geprezen. Zulk een onderzoek was het ook, dat PAULUS vorderde, als hij vermaande *onderzoekt* alle dingen: want het geheele denkbeeld van *onderzoek* of *beproeving* gaat dadelijk verloren, zoodra men er de eigenschap der *vrijheid* afneemt, en *gezag* in de plaatst stelt.

§. 55. Bestaat nu *zulk* een onderzoek met het boven voorgestelde begrip van goddelijke openbaring, en nadat men ontkend heeft, dat de REDE het regt heeft, om in zaken van de Godsdienst in den aangeduiden zin te beslissen? Indien wij deze vraag ontkennend zouden beantwoorden, zoo zoude het voorstel, hetwelk voor ons ligt, eene tegenstrijdigheid moeten bevatten, welke hetzelve onaannemelijk maakt. Maar zulk eene tegenstrijdigheid bestaat hier niet. Wat toch vinden wij hier aangenomen? *Eerst:* God ontdekt, op eene buitengewone wijze, onmiddellijk, waarheden, welke de REDE niet ontdekken kon. *Ten tweede:* God onderwerpt deze ontdekte waarheden en de oorkonden, waarin zij worden voorgesteld, aan het onderzoek der menschelijke *Rede*, opdat deze zich daarop oefene, en door onderzoek zich overtuige van derzelver zekerheid en Godewaardigheid. Waar is hier schijn of blijk van tegenstrijdigheid? Wij moeten hier te minder

der bedenkelijkheid vinden, daar wij hetgene hier wordt gesteld, in ander opzigt, dagelijks doen. Of onderzoeken wij niet, zonder bedenken en volkomen *vrij*, wat van God herkomstig is? Is niet geheel het Rijk der Natuur een werk van Gods handen? Zijn niet alle de voorvallen dezer wereld beschikkingen der goddelijke magt en wijsheid? Gij! die roept, dat ons het onderzoek over het goddelijke niet vrijstaat, beoordeelt gij niet dag aan dag, wat God in de wereld daarstelt? *Onderzoekt* gij niet, hoe God hier oorzaken en gewrochten zaam verbindt? *Beproeft* gij niet, hoe een en ander bestaanbaar is met de wijsheid en liefde van Hem, die het al beschikt? Is er iemand, die zal staande houden, dat wij hiertoe geen regt hebben? Iemand, die het als ongeoorloofd zal veroordeelen? Iemand, die zulks niet als eene nuttige en godewaardige werkzaamheid van ons verstand zal roemen? En, indien het zoo gelegen is met ons onderzoek nopens hetgene God dagelijks in de wereld daarstelt, waarom zoude het anders gelegen zijn met hetgene Hij eenmaal heeft daargesteld door JEZUS CHRISTUS?

§. 56. Neen! uit het gestelde kan in geenen deele, als wettig gevolg, worden afgeleid, dat, ten aanzien van de geopenbaarde leer, geen vrij onderzoek kan worden toegestaan;

maar dit *kan* en *moet*, als gevolg van het gestelde, aangenomen worden, dat, ofschoon de *Rede* de geopenbaarde leer vrijelijk mag onderzoeken, zij evenwel geen regt heeft, om, wanneer zij hier vindt, wat buiten haar bereik ligt, en haar, na alle hare pogingen om het te begrijpen, onbegrijpelijk blijft, zulks als onwaar en onaannemelijk te verwerpen, nadat eenmaal beslissend uitgemaakt is, dat die leer is *geopenbaard*, in dien zin, waarin wij zagen, dat JEZUS en de Apostelen verzekerd hebben, dat de leer van het Evangelie zulks is (29). *Dit* volgt, dat, wanneer de *Rede* in zulk eene leer gesteld vindt, wat zij niet begrijpt, en haar, na alle onderzoek en bezadigd nadenken donker blijft, zij daardoor geen regt verkrijgt, om zulk een leerstuk uit dien hoofde te loochenen en, als niet redelijk bewijsbaar, te verwerpen. En het is dit gevolg, hetwelk wij erkennen en gaaf aannemen. Wij hebben in dergelijk geval te bedenken, dat God, in eene openbaring, ons kan ontdekken, wat boven het

(29) Naar waarheid, zegt hieromtrent PÖSCHEL: „ De Rede is bevoegd, om volstrekt tegenstrijdige „ stellingen te verwerpen, maar geenszins kan deze „ bevoegdheid tot alle *onbegrijpelijke* leerstellingen worden uitgestrekt. Hier past een bescheiden ἐπεχεῖν." *Mussestunde*. S. 16.

het bereik van onze *Rede* gaat. Dit geldt, zoo wel van de *Praktische* Rede en hare postulaten, als van de *Theoretische*. Want te regt is ergens door Prof. SUSKIND aangemerkt, dat „ het niet te begrijpen is, wat ons regt zoude „ geven, om *a priori* te vermoeden, dat God „ zelf door eene bovennatuurlijke causaliteit „ in de zinnenwereld, ons geene andere dan „ door de Rede kenbare praktische waarheden „ zoude kunnen bekend maken; daar het we„ der niet te begrijpen is, wat ons grond geeft „ tot de veronderstelling, dat er in de gehee„ le, voor ons onoverzienbare reeks van waar„ heden, geene *praktische waarheden* kun„ nen bestaan, buiten die gene, welke onze „ Rede zelf, uit morele begrippen afleiden „ kan (30)." Dit dan alzoo zijnde; zoo volgt, dat het de pligt der Rede is, om zich, in het gegevene geval, aan de openbaring te onderwerpen: dat is te zeggen, dat zij, wanneer uitgemaakt is, dat de leer door God is geopenbaard in den aangeduiden zin, hetgene haar voorkomt, in dezelve zekerlijk begrepen te zijn, moet aannemen, ofschoon zij het niet begrijpt, en zulks uit eerbied voor het hoogere

(30) *Bemerkungen über den aus Principien der Praktischen Vernunft, herrgeleiteten überzeugungsgrund von der Möglichkeit einer Offenbarung.* s. 137.

re gezag, hetwelk aan die leer, uit hoofde van haren erkenden oorsprong, toekomt.

§. 57. Dit kan te gemakkelijker geschieden, omdat de inhoud eener openbaring, al gaat die ook *boven* de *Rede*, echter niet kan strijden tegen de *Rede*, en dus deze, daar, waar zij vindt, wat zij niet begrijpt, echter tusschen dit onbegrijpelijke en tusschen hetgene zij begrijpt, *analogie* zal vinden, welke haar het gelooven ligt maakt (31) „ *Boven* de Rede „ is, al wat iemands ziel, na ernstige pogingen „ te hebben aangewend, niet kan doorzien, „ en haar veelal onbegrijpelijk blijft: *Tegen* de „ Rede, alles wat tegen de algemeene begrip- „ pen der grondwaarheden aanloopt, welke al- „ len menschen, den ongeletterden zoo wel „ als den geletterden, gemeen zijn (32)." Van het laatste kan niets in eene openbaring voorkomen. Alle bezadigde godgeleerden stemmen hierin overeen (33). Wat voor eene goddelij-

(31) In dezen zin zegt TÖLLNER „ zelfs verborgenheden moeten niet alleen iets mogelijks wezen; „ maar ook ten opzigte van derzelver mogelijkheid gekend worden." *Uitgelez. Verh.* II. st. bl 77.

(32) VAN HEMERT, *over de Rede, en haar gezag in den godsdienst.* 1e. br. p. 133.

(33) SUSKIND, a. w. p. 136. „ Minime audiendi „ sunt, qui tenerent, esse quasdam doctr. Chr. parti- „ culas, rationi utique adversas, quibus tamen, ob- „ scrip-

lijke openbaring wordt uitgegeven, en iets van dezen aard bevat, blijkt, even daardoor, van God niet

„ scripturarum auctoritatem, nefas sit, fidem non ha„ bere." DOEDERLEIN, *Instit. Th. Chr.* P. I. p. 191. „ Revelata religio non ponitur contraria naturali aut „ contradictoria; sed accessit ad naturalem, partim re„ petendo, confirmandoque, partim nova addendo." MORUS, *Epit. Theol. Chr.* p. 9. „ Nihil haec religio „ docet, quod rationi sit adversum, immo potius prae„ stantissimas ei contemplandas offert doctrinas, quae „ rationi collustrandae perficiendaeque haud parum fa„ ciant; ad earumque notitiam et persuasionem mentem „ nostram adducit modo, ratione nostra dignissimo." MUNTINGHE, *Pars Theol. Chr. Theor.* Vol. I. p. 50, 51. *edit. sec.* „ Men kan reeds van voren vaststellen, „ dat eene ware goddelijke openbaring met de grond„ beginselen der ware Wijsgeerte, en met de waarhe„ den, welke bij deze uitgemaakt zijn, niet strijden „ kan." REINHARD, *Vorlesungen über die Dogmatik.* s. 81. „ Eene openbaring, welke der gezonde Rede „ en ware Wijsgeerte wederspreekt, kan niet van God „ herkomstig zijn." MICHAËLIS, *Dogmatik.* s. 11. „ Geene openbaring, welke op goddelijkheid aanspraak „ maakt, kan als waar aangenomen worden, wanneer „ zij eene evidente waarheid der Rede tegenspreekt." GRIESBACH, *Anleit. zum Studium der Popul. Dogmatik.* s. 17. „ De denkbeelden, die de godsdienst der „ Rede mij opgeeft en verzekert, zijn op het naauwst „ met het stellig geopenbaarde, en hetgene daar boven „ gaat, verbonden; ziel en ligchaam in den mensch „ zijn niet naauwer vereenigd, noch oefenen geenen „ sterkeren wederkeerigen invloed." FRANCKE en „ KROM, *Mijne gronden voor het Christendom.* bl. 113.

 „ Geen

niet te zijn. Eene als goddelijke openbaring uitgegevene leer, b. v., welke de stelling behelsde 2 × 2 = 6. zoude, wat men ons ook mogt zeggen van bewijzen, welke voor dezelve zouden bestaan, ons door die zelfde stelling als onwaar, en dus ongoddelijk; en alle bewijzen, van welke men spreekt, als bedrog voor-

„ Geen der Christelijke leerstukken bevat iets, het„ welk de gezonde Rede wederleggen kan, of met „ derzelver grondwaarheden strijdig is." Ald. bl. 118. „ De goddelijkheid der openbaring blijkt, onder ande„ ren, daaruit, dat alle hare geloofsleeringen en le„ vensregelen ten volle overeenkomen met hetgene wij „ door de gezonde Rede en ondervinding weten." MEDER, *Onderwijs in de Godsdienstleer.* bl. 14. „ Neque „ audiendi sunt, si qui dicant, dogmata quaedam in „ his libris reperiri, quae a recte ratione dissonent." GROTIUS, *de veritate Rel. Christ.* Libr. III. §. 12. „ De openbaring moet noch zich zelve, noch eenige „ waarheden der Rede of ondervinding tegenspreken." VAN HAMELSVELD, *Bijbel verd.* I. D. bl. 83. „ Het is „ zoo zeker, dat er niets naar de openbaring waar, „ en naar de Wijsgeerte valsch; of naar deze waar, en „ naar gene valsch zijn kan, als er voor eenige waar„ heid ter wereld zekerheid zijn kan." L. MEYER, in TEYLERS *Godgel. Gen.* VI. D. bl. 309. Voorts vergelijke men vooral het uitvoerige betoog van den Heer J. F. LENTZ, voorkomende in dit zelfde VI. D. van TEYLERS *Godgel. Gen.* bl. 132. vervolg: en eindelijk, SÜSKIND, *über das Recht der Vernunft in Ansehung der negativen bestimmung des Inhalts einer Offenbarung* in FLATTS, *Magaz.* 2e. st.

voorkomen, omdat het eene eeuwige waarheid is, welke niet kan worden omvergestoten, dat $2 \times 2 = 4$ is. Waarom verwerpen wij den *Koran?* Is het niet, onder anderen, ook om de menigvuldige ongerijmdheden, welke dezelve bevat? Waarom ontkennen wij, dat de leer der transsubstantiatie in de goddelijke openbaring is vervat? Is het niet onder anderen, ook om de tegen alle erkende waarheden inloopende onderstellingen en gevolgen, welke in dezelve zijn begrepen? Naar welken regel zijn wij dus gewoon te handelen? Naar dezen: *Eene waarlijk van God herkomstige leer kan niet strijden met de Rede.*

§. 58. Wij mogen dien regel te geruster aannemen en volgen, naarmate hij meer boven allen twijfel verheven is. God zelf is de *hoogste Rede;* hoe zou Hij dus aan ons kunnen ontdekken en ons als waarheid leeren, iets anders, dan hetgene met *onze Rede*, die van Hem afkomt, zich laat verëenigen (34)? Ik kan mij niet genoeg verwonderen over Protestanten, die eene tegengestelde meening aannemen, en niet tevens zien, dat zij alzoo den hoogen God (het zij eerbiedig gezegd!) in strijd brengen met zich zelven. Is niet ons verstand iets gelijk-

(34) HERDER, *Briefe das Studium der Theol. betreffend.* 3. Th. s. 15. ff.

lijksoortigs met het verstand van God? Is niet de voortreffelijkste eigenschap van ons verstand die, welke wij *Rede* noemen; en is deze eigenschap niet in het goddelijke verstand op het toppunt der volkomenheid? En zal dan deze hoogste Rede ons in eene buitengewone onderwijzing (openbaring) als waarheid voorleggen, wat zij zelve, door hetgene in ons aan haar gelijkvormigs aanwezig is, als onwaar, tegenstrijdig en onmogelijk verklaart? Met de *Praktische* Rede is het eveneens gelegen, en hare beschouwing leidt tot dezelfde uitkomst. In onze *Praktische Rede* zijn, gelijk KANT ons leert (35), begrippen aanwezig, welke alle ervaring voorgaan, en welke alzoo door den Schepper in ons gelegd zijn. Deze kunnen niet valsch zijn. Zij moeten waarheid bevatten. Indien zij deze bevatten, zoo is het tegengestelde dwaling. En zoo het nu mogelijk ware, dat God, in eene openbaring, leerde, wat tegen deze Rede inloopt, zoo zoude de dwaling door Hem worden voortgebragt; hetwelk te stellen ongerijmd en goddeloos is (36).

§. 59. Er kan derhalve geen strijd zijn tus-

(35) *Critik der Praktischen Vernunft.* s. 219. ff.

(36) REINHARD, *Dogm.* s. 83. KÖSTER, *das Christenth. die höchste Vernunft.* s. 21—25.

tusschen de leer eener goddelijke openbaring, en de Rede. De eerste kan ons zaken bekend maken, tot welker ontdekking de laatste nooit zoude hebben kunnen geraken (37). Deze zaken kunnen, ook na dat zij ontdekt zijn, voor de Rede, in meer dan één opzigt donker, onverklaar, en dus onbegrijpelijk blijven; maar, er moet tusschen het geopenbaarde en de begrippen der Rede *analogie* zijn: en zoo is het werkelijk. Indien b. v. de Rede erkent de *onbegrijpelijkheid* van God, zoo is het geenszins *tegen* de Rede, wanneer eene goddelijke openbaring leert, dat deze onbegrijpelijke God als Vader, Zoon en H. Geest bestaat en werkt: want juist het onbegrijpelijke in deze ontdekking strookt met de door de Rede erkende *onbegrijpelijkheid* van God (38). — Wanneer het waar is, wat KANT ons leert, dat „ de Rede ons zegt, dat al wie in eene „ opregtelijk aan zijnen pligt onderworpene gezindheid, zoo veel doet, als in zijn vermogen is, om zijne verpligting te volbrengen, „ hopen mag, dat de hoogste wijsheid, *op* „ *eene of andere wijze*, zal aanvullen, wat „ niet in onze magt gesteld is, zonder dat onze

(37) REINHARD, ald. s. 82. KÖSTER, ald. s. 26.

(38) EWALD, *de Godsdienstleer van den Bijbel*, II. D. bl. 367, 368.

„ ze Rede zich *aanmatigt*, *de wijze te bepa-*
„ *len*, *en te weten*, *waarin dezelve bestaat*,
„ daar zij welligt zoo geheimnisvol wezen kan,
„ dat God ons dezelve op zijn best in eene
„ symbolische voorstelling zoude kunnen open-
„ baren (39)." Zoo bestaat er geen strijd met de Rede, wanneer eene openbaring ons leert, dat God zulks werkelijk doet, en bepaaldelijk door *middel* van zijnen Zoon, welke ons van zijnen wege geworden is: *wijsheid*, *regtvaardiging*, *heiliging en volkomene verlossing* (40). Hier is *analogie* tusschen Openbaring en Rede; want wat de laatste *onderstelt*, wordt door de eerste *verzekerd*; waar de Rede hare onkunde verklaart, omtrent de wijze *hoe*, geeft de openbaring licht en aanduiding. Het onbegrijpelijke, dat nu, ook na de ontdekking door de Openbaring, voor de Rede overblijft, wanneer zij den aard navorscht van het verband tusschen JEZUS lot en onze zaligheid, levert zelfs geen strijd met de Rede op, maar is met dezelve in volmaakte overeenstemming, omdat, volgens het zoo even gestelde, de Rede erkent, dat in de *wijze* zeer

(39) *Religion innerh. der Gränzen der bl. Vernunft.* S. 216.

(40) 1 *Cor.* I, 30.

zeer veel verborgens kan zijn, waarom zij zich ook niet aanmatigt, deze te kennen of te bepalen.

§. 60. Door deze opmerking vervalt geheel en al de bedenking, dat men de goddelijke openbaring zoude vernederen door dezelve te stellen ter beoordeeling van de menschelijke Rede. De openbaring toch waagt hier niets. Daar er, tusschen hare ontdekkingen en de postulaten der Rede, analogie is en wezen moet, zoo kan de slotsom van zoodanig vrij onderzoek op niets anders uitloopen, dan op de regtvaardiging der openbaring; de aanneming en erkentenis derzelve uit volle overtuiging: en dit voorwaar is hare hoogste eer. Weinig kan tot hare eer verstrekken een *blind geloof*, hetwelk haar als godddelijk aanneemt op bloot gezag, zonder redenering; maar dit is hare eer, dat het edelste, wat God in den mensch gelegd heeft, de Rede, uit volle en vrije overtuiging en instemming, de leeringen derzelve als goddelijk erkent en aanneemt: en deze uitkomst kan alleen door vrij onderzoek der leer worden daargesteld; zijnde, zonder hetzelve, niet eens denkbaar.

§. 61. Aan de Rede wordt hierbij even weinig te kort gedaan. Het is waar, de rang welke aan haar wordt toegekend, is slechts *onder-*

ge-

geschikt (41); want, wanneer haar vrij onderzoek, in de reeks der geopenbaarde waarheden eene of andere aantreft, welke zij niet doorziet, zoo mag zij dezelve, uit dien hoofde, niet verwerpen; maar zij is gehouden, zich dan aan Gods openbaring te onderwerpen, met ootmoedige erkentenis van hare beperktheid (42). Maar, door dezen ondergeschikten rang wordt zij niet vernederd. *Zij* staat hier juist op hare regte plaats: zoo hoog als zij staan moet, en geene lijn lager. Als het heerlijkste, dat God aan den mensch geven kon, verheft zij zich hier boven alles, zijnde aan niets ondergeschikt, dan *aan God alleen*. En is dit niet overeenkomstig den aard der dingen? De *menschelijke* Rede kan niet anders dan ondergeschikt zijn aan de *goddelijke* (43). Maar, *na* deze, bekleedt zij den eersten rang, en dezen behoudt zij, wanneer men

(41) „Het gezag des Woords dient niet enkel daartoe, om de taal der Rede te bekrachtigen. De zin „der openbaring, door rigtige uitlegkunde bepaald, „beslist altijd bij mij met het *hoogste* gezag." VAN VLOTEN, *Theol. des Bijbels.* I. D. bl. 5.

(42) Verg. DOEDERLEIN, *Inst. Th. Chr.* P. I. pag. 192. L. MEYER in TEYLERS *Godgel. Gen.* VI. D. bl. 315. REINHARD, *Sämmtliche Reformations Predigten* II. Th. s. 343.

(43) *Vernunft* aan *Urvernunft*.

men haar van den éénen kant de vrijheid laat, om hetgene God openbaart te onderzoeken; van den anderen kant, haar verpligt, om de meerderheid van God te erkennen en te eerbiedigen, en alzoo ook uit zijne openbaring aan te nemen, wat boven haar bereik gaat. Zoodra zij dit laatste weigert, grijpt zij in de regten der Godheid, en kent aan zich zelve toe, wat haar niet toekomt. Zoodra zij hoogeren rang wil bezitten dan deze ondergeschikte, waant zij zich zelve wijzer dan God, en verklaart God buiten staat, om in de oneindige reeks van waarheden iets anders, en iets meer te zien, dan zij zelve daarin zien kan, of om der zedelijkheid wille, postuleren en onderstellen moet.

§. 62. Het is dan zeker, dat JEZUS en de Apostelen, van den éénen kant derzelver leer als onmiddellijk door God medegedeelde waarheid uitgevende, en, van den anderen kant, een vrij onderzoek dier leer, niet alleen toelatende, maar ook vorderende, gedaan hebben, wat volkomen bestaanbaar is met de eer eener goddelijke openbaring en met de regten der *Rede*. Verder blijkt uit het gezegde, dat het de Protestantsche Kerk is, welke ten deze de grondbeginselen, door den Heer der Kerk aangenomen, zuiver bewaart. Bij haar is de Hei-

li-

lige Schrift de eenige kenbron der waarheid; de Rede, vrij werkende, het middel, om die waarheid uit de Heilige Schrift op te maken, en alzoo elk tot zekere overtuiging te brengen (44). Wie was grooter veréërder van de Heilige Schrift dan LUTHER (45)? Wie grooter voorstander tevens van vrij onderzoek dan dezelfde man? In denzelfden geest stonden ZWINGLIUS, KALVIJN, MELANCHTON, en wie verder het werk der Kerkhervorming hebben ter harte genomen (46). Ik moet betuigen, niet te weten, wat beter strooken kan met de grondslagen, door JEZUS en de Apostelen gelegd, dan hetgene nog het stelsel is der Protestantsche Kerk. „Deze zet het gebruik der Rede „niet aan eene zijde, maar zij beschouwt haar, „niet als eene bron uit welke alles, wat men „in

(44) AUGUSTI, *Dogmengeschichte* s. 178, 79. *Formula Concord.* ibid. cit. *Nederl. Geloofsbelijdenis. Art.* VII.

(45) ERNESTI, *de libertate ingenii* etc. *in Opusc. Theol.*

(46) „Elk hunner moge gebreken gehad hebben; „gebreken, die zelfs eenen nadeeligen invloed hadden op den voortgang der hervorming; hiervan zijn „wij nogtans zeker, dat geen één hunner, het voornemen gehad heeft, om den geest des onderzoeks „aan banden te leggen." VAN VLOTEN, *Theol. des Bijb.* I. D. bl. 82.

„ in de Godsdienst als waar heeft aan te ne-
„ men, moet kunnen worden afgeleid, en in
„ zijne eerste gronden en oorzaken zou moe-
„ ten kunnen erkend worden, zoodat zij ook
„ zulke leerstellingen, welke uit de natuur
„ der zaken en door redekaveling niet kunnen
„ worden opgemaakt of betoogd, evenwel als
„ waarachtig aanneemt, alleen omdat de Bij-
„ bel die voordraagt; en dezen Bijbel ziet zij
„ aan als eene bovennatuurlijke van God zel-
„ ven ontslotene bronwel van hetgene in de
„ Godsdienst te gelooven en te doen is. Het
„ gebruik der Rede, het vergelijken van denk-
„ beelden met elkander, zelfs om de ware
„ meening van plaatsen in de schrift te ont-
„ dekken, blijft daarbij in volle kracht; al-
„ leen worden de bijzonderheden der leer,
„ waarvan de Rede, buiten den Bijbel, niets
„ weet, daarom niet verworpen, maar op het
„ gezag van God aangenomen. De Rede ge-
„ lijkt in dit stuk eenigzins naar het bloote
„ oog, de Bijbel naar eenen verrekijker. Hij,
„ die zich van dezen laatsten bedient, ziet aan
„ den hemel niet alleen die sterren, welke na-
„ tuurlijk zigtbaar zijn, maar ook vele, wel-
„ ke onzigtbaar zijn voor ongewapende oogen.
„ Hij houdt zijnen kijker voor het eenig toe-
„ reikend middel, om op zulk eenen afstand

„ waar-

„ waarnemingen te doen, en verwerpt daarom
„ het gebruik niet van zijn natuurlijk gezigt,
„ zonder hetwelk de kijker hem van geen
„ dienst kon wezen. Maar, daar tegen zoude
„ hij zich verzetten, wanneer iemand zeide:
„ hetgeen ik met mijne bloote oogen niet aan
„ den hemel zie, dat is daar ook niet, en
„ heeft geen bestaan (47)."

§. 63. Volledigheidshalve, wil ik hier, na betoogd te hebben, dat een vrij onderzoek kan worden toegestaan, nu nog aanwijzen, dat zoodanig onderzoek, als de Protestantsche Kerk toestaat, inderdaad een *vrij* onderzoek is, *in weerwil van den ondergeschikten rang, welken de Rede hierbij bekleedt.* Bedaarde godgeleerden, welke over dit onderwerp hebben geschreven, hebben voorlang opgemerkt, dat er onderscheid is tusschen *vrijheid* en *losbandigheid* (48). De eerste kan bestaan, al erkent men eene wet, aan welke men onderworpen is, en welke men tot rigtsnoer des gedrags houdt. In de burgermaatschappij heeft men er het voorbeeld en bewijs van. Zijn wij daar niet vrij, omdat er een wetboek is, hetwelk

(47) KOPPEN, *de Bijbel, een werk der goddelijke wijsh.* II. D. bl. 322 en 323.

(48) ERNESTI, *de libertate ingen. in Opusc. Theol.*

welk ons verbiedt en gebiedt? Hetzelve belemmert de redelijke vrijheid in geenen deele, wanneer de wet, die ten regelmaat van het gedrag moet strekken, zelve slechts steunt op redelijke gronden; d. i. op zoodanige, welke de Rede zelve moet billijken. Dwang, en dus verlies van vrijheid, bestaat alleen dáár, waar niet de *Rede*, maar willekeur of hartstogt de wet voorschrijft; d. i. waar het Despotisme op den troon zit. In het geval, hetwelk wij stellen, rigt zich de Rede naar regelen, welke de redelijkheid zelve zijn, en zoo door haar van zelf tot rigtsnoer voor haar onderzoek worden gekozen. Zij erkent de meerderheid van God, en hare verpligting, om wat God uit de oneindige rij van waarheden ontdekt, als waarheid aan te nemen, ook dan, wanneer zij zulks niet begrijpt. Deze verpligting neemt zij vrijwillig op zich, omdat zij *redelijk* is; daar de meerderheid van het goddelijk verstand, niet zonder ongerijmdheid kan geloochend worden. Na deze algemeene wet te hebben aangenomen, onderzoekt zij, *zonder door eenig vreemd gezag geleid of bestuurd te worden.* 1°. De gronden, welke er bestaan, om eene zich noemende goddelijke openbaring als zoodanig te erkennen en aan te nemen. Komen haar deze gronden voor, voldoende te

 zijn,

zijn, zoo neemt zij de Openbaring als zoodanig aan, eenig en alleen, omdat de overtuiging spreekt ten voordeele van het geldige der bewijzen, welke voor dezelve bestaan. — Hierna 2°. onderzoekt zij, weder *zonder door eenig vreemd gezag geleid en bestuurd te worden*, den zin der geschriften, in welke die openbaring is vervat; zich daarbij rigtende naar zoodanige uitlegkundige regelen, welke in den aard der zaak gegrond zijn (49), en zonder het in acht nemen van welke, het niet mogelijk is den zin en de meening van eenig geschrift te ontdekken. Dit onderzoek is hier weder volkomen vrij, omdat de waarheid der regelen, naar welke men zich rigt, niet is aangenomen op vreemd gezag, hetwelk zulks beval; maar omdat eigene overtuiging dezelve voor waar en wel gegrond heeft erkend. — Eindelijk 3°. onderzoekt zij de leerstukken, wel-

(49) „ De geheele kunst en pligt der uitlegkunde „ bestaat alleen in *Redelijk* uitleggen; d. i. zóó uitleggen, als overeenkomt met die algemeene natuurwetten, naar welke zich de menschelijke ziel in „ denken en voorstellen rigten moet." PLANCK, *Einl. in die Theol. Wissensch.* II. Th. s. 99. „ De *Rede* ontdekt „ de regelen van uitlegging, en deze moeten telkens „ door hulp van de Rede toegepast worden." TÖLLNER, *Uitgel. Verh.* II. St. bl. 72.

welke zij als deelen der goddelijke Openbaring; langs den weg der uitlegkunde, heeft gevonden; dezelve vergelijkende, en in overeenstemming brengende met zoodanige onbetwistbare waarheden, welke van elkers bekend zijn, en tegen welke geene leer eener Openbaring strijden kan. Bij welk onderzoek de Rede, nogmaals geheel geen vreemd gezag erkent, en dus het kenmerk van vrijheid, boven opgegeven, gaaf behoudt.

§. 64. Alzoo bestaat hier ware *vrijheid*, zonder dat men vervalt tot die *losbandigheid*, aan welke zij zich schuldig maken, die niets aannemen, dan hetgene door de Rede kenbaar is; de Heilige Schrift naar willekeur verklaren, zonder zich aan erkende regelen der uitlegkunde te storen, eenig en alleen om dezelve te doen zeggen, wat zij verlangen (50). De ware *vrijheid* is even afkeerig van de *Neologie*, welke deze losbandigheid pleegt, als de erkenner van slaafsch gezag en blind geloof daarvan afkeerig wezen kan. De ware vrijheid bewandelt hier den gelukkigen middelweg tusschen *losbandigheid* en *slavernij*, van welke de eene zoo zeer als de andere de menschheid vernedert en de godsdienst bederft. Het is

(50) DOEDERLEIN; *Inst. Th. Chr.* I. Th. p. 196.

is *deze* vrijheid, welke JEZUS en de Apostelen hebben gewild; welke de Hervormers hebben hernomen, toen de handen van baldadige geestelijken dezelve hadden ontroofd. Het is in deze vrijheid, dat wij willen staan!

SYMBOLUM.

Nihil tam voluntarium, quam religio est, in quâ si animus adversus est, jam sublata, jam nulla est.

LACTANTIUS.

